

3 (103) 2025

ISSN 1897-7146
e-ISSN 2719-4264

STUDIA PRAWNICZE KUL

KATOLICKI
UNIwersytet
LUBELSKI
JANA PAWŁA II

KUL 1918

WYDZIAŁ PRAWA,
PRAWA KANONICZNEGO
I ADMINISTRACJI

STUDIA PRAWNICZE KUL

**KATOLICKI UNIWERSYTET LUBELSKI JANA PAWŁA II
WYDZIAŁ PRAWA, PRAWA KANONICZNEGO I ADMINISTRACJI**

**THE JOHN PAUL II CATHOLIC UNIVERSITY OF LUBLIN
FACULTY OF LAW, CANON LAW AND ADMINISTRATION**

Rada Naukowa / Scientific Board:

Adam Błaś, Remigio Beneyto Berenguer, Ewelina Cała-Wacinkiewicz, Janina Ciechanowicz-Mclean, František Čitbaj, Ks. Antoni Dębiński, Abp Andrzej Dzięga, Giorgio Feliciani, Mirosław Granat, Miomira Kostić, Ks. Józef Krukowski, William N. Laforge, Barbara Mikołajczyk, Carmen Parra Rodríguez, Anna Przyborowska-Klimczak, Marek Safjan, Stanisław Sagan, Hesi Siimets-Gross, Ks. Piotr Stanisławski, Ks. Marian Stasiak, Adam Strzembosz, Hanna Suchocka, Péter Szabó, Renata Szafarz, Andrzej Szajkowski, Miruna Tudorascu, Krzysztof Wiak, Mustafa Yasan, Michał Zawisławski, Marian Zdyb, Andrzej Zoll

ZESPÓŁ REDAKCYJNY / EDITORIAL BOARD:

Redaktor naczelny / Editor-in-chief:

Joanna Misztal-Konecka

Zastępcy redaktora naczelnego / Deputy Editor-in-chief:

Beata Kucia-Guściora

Wojciech Sz. Staszewski

Członkowie redakcji / Members of the Editorial Board:

Ks. Leszek Adamowicz

Andriy Boyko

Anne Fornerod

Redaktorzy tematyczni/ Thematic Editors:

Małgorzata Gałązka

Lidia Jaskuła

Iryna Kozak-Balaniuk

Izabela Leraczyk

Paweł Widerski

Ks. Grzegorz Wojciechowski

Michał Zawisławski

STUDIA PRAWNICZE KUL

3 (103) 2025

Wydawnictwo KUL
Lublin 2025

Opracowanie redakcyjne / Proofreader:

Ewelina Fatyga

Opracowanie komputerowe / Layout Editor:

Jarosław Bielecki

Tłumaczenia streszczeń na j. ukraiński / Translations of abstracts into Ukrainian:

Albert Nowacki

Tłumaczenia streszczeń na j. rosyjski / Translations of abstracts into Russian:

Małgorzata Wideł-Ignaszczak

Ministerstwo
Edukacji i Nauki

Czasopismo dofinansowane ze środków Ministerstwa Edukacji i Nauki
w ramach programu „Rozwój czasopism naukowych”
na podstawie umowy nr RCN/SN/0317/2021/11 z dnia 7 grudnia 2022 r.
Okres realizacji projektu: 1 grudnia 2022 r. – 30 listopada 2024 r.

The journal co-financed by the Ministry of Education and Science
within the programme “Rozwój czasopism naukowych” (“Development of scientific journals”).
Contract no. RCN/SN/0317/2021/1 of 7th December 2022.
Project duration: 1 December 2022 – 30 November 2024.

ISSN 1897-7146

e-ISSN 2719-4264

Wydawca/Editor

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II / The John Paul II Catholic University of Lublin
Al. Racławickie 14, 20-950 Lublin

Wydawnictwo KUL, ul. Konstantynów 1H

20-708 Lublin, tel. 81 45 45 678

e-mail: wydawnictwo@kul.pl, <https://wydawnictwo.kul.pl>

Druk i oprawa / Printing and binding

Volumina.pl Sp. z o.o., ul. Księcia Witolda 7-9

71-063 Szczecin, tel. 91 81 20 908

e-mail: druk@volumina.pl

**Studia i artykuły /
Studies and articles**

Zaległość podatkowa w podatku VAT spółki cywilnej jako „zobowiązanie upadłego” w postępowaniu upadłościowym byłego wspólnika spółki cywilnej

VAT arrears of a civil partnership as the ‘liability of the bankrupt’
in bankruptcy proceedings of a former partner of a civil partnership

Задолженность по НДС простого товарищества как «обязательство банкрота»
в рамках процедуры банкротства бывшего участника простого товарищества

Податкова заборгованість з ПДВ цивільного товариства як
“зобов’язання банкрута” у процедурі банкрутства колишнього учасника
цивільного товариства

RAFAŁ ADAMUS

Prof. dr hab., Uniwersytet Opolski

e-mail: adamus_rafal@wp.pl, <https://orcid.org/0000-0003-4968-459X>

Streszczenie: Spółka cywilna może być podatnikiem podatku VAT. Przedmiotem niniejszego opracowania jest zagadnienie zakwalifikowania zaległości podatkowej w podatku VAT spółki cywilnej jako „zobowiązanie upadłego” albo jako „zobowiązanie masy” w postępowaniu upadłościowym byłego wspólnika spółki cywilnej. Kwestia odpowiedniej kwalifikacji należności ma kluczowe znaczenie. W istocie rzeczy przyporządkowanie tej należności do jednej lub drugiej wymienionej kategorii bardziej lub mniej uprawdopodobnia zaspokojenie należności Skarbu Państwa z tytułu VAT. Z jednej strony jeżeli decyzja podatkowa o odpowiedzialności podatkowej byłego wspólnika jest wydawana po ogłoszeniu upadłości wspólnika, to okoliczność ta *prima facie* może sugerować kwalifikację jako „zobowiązanie masy”. Z drugiej strony jeżeli czynności opodatkowane podatkiem VAT zostały dokonane przez spółkę cywilną przed ogłoszeniem upadłości jej wspólnika, wówczas jest to źródło dla „zobowiązań upadłego”. Spółka cywilna w przestrzeni prawa cywilnego nie ma osobnej podmiotowości prawnej, nie ma zdolności prawnej, nie ma własnego majątku. Nie można ogłosić upadłości spółki cywilnej. Podmiotami prawa są jej wspólnicy. Upadłość któregokolwiek ze wspólników stanowi przyczynę ustawową rozwiązania spółki cywilnej. Z tych względów w opracowaniu broni się pogląd o kwalifikacji jako „zobowiązanie upadłego”.

Słowa kluczowe: zobowiązania masy upadłości, zobowiązania upadłego, zaległość podatkowa, spółka cywilna, VAT, odpowiedzialność podatkowa osoby trzeciej

Summary: A civil partnership can be a VAT taxpayer. The question this study addresses is whether VAT arrears of a civil partnership should be qualified in bankruptcy proceedings of a former partner of a civil partnership as the “liability of the bankrupt” or as the “liability of the estate”. The issue of appropriate classification of receivables is of key importance. In fact, the probability that the State Treasury’s VAT claim will be satisfied hinges on assigning this receivable to one or the other of the above-mentioned categories. On the one hand, if a tax decision on the tax liability of a former partner is issued after the partner was declared bankrupt, this circumstance may *prima facie* suggest that the arrears should be categorised as the “liability of the estate”. On the other hand, if activities subject to VAT had been performed by the civil partnership before the partner was declared bankrupt, then qualification of arrears as the “liability of the bankrupt” is more justified. In civil law, a civil partnership has no separate legal personality, no legal capacity, and no assets of its own. A civil partnership cannot be declared bankrupt. It is its partners who have legal capacity. The bankruptcy of any of

the partners constitutes a statutory ground for the dissolution of the partnership. For these reasons, the study defends the view that VAT arrears of a civil partnership should be categorised as the "liability of the bankrupt".

Key words: liabilities of the bankruptcy estate, liabilities of the bankrupt, tax arrears, civil partnership, VAT, tax liability of a third party

Резюме: Налогоплательщиком НДС может быть простое товарищество. Предметом настоящего исследования является вопрос о квалификации налоговой задолженности по НДС простого товарищества как «обязательства банкрота» или как «обязательства конкурсной массы» в рамках процедуры банкротства бывшего участника простого товарищества. Вопрос о правильной квалификации задолженности имеет ключевое значение. По сути, отнесение этой задолженности к одной из указанных категорий в большей или меньшей степени повышает вероятность удовлетворения требований в пользу Государственной казны по НДС. С одной стороны, если налоговое решение об ответственности бывшего участника принимается после объявления о банкротстве участника, то это обстоятельство *prima facie* может предполагать квалификацию как «обязательства конкурсной массы». С другой стороны, если действия, облагаемые НДС, были совершены простым товариществом до объявления о банкротстве его участника, то это является источником «обязательств банкрота». Простое товарищество в рамках гражданского права не имеет отдельной правосубъектности, не имеет правоспособности, не имеет собственного имущества. Нельзя объявить банкротство простого товарищества. Субъектами права являются его участники. Банкротство любого из участников является законным основанием для ликвидации простого товарищества. По этим причинам в данной работе отстаивается точка зрения о квалификации в качестве «обязательства банкрота».

Ключевые слова: обязательства конкурсной массы, обязательства банкрота, налоговая задолженность, простое товарищество, НДС, налоговая ответственность третьего лица

Анотація: Цивільне товариство може бути платником податку на додану вартість. Предметом цього дослідження є питання класифікації податкової заборгованості цивільного товариства з податку на додану вартість як "зобов'язання банкрута" або як "зобов'язання маси" у процедурі банкрутства колишнього учасника цивільного товариства. Питання відповідної класифікації заборгованості має ключове значення. По суті, віднесення цієї заборгованості до однієї або іншої з зазначених категорій більш-менш визначає можливість задоволення вимог Державного казначейства щодо сплати ПДВ. З одного боку, якщо податкове рішення про податкову відповідальність колишнього учасника приймається після оголошення банкрутства учасника, ця обставина *prima facie* може свідчити про кваліфікацію як "зобов'язання маси". З іншого боку, якщо операції, оподатковувані ПДВ, були здійснені цивільним товариством до оголошення банкрутства його учасника, то це є джерелом "зобов'язань банкрута". Цивільне товариство в рамках цивільного права не має окремої правосуб'єктності, не має правоздатності та не має власного майна. Не можна оголосити банкрутство цивільного товариства. Суб'єктами права є його партнери. Банкрутство будь-якого з партнерів є законною підставою для розірвання цивільного товариства. З цих міркувань у дослідженні відстоюється думка про кваліфікацію як "зобов'язання банкрута".

Ключові слова: зобов'язання маси банкрутства, зобов'язання банкрута, податкова заборгованість, цивільне товариство, ПДВ, податкова відповідальність третьої особи

1. Cel opracowania

Celem badawczym niniejszego opracowania jest rozstrzygnięcie pojawiających się niekiedy wątpliwości (teoretycznych oraz praktycznych), czy nałożenie w drodze decyzji podatkowej na byłego wspólnika spółki cywilnej w upadłości (byłych wspólników spółki cywilnej) tzw. „odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej”,

dotyczącej zaległości podatkowej spółki cywilnej w podatku VAT, czyni tę należność tzw. „zobowiązaniem masy upadłości”, czy jest to „zobowiązanie upadłego”? Jest to zatem zagadnienie prawne pozostające na styku różnych gałęzi prawa, tj.: (1) prawa podatkowego, które określa odpowiedzialność byłych wspólników spółki cywilnej za zaległości podatkowe spółki cywilnej, (2) prawa upadłościowego, które określa porządek/tryb zaspokojenia wierzycieli upadłego, a wśród nich także Skarb Państwa z tytułu VAT w ramach postępowania upadłościowego, (3) prawa cywilnego, które określa istotę konstrukcyjną spółki cywilnej, relacje pomiędzy wspólnikami spółki cywilnej, (4) prawa publicznego gospodarczego (prawa administracyjnego), które określają status prawny przedsiębiorcy (zgodnie z art. 4 ust. 2 Prawa przedsiębiorców¹ przedsiębiorcami są także wspólnicy spółki cywilnej w zakresie wykonywanej przez nich działalności gospodarczej). Analizowany w niniejszym opracowaniu problem prawny jest w dużej części konsekwencją ogólnego braku podmiotowości prawnej spółki cywilnej przy wyjątkowym potraktowaniu spółki cywilnej jako podatnika w podatku VAT.

Klasyfikacja należności Skarbu Państwa w postępowaniu upadłościowym byłego wspólnika spółki cywilnej ma istotne znaczenie ekonomiczne (art. 343 Prawa upadłościowego²). Zobowiązania masy upadłości podlegają zaspokojeniu w uprzywilejowany sposób w postępowaniu upadłościowym³. Z zasady zaspokajane są one w całości w postępowaniu upadłościowym (kwestia odsetek stanowi jednak odrębne zagadnienie⁴). Z kolei zobowiązania upadłego podlegają zaspokojeniu, upraszczając, w drodze podziału „funduszu masy upadłości”, z perspektywą na niewielkie zaspokojenie⁵. Pojęcia „zobowiązań masy” i „zobowiązań upadłego” nie zostały jednak precyzyjnie zdefiniowane w ustawie upadłościowej.

¹ Ustawa z dnia 16 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 236.

² Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 794, 1222.

³ Zgodnie z art. 7 § 1 Ordynacji Podatkowej podatnikiem jest osoba fizyczna, osoba prawna lub jednostka organizacyjna niemająca osobowości prawnej, podlegająca na mocy ustaw podatkowych obowiązkowi podatkowemu. Wreszcie zgodnie z § 2 tej regulacji ustawy podatkowe mogą ustanawiać podatnikami inne podmioty niż wymienione w § 1.

⁴ Zob. R. Adamus, *Odsetki od czynności syndyka – uwagi de lege ferenda*, Przegląd Sądowy 2013, nr 5, s. 86–94.

⁵ Zob. np. U. Zaremba, *Restrukturyzacja sądowa a upadłość przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa–Rzeszów 2021; J. Masiukiewicz, S. Morawska, *Koncepcja poprawy efektywności upadłości*, *Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie* 2012, t. 23, nr 2, s. 44–55; K. Boratyńska, *Koszty bankructwa przedsiębiorstwa na świecie i w Polsce – przegląd dotychczasowych badań*, *Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej* 2009, nr 78, s. 175–186; A. Hrycaj, *Recenzja książki „Efektywność procedur upadłościowych. Bankructwa przedsiębiorstw. Katharsis i nowa szansa”* *Elżbiety Mączyńskiej i Sylwii Morawskiej*, *Studia Ekonomiczne* 2015, nr 2, s. 258–266; M. Porzycki, *Der Beruf des Insolvenzverwalters und die Insolvenzgerichtsbarkeit in Polen – zwischen Insolvenzrechtsreform und „illiberaler Demokratie”*, w: *Sanierung, Reorganisation, Insolvenz: internationale Beiträge zu aktuellen Fragen*.

Chodzi tu zatem o sytuację, w której, po pierwsze, spółka cywilna uległa rozwiązaniu z mocy samego prawa (w randze normy prawnej bezwzględnie obowiązującej art. 784 § 2 Kodeksu cywilnego⁶). Spółka ulega rozwiązaniu z dniem ogłoszenia upadłości wspólnika spółki cywilnej. Zatem rozwiązanie spółki następuje automatycznie, niezależnie od wiedzy i woli jej wspólników. Po drugie, spółka cywilna była podatnikiem w podatku VAT. Po trzecie, zaległość w podatku VAT spółki cywilnej dotyczy czynności opodatkowanych, które zostały dokonane przed ogłoszeniem upadłości wspólnika/wspólników spółki cywilnej. Po czwarte, decyzja w sprawie odpowiedzialności podatkowej została wydana już po ogłoszeniu upadłości wspólnika spółki cywilnej.

2. Uwaga terminologiczna

Postępowanie upadłościowe, jako procedura rozpoznawczo-wykonawcza, będąca szczególnym rodzajem postępowania cywilnego, ma charakter heterogeniczny. Oznacza to, że może ono obejmować zarówno należności publicznoprawne, jak i prywatnoprawne w stosunku do niewypłacalnego dłużnika. Z tej przyczyny używane w treści ustawy Prawo upadłościowe nazwy „wierzytelności”/„zobowiązania” nie mają tożsamego znaczenia z wyrażeniami używanymi w Kodeksie cywilnym. W prawie upadłościowym przez „wierzytelności” należy rozumieć także m.in. należności celne, zaległości podatkowe, opłaty skarbowe, administracyjne kary pieniężne, zaległe składki na ubezpieczenia społeczne, ubezpieczenia zdrowotne itp. Ustawodawca zamiennie używa zwrotu „wierzytelności” i „zobowiązania” dla opisu tego samego zjawiska, tj. należności, albo od strony wierzyciela (wierzytelności), albo od strony upadłego (zobowiązania). Prawo upadłościowe posługuje się wreszcie terminem „należności”, które jest znane semantyce prawa egzekucyjnego.

Sechstes Jahrbuch des Krakauer Forums der Rechtswissenschaften, red. R. Cierpiał-Magnor, M. Winner, Wien, Baden-Baden 2018, s. 171–183; A. Begier, R. Cebula, Ł. Małecki-Tepicht, M. Plaskacz, A. Wypych-Knieć, U. Żółtak, *Obietnice a rzeczywistość – statystyki sądów rejonowych po pięciu latach „reformy” (2015–2020)*, Iustitia 2021, nr 3, s. 142; M. Dębiak-Bartosewicz, *Polskie sądownictwo w świetle danych statystycznych. Ujęcie porównawcze*, Forum Prawnicze 2016, nr 2 (34); J. Kruczałak-Jankowska, A. Maśnicka, A. Machnikowska, *The Relation between Duration of Insolvency Proceedings and Their Efficiency (with a Particular Emphasis on Polish Experiences)*, International Insolvency Review 2020, t. 29, nr 3, s. 379–392.

⁶ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1061, 1237 (dalej: K.c.).

Zwrot „zobowiązanie masy” jest pewnym skrótem redakcyjnym. Masa upadłości to nie podmiot prawa, który miałby mieć jakieś zobowiązania. Masa upadłości to majątek dłużnika. Sens wyspecyfikowania kategorii „zobowiązań masy upadłości” wiąże się ze szczególnym, uprzywilejowanym reżimem ich zaspokojenia w postępowaniu upadłościowym.

3. Szczególny charakter prawny spółki cywilnej. Ogólny brak podmiotowości prawnej spółki cywilnej

Spółka cywilna, jako instytucja prawa cywilnego, nie ma własnej podmiotowości prawnej w sferze prawa cywilnego. Jednoznacznie odróżnia to spółkę cywilną od handlowych spółek osobowych, gdyż handlowe spółki osobowe (np. spółka jawna) mają własną podmiotowość prawną, odrębną od podmiotowości jej wspólników (art. 33¹ K.c.). Spółka cywilna nie ma tym samym także własnej zdolności prawnej. Spółka cywilna nie jest właścicielem rzeczy, praw majątkowych. Co prawda przepis art. 861 § 1 K.c. stanowi wyraźnie, że „wkład wspólnika może polegać na wniesieniu do spółki własności lub innych praw”, ale współwłaścicielami wkładów wniesionych do spółki⁷ oraz składników majątku nabytego do spółki cywilnej są wspólnicy spółki cywilnej. Jest to „wspólny majątek wspólników”. Charakterystyczne cechy tego majątku wspólnego określa przepis art. 863 K.c. (tzw. współwłasność łączna, wspólność do niepodzielnej ręki). Wspólnik nie może rozporządzać udziałem we wspólnym majątku wspólników ani udziałem w poszczególnych składnikach tego majątku. Wreszcie w czasie trwania spółki cywilnej wspólnik nie może domagać się podziału wspólnego majątku wspólników. W czasie trwania spółki cywilnej wierzyciel wspólnika nie może żądać zaspokojenia z jego udziału we wspólnym majątku wspólników ani z udziału w poszczególnych składnikach tego majątku.

Spółka cywilna, choć pozostaje bez atrybutu podmiotowości prawnej – wobec pewnej autonomii prawa podatkowego – może być podatnikiem w podatku VAT. Podmiotowość spółki cywilnej w pewnym „wycinkowym” obszarze jest tylko wyjątkiem od zasady. Podmiotowość spółki cywilnej w podatku VAT nie podlega wykładni rozszerzającej. Ponadto spółka cywilna nie ma statusu podatnika, m.in. w płaszczyźnie podatków dochodowych – podatnikami w podatkach dochodowych są wspólnicy spółki cywilnej.

⁷ B. Błaszczak, *Rozważania o podmiotowości prawnopodatkowej na gruncie podatku od towarów i usług – przykład spółki cywilnej*, Doradztwo Podatkowe 2024, nr 4, s. 16–19.

Co istotne, w czasie trwania spółki cywilnej zobowiązania podatkowe z tytułu podatku VAT zaspokajane są – z „technicznego” punktu widzenia – ze wspólnego majątku wspólników spółki cywilnej lub z własnego majątku wspólników. Źródłem finansowania zobowiązań spółki cywilnej nie jest zatem odrębny, własny majątek spółki cywilnej. Spółka cywilna nie ma zdolności sądowej, a w konsekwencji nie ma tzw. zdolności upadłościowej. Nie posiada też własnej podmiotowości prawno-rejestrowej. Wzmianki o prowadzeniu działalności gospodarczej w formie spółki cywilnej umieszcza się w rejestrach, w których jako podmioty rejestrowe wpisywani są wspólnicy spółki cywilnej. Podmiotowość prawną, zdolność prawną, zdolność upadłościową mają natomiast wspólnicy spółki cywilnej.

4. Szczególny status spółki cywilnej w postępowaniu upadłościowym

Mimo iż spółka cywilna jako taka nie ma własnej zdolności upadłościowej, to zgodnie z art. 215 ust. 1 zd. 1 oraz ust. 2–4 Prawa upadłościowego status jej wspólników w toku ich własnych postępowań upadłościowych jest szczególny. W razie ogłoszenia upadłości wszystkich wspólników spółki cywilnej sąd może połączyć do łącznego rozpoznania sprawy upadłościowe prowadzone wobec wspólników tej spółki. W postanowieniu o połączeniu spraw sąd wyznacza jednego sędziego-komisarza do wszystkich połączonych spraw. Sąd może również wyznaczyć jednego syndyka do wszystkich połączonych spraw, powołać jedną radę wierzycieli i wyznaczyć wspólne zgromadzenie wierzycieli. Dla każdego z upadłych sporządza się osobne listy wierzytelności oraz plany podziału funduszy masy upadłości, w których z urzędu uwzględnia się zaspokojenie wierzytelności, za które upadli odpowiadają solidarnie. Wynagrodzenie syndyka oraz koszty likwidacji pokrywa się z masy upadłości każdego z upadłych w częściach określonych przez sąd przy odpowiednim uwzględnieniu zasad przyznawania wynagrodzenia.

5. Ogólna konstrukcja odpowiedzialności za zobowiązania spółki cywilnej

Przepis art. 864 K.c. stanowi, że za zobowiązania spółki cywilnej wspólnicy odpowiedzialni są solidarnie. Zobowiązania spółki cywilnej są – bez żadnych ograniczeń – zobowiązaniami jej wspólników. Odpowiedzialność wspólników spółki cywilnej jest solidarna pomiędzy wspólnikami. Warto tu uwypuklić istotną różnicę względem

handlowych spółek osobowych. Wspólnicy handlowych spółek osobowych (wspólnicy jawni, komplementariusze, partnerzy w zakresie zobowiązań niezwiązanych z wykonywaniem wolnego zawodu) odpowiadają za zobowiązania: [I] bez żadnych ograniczeń; [II] solidarnie (1) ze spółką i (2) innymi wspólnikami; [III] subsydiarnie (art. 22, 31 K.s.h.⁸). Dalej wskazać należy, co jest źródłem pokrycia zobowiązań spółki cywilnej. Zawsze jest nim majątek wspólny wspólników spółki cywilnej, jak i „wyłączny”/„własny” majątek wspólników.

W sferze problematyki podatku VAT istotną będzie regulacja art. 115 § 1 Ordynacji Podatkowej⁹, zgodnie z którą „wspólnik spółki cywilnej, jawnej, partnerskiej oraz komplementariusz spółki komandytowej albo komandytowo-akcyjnej odpowiada całym swoim majątkiem solidarnie ze spółką i z pozostałymi wspólnikami za zaległości podatkowe spółki”. Omawiana regulacja umieszczona jest w rozdz. 15 Ordynacji podatkowej zatytułowanym „Odpowiedzialność podatkowa osób trzecich”. Ustawa podatkowa zestawia instytucje prawa cywilnego (prawa handlowego), które są względem siebie nieporównywalne. Spółka cywilna to zupełnie inna konstrukcja prawna niż handlowa spółka osobowa, która jest tzw. „niepełną osobą prawną”, („ułomną osobą prawną”, „osobą ustawową”, „jednostką organizacyjną ze zdolnością prawną”).

6. Prawo upadłościowe jako *lex specialis* w zakresie zaspokojenia zobowiązań

Nie ulega wątpliwości, że wyłączny sposób zaspokojenia należności podatkowej w postępowaniu upadłościowym określa Prawo upadłościowe (art. 1 ust. 1 pkt 1 Prawa upadłościowego) z wyłączeniem innych przepisów. Zaspokojenie to ma miejsce w ramach zastosowanego przymusu państwowego. Źródłem zaspokojenia jest spieniężone mienie dłużnika. Innymi słowy, Prawo upadłościowe stanowi *lex specialis* względem wszelkich innych regulacji prawnych dotyczących zaspokojenia wierzycieli. Rozwiązanie to ma charakter praktyczny.

⁸ Ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 18, 96 (dalej: K.s.h.).

⁹ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 111, 497.

7. Zobowiązania masy upadłości a zobowiązania upadłego

W literaturze przedmiotu na temat pojęcia „zobowiązanie masy upadłości” wypowiedziano szereg poglądów. W opinii A. Jakubeckiego w prawie upadłościowym istnieje wyraźna różnica jakościowa w traktowaniu wierzytelności powstałych przed i po ogłoszeniu upadłości i owa różnica, dla zapewnienia jasności wyводу, powinna mieć odpowiednie odzwierciedlenie w terminologii¹⁰.

Zdaniem B. Sierakowskiego dychotomiczny podział wierzytelności na te, które powstały przed ogłoszeniem upadłości, oraz wierzytelności, które powstały po ogłoszeniu upadłości, jest dopuszczalny, ale zbiory te nie są całkowicie rozłączne, dlatego taki podział wymagałby od razu poczynienia dodatkowych zastrzeżeń w postaci wyjątków od zasady¹¹. Jak trafnie zauważa B. Sierakowski, zdarzają się bowiem sytuacje, że dana wierzytelność lub należność publicznoprawna powstaje po ogłoszeniu upadłości, a mimo tego podlega zaspokojeniu w ramach jednej z czterech kategorii wskazanych w art. 342 ust. 1 Prawa upadłościowego. W konsekwencji, w ocenie tego Autora, za zobowiązania masy upadłości należy uznać wszelkie zobowiązania, których stroną jest dłużnik, a których cechą wspólną jest ich zaspokojenie z masy upadłości w postępowaniu upadłościowym na zasadach i z pierwszeństwem wynikającym z art. 343 Prawa upadłościowego¹².

W kwestii tzw. wierzytelności upadłościowych sformułowano różne opinie. Zdaniem Sławomira Cieślaka istota wierzytelności upadłościowej nie tkwi w jej prawno-materialnym charakterze (w czasie powstania, w sposobie zaspokojenia), lecz w drodze udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy zaspokojenie takiej wierzytelności następuje z przedmiotu wchodzącego w skład masy upadłości¹³. Z kolei zdaniem A. Jakubeckiego wierzytelności w postępowaniu upadłościowym dzielą się na dwie grupy: na wierzytelności upadłościowe oraz wierzytelności w stosunku do masy upadłości. Wierzytelności upadłościowe to wierzytelności majątkowe pieniężne i niepieniężne, powstałe przeciw upadłemu przed ogłoszeniem upadłości, których zaspokojenie następuje przez podział funduszy masy upadłości. Z kolei wierzytelności w stosunku do masy to wierzytelności majątkowe, powstałe w zasadzie po ogłoszeniu

¹⁰ A. Jakubecki, w: A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2011.

¹¹ B. Sierakowski, *Zobowiązania masy upadłości*, Warszawa 2023, s. 170.

¹² Tamże.

¹³ S. Cieślak, *Charakterystyka pojęć wierzytelności upadłościowej, wierzyciela upadłościowego, oraz sposobu zaspokojenia wierzytelności upadłościowej*, Przegląd Prawa Handlowego 1997, nr 12, s. 23.

upadłości, wynikające z reguły z czynności syndyka, których ustalenie następuje poza listą wierzytelności i które są płacone poza podziałem funduszy masy upadłości¹⁴.

W drodze noweli z 2015 r. ustawodawca dokonał podziału zobowiązań masy upadłości na koszty postępowania upadłościowego i inne zobowiązania masy upadłości¹⁵. Zobowiązania masy upadłości, niezależnie od tego, czy swoje źródło mają w zdarzeniach przed ogłoszeniem upadłości, czy po ogłoszeniu upadłości (poza okolicznością, że konkretyzują się po dacie ogłoszenia upadłości), muszą pozostawać w związku przyczynowym z objęciem majątku niewypłaconego dłużnika, tzw. „węzłem upadłościowym”¹⁶.

B. Sierakowski przedstawił interesującą koncepcję identyfikacji zobowiązań masy upadłości. Zakwalifikowanie danego zobowiązania do zobowiązań masy upadłości wymaga poddania go testowi pięciu pytań. Udzielenie odpowiedzi twierdzącej na trzy pierwsze pytania wymaga dalszej weryfikacji celem identyfikacji ewentualnych wyjątków od zasady. Po pierwsze: czy zobowiązanie ma charakter majątkowy? Po drugie: czy źródłem zaspokojenia jest masa upadłości? Po trzecie: czy zobowiązanie powstało po ogłoszeniu upadłości? Po czwarte: czy nie zachodzi przypadek szczególnie nakazujący zakwalifikowanie zobowiązania powstałego po ogłoszeniu upadłości do kategorii zobowiązań podlegających zgłoszeniu w trybie art. 236 Prawa upadłościowego? Po piąte: czy nie zachodzi przypadek szczególnie nakazujący zakwalifikowanie zobowiązania powstałego przed ogłoszeniem upadłości do kategorii zobowiązań masy upadłości?¹⁷

8. Zaległość spółki cywilnej w podatku VAT jako „zobowiązanie upadłego”

Zaległość podatkowa w podatku VAT spółki cywilnej za okres przed ogłoszeniem upadłości wspólników spółki cywilnej jest zobowiązaniem upadłego, lecz nie jest zobowiązaniem masy upadłości. Za stanowiskiem tym przemawiają następujące argumenty merytoryczne.

Po pierwsze, na styku regulacji prawa upadłościowego i prawa podatkowego w odniesieniu do potrzeby kwalifikacji prawnych pewnych zjawisk zgodnie z pojęciami prawa upadłościowego pierwszeństwo ma prawo upadłościowe. Innymi słowy, to prawo upadłościowe „suwerennie” (wyłącznie) rozstrzyga o tym, co jest

¹⁴ A. Jakubecki, w: A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe...*, passim.

¹⁵ B. Sierakowski, *Zobowiązania...*, s. 174.

¹⁶ Tamże, s. 181.

¹⁷ Tamże, s. 314.

zobowiązaniem upadłego, a co jest zobowiązaniem masy. Przepis art. 108 § 1 Ordynacji podatkowej w brzmieniu: „o odpowiedzialności podatkowej osoby trzeciej organ podatkowy orzeka w drodze decyzji” ma znaczenie w sferze autonomicznego prawa podatkowego. Natomiast nie narzuca żadnych wiążących klasyfikacji pojęciom prawa upadłościowego.

Po drugie, generalnie transakcje dokonywane (tzn. rozpoczęte i zamknięte) przed ogłoszeniem upadłości rodzą późniejsze „zobowiązania upadłego”. Zobowiązania upadłego zaspokajane są w szczególnym trybie, w warunkach niedoboru środków finansowych, tzn. przez podział funduszków masy upadłości, (wierzyciele, których dotyczą transakcje mające miejsce przed ogłoszeniem upadłości, będą uczestniczyli w tzw. wspólnocie strat). Prawo upadłościowe – co do zasady – nie pozwala, by należności z transakcji dokonywanych przed ogłoszeniem upadłości były traktowane w sposób uprzywilejowany.

Po trzecie, zobowiązania masy mają uprzywilejowany charakter z uwagi na szczególny sposób ich zaspokojenia w postępowaniu upadłościowym (art. 343 Prawa upadłościowego). Niedopuszczalna jest zatem rozszerzająca wykładnia tego pojęcia.

Po czwarte, w ramach ogółu relacji pomiędzy współnikiem spółki cywilnej a spółką cywilną dominuje relacja, w której podmiotem prawa jest współnik spółki cywilnej, a nie spółka cywilna. Przyznanie spółce cywilnej pewnej podmiotowości w zakresie podatku VAT stanowi uregulowanie wyjątkowe, które nie podlega wykładni rozszerzającej.

Po piąte, zobowiązania masy zgodnie z art. 230 Prawa upadłościowego co do zasady powstają po ogłoszeniu upadłości. „Powstanie po ogłoszeniu upadłości” należy rozumieć w ten sposób, że samo źródło zobowiązania musi zaistnieć po ogłoszeniu upadłości. Jeżeli źródło zobowiązania powstało przed ogłoszeniem upadłości (bez względu na jego wymagalność, datę powstania formalnego tytułu do dochodzenia itp.), to takie zobowiązanie nie może mieć statusu zobowiązania masy. Przepis art. 342 ust. 1 pkt 1 Prawa upadłościowego odnoszący się do zobowiązań upadłego posługuje się sformułowaniem „przypadające za czas przed ogłoszeniem upadłości należności”. Również to sformułowanie rozstrzyga o tym, że istotny jest moment źródłowego powstania zobowiązania, a nie moment jego formalnego przypisania do określonego dłużnika czy moment jego wymagalności.

Po szóste, zasadniczą doniosłość prawną ma czas powstania źródła zobowiązania. Nie może mieć rozstrzygającego znaczenia w świetle prawa upadłościowego okoliczność, że wydanie decyzji w sprawie odpowiedzialności upadłego jako „osoby trzeciej” nastąpiło po ogłoszeniu upadłości tej osoby. Zdarzenie „źródłowe”, innymi słowy czynności opodatkowane, miały miejsce przed ogłoszeniem upadłości współnika spółki cywilnej, czynności opodatkowane nie były czynnościami syndyka.

Po siódme, przy porównaniu „łącznika” daty powstania źródła dla podatku VAT i „łącznika” daty przypisania odpowiedzialności *sui generis* osobie trzeciej z tytułu podatku VAT, na płaszczyźnie prawa upadłościowego niewątpliwie przewagę ma „łącznik” daty powstania źródła dla podatku VAT.

Po ósme, za okres rozliczeniowy podatku VAT spółki cywilnej, przed ogłoszeniem upadłości wspólnika spółki cywilnej wspólnicy spółki cywilnej dokonali szeregu czynności prawnych opodatkowanych podatkiem VAT. W związku z tymi samymi czynnościami prawnymi zapewne powstały wierzytelności prywatnoprawne kontrahentów o zapłatę (przy wykluczeniu podstaw do stosowania art. 98 i 99 Prawa upadłościowego o wpływie upadłości na niewykonane umowy wzajemne albo w przypadku wykluczenia sytuacji, w której syndyk kontynuuje umowę wzajemną) niezaspokojone na dzień ogłoszenia upadłości. Te same czynności prawne – przy uwzględnieniu treści art. 245a Prawa upadłościowego – dały podstawę do dokonania rozliczenia w podatku dochodowym wspólników (obowiązek zapłaty zaliczki na podatek dochodowy). Żadna z czynności prawnych wspólników spółki cywilnej, która stanowiła podstawę do ustalenia treści deklaracji VAT za właściwy okres rozliczeniowy, nie dała tytułu prawnego do powstania „zobowiązania masy” w kontekście prywatnoprawnych roszczeń kontrahentów czy w kontekście zaliczek na podatek dochodowy.

Po dziewiąte, oczywiste wnioski płyną z analizy art. 245a Prawa upadłościowego¹⁸. Posługując się aparaturą prawa upadłościowego, wierzytelność Skarbu Państwa z tytułu podatku VAT jest „wierzytelnością z tytułu podatku”. W przypadku ogłoszenia upadłości dłużnika (tj. w przypadku ogłoszenia upadłości wspólnika spółki cywilnej; spółka cywilna nie może być postawiona w stan upadłości, skoro nie istnieje jako samodzielny podmiot prawa) wierzytelność za okres rozliczeniowy ulega z mocy samego prawa proporcjonalnemu podziałowi według kryterium daty ogłoszenia upadłości. Zatem moment ogłoszenia upadłości ma fundamentalne (aczkolwiek nie wyłączne) znaczenie z punktu widzenia klasyfikacji wierzytelności jako zobowiązania upadłego albo jako zobowiązania masy.

Po dziesiąte, wspólnik spółki cywilnej jako „osoba trzecia” w świetle Ordynacji podatkowej jest „osobą trzecią *sui generis*”. Nie można postawić znaku równości pomiędzy statusem „osoby trzeciej” – wspólnika spółki cywilnej i statusem „osoby trzeciej” – wspólnika handlowej spółki osobowej. Spółka cywilna bowiem nie istnieje jako samodzielny podmiot prawa w ogólnym obrocie prawnym, a handlowa spółka osobowa już tak. W świetle odpowiedzialności ogólnej (cywilnej) za zobowiązania

¹⁸ Zob. P. Stanisławiszyn, Artykuł 77 prawa restrukturyzacyjnego a wybrane regulacje prawa podatkowego na przykładzie podatku od towarów i usług, Doradca Restrukturyzacyjny 2016, t. 3, nr 1, s. 98 i nn.

spółki cywilnej wspólnik spółki cywilnej nie jest osobą trzecią, gdyż spółka cywilna nie istnieje jako samodzielny podmiot prawa. Z ekonomicznego punktu widzenia cały czas osobami odpowiedzialnymi za zobowiązania spółki cywilnej w podatku VAT – wobec nieistnienia spółki cywilnej jako podmiotu prawa – są jej wspólnicy. Z faktu, że prawo podatkowe, jako uregulowanie autonomiczne, przyznało w dziedzinie podatku VAT podmiotowość spółce cywilnej, nie wynika dopuszczalność przyznania Skarbowi Państwa szczególnego statusu w stosunku do pozostałych wierzycieli. Ideą przewodnią prawa upadłościowego jest zasada *pari passu*, inaczej zasada równego kroku, czyli zasada równego traktowania wierzycieli.

Po jedenaste, należy zwrócić uwagę, że dla dokonania rozliczenia przez spółkę cywilną rachunku w podatku VAT (w okresie miesięcznym albo kwartalnym) ekonomicznie owego rozliczenia dokonują wspólnicy spółki cywilnej. Rozliczenia ekonomicznego nie dokonuje spółka cywilna, która jako taka nie ma podmiotowości prawnej i jako osobny byt prawny w ogóle nie istnieje. Spółka cywilna nie ma własnego majątku, w którym wspólnicy mieliby „udziały kapitałowe”. Przeciwnie – w przestrzeni prawnej istnieje tylko majątek wspólny wspólników. Jeżeli zatem podmiotami prawa dysponującymi środkami dla rozliczenia rachunku podatkowego w podatku VAT są wspólnicy spółki cywilnej, to „bieżące”/„zwykłe” rozliczenie podatku VAT „przez spółkę cywilną” w istocie rzeczy jest rozliczeniem dokonany przez jej wspólników. Dla bieżącego rozliczenia podatku VAT „przez spółkę cywilną” nie jest potrzebna uprzednia decyzja podatkowa skierowana do jej wspólników. Zatem podmiotowość prawna spółki cywilnej w obszarze podatku VAT nie może być poszerzana. W przypadku potrzeby dokonania zapłaty z tytułu podatku VAT płatności dokonują wspólnicy spółki cywilnej, skoro dysponowanie tymi środkami pieniężnymi, które są przedmiotem zapłaty, może nastąpić jedynie przez podmiot istniejący w ogólnym obrocie prawnym, a spółka cywilna w ogólnym obrocie prawnym nie istnieje.

Począwszy od reformy prawa o niewypłacalności w roku 2015, Skarb Państwa nie korzysta z uprzywilejowania w kolejności zaspokojenia swoich roszczeń przed innymi wierzycielami. Skarb Państwa nie może uzyskać uprzywilejowanej pozycji w postępowaniu upadłościowym z tytułu wyjątkowego autonomicznego uregulowania prawa podatkowego. Taka wykładnia prawa poszerzałaby w sposób niedopuszczalny podmiotowość prawną spółki cywilnej, podczas gdy spółka cywilna jako osobny podmiot prawa nie istnieje. Innymi słowy, zobowiązanie z tytułu podatku VAT z tytułu działalności spółki cywilnej ekonomicznie zawsze będzie do wykonania przez wspólników, bo spółka cywilna jako podmiot prawa nie istnieje. Jeżeli zatem tytuł do rozliczenia pozostał przed ogłoszeniem upadłości, to jego formalne ukształtowanie po ogłoszeniu upadłości nie ma doniosłości w perspektywie prawa upadłościowego.

9. Podsumowanie

Należy odróżnić status prawny czynności rodzących konsekwencje w sferze podatku VAT dokonywanych przez wspólników spółki cywilnej przed ogłoszeniem upadłości wspólnika spółki cywilnej od statusu czynności dokonywanych przez syndyka masy upadłości, również rodzących konsekwencje w sferze podatku VAT. W postępowaniu upadłościowym obowiązuje zasada *pari passu* – zasada równego traktowania wierzycieli. Nie może być tak, że te same czynności dokonane przed ogłoszeniem upadłości stają się źródłem zobowiązań upadłego, a częściowo miałyby być źródłem zobowiązań masy upadłości. Taka koncepcja prowadziłaby do nieuzasadnionego uprzywilejowania Skarbu Państwa kosztem innych wierzycieli.

Bibliografia

- Adamus R., *Odsetki od czynności syndyka – uwagi de lege ferenda*, Przegląd Sądowy 2013, nr 5.
- Begier A., Cebula R., Małecki-Tepicht Ł., Plaskacz M., Wypych-Knieć A., Żółtak U., *Obietnice a rzeczywistość – statystyki sądów rejonowych po pięciu latach „reform” (2015–2020)*, Iustitia 2021, nr 3.
- Błaszczak B., *Rozważania o podmiotowości prawnopodatkowej na gruncie podatku od towarów i usług – przykład spółki cywilnej*, Doradztwo Podatkowe 2024, nr 4.
- Boratyńska K., *Koszty bankructwa przedsiębiorstwa na świecie i w Polsce – przegląd dotychczasowych badań*, Zeszyty Naukowe SGGW – Ekonomia i Organizacja Gospodarki Żywnościowej 2009, nr 78.
- Cieślak S., *Charakterystyka pojęć wierzytelności upadłościowej, wierzyciela upadłościowego, oraz sposobu zaspokojenia wierzytelności upadłościowej*, Przegląd Prawa Handlowego 1997, nr 12.
- Dębiak-Bartosewicz M., *Polskie sądownictwo w świetle danych statystycznych. Ujęcie porównawcze*, Forum Prawnicze 2016, nr 2 (34).
- Hrycaj A., *Recenzja książki „Efektywność procedur upadłościowych. Bankructwa przedsiębiorstw. Katharsis i nowa szansa”* Elżbiety Mączyńskiej i Sylwii Morawskiej, Studia Ekonomiczne 2015, nr 2.
- Jakubecki A., w: A. Jakubecki, F. Zedler, *Prawo upadłościowe i naprawcze. Komentarz*, wyd. 3, Warszawa 2011.
- Krucalak-Jankowska J., Maśnicka A., Machnikowska A., *The Relation between Duration of Insolvency Proceedings and Their Efficiency (with a Particular Emphasis on Polish Experiences)*, International Insolvency Review 2020, t. 29, nr 3.
- Masiukiewicz J., Morawska S., *Koncepcja poprawy efektywności upadłości*, Kwartalnik Nauk o Przedsiębiorstwie 2012, t. 23, nr 2.
- Porzycki M., *Der Beruf des Insolvenzverwalters und die Insolvenzgerichtsbarkeit in Polen – zwischen Insolvenzrechtsreform und „illiberaler Demokratie”*, w: Sanierung,

Reorganisation, Insolvenz: internationale Beiträge zu aktuellen Fragen. Sechstes Jahrbuch des Krakauer Forums der Rechtswissenschaften, red. R. Cierpień-Magnor, M. Winner, Wien, Baden-Baden 2018.

Sierakowski B., *Zobowiązania masy upadłości*, Warszawa 2023.

Stanisławiszyn P., *Artykuł 77 prawa restrukturyzacyjnego a wybrane regulacje prawa podatkowego na przykładzie podatku od towarów i usług*, *Doradca Restrukturyzacyjny* 2016, t. 3, nr 1.

Zaremba U., *Restrukturyzacja sądowa a upadłość przedsiębiorstw w Polsce*, Warszawa–Rzeszów 2021.

Złożoność problematyki recepcji ustawy w kontekście jej promulgacji w kanonicznym porządku prawnym

The complexity of the issue of the reception of a legal act in the context of its promulgation in Canon Law

Сложность вопроса о рецепции закона в контексте его промульгации в каноническом правопорядке

Складність питання рецепції закону в контексті його промульгації в канонічному правопорядку

KS. GINTER DZIERŻON

Prof. dr hab., Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie
e-mail: g.dzierzon@uksw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-5116-959X>

Streszczenie: Zasadniczym przedmiotem uwagi Autora w prezentowanym opracowaniu jest namysł nad zjawiskiem recepcji promulgowanej ustawy. Wykazał on, iż zjawisko to ma złożony charakter. W rozważaniach nad tym zagadnieniem za nieadekwatne Autor uznał proste przejęcie desygnatów słowa „recipere”. W doktrynie kanonistycznej wyodrębniono bowiem dwie kategorie recepcji, których znaczenia istotnie odbiegają od znaczeń lingwistycznych: recepcję prawną wiążącą się jedynie z transferem prawa oraz recepcję faktyczną wiążącą się z przestrzeganiem prawa. Autor dowiódł, iż pierwsza kategoria ma charakter prawny, druga z kolei – walor teologiczny. W jego przekonaniu te kategorie wzajemnie się dopełniają. Na tym jednak nie poprzestał, gdyż postawił pytanie o *ratio* takich rozwiązań. Wyraził pogląd, iż przyjęcie minimalistycznych wymogów prawnych w odniesieniu do recepcji prawnej wynika z faktu, iż w porządkach prawnych dąży się to tego, aby stanowione prawo było pewne, w sensie pewności co do jego obowiązywania. Jego zdaniem wymóg ten jest realizacją jednego z celów funkcjonowania prawa, jakim jest zapewnienie ładu społecznego. Inny wymiar, zdaniem Autora, ma akceptacja faktyczna, przejawiająca się w zjawisku przestrzegania ustawy przez wspólnotę wiernych. W tej hipotezie *ratio* tego rozwiązania wynika z powodów teologicznych, za które uznał konstytucję Kościoła i związany z nim fenomen wiary.

Słowa kluczowe: ustawa, promulgacja, recepcja, prawo kanoniczne

Summary: The main focus of the present study is a reflection on the phenomenon of reception of a newly promulgated law. The issue is shown to be a complex one. The author believes that in understanding the term “reception”, it is inadequate to simply adopt the referents of the word “recipere”. The doctrine of Canon Law makes a distinction between two categories of reception, whose meanings differ substantially from their linguistic denotation: legal reception, which is associated solely with the transfer of law, and factual reception, which is related to the observance of law. The author demonstrates that while the former category has a legal nature, the latter has a theological value. In his opinion, these categories complement each other. However, he goes beyond that observation to ask about the *ratio* of such solutions. He expresses a view that minimalist legal requirements in relation to legal reception are adopted because legal systems strive to ensure that the law they establish is certain, in the sense that it is certain to be enforceable. In the author’s opinion, this requirement is the realisation of one of the purposes of the functioning of law, which is to ensure social order. Factual acceptance takes on a different dimension, as it is manifested in a community of believers observing a law. In this hypothesis, the *ratio* of this solution has theological grounds, which the author believes to be the constitution of the Church and the phenomenon of faith related to the Church.

Key words: a law, promulgation, reception, Canon Law

Резюме: Основным объектом внимания автора в представленном исследовании является осмысление феномена рецепции промуглированного закона. Он показывает, что это явление имеет комплексный характер. Рассматривая этот вопрос, Автор счел недостаточным простое принятие наименований слова «гесере». Каноническая доктрина выделяет две категории рецепции, значения которых существенно отличаются от лингвистических: юридическая рецепция, предполагающая только передачу права, и фактическая рецепция, предполагающая соблюдение права. Автор доказал, что первая категория имеет юридический характер, а вторая – теологическое значение. По его мнению, эти категории дополняют друг друга. Однако на этом он не остановился и поставил вопрос о *ratio* таких решений. Он выразил мнение, что принятие минималистских правовых требований в отношении юридической рецепции обусловлено тем, что правовые порядки стремятся к тому, чтобы созданный закон был определенным, в смысле уверенности в его действительности. По его мнению, это требование является реализацией одной из целей функционирования права, которая заключается в обеспечении социального порядка. Другим аспектом, по мнению автора, является фактическое принятие, проявляющееся в явлении соблюдения закона общиной верующих. В этой гипотезе *ratio* данного решения обусловлено теологическими причинами, к которым он относит конституцию Церкви и связанный с ней феномен веры.

Ключевые слова: закон, промуглиация, рецепция, каноническое право

Анотація: У представленому дослідженні основним об'єктом уваги автора є рефлексія над феноменом рецепції промуглиованого закону. Автором показано, що це явище має комплексну природу. Розглядаючи це питання, автор вважає недостатнім просте сприйняття значення слова "rescipere". Канонічна доктрина розрізняє дві категорії рецепції, значення яких суттєво відрізняються від лінгвістичних: юридичну рецепцію, яка передбачає лише передачу права, і фактичну рецепцію, яка передбачає дотримання права. Автор довів, що перша категорія має юридичний характер, тоді як друга – богословське забарвлення. На його думку, ці категорії доповнюють одна одну. Однак на цьому він не зупинився, оскільки поставив питання про співвідношення таких рішень. Він висловив думку, що прийняття мінімалістичних правових вимог щодо правової рецепції впливає з того, що правові порядки прагнуть забезпечити певність прийнятого закону, в сенсі визначеності щодо його дійсності. На його думку, ця вимога є реалізацією однієї з цілей функціонування права, яка полягає у забезпеченні соціального порядку. Іншим виміром, на думку автора, є фактичне прийняття, що проявляється у феномені дотримання права спільнотою віруючих. У цій гіпотезі співвідношення такого рішення впливає з богословських причин, для чого він розглядає конституцію Церкви і пов'язаний з нею феномен віри.

Ключові слова: закон, промуглиация, рецепция, канонічне право

Wstęp

W systemach prawnych konieczność promulgacji ustaw na pozór wydaje się oczywista. W średniowiecznym kanonicznym porządku prawnym obowiązywała zasada „Lex instituitur cum promulgatur” (D. IV. c. 3), przejęta z prawa rzymskiego, stając się przedmiotem uwagi kanonistów¹. Podejmując namysł nad problematyką promulgacji ustawy, trzeba mieć na względzie, iż kwestia ta pozostaje w ścisłym związku ze strukturą zewnętrzną aktu prawnego. Ustawa bowiem jest normą ze-

¹ P. Pellegrino, *Il concetto di «promulgatio» nella «Summa Theologiae» di San Tommaso D'Aquino. Dal diritto romano al Decreto Graziano*, Ius Canonicum 1979, t. 19, nr 38, s. 270–294.

wnętrzną, a nie wewnętrzną². Od strony formalnej akt ten jest *signum sensibile*. Stąd też utworzony przez ustawodawcę w procesie legislacyjnym jego korpus wymaga ogłoszenia. W doktrynie fakt ten określany jest mianem *quid formale*³, co z punktu widzenia teorii aktu prawnego należy uznać za formalność prawną (kan. 124 § 1 KPK)⁴.

Z innej perspektywy promulgacja jest deklaracją legislatywną⁵, mającą m.in. na celu umożliwienie poznania jej przez adresata⁶. Fakt ten generuje jednak ważne pytanie: czy komponentem istotnym jest też jej recepcja przez wspólnotę wiernych będącą adresatem aktu? Próba udzielenia odpowiedzi na to pytanie zostanie podjęta w tym opracowaniu. To zamierzenie domaga się jednak uprzedniego namysłu nad instytucją promulgacji.

1. Instytucja promulgacji

1.1. Definicje

Wielu autorów publikacji kanonistycznych podjęło próbę zdefiniowania promulgacji. Gommarus Michiels utrzymywał, iż promulgacja jest ogłoszeniem ustawy przez kompetentną władzę w odniesieniu do tych, którzy jej podlegają⁷. Według Arthuro Vermeerscha i Josepha Creusena chodzi o formalne ogłoszenie ustawy w celu rozpowszechnienia jej w danej społeczności⁸. Podobnie i Javier Otaduy utrzymuje, iż promulgacja jest oficjalnym aktem publikacji ustawy, w wyniku czego staje się ona autentycznym tekstem, co skutkuje tym, że staje się prawnie relewantna⁹. Wreszcie w opinii Piero Pellegrina promulgacja jest aktem, na mocy którego dysponujący właściwą władzą wyraża wolę zobligowania podległej mu wspólnoty do podjęcia

² J. Hervada, *Lecciones propedéuticas de filosofía de derecho*, wyd. 3, Pamplona 2000, s. 384.

³ P. Pellegrino, *Considerazioni sulla struttura interna della legge; il primato della ragione sulla volontà*, w: *La norma en el derecho canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico. Pamplona, 10–15 de octubre de 1976*, t. 1, Pamplona 1979, s. 833–834.

⁴ Ł. Pawicki, *Existencia, validez y eficacia del acto jurídico canónico*, Pamplona 2023, s. 283–303.

⁵ P. Pellegrino, *Considerazioni sulla struttura interna della legge...*, s. 834.

⁶ E. Baura, *Parte generale del diritto canonico*, Roma 2013, s. 259.

⁷ G. Michiels, *Normae generales juris canonici*, t. 1, Lublin 1929, s. 149.

⁸ A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome iuris canonici*, t. 1, wyd. 6, Mechelinae-Romae 1937, s. 85.

⁹ J. Otaduy, *Promulgación del la ley*, w: *Diccionario general de Derecho Canónico*, t. 6, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Pamplona 2012, s. 567.

czegoś lub zaniechania czegoś, tym samym zobowiązując ją do zachowania wytycznych stanowionego aktu prawnego¹⁰.

1.2. Charakterystyka promulgacji

Jose Maria Piñero Carrion postrzegał promulgację w kategoriach narodzin ustawy, w wyniku czego, jak napisał, akt ten zaczyna żyć własnym życiem¹¹. Odnosząc się do mechanizmu funkcjonowania tej instytucji, komentatorzy wskazują z jednej strony na efektywną publikację aktu prawnego, wiążącą się nie z prostą transmisją wiadomości o charakterze oficjalnym, lecz z *intimatio* pojmowaną jako nakaz zobowiązujący do zachowania porządku prawnego ustanowionego w wyniku decyzji prawodawcy¹². Eduardo Baura scharakteryzował akt promulgacji jako akt władzy (*atto di imperio*)¹³. Co do zasady bowiem ustawa jest aktem imperatywnym bądź aktem opatrzonym sankcjami¹⁴.

Patrząc na funkcjonowanie tej instytucji przez pryzmat wspólnoty, należy zauważyć, że ustawa jest aktem obligującym do przyjęcia odpowiednich postaw i zachowań jej członków. Rozważając tę kwestię, Franciscus Santi wyróżnił *lex in acto primo* oraz *lex in acto secundo*. Pierwszą kategorię wiązał z mocą wiążącą ustawy, drugą zaś ze zobowiązaniem do jej zachowania¹⁵.

Doktryna uwydatnia jeszcze inny aspekt tej instytucji, eksponując związek promulgacji z publikacją, której celem jest umożliwienie poznania członkom wspólnoty waloru aktu prawnego i jego treści. W literaturze przedmiotu ten fakt uznaje się za notyfikację¹⁶. Nawiązując do teorii aktu prawnego, Baura zwrócił uwagę, iż ustawa nie mogłaby uzyskać skuteczności prawnej, jeśli nie zostałaby uzewnętrzniona przez

¹⁰ P. Pellegrino, *La promulgazione quale struttura esterna della legge nell'ordinamento canonico*, Il Diritto Ecclesiastico 1983, nr 1, s. 157.

¹¹ J.M. Piñero Carrion, *La ley de la Iglesia*, t. 1, Madrid 1985, s. 97.

¹² E. Baura, *Parte generale del diritto...*, s. 264: „[...] la promulgazione non é una mera trasmissione di una notizia, per quanto sia ufficiale, ma é anche, utilizzando un'espressione ricorrente nella dottrina, un'*intimatio*, vale a dire un'ingiunzione ad osservare l'ordine legale che viene stabilito mediante promulgazione”.

¹³ Tamże.

¹⁴ A. Bernárdez Cantón, *Parte general de derecho canónico*, wyd. 3, Madrid 2003, s. 113; P. Lombardía, *Comentario al. can. 7 CIC*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, red. L. de Echeverría, Madrid 1985, s. 17–18.

¹⁵ F. Santi, *Praelectiones iuris canonici*, t. 1, Ratisbonae 1892, s. 19: „Ceterum distingui debet lex ex parte sui et in acto primo, in quantum nempe vim obligandi habeat, et lege in acto secundo, in quantum nempe subditi in individuo reapse obligentur ad legis observantiam”.

¹⁶ A. Bernárdez Cantón, *Parte general...*, s. 113.

jej autora. Gdyby tak się nie stało, pozostawałaby ona jedynie w sferze wewnętrznej¹⁷. Odnosząc się do tej kwestii, Santi stwierdził: „Tunc autem lex dicitur promulgata, cum fuerit a legislatore societati sufficienter intimata”¹⁸. Baura spostrzegł też, że ustawodawca nie mógłby ustanowić porządku prawnego, jeśli nie mógłby on zostać poznany. A zatem, aby ustawa osiągnęła zamierzony przez prawodawcę cel, winna zostać poznana przez jej adresata¹⁹. Takie stanowisko doktryny wynika z faktu, iż wraz z promulgacją ustawa staje się normą zewnętrzną, wchodząc w obszar ludzkiej komunikacji. W tym kontekście za trafne należy uznać spostrzeżenie Javiera Hervady, iż bez komunikacji nie ma ustawy²⁰.

Według Michielsa w odniesieniu do promulgacji należałoby mówić o pewnym procesie, w którym wyróżnił on trzy stadia: sankcję, w sensie aktu legislacyjnego, mocą którego prawodawca nadaje podjętej decyzji walor imperatywny; promulgację, w znaczeniu aktu formalnego, oraz publikację, w wyniku której decyzja staje się publiczna, gdyż zostaje podana do wiadomości adresatów²¹. W opinii Otaduya promulgacja doskonali ustawę, co znajduje odzwierciedlenie w tym, iż w porządku prawnym staje się ona skuteczna, sprawiając tym samym, że ustanowione prawo staje się pewne²².

Konkludując, cechami charakterystycznymi promulgacji są: po pierwsze, publiczny charakter w tym znaczeniu, że adresaci ustawy powinni mieć do niej dostęp; po drugie, oficjalny charakter, gdyż ustawa jest aktem właściwej władzy posiadającym walor tekstu legalnego; po trzecie, autentyczność, ponieważ ustawa jest aktem prawodawcy; po czwarte, *intimatio*, bowiem podjęta decyzja nie jest prostym przekazem wiadomości, ale ustanowieniem normy²³.

¹⁷ E. Baura, *Parte generale...*, s. 260.

¹⁸ F. Santi, *Praelectiones...*, s. 18.

¹⁹ E. Baura, *Parte generale...*, s. 260: „Dal punto di vista della comunità, è ovvio che essa non può ricevere un ordine se esso non è conoscibile. Si è, in sostanza, dinanzi ad una delle conseguenze dell'alterità tipica del mondo giuridico: non si può parlare di atto giuridico finché non viene esternato dal suo autore, sicché un atto interno non è giuridico. Anche sul piano dell'efficacia pratica, il legislatore non potrà stabilire l'ordine voluto se non lo esprime. Pertanto, la legge deve essere conosciuta, o quanto meno conoscibile, per poter raggiungere i suoi fini”.

²⁰ J. Hervada, *Lecciones propedéuticas...*, s. 385.

²¹ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 150.

²² J. Otaduy, *Promulgación del la ley*, s. 570–571.

²³ E. Baura, *Parte generale...*, s. 264.

1.3. Konieczność promulgacji

W doktrynie w namyśle nad instytucją promulgacji za istotną należy uznać kwestię niezbędności promulgacji. Podejmując tę tematykę, na wstępie należy zwrócić uwagę, iż pozostaje ona w ścisłym związku z przywołanym we Wstępie pryncypium „Lex instituitur cum promulgatur”, wyartykułowanym w kan. 7 KPK (kan. 8 CIC/17), zaczerpniętym z Gracjanowego *dictum* (D. IV. c. 3). Już w epoce kanonistyki klasycznej zasygnalizowany problem sprowadzał się do odpowiedzi na pytanie: czy promulgacja jest elementem istotnym, czy też elementem zewnętrznym w odniesieniu do ustawy, wymagany jedynie *ad integritatem legis*²⁴.

1.3.1. Zasada generalna

Zagadnienie konieczności promulgacji ustaw było rozważane przez kanonistów w szerokim przedziale czasowym, od średniowiecza aż do czasów współczesnych, w związku z zagadnieniem stanowienia prawa. Michiels odnosząc się do stanowisk doktryny przedkodeksowej, spostrzegł, iż nie ulegało wątpliwości, że w tym okresie promulgację uznawano za element konieczny do kompletności ustawy²⁵. Franciscus Suarez zaliczył promulgację do komponentów istotnych ustawy, gdyż w jego przekonaniu jedynie tym sposobem akt prawny może uzyskać skuteczność w porządku prawnym²⁶. Z kolei Giuseppe D’Annibale zwrócił uwagę na pewien szczegół: aby prawo mogło być promulgowane, powinno być pewne²⁷.

Rozważając ten problem, Adolf van Hove w pierwszym rzędzie nawiązał do myśli św. Tomasza z Akwinu, który niezbędność promulgacji wywodził z definicji ustawy. Argumentował, iż wynika ona z dwóch powodów: po pierwsze, ustawa jest zasadą ludzkiego postępowania; po drugie, ustawa ma moc wiążącą²⁸. Stąd też dla tego wybitnego średniowiecznego teologa promulgacja była elementem istotnym ustawy²⁹. Stanowisko to podzielali m.in. Bartolomé De Medina oraz Gabriel Vasquez³⁰. Belgijski kanonista wykazał też, iż grupa uczonych stała na stanowisku,

²⁴ P. Pellegrino, *Il concetto di «promulgatio»...*, s. 266.

²⁵ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 152–153.

²⁶ F. Suarez, *Tractatus de legibus, ac Deo Legislatore*, Lib. I cap. 11, Ludguni 1679, s. 35: „Ut lex plene constituita sit, oportet, ut habeat efficaciam obligandi, sed non habet, donec promulgetur; ergo donec promulgetur non est vera lex, ac subinde promulgato est de ratione legis”.

²⁷ J. D’Annibale, *Summula theologiae moralis*, t. 1, Romae 1896, n. 162, s. 150.

²⁸ A. van Hove, *Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici*, t. 2. *Prolegomena*, Mechliniae 1928, s. 114.

²⁹ P. Pellegrino, *Il concetto di «promulgatio»...*, s. 268–269.

³⁰ A. van Hove, *Commentarium Lovaniense...*, s. 114.

że promulgacja nie jest regułą ani częścią reguły, ale aktem prawnym obwieszcza-
jącym adresatom ustawę, która formalnie zaistniała już wcześniej. Dlatego pojmo-
wali oni promulgację w kategoriach warunku bezwzględnie wymaganego (*conditio
sine qua non*). Postrzegano ją jako *actus secundus* (I.B. Gonet, C.R. Billuard, R. De
Schepper, O. Lottin, B. Ojetti, M. Conte a Coronata, Th. Bouquillon)³¹. Inni autorzy
w swych wywodach uwydatniali odniesienie do wspólnoty wiernych. Vermeersch
oraz Creusen argumentowali, iż promulgacja jest elementem istotnym, gdyż usta-
wa jest normą wspólnoty³². Według Matheusa Conte a Coronata promulgacja jest
aktem, poprzez który podwładnym obwieszcza się ustawę. W jego opinii jest ona
aktem istotnym o charakterze zewnętrznym, w tym sensie, iż nie mogłaby obowią-
zywać, jeśli nie zostałaby podana do wiadomości podwładnym; nie mogłaby stać się
prawnie skuteczna, jeśli nie zostałaby wystarczająco przez nich poznana. Stąd też
z tej perspektywy należy postrzegać ją w kategoriach *conditio sine qua non*³³. W ten
nurt interpretacyjny wpisują się również poglądy współczesnych kanonistów. Piotr
Kroczeek utrzymuje, iż promulgacja jest komponentem istotnym ustawy, gdyż jest
ona aktem publicznym. Jego zdaniem taki charakter aktu domaga się, aby był on
poznany, po to, aby osiągnąć moc wiążącą³⁴. Podobnie Alberto Bernárdez Cantón
uważa, że ustawa będąca aktem imperatywnym bądź opatrzona sankcją domaga
się promulgacji, dzięki czemu staje się poznana przez wspólnotę, której jest dedy-
kowana³⁵. Baura istotny charakter promulgacji wywiódł z koncepcji ustawy rozu-
mianej jako norma ustanowiona przez tego, kto ma władzę nad funkcjonowaniem
podległej mu wspólnoty. W jego opinii ustawa nie jest hipotezą czy projektem, ale
normą wiążącą członków społeczności. A zatem promulgacja skutkuje tym, że ustawa
zaczyna żyć własnym życiem. Bez niej pozostawałaby jedynie ideą, niemającą siły
wiążącej; co oznaczałoby, że nie byłaby normą. W jego przekonaniu zwrot „ustawa
nie promulgowana” jest niczym innym jak *contradictio in terminis*³⁶.

1.3.2. Zagadnienia szczegółowe

W literaturze przedmiotu w kontekście poruszanej tematyki zasadniczej rozważa
się jeszcze dwa wątki szczegółowe: problematykę konieczności promulgacji ustaw

³¹ Tamże, s. 114–115.

³² A. Vermeersch, J. Creusen, *Epitome iuris canonici*, s. 85.

³³ M. Conte a Coronata, *Compendium iuris canonici*, t. 1, Roma 1950, s. 131–132.

³⁴ P. Kroczeek, *The Art of Legislation: the Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2011, s. 183.

³⁵ A. Bernárdez Cantón, *Parte general...*, s. 113.

³⁶ E. Baura, *Parte generale...*, s. 260–261.

unieważniających oraz kwestię nieodzowności promulgacji definicji w sferze wiary i moralności.

1.3.2.1. Konieczność promulgacji ustaw unieważniających (kan. 10 KPK, kan. 11 CIC/17)

Pewnym problemem podnoszonym przez niektórych komentatorów Kodeksu piobenedyktyńskiego było zagadnienie konieczności promulgacji ustaw unieważniających (kan. 11 CIC/17, kan. 10 KPK). Michiels powołując się zasadę ujętą w kan. 16 § 1 CIC/17, zgodnie z którą „niewiedza lub błąd dotyczące ustaw unieważniających lub uniezdalniających nie powstrzymują ich skutków”, zdawał się sugerować, że ich skuteczność nie zależy od informacji o nich u adresatów. Z drugiej strony jednak zwrócił uwagę, iż ustawa unieważniająca jest także ludzką regułą postępowania, dlatego sama przez się powinna być słuszna i podana do wiadomości publicznej. Z tej racji, z natury rzeczy promulgacja jest konieczna dla wywarcia skuteczności w porządku prawnym³⁷.

Podobnie argumentował van Hove, podkreślając, iż ustawy unieważniające chociaż skutkują niezależnie od świadomości ich istnienia u adresata, to jednak powinny być promulgowane nie tylko ze względu na to, że poddani powinni być świadomi ważkich prawnie decyzji, ale także dlatego, iż jest to konieczne dla wywołania skutków prawnych. Spostrzegł też, iż ta szczególna kategoria ustaw ze skutecznością wsteczną nie obowiązuje przed promulgacją. Swoją wywód skonkludował następująco: skutki unieważniające tego aktu powstają z chwilą promulgacji³⁸.

1.3.3. Konieczność promulgacji definicji w sferze wiary i moralności

Kolejnym zagadnieniem dyskutowanym w doktrynie była kwestia definicji w sferze wiary i moralności. Rozważając tę tematykę, Michiels podkreślił, iż takie definicje mają charakter deklaracyjny. Dlatego obowiązują wiernych od momentu dotarcia do ich świadomości. Stąd z natury rzeczy nie wymagają formalnej promulgacji³⁹. Podobnie według Hubertusa Jone definicje w sferze wiary i moralności, jeśli są deklaracją prawa Bożego, wówczas *ex natura rei* natychmiast obowiązują⁴⁰. Inaczej, zdaniem

³⁷ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 154–155.

³⁸ A. van Hove, *Commentarium Lovaniense...*, s. 116.

³⁹ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 155.

⁴⁰ H. Jone, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Padeborn 1950, s. 29: „*Natura rei exigit, ut leges ius divinum declarantes statim obligent*”.

Michielsa, ma się rzecz, gdy podjęte decyzje mają charakter ustaw kościelnych. W tym wypadku uzyskanie skuteczności prawnej warunkowane jest promulgacją⁴¹.

2. Recepcja ustawy

W prezentowanym opracowaniu zasadniczym zagadnieniem jest problem waloru recepcji ustawy. W związku z tym w doktrynie ogniskową namysłu komentatorów jest Gracjanowe *dictum* „Leges instituuntur cum promulgantur”⁴². Utrzymuje się, iż w kanonicznym porządku prawnym problematyka procesu recepcji ma charakter złożony. Generalnie kanoniści wskazują na dwie kategorie: recepcję prawną oraz recepcję faktyczną, zwaną też akceptacją wykonawczą.

2.1. Recepcja prawna

2.1.1. Zasada generalna

Wykazano, iż nieodzowność promulgacji ustawy jest elementem istotnym. Oznacza to tyle, iż ustawa powinna być promulgowana. W związku z tym rodzi się pytanie o niezbędność jej recepcji. Odnosząc się do tej kwestii, Sobański spostrzegł, że w zakresie znaczenia pojęcia „recepcja” mieszczą się dwa zjawiska: z jednej strony przejście przez jakąś grupę społeczną aktu prawnego jej dedykowanego, z drugiej zaś akceptacja tego prawa. Wyjaśnił, iż pierwsze zjawisko ma charakter egzogeny, gdyż prawo zostaje przejęte w sensie zewnętrznym; w drugim przypadku – prawo zostaje przyjęte wewnątrz grupy. Należy podkreślić, iż w pierwszej hipotezie recepcja ma charakter formalny, gdyż inaczej prawo nie obowiązywałoby; natomiast w drugim przypadku nie chodzi jedynie o recepcję formalną, ponieważ twierdzenia „od recepcji w sensie akceptacji uzależnione jest obowiązywanie ustawy” nie da się utrzymać ani prawniczo, ani teologicznie⁴³. Należy przypomnieć, iż dekretyści rozróżniali

⁴¹ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 155.

⁴² J. Otaduy, *Discernir la recepción. Las acepciones del concepto y su relieve en el derecho*, *Fidelium Iura* 1997, nr 7, s. 20.

⁴³ R. Sobański, *Recepcja prawa w Kościele*, *Prawo Kanoniczne* 2003, t. 46, nr 3–4, s. 6: „Nazwą «recepcja» oznacza się odtąd dwa zjawiska: (1) przejście przez jakąś grupę społeczną prawa wytworzonego w innej oraz (2) akceptację przez jakąś grupę społeczną prawa w niej wzgl. dla niej ustanowionego. Są to dwa różne zjawiska, pierwsze ma charakter egzogeny, drugie endogeny. Wspólne im jest to, co

akceptację faktyczną (*firmitas legis de facto*) i akceptację prawną (*firmitas legis de iure*)⁴⁴. W przypadku „*firmitas legis de iure*” idzie o uznanie ustawy za ważną oraz obligatoryjną; z kolei „*firmitas legis de facto*” wiąże się z przestrzeganiem ustawy⁴⁵.

Celnie spostrzegł Otaduy, iż operowanie terminem recepcja formalna lub prawna nie jest *stricto* prawnicze, gdyż chodzi o ściśle określony sposób recepcji, ze skutkami własnymi. Tym, co się recypuje, niejednokrotnie staje się jakaś rzeczywistość wirtualnie receptywna. W gruncie rzeczy w tym wypadku ma miejsce recepcja pewnego określonego statusu albo kategorii formalnej⁴⁶.

Prawnie zatem ustawa ma moc zobowiązującą, jeśli została wydana przez kompetentnego ustawodawcę, który wyraził wolę zobowiązania. A zatem ze strony prawodawcy istnieją tylko dwa warunki: władza oraz wola. Wola zobowiązania może wynikać zarówno z treści imperatywnej aktu, jak i sankcji w niej ustalonej⁴⁷. Z kolei z perspektywy adresatów chodzi jedynie o przejęcie tego prawa, a więc o pewien proces w wymiarze poznawczym, wiążący się z uzyskaniem przeświadczenia, że ustanowiono ustawę.

2.1.2. Wyjątek od zasady generalnej

W doktrynie wskazuje się, iż w niektórych przypadkach prawodawca do uzyskania prawnej relewantności ustawy może domagać się jej akceptacji ze strony wspólnoty, do której jest adresowana. Wówczas powinien to jednak wyraźnie wyrazić⁴⁸. Kommentatorzy rozróżniają pomiędzy koniecznością warunkową oraz bezwarunkową. W pierwszym przypadku wola ustawodawcy wyraża się w zachęcie lub przekonywaniu; w drugim – ma charakter kategoriyczny⁴⁹.

orzekamy używając czasownika *recipere*: w pierwszym prawo zostaje przejęte przez grupę społeczną (całą, łącznie ze sprawującymi w niej władzę) z zewnątrz, w drugim prawo zostaje przyjęte wewnątrz grupy. W pierwszym przypadku recepcja ma charakter wyłącznie formalny: gdyby prawa nie przejęto, nie obowiązywałoby w grupie przyjmującej, tam by takiego prawa w ogóle nie było. W drugim przypadku sprawa jest bardziej złożona: gdyby recepcję uznać za tylko formalną, to trzeba by powiedzieć, że od recepcji w sensie akceptacji zależy obowiązywanie ustawy. Takiego twierdzenia nie da się utrzymać ani prawniczo, ani eklezjologicznie”.

⁴⁴ L. De Luca, *L'accettazione popolare della legge canonica nel pensiero di Graziano e dei suoi interpreti*, *Studia Gratiana* 1955, t. 3, s. 212–213.

⁴⁵ E. Regatillo, *Institutiones iuris canonici*, t. 1, wyd. 6, Santander 1961, s. 59.

⁴⁶ J. Otaduy, *Discernir la recepción*, s. 38: „La recepción formal o de derecho significa un modo determinado de recibir, con efectos propios. Pero lo que se recibe puede ser cualquier realidad virtualmente recepticia”.

⁴⁷ E. Regatillo, *Institutiones iuris canonici*, s. 59.

⁴⁸ G. Michiels, *Normae generales...*, s. 166.

⁴⁹ J. Otaduy, *Comento al can. 7 CIC*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, t. 1, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, Pamplona 1996, s. 300.

2.2. Recepcja faktyczna

Kolejnym ważkim wątkiem rozważanym w kanonistyce jest kwestia akceptacji wykonawczej, zwanej też recepcją materialną, znajdującej wyraz w zjawisku przestrzegania prawa w wymiarze społecznym⁵⁰. Według współczesnych ujęć proces recepcji domaga się nie tylko namysłu intelektualnego, lecz także akceptacji⁵¹. Należy podkreślić, iż w procesie tym nierozłącznie występują dwa wymiary: ludzki i teologiczny, gdyż chodzi o decyzję podjętą w wierze⁵². Zdaniem kanonistów tego sposobu recepcji nie należy postrzegać w kategoriach posłuszeństwa *secundum sub et supra*, ale w kategoriach odpowiedzi wolnej i aktywnej⁵³, przenikniętej wiarą adresata⁵⁴. Zjawisko to organicznie wpisuje się w misję Kościoła. Stąd też mówi się o fenomenie teologicznym o charakterze eklezjologicznym⁵⁵. Według Yvesa Congara ta forma recepcji nie jest elementem istotnym wymaganym do uzyskania prawnej relewantności decyzji autora aktu. Odnosi się ona bowiem nie do waloru formalnego aktu, lecz do jego zawartości. Nie wpływa na jego ważność, ale poświadcza, że podjęta decyzja służy dobru Kościoła⁵⁶. Podobnie Errázuriz podkreślił, iż tego typu recepcja nie jest wymogiem istotnym do aktów podejmowanych w obszarach *munus docendi* oraz *munus regendi*; jej szczególny walor wynika zarówno ze sfery komunikacji międzyludzkiej, jak i z prawa oraz obowiązku udziału wiernych w życiu Kościoła⁵⁷. Zdaniem Baury w dominującym nurcie utrzymuje się, że nie należy mówić o walorze akceptującym bądź istotnym ustawy, a jedynie o recepcji wspólnoty na płaszczyźnie operatywnej, wiążącej się z zachowaniem ustawy, w sensie jej przestrzegania⁵⁸.

⁵⁰ J. Otaduy, *Discernir la recepción*, s. 38.

⁵¹ A. Antón, *La „recepción” en la Iglesia y eclesiología*, *Gregorianum* 1996, t. 77, nr 1, s. 60; J. Otaduy, *Discernir la recepción*, s. 21.

⁵² Tamże, s. 61.

⁵³ J. Otaduy, *Discernir la recepción*, s. 27.

⁵⁴ A. Antón, *La „recepción”...*, s. 62.

⁵⁵ Tamże, s. 86 i 94.

⁵⁶ Y. Congar, *La «réception» come réalité ecclésiologique*, *Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques* 1972, z. 3, s. 399: „La réception n'est pas constitutive de la qualité juridique d'une décision. Elle porte non sur l'aspect formel de l'acte, mais sur le contenu. Elle ne confère pas la validité, Elle constante, reconnaît et atteste que cela répond au bien de l'Église [...]”.

⁵⁷ C.J. Errázuriz, *El derecho y la justicia en la Iglesia*, Pamplona 2023, s. 303.

⁵⁸ R. Sobański, *Teoria prawa kościelnego*, Warszawa 1992, s. 184; E. Baura, *Parte generale...*, s. 266–267.

Zakończenie

Z przeprowadzonych analiz wynika, iż w kanonicznym porządku prawnym zagadnienie recepcji ustawy kościelnej ma charakter złożony. Należy podkreślić, iż w namyśle nad tym problemem nie wystarczy proste operowanie desygnatami słowa „recipere”, posiadającymi m.in. takie znaczenia, jak: „przyjąć” „wziąć coś na siebie”, czy też „podjąć się czegoś”⁵⁹. Poruszając ten problem, trzeba być świadomym tego, iż kanonistyka jest autonomiczną dziedziną wiedzy. Wysiłek jej przedstawicieli zmierza do wypracowania odpowiednich narzędzi i pojęć pozwalających ująć we właściwych sobie kategoriach otaczającą rzeczywistość będącą przedmiotem ich namysłu. Z takim procesem mamy też do czynienia w odniesieniu do tematyki recepcji ustaw.

Należy zauważyć, iż obecne podejście do kwestii recepcji ustaw nie jest tylko rezultatem dokonań współczesnej kanonistyki, gdyż namysł nad tą tematyką pojawił się w epoce kanonistyki klasycznej w kontekście rozważań nad Gracjanowym *dictum*: „Lex instituitur cum promulgatur”. W tym czasie w dekretystyce wypracowano rozróżnienie pomiędzy „firmitas legis de iure” a „firmitas legis de facto”, co znalazło odzwierciedlenie we współczesnym namyśle nad kategoriami recepcji prawnej oraz recepcji faktycznej.

W odniesieniu do recepcji prawnej wykazano, iż w wymiarze prawnym do użycia skuteczności promulgowana ustawa nie wymaga akceptacji przez adresata, ale jedynie jej przejęcia. Należy zwrócić uwagę, iż niektórzy komentatorzy Kodeksu z 1917 r., nawiązując do kan. 11 CIC/17 w swych analizach, poszli jeszcze dalej, postulując, iż nawet taki perceptywny transfer prawa nie byłby konieczny. Odeszli jednak od tego zamysłu ze względów utylitarystycznych.

Inaczej ma się rzecz z recepcją faktyczną, wiążącą się z przestrzeganiem prawa. W tym przypadku doktryna stoi na stanowisku o konieczności akceptacji adresatów aktu prawnego, jakim jest ustawa. Należy podkreślić, iż ta forma recepcji ma jednak walor teologiczny, a nie prawny, gdyż bazą akceptacji jest wiara członków wspólnoty. Odnosząc się do tej formy recepcji, Sobański napisał: „Samo stwierdzenie «prawnego» obowiązywania nie rozwiązuje problemu. Takie obowiązywanie daje władzy podstawę do egzekwowania norm ustawy, rodzi też po stronie adresatów «prawny» obowiązek ich przestrzegania, ale pytanie brzmi, czy można o ustawie od początku nie przestrzeganej naprawdę powiedzieć, że weszła w życie (względnie o takiej, której przestrzegania zaniechano, że żyje)? Jej życie (czyli obowiązywanie) pozostaje deklaratywne, na papierze, jej normy nie stanowią faktycznej reguły zachowania,

⁵⁹ *Recipere*, w: *Słownik łacińsko-polski*, t. 4, red. M. Plezia, Warszawa 1999, s. 462–463.

faktycznie nie są tym, czym *ex definitione* mają być. Taka ustawa faktycznie nie jest sobą. Brakuje jej czegoś, co z natury rzeczy do niej należy. Ten brak wyrównuje dopiero jej przestrzeganie. Wtedy obowiązuje nie tylko «prawnie», lecz również «faktycznie», osiągnęła swój sens»⁶⁰.

Nie do końca można zgodzić się z tym twierdzeniem. Przyjęcie omawianego rozwiązania w kwestii recepcji formalnej w wymiarze minimalnym należy uznać za konieczność, gdyż od niego uzależnione jest uzyskanie pewności co do obowiązywania ustawy. Należy być świadomym tego, iż przyjęcie odmiennej tezy o konieczności akceptacji ze strony adresatów rodziłoby wiele problemów prawnych. *De facto* bowiem należałoby spodziewać się wielu odwołań od niewypełnienia zobowiązań wynikających z ustawy. Taka sytuacja generowałaby jeszcze inny problem, jakim jest posłuszeństwo względem ustawy; tematyka ta jednak nie mieści się w zakresie niniejszego opracowania.

W moim przekonaniu recepcję faktyczną należy postrzegać w kategoriach recepcji dopełniającej. Dla relewantności ustawy w sferze prawnej wystarczający jest transfer prawa; ze strony adresatów zaś jego przejęcie w wymiarze poznawczym.

Ratio drugiej kategorii, jaką jest recepcja faktyczna, wynika ze specyficznej konstytucji Kościoła oraz związanym z nim fenomenem wiary. Ma więc walor teologiczny. Yves Congar zwrócił uwagę, iż dotyczy ona nie tyle ustanowienia ustawy, co jej treści.

Ponadto przeciwko walorowi prawnemu recepcji faktycznej przemawia jeszcze jeden powód, mianowicie adresatami ustawy w kanonicznym porządku prawnym mogą być nie tylko katolicy, lecz także nieochrzczeni⁶¹. Patrząc na kluczowe zagadnienie z tej perspektywy, argument za niezbędnością akceptacji ustawy w wierze upada; jest pozbawiony podstaw.

Bibliografia

- Antón A., *La „recepción” en la Iglesia y eclesiología*, Gregorianum 1996, t. 77, nr 1.
 Baura E., *Parte generale del diritto canonico*, Roma 2013.
 Berkmann B.J., *Nichtchristen in der Recht der katholischen Kirche*, t. 2, Wien 2017.
 Bernárdez Cantón A., *Parte general de derecho canónico*, wyd. 3, Madrid 2003.

⁶⁰ R. Sobański, *Teoria prawa...*, s. 185.

⁶¹ Szerzej na ten temat zob. B.J. Berkmann, *Nichtchristen in der Recht der katholischen Kirche*, t. 2, Wien 2017.

- Congar Y., *La «réception» come réalité ecclésiologique*, Revue des Sciences Philosophiques et Théologiques 1972, nr 3.
- Conte a Coronata M., *Compendium iuris canonici*, t. 1, Roma 1950.
- D'Annibale J., *Summula theologiae moralis*, t. 1, Romae 1896.
- De Luca L., *L'accettazione popolare della legge canonica nel pensiero di Graziano e dei suoi interpreti*, Studia Gratiana 1955, t. 3.
- Errázuriz C.J., *El derecho y la justicia en la Iglesia*, Pamplona 2023.
- Hervada J., *Lecciones propedéuticas de filosofía de derecho*, wyd. 3, Pamplona 2000.
- van Hove A., *Commentarium Lovaniense in Codicem Iuris Canonici*, t. 2. *Prolegomena*, Mechliniae 1928.
- Jone H., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 1, Paderborn 1950.
- Kroczyk P., *The Art of Legislation: The Principles of Lawgiving in the Church*, Kraków 2011.
- Lombardía P., *Comentario al. can. 7 CIC*, w: *Código de Derecho Canónico. Edición bilingüe comentada*, red. L. de Echeverchea, Madrid 1985.
- Michiels G., *Normae generales juris canonici*, t. 1, Lublin 1929.
- Otaduy J., *Comento al can. 7 CIC*, w: *Comentario exegético al Código de Derecho Canónico*, red. A. Marzoa, J. Miras, R. Rodríguez-Ocaña, t. 1, Pamplona 1996.
- Otaduy J., *Discernir la recepción. Las acepciones del concepto y su relieve en el derecho*, Fidei-lum Iura 1997, nr 7.
- Otaduy J., *Promulgación de la ley*, w: *Diccionario general de Derecho Canónico*, t. 6, red. J. Otaduy, A. Viana, J. Sedano, Pamplona 2012.
- Pawicki Ł., *Existencia, validez y eficacia del acto jurídico canónico*, Pamplona 2023.
- Pellegrino P., *Considerazioni sulla struttura interna della legge; il primato della ragione sulla volontà*, w: *La norma en el derecho canónico. Actas del III Congreso Internacional de Derecho Canónico. Pamplona, 10–15 de octubre de 1976*, t. 1, Pamplona 1979.
- Pellegrino P., *Il concetto di «promulgatio» nella «Summa Theologiae» di San Tommaso D'Aquino. Dal diritto romano al Decreto Graziano*, Ius Canonicum 1979, t. 19, nr 38.
- Pellegrino P., *La promulgazione quale struttura esterna della legge nell'ordinamento canonico*, Il Diritto Ecclesiastico 1983, nr 1.
- Piñero Carrion J.M., *La ley de la Iglesia*, t. 1, Madrid 1985.
- Regatillo E., *Institutiones iuris canonici*, t. 1, wyd. 6, Santander 1961.
- Santi F., *Praelectiones iuris canonici*, t. 1, Ratisbonae 1892.
- Sobański R., *Recepcja prawa w Kościele*, Prawo Kanoniczne 2003, t. 46, nr 3–4.
- Sobański R., *Teoria prawa kościelnego*, Warszawa 1992.
- Suarez F., *Tractatus de legibus, ac Deo Legislatore*, Lib. I cap. 11, Ludguni 1679.
- Vermeersch A., Creusen J., *Epitome iuris canonici*, t. 1, wyd. 6, Mecheliniae-Romae 1937.

**Swoboda przerywania ciąży jako
element konstytucyjnego standardu polityki
publicznej we Francji – nowelizacja
Konstytucji V Republiki w 2024 r.
z perspektywy konstytucjonalizacji polityki**

Freedom to terminate pregnancy as part of the constitutional standard
of public policy in France – amendment to the Constitution
of the Fifth Republic in 2024 from the perspective
of constitutionalisation of politics

Свобода прерывания беременности как элемент конституционного стандарта
публичной политики во Франции – поправка к Конституции Пятой Республики
от 2024 года с точки зрения конституционализации политики

Свобода переривання вагітності як елемент конституційного стандарту
державної політики у Франції – поправка до Конституції П'ятої Республіки 2024
року з точки зору конституціоналізації державної політики

ŁUKASZ JAKUBIAK

Dr hab., prof. Uniwersytetu Jagiellońskiego

e-mail: lukasz.jakubiak@uj.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6219-8161>

Streszczenie: Artykuł jest poświęcony nowelizacji konstytucji V Republiki Francuskiej, w wyniku której wpisano do tego aktu prawnego gwarancję dopuszczalności swobodnego przerywania ciąży. Modyfikacja została przyjęta w 2024 r. z inicjatywy obozu prezydenckiego wspierającego Emmanuela Macrona. Autor stawia hipotezę, że przyjęcie tej ustawy konstytucyjnej może być postrzegane jako forma tzw. konstytucjonalizacji polityki, zjawiska traktowanego tu jako zawężanie zakresu możliwych alternatyw w obszarze danej polityki publicznej ze względu na określone brzmienie nowo dodanych przepisów konstytucyjnych. Zwrócono uwagę na fakt, że taka konstytucjonalizacja miała swoje granice, ponieważ w jej następstwie nie doszło do przyjęcia wprost nowego rozszerzonego prawa podmiotowego, które ma narzucać dalszą liberalizację ustawodawstwa zwykłego. Od strony metodologii artykuł bazuje na analizie treści nowelizacji z 2024 r. oraz wcześniejszych inicjatyw parlamentarnych, które zaczęły być składane w 2022 r. Uwzględniono także szerszy polityczny i społeczny kontekst nowelizacji, jako że przedmiotem analizy są zarówno stanowiska grup parlamentarnych, jak i badania opinii społecznej dotyczące kwestii przerywania ciąży.

Słowa kluczowe: V Republika Francuska, nowelizacja z 2024 r., przerywanie ciąży, „prawo do aborcji”, konstytucjonalizacja polityki, petryfikacja normatywna, ograniczenia swobody ustawodawczej, podziały polityczne i społeczne

Publikacja finansowana ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach projektu badawczego „Konstytucjonalizacja polityki jako narzędzie kontroli i równowagi w ujęciu porównawczym” (UMO-2018/31/B/HS5/02637).

Summary: The article is devoted to the amendment of the Constitution of the French Fifth Republic, as a result of which guarantees of the admissibility of free abortion were included in the legal act. The amendment was adopted in 2024 on the initiative of the presidential camp supporting Emmanuel Macron. The author hypothesises that the adoption of this constitutional law can be seen as a form of so-called constitutionalisation of politics, a phenomenon treated here as a narrowing of the range of possible alternatives in a given area of public policy due to the specific wording of the newly added constitutional provisions. Attention is drawn to the fact that such constitutionalisation had its limits, as it did not result in the direct adoption of a new extended subjective right imposing further liberalisation of ordinary legislation. In terms of methodology, the article is based on an analysis of the content of the 2024 amendment and earlier parliamentary initiatives which began to be submitted in 2022. The broader political and social context of the amendment was also taken into account, as the analysis covers both the positions of parliamentary groups and public opinion polls on the issue of abortion.

Key words: French Fifth Republic, 2024 amendment, termination of pregnancy, 'right to abortion', constitutionalisation of politics, normative petrification, restrictions on legislative freedom, political and social divisions

Резюме: Статья посвящена поправке к Конституции Пятой Республики Франции, в результате которой в документ были включены гарантии допустимости свободного прерывания беременности. Поправка была принята в 2024 году по инициативе президентского лагеря, поддерживающего Эммануэля Макрона. Автор выдвигает гипотезу, что принятие этого конституционного закона можно рассматривать как форму так называемой конституционализации политики, явления, рассматриваемого здесь как сужение спектра возможных альтернатив в области данной публичной политики в связи с конкретной формулировкой недавно добавленных конституционных положений. Обращено внимание на тот факт, что такая конституционализация имела свои ограничения, поскольку в результате не было принято прямое новое расширенное субъективное право, которое должно навязывать дальнейшую либерализацию обычного законодательства. С методологической точки зрения статья основана на анализе содержания поправки от 2024 года и более ранних парламентских инициатив, которые начали вноситься в 2022 году. Также был учтен более широкий политический и социальный контекст поправки, поскольку предметом анализа являются как позиции парламентских групп, так и исследования общественного мнения по вопросу прерывания беременности.

Ключевые слова: Пятая Французская Республика, поправка от 2024 г., прерывание беременности, «право на аборт», конституционализация политики, нормативное закрепление, ограничения законодательной свободы, политические и социальные разногласия

Анотація: Стаття присвячена новелізації Конституції П'ятої Французької Республіки, у результаті якої до основного закону було внесено гарантії допустимості вільного переривання вагітності. Зміни були прийняті 2024 року з ініціативи президентського табору, що підтримує Еммануеля Макрона. Автор статті висуває гіпотезу, що ухвалення цього конституційного закону може розглядатися як форма так званої конституціоналізації державної політики, явища, яке тут трактується як звуження кола можливих альтернатив у сфері певної державної політики через конкретне формулювання новододаних конституційних положень. Було звернено увагу на те, що така конституціоналізація мала свої межі, оскільки в результаті її не було прийнято прямо нового, розширеного суб'єктивного права, яке зобов'язувало б до подальшої лібералізації звичайного законодавства. З методологічної точки зору стаття базується на аналізі змісту поправки 2024 року та попередніх парламентських ініціатив, які почали подаватися 2022 року. Також автором було враховано ширший політичний та соціальний контекст поправки, оскільки предметом аналізу є як позиції парламентських груп, так і дослідження громадської думки щодо питання переривання вагітності.

Ключові слова: V Французька Республіка, поправка 2024 року, переривання вагітності, "право на аборт", конституціоналізація політики, нормативна петрифікація, обмеження законодавчої свободи, політичні та соціальні розбіжності

1. Uwagi wprowadzające – konstytucjonalizacja polityki progresywnej i polityki konserwatywnej a kierunki zmian normatywnych we Francji

W drodze ustawy konstytucyjnej z dnia 8 marca 2024 r., odnoszącej się do swobody dobrowolnego przerywania ciąży¹, dokonana została pierwsza – począwszy od obszernej rewizji z 2008 r. w sprawie modernizacji instytucji V Republiki, a dwudziesta piąta ogółem – nowelizacja francuskiej ustawy zasadniczej. Przedmiotem zmiany było dodanie do art. 34 konstytucji z 1958 r.² dodatkowego ustępu stanowiącego, że „ustawa określa warunki korzystania z zagwarantowanej kobiecie swobody dobrowolnego przerywania ciąży” (*la loi détermine les conditions dans lesquelles s'exerce la liberté garantie à la femme d'avoir recours à une interruption volontaire de grossesse*). Przyjęcie normy konstytucyjnej gwarantującej możliwość przerywania ciąży stanowi rozwiązanie niemające precedensu, przynajmniej jeśli za punkt odniesienia przyjmie się konstytucjonalizm państw demokratycznych. Francja stała się tym samym pierwszym państwem o takim ustroju, które kwestię przerywania ciąży reguluje wprost w przepisach rangi konstytucyjnej, nie pozostawiając jej wyłącznie unormowaniom niższego rzędu (w 1974 r. aborcja została ujęta w konstytucji komunistycznej Jugosławii rządzonej przez Josipa Broz Tito). Nowelizacja z 2024 r. miała stanowić zasadniczy w krok w stronę ukształtowania swoistego standardu konstytucyjnego, wpisując się tym samym w trend liberalizacji przepisów aborcyjnych, którego wyrazem było uchwalenie w 1975 r. tzw. ustawy Veil³ – regulacji oznaczającej depenalizację przerywania ciąży we Francji.

Punktem wyjścia jest stwierdzenie, że kwestia przerywania ciąży stanowi przedmiot bardziej lub mniej zarysowanych różnic wyznaczających podziały w obrębie współczesnych społeczeństw, w tym w liberalnych demokracjach świata zachodniego. Różnice sprowadzają się co najwyżej do proporcji pomiędzy zwolennikami i przeciwnikami określonych rozwiązań, a także do intensywności, z jaką są one podnoszone w debacie publicznej (we Francji przeciwnicy aborcji pozostają w zdecydowanej mniejszości). Współczesne spory dotyczą m.in. zakresu zastosowania koncepcji

¹ Loi constitutionnelle n° 2024-200 du 8 mars 2024 relative à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000049251463> [dostęp: 9.04.2024 r.].

² Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur (Texte intégral en vigueur à jour de la révision constitutionnelle du 8 mars 2024), <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur> [dostęp: 19.07.2025 r.].

³ Loi n° 75-17 du 17 janvier 1975 relative à l'interruption volontaire de la grossesse, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000700230> [dostęp: 29.01.2025 r.].

praw człowieka. Ogólnie rzecz ujmując, tendencje liberalne nakazują rozciąganie jej na te obszary, które nie były dotąd „pokryte” wynikającymi z tego unormowaniami gwarancyjnymi. Odnosi się to w szczególności do regulacji konstytucyjnych, dających najmocniejszą ochronę prawną. Stąd, po pierwsze, wyraża się pogląd o istnieniu pełnego podmiotowego prawa do aborcji, eutanazji etc., a po wtóre formułuje się postulaty tworzenia stosownych gwarancji konstytucyjnych i konwencyjnych, ewentualnie takiej wykładni istniejących przepisów, by stanowiły one dostateczną podstawę dla implementacji oczekiwanych rozwiązań⁴. Z kolei perspektywa, którą można określić mianem konserwatywnej, sugeruje – co do zasady – większą powściągliwość w używaniu terminologii praw człowieka, w szczególności jako narzędzia progresywizmu. Podnosi się głównie niedopuszczalność jej stosowania do tych materii, które – zdaniem zwolenników tego punktu widzenia – powinny pozostać pod wpływem prawa naturalnego, co w szczególności dotyczy początku i końca życia ludzkiego, a także sfery ludzkiej seksualności⁵. Mają one nie dopuszczać do nadmiernego i nieuzasadnionego rozszerzania zakresu praw podmiotowych, w tym o tzw. prawo do aborcji, a tym samym generować szeroką ochronę zapewnianą prawem do życia. Wychodząc z takiego założenia, samo wyrażenie „prawo do aborcji” (fr. *le droit à l'avortement*) nie znajduje uzasadnienia⁶. Wszystko to jest zresztą tylko jedną z odsłon współczesnych sporów światopoglądowych, a pojęcie „prawa człowieka” znajduje się w samym centrum takiego dyskursu⁷.

⁴ Np. poprzez określoną wykładnię prawa do prywatności zawartego w Europejskiej Konwencji Praw Człowieka, którą interpretuje się, odchodząc od wykładni przyjmowanej we wcześniejszych okresach jej obowiązywania. Szerzej na ten temat w kontekście Konwencji jako „żywego instrumentu” i ewentualności konstruowania w wyniku orzecznictwa trybunału strasburskiego podmiotowego prawa do aborcji zob. J. Banasiuk, *Czy Europejska Konwencja Praw Człowieka jako „żywy instrument” chroni lepiej ludzkie życie?*, Zeszyty Prawnicze 2013, z. 13.3, s. 65–87.

⁵ Przyjmując taką konserwatywną perspektywę, G. Puppink w swej pracy *Degeneracja praw człowieka* (*Les droits de l'homme dénaturé*) pisze następująco: „Idea, że aborcja jest wolnością utwierdziła się zatem wraz z erozją świadomości wartości życia nienarodzonego człowieka i jednoczesną afirmacją wartości woli jednostki. W rzeczywistości ten podwójny ruch sprowadza się do tej samej kwestii: chodzi o fundamentalny filozoficzny wybór dotyczący coraz większej dominacji woli nad bytem w kulturze, która zatracza swoją metafizyczną inteligencję, czyli zrozumienie tożsamości i wartości bytu samego w sobie”. Zob. G. Puppink, *Degeneracja praw człowieka*, Kraków 2021, s. 140.

⁶ Nie oznacza to, że zwolennicy podejścia konserwatywnego nie widzą potrzeby korzystania z języka praw człowieka. W takim ujęciu są one jednak widziane w innych obszarach lub przynajmniej z innego punktu widzenia. W tym kontekście można przywołać prawo do życia, czy też prawo do sprzeciwu sumienia. Konserwatywna powściągliwość w tym względzie powinna być traktowana raczej jako odrzucenie języka praw człowieka jako narzędzia służącego osiągnięciu celów promowanych przez zwolenników liberalizmu progresywnego.

⁷ Towarzyszy temu notabene redefinicja pojęć, ich zakresu, a także sposobu ich używania. Wystarczy wspomnieć o godności ludzkiej, która nie jest obecnie traktowana wyłącznie jako przyrodzone źródło praw i wolności, lecz także jako swoiste prawo podmiotowe – prawo do godności, które to

Celem artykułu jest analiza francuskiej poprawki konstytucyjnej wprowadzającej regulacje w zakresie dopuszczalności przerywania ciąży z uwzględnieniem jej szerszego tła społeczno-politycznego, a jednocześnie z odniesieniem do strategii realizowania określonych zamierzeń politycznych poprzez przyjmowanie konstytucyjnych wytycznych dla treści ustawodawstwa zwykłego, jak również immunizowanie tego ostatniego na próby podważenia go zarzutem niekonstytucyjności. Hipotezą jest zatem stwierdzenie, że nowelizację z 2024 r. można widzieć przez pryzmat zjawiska konstytucjonalizacji polityki, a za jeden z jej aspektów należy uznać dążenie do konstytucyjnego zawężania zakresu potencjalnych rozwiązań w określonej sferze, w tym przypadku w przedmiocie regulacji odnoszących się do przerywania ciąży. Oznaczałoby to co najmniej ograniczenie swoistego kompromisu dylatoryjnego dostrzegalnego nie tyle w ustawodawstwie zwykłym, co na poziomie konstytucyjnym⁸. W analizowanym przypadku takim kompromisem (jakkolwiek nie pomiędzy przeciwnikami a zwolennikami aborcji – co do tego nie ma we Francji widocznej polaryzacji społecznej) jest brak konstytucjonalizacji najdalej idącej, czyli nieograniczonego podmiotowego prawa do przerywania ciąży, które wymuszałoby dalszą liberalizację stosownych przepisów rangi ustawowej. Jako taki kompromis *sensu largo* można by rozpatrywać także samo dotychczasowe niewypowiadanie się ustawodawcy konstytucyjnego w kwestii dopuszczalności aborcji.

W związku z tym można dowodzić, że nowelizacja z 2024 r. dokonuje wprawdzie petryfikacji ustalonego wcześniej kierunku polityki w kwestii przerywania ciąży, jednak z praktycznego punktu widzenia jej znaczenia nie należy przeceniać. Zakres legalnej aborcji reguluje bowiem nadal ustawodawstwo zwykłe, i to jego ewentualna dalsza liberalizacja będzie zmniejszać zakres ochrony płodu ludzkiego, natomiast sama nowo wprowadzona regulacja konstytucyjna jest pod tym względem pozbawiona realnej treści, mając skutek tego jedynie znaczenie gwarancyjne dla dalszego istnienia tzw. ustawodawstwa aborcyjnego, tzn. nie dopuszcza do jego późniejszego

prawo miałoby dostarczać nowego uzasadnienia dla poszerzania zakresu praw człowieka zgodnie z celami progresywnymi. Stąd też godność w rozumieniu tradycyjnym, opartym na perspektywie chrześcijańskiej, będzie służyć głównie rzecznikom konserwatyzmu, natomiast godność odpowiednio zredefiniowana, a w konsekwencji odpowiadająca oczekiwaniom zwolenników dalszej liberalizacji prawa, będzie narzędziem zmian normatywnych idących w przeciwnym kierunku. Na temat pojęcia „godność ludzka” w kontekście argumentacji na rzecz dopuszczalności przerywania ciąży zob. szerzej: M. Cottreau, *Le droit à l'avortement, la dignité humaine et la personnalité du fœtus*, *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 2021, t. 87, nr 2, s. 5–38.

⁸ Pojęcie kompromisu dylatoryjnego stosuje Carl Schmitt, który określa w ten sposób taką formułę konstytucyjną, która jest celowo na tyle wieloznaczna, by nie przesądzić określonego skonkretyzowanego rozwiązania konstytucyjnego. Tego rodzaju kompromis oznacza pozostawienie ewentualnej decyzji do regulacji w bardziej sprzyjających okolicznościach. Zob. C. Schmitt, *Nauka o konstytucji*, Warszawa 2013, s. 69–75.

uchylenia (co i tak w zlaicyzowanej Francji jest praktycznie nierealne – przynajmniej w dającej się przewidzieć przyszłości).

Niemniej stworzenie takiego względnie skonkretyzowanego standardu ma w założeniu prowadzić do kwestionowania przynajmniej niektórych rozwiązań alternatywnych, a uzasadnieniem dla jego odrzucenia, o ile się pojawi, będzie nie adekwatna argumentacja polityczna, lecz zarzut niekonstytucyjności unormowań niezgodnych z uprzednio przyjętym standardem. Rozciąganie zakresu regulacji konstytucyjnych na obszary, które do tej pory nie były tak traktowane, oznacza więc zawężanie pola ustawodawstwa zwykłego. To ostatnie może wówczas zostać sprowadzone do przepisów uszczegółowiających, niejako wykonawczych, w odniesieniu do wyższych rangą norm umieszczonych w ustawie zasadniczej. Konstytucjonalizacja polityki jest tu traktowana jako petryfikacja określonej linii politycznej, którą w warunkach obowiązywania konstytucji formalnoprawnej (a więc aktu o określonym stopniu sztywności) można zabezpieczyć znacznie silniej niż w razie pozostawienia takich czy innych unormowań na poziomie ustawodawstwa zwykłego⁹. Po jej dokonaniu przyjęcie jednego z dotychczas możliwych rozwiązań alternatywnych, polegającego chociażby na powrocie do sytuacji, w której dana kwestia nie jest w ogóle regulowana konstytucyjnie, pozostając na poziomie ustawy zwykłej, stanie się o tyle utrudnione, że samo istnienie zwykłej większości parlamentarnej udzielającej poparcia dla takiej nowelizacji nie będzie już wystarczające.

Argumentując, że nowelizacja konstytucji V Republiki, którą przeprowadzono w 2024 r., utrwała przyjęty i konsekwentnie wdrażany wcześniej kierunek polityki publicznej w zakresie swobody przerywania ciąży, należy wszakże mieć na uwadze, że kierunek obrany we Francji nie musi być – nawet biorąc pod uwagę siłę współczesnych tendencji liberalizacji prawa w wielu obszarach – jedynym możliwym. Samo zjawisko konstytucjonalizacji polityki w podanym wyżej rozumieniu nie musi bowiem wcale oznaczać, że będzie ono służyć wyłącznie zwolennikom opcji, którą najogólniej określić należy mianem liberalnej. Równie dobrze konstytucjonalizacja polityki może iść w kierunku konserwatywnym. Z pewnością nie można więc twierdzić, że zwolennicy polityki konserwatywnej stronią od dokonywania podobnej konstytucjonalizacji, jakkolwiek w tym przypadku chroniącej wartości takie jak ochrona życia ludzkiego od poczęcia do naturalnej śmierci czy rozumienie

⁹ Na temat konstytucjonalizacji polityki i różnych perspektyw oglądu tego zjawiska ustrojowego zob. P. Laidler, D. Stolicki, Ł. Jakubiak, J. Sokołowski, *The Constitutionalization of Politics: Theoretical Considerations and Institutional Arrangements*, w: *Constitutionalization of Politics in Comparative Perspective*, red. P. Laidler, D. Stolicki, Ł. Jakubiak, J. Sokołowski, New York–Abington 2025, s. 17–37.

małżeństwa wyłącznie jako związku kobiety i mężczyzny¹⁰. W takim przypadku ustanowienie określonego standardu konstytucyjnego może służyć jako zabezpieczenie przed potencjalnymi zmianami liberalizacyjnymi, które mogłyby dojść do skutku w razie wyborczej wygranej progresywnych środowisk politycznych. Nie zmienia to jednak faktu, że bez względu na taki czy inny kierunek zmian, wiele będzie zależało od czynników takich jak tryb zmiany konstytucji rzutujący na stopień jej sztywności, polityczny profil legislacyjny i egzekutywy, a także głębokość podziałów politycznych i społecznych wokół kwestii mających podlegać procesowi konstytucjonalizacji.

2. Tryb nowelizacji z 2024 r. i specyfika art. 34 konstytucji

Do dokonania nowelizacji z 2024 r. zastosowano przepisy art. 89 konstytucji w wariancie zakładającym głosowanie w Kongresie (złożonym z deputowanych wchodzących w skład Zgromadzenia Narodowego oraz senatorów), a więc z pominięciem procedury referendalnej. W tym przypadku nieprzeprowadzenie głosowania ogólnonarodowego było dopuszczalne, ponieważ przedmiotowa ustawa stanowiła rezultat inicjatywy podjętej przez egzekutywę, nie była inicjatywą parlamentarną¹¹. Akt nowelizujący został więc – po przyjęciu w tym samym brzmieniu przez

¹⁰ Można tu podać przykład „urbanowskiej” konstytucji Węgier z 2011 r., w której postanowiono, że: „Węgry chronią instytucję małżeństwa jako dobrowolną wspólnotę życiową kobiety i mężczyzny, a także rodzinę jako podstawę przetrwania narodu” (art. I pkt 1 zawarty w części „Fundamenty”) oraz że: „Godność ludzka jest nienaruszalna. Każdy człowiek ma prawo do życia i poszanowania ludzkiej godności; życie zarodka ludzkiego, poczynwszy od poczęcia, podlega ochronie” (art. II w części „Wolność i odpowiedzialność”). Zob. Ustawa Zasadnicza Węgier z dnia 25 kwietnia 2011 r., tłum. J. Snopek, <https://libr.sejm.gov.pl/tek01/txt/konst/wegry2011.html> [dostęp: 19.07.2025 r.].

¹¹ W świetle art. 89 konstytucji istnieją dwie ścieżki proceduralne, które odnoszą się do projektów składanych przez egzekutywę (prezydent działa w tym zakresie na wniosek premiera). Warunkiem wstępnym jest w każdym przypadku przyjęcie projektu przez obie izby w tym samym brzmieniu. Na kolejnym etapie od głowy państwa zależy, czy odbędzie się referendum zatwierdzające, czy też projekt będzie głosowany w Kongresie złożonym z członków obu izb. W przypadku propozycji nowelizacji konstytucji pochodzących od parlamentarzystów ścieżka referendalna jest jedyną dopuszczalną. Prezydent nie może jej ominąć decyzją o głosowaniu w Kongresie. Trzeba jednak mieć na uwadze, że bez względu na samą treść art. 89 w praktyce V Republiki nie były to jedyne procedury, które stosowano w celu zmiany konstytucji – ukształtowała się bowiem budząca kontrowersje ścieżka alternatywna z art. 11, który reguluje instytucję referendum ustawodawczego. Na temat wymogów ujętych w art. 89 konstytucji oraz ich omijania poprzez referendum spoza właściwej procedury zmiany zob. szerzej: O. Gohin, *Droit constitutionnel*, Paris 2013, s. 613–636; B. Daugeron, *Droit constitutionnel*, Paris 2023, s. 50–53; K. Kubuj, *Zmiana Konstytucji V Republiki Francuskiej. Przedmiot – tryb – kontrola*,

obie izby parlamentu – poddany pod głosowanie Kongresu (zebranego w Wersalu). W tym ostatnim przypadku do uchwalenia nowelizacji wymagana była większość 3/5 głosów członków tego gremium. W decydującym głosowaniu za jej przyjęciem opowiedziało się 780 członków Kongresu, natomiast przeciw głosowało 72, a 50 się wstrzymało¹². Oznaczało to spełnienie wskazanego wyżej warunku uchwalenia poprawki większością kwalifikowaną.

Wcześniejsze poprawki do obowiązującej konstytucji w większości dotyczyły zmian o charakterze instytucjonalnym (np. trybu wyboru głowy państwa, zakresu referendum ogólnokrajowego, odpowiedzialności konstytucyjnej, organizacji terytorialnej państwa, czy też – jak w przypadku obszernej modyfikacji z 2008 r. – szeregu zmian uzasadnianych potrzebą zrównoważenia instytucji V Republiki¹³). Omawiana nowelizacja nie była wprawdzie pierwszą dotyczącą art. 34, lecz pierwszą, która ograniczała się do zmiany wyłącznie tego artykułu. Jego przedmiotem jest zakres regulacji mających formę ustawową. Jednym z elementów daleko posuniętego parlamentaryzmu zracjonalizowanego, będącego znakiem rozpoznawczym konstrukcji ustrojowej ustanowionej u schyłku lat 50., stało się bowiem ograniczenie materii ustawowej na rzecz rozbudowanej prawotwórczej aktywności rządu (tzw. władza reglamentacyjna – *le pouvoir réglementaire*). Miała to być jedna z form ograniczenia statusu legislatywy, która w dwóch poprzednich francuskich ustrojach – III oraz IV Republice (ustanawianych jako typowe systemy parlamentarne) pozostawała niezwykle silna. Widziano w tym jedną z przyczyn ogólnej dysfunkcjonalności obowiązujących wówczas rozwiązań instytucjonalnych.

Dopiero V Republika w sposób radykalny porzucała tak ukształtowany paradygmat konstytucyjny. Zmiana, która zaszła pod tym względem, polegała na odstąpieniu od suwerenności parlamentu, szczególnie silnie rozwiniętej w III Republice. Wskutek tego legislatura zaczęła korzystać tylko z takich uprawnień, które zostały wprost wskazane w konstytucji, co czyniło z parlamentu organ jak każdy inny. Ponadto jego funkcjonowanie, przede wszystkim w aspekcie prawotwórczym, poddano kontroli Rady Konstytucyjnej¹⁴ będącej we Francji pierwszą – nie licząc

Warszawa 2018, s. 152–234; R. Grabowski, *Zasady zmiany Konstytucji V Republiki Francuskiej*, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2014, t. 18, nr 2, s. 131–142.

¹² R. Imbach, M. Romain, *L'IVG inscrite dans la Constitution: le détail des votes des députés et sénateurs réunis en Congrès*, 4.03.2024, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2024/03/04/l-ivg-inscrite-dans-la-constitution-le-detail-des-votes-des-deputes-et-senateurs-reunis-en-congres_6220076_4355770.html [dostęp: 9.04.2024 r.].

¹³ *Les révisions constitutionnelles*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/les-revisions-constitutionnelles> [dostęp: 26.04.2024 r.].

¹⁴ D. Chagnollaude, J.-L. Quermonne, *Le gouvernement de la France sous la Ve République*, Paris 1996, s. 411–412.

mało znaczącego Komitetu Konstytucyjnego z okresu IV Republiki – instytucją o quasi-sądowym charakterze, której zadaniem stała się kontrola konstytucyjności prawa. Stąd też w akcie z 1958 r. wyliczono obszary, w których właściwe będą unormowania ustawowe, dzieląc je na te, w których ustawa reguluje określone sprawy, oraz te, w których ustawa określa podstawowe zasady. Materie ustawowe wskazano także w kolejnych ustępach (dotyczących ustaw finansowych, ustaw o finansowaniu zabezpieczenia społecznego oraz ustaw programowych). Właśnie w tej grupie zamieszczono przepis o określaniu przez ustawę warunków zagwarantowanej kobietom swobody dostępu do dobrowolnego przerywania ciąży¹⁵.

3. Inicjatywy dotyczące konstytucyjnego uregulowania przerywania ciąży

Wcześniejsze próby wpisania do konstytucji regulacji gwarantującej dostęp do aborcji były podejmowane od 2022 r. jako inicjatywy pochodzące od parlamentarzystów (czyli w formie tzw. propozycji ustawy konstytucyjnej – *une proposition de loi constitutionnelle*)¹⁶. Były to inicjatywy deputowanych lewicowych wywodzących się przede

¹⁵ Gwoli ścisłości trzeba nadmienić, że pierwotne restrykcyjne wyodrębnienie materii ustawowych uległo z czasem zatarciu, wobec czego stan obecny trudno porównywać z początkowymi założeniami. Nie miało to jednak wpływu na samo obowiązywanie art. 34 w kształcie przyjętym w 1958 r. Na temat konstytucyjnego ujęcia materii ustawowych oraz ich faktycznej ewolucji w V Republice zob. szerzej: L. Favoreu, P. Gaïa, R. Ghevontian, J.-L. Mestre, O. Pfersmann, A. Roux, G. Scoffoni, *Droit constitutionnel*, Paris 2019, s. 849–887.

¹⁶ Ich szerszym tłem były zarówno czynniki zewnętrzne (orzeczenie amerykańskiego Sądu Najwyższego w kwestii aborcji, które zapadło 24 czerwca 2022 r., a które przekreśliło istnienie federalnego standardu w zakresie prawa aborcyjnego datowanego od pierwszej połowy lat 70. ubiegłego wieku), jak i wewnętrzne. W 2022 r. została bowiem uchwalona ustawa rozszerzająca dostęp do aborcji. Zob. Loi n° 2022-295 du 2 mars 2022 visant à renforcer le droit à l'avortement, <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000045287560> [dostęp: 28.01.2025 r.]. W sprawozdaniu przedstawionym przez senator Agnès Canayer na etapie prac ustawodawczych nad rządowym projektem wpisania kwestii aborcji do konstytucji wskazano, że zarówno projekt rządowy, jak i liczne wcześniejsze inicjatywy parlamentarne były właśnie odpowiedzią na stanowisko amerykańskiego Sądu Najwyższego. Zob. Rapport fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale sur le projet de loi constitutionnelle, adopté par l'Assemblée nationale, relatif à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse, par Mme Agnès Canayer, Sénateur, <https://www.senat.fr/rap/l23-334/l23-3341.pdf> [dostęp: 30.01.2025 r.]. Rolę wydarzeń w USA jako czynnika zmian w konstytucji francuskiej dostrzegano także w literaturze przedmiotu. Zob. J. Noel, *La constitutionnalisation de la liberté de recourir à l'IVG*, Civitas Europa 2024, t. 52, nr 1, s. 192. L.-M. Le Bot pisze wprost, że francuska klasa polityczna „chciała dostarczyć francuskiej odpowiedzi na amerykański problem”. Było nim właśnie zakwestionowanie w USA konstytucyjnego

wszystkim z Francji Nieujarzmionej (La France insoumise, LFI), a w mniejszym zakresie także z zielonych oraz Partii Socjalistycznej (Parti socialiste, PS). Inicjatorzy datowanej na 7 października 2022 r. propozycji ustawy konstytucyjnej mającej na celu ochronę i zagwarantowanie podstawowego prawa do dobrowolnego przerywania ciąży i antykoncepcji¹⁷ zmierzali do zmiany rozdz. VIII konstytucji (odnoszącego się do władzy sądowniczej) poprzez dodanie art. 66-2 (po przepisie wyłączającym możliwość skazania na karę śmierci), a jego brzmienie miało być następujące: „Nikt nie może naruszać prawa do dobrowolnego przerywania ciąży i do antykoncepcji. Prawo gwarantuje swobodny i skuteczny dostęp do tych praw każdej osobie, która o to wystąpi”¹⁸. W uzasadnieniu propozycji powoływano się m.in. na kontekst polityczny, na który zdaniem inicjatorów miało rzutować dążenie do podważenia obowiązującego ustawodawstwa przez jego przeciwników: „We Francji, podobnie jak w całej Europie, od kilku lat obserwujemy próby odejścia od tego podstawowego prawa, co jest spowodowane rosnącą pozycją skrajnej prawicy, demonstracjami antyaborcyjnymi i szokującymi akcjami podejmowanymi przez ruchy ekstremistyczne. W kontekście reakcyjnej ofensywy chcemy przedstawić wspólny tekst, którego celem jest ochrona i zagwarantowanie podstawowego prawa do dobrowolnego przerywania ciąży (IVG) i antykoncepcji, poprzez włączenie go do Konstytucji i uniemożliwienie komukolwiek utrudniania wykonywania tego podstawowego prawa”.

Omawiana propozycja, podobnie jak wszelkie inne projekty nowelizacji konstytucji z inicjatywy członków parlamentu, w tym te dotyczące przerywania ciąży, nie zostały przyjęte¹⁹. Powodem, dla którego nie doszło do ich uchwalenia, było m.in. negatywne stanowisko Senatu. Wprawdzie izba druga nie w każdym przypadku

standardu w zakresie dopuszczalności przerywania ciąży, na co odpowiedzią miałyby być konstytucjonalizacja dokonana w sposób, którego nie można by podważyć orzecznictwem. Zob. L.-M. Le Bot, *L'avortement comme droit constitutionnel. Conditions juridiques de possibilité et conséquences sur la notion de droits*, L'Année canonique 2024, nr 66, s. 75–76.

¹⁷ Proposition de loi constitutionnelle visant à protéger et à garantir le droit fondamental à l'interruption volontaire de grossesse et à la contraception, n° 293, déposée le vendredi 7 octobre 2022, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/textes/116b0293_proposition-loi [dostęp: 28.01.2025 r.]. Wcześniejsza propozycja była składana 6 lipca 2022 r. Zob. Proposition de loi constitutionnelle visant à protéger le droit fondamental à l'interruption volontaire de grossesse, n° 15, déposée le mercredi 6 juillet 2022, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/textes/116b0015_proposition-loi [dostęp: 28.01.2025 r.].

¹⁸ Projekt deputowanych bazował na złożonej 2 września 2022 r. inicjatywie senatorów, która została w krótkim czasie odrzucona na forum izby drugiej. Zob. Proposition de loi constitutionnelle visant à protéger et à garantir le droit fondamental à l'interruption volontaire de grossesse et à la contraception; Texte n° 872 (2021–2022) de Mme Mélanie Vogel et plusieurs de ses collègues, déposé au Sénat le 2 septembre 2022, <https://www.senat.fr/leg/pp121-872.html> [dostęp: 20.02.2025 r.].

¹⁹ Ogólnie rzecz biorąc, w latach 2022–2023 przedłożono sześć parlamentarnych inicjatyw w tym zakresie. Zob. Proposition de loi constitutionnelle visant à protéger et à garantir le droit fondamental à l'interruption volontaire de grossesse, Vie publique, 30.10.2023, <https://www.vie-publique.fr>.

głosowała przeciwko tym przedłożeniom, ale nie ulegało wątpliwości, że senatorowie byli bardziej sceptyczni w odniesieniu do postulowanej nowelizacji konstytucji niż członkowie Zgromadzenia Narodowego, co miało przełożenie na kilkukrotnie rozpoczynane prace ustawodawcze.

Ostatecznie uchwalona regulacja z dnia 8 marca 2024 r. była wynikiem inicjatywy rządowej, czyli nie propozycji, lecz projektu ustawy konstytucyjnej (*un projet de loi constitutionnelle*), który złożono 12 grudnia 2023 r.²⁰ Projekt, składany w imieniu Emmanuela Macrona i ówczesnej premier Élisabeth Borne, firmował minister sprawiedliwości, Éric Dupond-Moretti. W świetle jego uzasadnienia względy, którymi się kierowano, opierały się przede wszystkim na potrzebie wypracowania swobodnego, przedstawianego jako pionierski, standardu konstytucyjnego, który mógłby się stać punktem odniesienia dla innych państw. Wskazywano m.in.: „Włączenie tej swobody do naszej ustawy zasadniczej uczyniłoby Francję jednym z pierwszych krajów na świecie i pierwszym w Europie, który uznałby w swojej konstytucji swobodę korzystania z dobrowolnego przerywania ciąży i umożliwiłoby jej uświęcenie na najwyższym poziomie w naszej hierarchii norm, tym sposobem chroniąc nas przed jakimkolwiek jej kwestionowaniem na drodze ustawy”. Sygnalizowano ponadto, że pomiędzy izbami nie ma zasadniczych różnic co do kwestii uregulowania aborcji na poziomie konstytucyjnym, a odmienności – znajdujące odbicie w pracach nad projektami parlamentarnymi zgłaszanymi w poprzednich latach – dotyczyły przede wszystkim tego, w jaki sposób te dodane unormowania będą zredagowane. Zdaniem inicjatorów projekt rządowy ujęto w takiej formie, by możliwe było znalezienie porozumienia pomiędzy Zgromadzeniem Narodowym a Senatem. Podkreślano także gwarancyjną rolę regulacji, wskazując, że w wyniku nowelizacji „wolność ta będzie chroniona prawnie w razie wszczęcia kontroli konstytucyjnej, czy to bezpośrednio po przyjęciu ustawy, czy to później, w drodze priorytetowego pytania w kwestii konstytucyjności (*la question prioritaire de constitutionnalité*, tzw. QPC)”²¹.

fr/loi/287299-proposition-de-loi-droit-ivg-dans-la-constitution [dostęp: 28.01.2025 r.]; J. Noel, *La constitutionnalisation...*, s. 193–194.

²⁰ Projet de loi constitutionnelle relatif à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse, n 1983, déposé le mardi 12 décembre 2023, https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/textes/l16b1983_projet-loi [dostęp: 28.01.2025 r.].

²¹ Możliwość przeprowadzania kontroli konstytucyjności poprzez QPC została ustanowiona w wyniku nowelizacji konstytucji dokonanej w 2008 r. W ten sposób zainicjowano we w Francji kontrolę *a posteriori*, przeprowadzaną jednak tylko w związku z toczącym się postępowaniem sądowym, co nadaje jej skonkretyzowany charakter. Szerzej na ten temat zob. O. Pfersmann, *Le renvoi préjudiciel sur exception d'inconstitutionnalité – la nouvelle procédure de contrôle concret a posteriori selon les articles 61-1 et 62 de la Constitution*, w: *50 lat Konstytucji V Republiki Francuskiej. Związki konstytucjonalizmu francuskiego i polskiego*, red. M. Granat, K. Wojtyczek, Warszawa 2011, s. 231–246.

4. Nowelizacja z 2024 r. a partie polityczne i ich elektoraty

Patrząc na nowelizację z 2024 r. z perspektywy ugrupowań politycznych reprezentowanych na poziomie parlamentarnym, a w rezultacie zaangażowanych w procedurę z art. 89, należy zaznaczyć, że za jej przyjęciem opowiedziały się wszystkie grupy parlamentarne. Było to albo poparcie jednomyślne danej frakcji, albo poparcie udzielone przez ich wyraźną większość. Jednomyślnie głosowało 75 deputowanych należących do grupy skrajnie lewicowej LFI. Tak samo wyglądało to w przypadku PS (31 członków), zielonych (22) oraz parlamentarzystów z Grupy Lewicy Demokratycznej i Republikańskiej – *Groupe de la Gauche démocrate et républicaine* (22). Podobnie sytuacja przedstawiała się w odniesieniu do obozu prezydenckiego. Spośród 167 deputowanych głównej formacji centrowej o nazwie Odrodzenie (*Renaissance*) ustawę poparło 166. Nie inaczej było w przypadku dwóch innych proprezydenckich grup: Ruchu Demokratycznego (*Mouvement démocrate*, MoDem) oraz grupy o nazwie Horyzonty (*Horizons*, HOR; tę włączoną do obozu prezydenckiego formację założył w 2021 r. były premier Édouard Philippe). Stanowisko lewicy było więc jednoznaczne, co zresztą odnosiło się także do senatorów, a ponadto klarowną pozycję zajęło proprezydenckie centrum w izbie pierwszej. Nieco inaczej było jednak w przypadku senatorów identyfikujących się z tą częścią sceny politycznej. Spośród 56 członków senackiej grupy Unii Centrowej (*Union Centriste*, UC) za nowelizacją konstytucji opowiedziało się 42²².

Większe wewnętrzne zróżnicowanie było widoczne w grupach centroprawicy i skrajnej prawicy. Jeśli chodzi o neogaullistowskich Republikańców (*Les Républicains*, LR), to 43 deputowanych głosowało za nowelizacją, a 12 było przeciw. W przypadku senackiej grupy tej formacji było to odpowiednio 79 i 38. W obu frakcjach znaleźli się też parlamentarzyści wstrzymujący się od głosu. Podobnie podzieleni byli deputowani skrajnie prawicowego Zjednoczenia Narodowego (*Rassemblement national*, RN). W liczącej 88 członków deputowanych za nowelizacją głosowało 46,

²² Środowisko centrowe w Senacie pozostaje od dawna względnie ugruntowane, a jego istnienie nie jest – inaczej niż w Zgromadzeniu Narodowym – konsekwencją wyborczego zwycięstwa Emmanuela Macrona w 2017 r. W związku z tym wykazuje się ono większą niezależnością polityczną, a ponadto jest tradycyjnie wewnętrznie zróżnicowane. Autonomia senackich grup politycznych względem partii politycznych jest zresztą nieco szerszym zjawiskiem, jakkolwiek – jak wskazuje V. Boyer – od tego schematu odbiegali komuniści, socjaliści oraz gaulliści, którzy pozostawali silniej związani z własnym zapleczem partyjnym. Kryterium partyjne w Senacie odgrywało też z czasem coraz większą rolę. Zob. V. Boyer, *Le Sénat, contre-pouvoir au bloc majoritaire?*, *Revue française de droit constitutionnel* 2011, nr 85, s. 45.

przeciw było 11, a wstrzymało się 20²³ (na poziomie senackim reprezentacja RN jest znikoma). Tak czy inaczej, wśród zarówno deputowanych, jak i senatorów trudno było szukać środowisk jednoznacznie przeciwnych konstytucjonalizacji swobody aborcji, nie mówiąc już o istnieniu krytyków jej aktualnego zakresu.

Mając na względzie różnego rodzaju podziały na tle kwestii światopoglądowych, co w wielu państwach jest przedmiotem debaty publicznej, a ponadto leży u podstaw sporów rozstrzyganych na drodze sądowej²⁴, należy zauważyć, że w przypadku francuskim parlamentarne poparcie dla omawianej nowelizacji zasadniczo korespondoowało z oczekiwaniami formułowanymi przez dominującą część elektoratu. W świetle badań opinii społecznej, jakie w odniesieniu do kwestii dobrowolnego przerywania ciąży oraz zakresu stosownych regulacji zostały przeprowadzone w 2022 r., 83% Francuzów odnosi się z aprobatą do samego uregulowania w prawie francuskim dobrowolnego przerywania ciąży, natomiast 10% jest do takich unormowań nastawionych krytycznie, przy czym 78% to zwolennicy dopuszczalności aborcji bez jakichkolwiek ograniczeń. Analizując tę kwestię z uwzględnieniem podziału na elektoraty kandydatów w wyborach prezydenckich z 2022 r., należy zauważyć, że stanowisko wyborców było dość zbliżone, natomiast wyjątek stanowił elektorat Érica Zemmoura. Za nieskrępowanym dostępem do aborcji opowiedziało się 60% jego wyborców, podczas gdy odsetek ten w przypadku pozostałych kandydatów był o co najmniej 20 punktów procentowych wyższy (najwyższy w elektoracie Macrona – 85%). Warto też nadmienić, że w przedmiocie możliwego zakwestionowania swobodnego dostępu do aborcji w przyszłości obawy wyraziło 31% ankietowanych, co oznaczało wzrost o 3 punkty procentowe w stosunku do 1995 r., natomiast zdania przeciwnego było 56% (nastąpił spadek o 8 punktów procentowych). Co do samego wpisania kwestii dostępu do przerywania ciąży do konstytucji, to takie oczekiwanie wyrażało 81%, natomiast 19% było temu przeciwnych. Tu również wyróżniał się elektorat Zemmoura (59% za takim rozwiązaniem). W przypadku wyborców Marine Le Pen było to już znacznie więcej, bo 80%, jakkolwiek w elektoracie Jeana-Luca

²³ Analyse du scrutin n° 1 – Congrès: Unique séance du lundi 4 mars 2024. Scrutin public n° 1 sur le projet de loi constitutionnelle relatif à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse, <https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/16/scrutins/c1> [dostęp: 26.01.2025 r.].

²⁴ Jak np. w Stanach Zjednoczonych Ameryki w kontekście rozstrzyganej w 1973 r. sprawy *Roe v. Wade*, a także w związku ze zmianą linii orzeczniczej amerykańskiego Sądu Najwyższego w 2022 r. (orzeczenie *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization* z dnia 24 czerwca 2022 r.). Szerzej na ten temat zob. Ł. Machaj, *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization – epitafium dla Roe v. Wade*, Białostockie Studia Prawnicze 2023, t. 28, nr 3, s. 259–277. Szerzej na temat orzecznictwa amerykańskiego (ale z odniesieniem do kontekstu francuskiego) zob. E. Zoller, *La fin du droit national à l'interruption volontaire de grossesse aux États-Unis: Quels enseignements pour l'Étude comparative des droits?*, Revue Française de Droit Constitutionnel 2024, nr 137, s. 245–256.

Mélenchona z LFI oraz Macrona odsetek ten był jeszcze wyższy (odpowiednio o 5 i 7 punktów procentowych)²⁵.

Wprawdzie odsetek Francuzów nieobawiających się zaostrzenia aktualnie obowiązujących regulacji dotyczących aborcji spada, to jednak wśród wyborców popierających czołowych kandydatów w elekcji prezydenckiej z 2022 r. nie było pozostających w większości przeciwników wpisania sprawy aborcji do konstytucji, nie mówiąc już o przeciwnikach aborcji jako takiej. Odzwierciedla to zachodzące w minionych dekadach przemiany społeczne. Zresztą w świetle tych badań za konstytucyjną regulacją dostępu do aborcji opowiadali się zarówno ankietowani będący ateistami, jak i utożsamiający się z jakąś religią²⁶. Notabene brak dalej idących podziałów w odniesieniu do aborcji, zauważalnych zarówno na poziomie parlamentarnym, jak i na płaszczyźnie *stricte* społecznej, politycy w jakiejś mierze dystansujący się od potrzeby nowelizowania konstytucji przedstawiali jako argument na rzecz zachowania *status quo*. Zasygnalizowano to zresztą w uzasadnieniu projektu zmiany ustawy zasadniczej (a przytoczono także w sprawozdaniu przygotowanym w Senacie w związku z rozpoczętą procedurą, gdzie wyrażano sceptycyzm co do potrzeby takiej modyfikacji), w którym zaznaczano, że obowiązujące regulacje ustawowe nie są we Francji zagrożone czy też szerzej kwestionowane, a wyjątkami pozostają jedynie nieznaczące niszowe grupy²⁷. Z tej racji akcentowano różnicę pomiędzy Francją a USA, gdzie polaryzacja społeczna jest na tym tle znacznie głębsza²⁸.

5. Stanowisko chrześcijańskich związków wyznaniowych wobec nowelizacji z 2024 r. a zachodzące procesy laicyzacyjne

Przyjmując jako punkt odniesienia poziom polaryzacji społeczeństwa wobec kwestii dopuszczalności przerywania ciąży, trudno mówić o głębokich podziałach społecznych, które różnicowałyby w sposób jednoznaczny elektorat z jednej strony mniej czy bardziej radykalnych formacji lewicowych, a z drugiej szeroko pojętej prawicy

²⁵ Le rapport des Français à l'avortement et la question de l'inscription de l'IVG dans la Constitution française. Rapport d'étude de l'Ifop pour la Fondation Jean Jourès, 29.06.2022, https://www.ifop.com/wp-content/uploads/2022/07/Rapport_Ifop-FK-IVG-2022.06.29.pdf [dostęp: 30.01.2025 r.].

²⁶ Tamże.

²⁷ Projet de loi constitutionnelle relatif à la liberté...

²⁸ Tamże; Rapport fait au nom de la commission des lois constitutionnelles, de législation, du suffrage universel, du Règlement et d'administration générale sur le projet de loi constitutionnelle, adopté par l'Assemblée nationale, relatif à la liberté de recourir à l'interruption volontaire de grossesse, par Mme Agnès Canayer, Sénateur, <https://www.senat.fr/rap/l23-334/l23-3341.pdf> [dostęp: 31.01.2025 r.].

(umiarkowanej i skrajnej). W przypadku wszystkich francuskich środowisk politycznych szczebla parlamentarnego oraz ich bazy społecznej można było zauważyć poparcie dla nowelizacji, a podział wewnętrzny charakteryzował jedynie Zjednoczenie Narodowe i Republikanów, choć i tak zwolennicy rozwiązań liberalnych pozostawali w wyraźnej większości. Dotyczyło to także samego elektoratu. Trzeba zresztą odróżniać stosunek do samej nowelizacji i stosunek do dopuszczalności przerywania ciąży. Jedno i drugie nie musi mieć ze sobą wiele wspólnego. Mając na uwadze szerszy kontekst społeczno-kulturowy, dane te można widzieć przez pryzmat kończącego się, długotrwałego procesu tzw. inwersji normatywnej, o którym pisze Chantal Delsol, a który odzwierciedla zachodzące w szczególności w Europie Zachodniej zmiany kulturowe. Zdaniem francuskiej filozof jest to proces jednokierunkowy, a wszelkie próby zmiany tego liberalizacyjnego trendu są skazane na niepowodzenie²⁹. Dowodzi tego zarówno przykład francuski, jak i tendencje rysujące się w innych państwach Europy, nawet jeśli procesy laicyzacyjne w nich zachodzące można uznać za bardziej lub mniej zaawansowane³⁰.

Przytaczając głosy krytyczne odnoszące się do omawianych zmian normatywnych, można wskazać stanowisko Kościoła katolickiego, a konkretnie Rady Stałej Episkopatu Francji, które zostało przedstawione 7 listopada 2023 r. w związku z wszczęciem przez Emmanuela Macrona procedury zmiany konstytucji w celu wpisania do niej kwestii aborcji. Znalazły się w nim m.in. następujące stwierdzenia: „Jako biskupi Francji pragniemy wyrazić nasze zaniepokojenie tym, co będzie oznaczało to wpisanie (cette inscription). Potwierdzamy: każde życie jest darem dla tego świata, darem kruchym i cennym, nieskończenie godnym, który należy przyjąć i któremu należy służyć od początku do naturalnego końca. [...] Należy nadal promować i gwarantować prawa kobiet. Prawdziwa równość płac, ochrona przed przemocą, tak w życiu społecznym, jak i w kręgu rodzinnym, wsparcie społeczne dla ich roli w edukacji dzieci, szczególnie w przypadku kobiet samotnych, to dla naszych społeczeństw zmiany wysoce

²⁹ O działaniach idących wbrew zachodzącej inwersji normatywnej Delsol pisze następująco: „Wszystko to nie przynosi żadnych rezultatów. Nigdy. Nasze społeczeństwa nie przejmują się prawem naturalnym i powszechnie uważa się, że tego rodzaju rzecz nie istnieje, a natura jest tylko naszym wymysłem. Podejrzewa się, że tradycyjne zasady tylko maskują żądzę władzy. Niezależnie od wszelkich wydarzeń stare zasady krok po kroku ustępują, czasami szybko, czasami wolno, ale w sposób regularny i pewny”. Zob. Ch. Delsol, *Koniec świata chrześcijańskiego*, Kraków 2023, s. 86–87.

³⁰ Na temat podziału socjopolitycznego zbudowanego wokół stosunku do religii w kontekście współczesnej Francji zob. Ph. Portier, *Le clivage religieux/séculier dans la France contemporaine*, *L'Année sociologique* 2021, t. 71, nr 2, s. 399–428. W kwestii regulacji prawnych dotyczących przerywania ciąży w państwach europejskich zob. Ch. Fiala, A. Agostini, T. Bombas, R. Lertxundi, M. Lubusky, M. Parachini, K. Gemzell-Danielsson, *Abortion: Legislation and Statistics in Europe*, *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 2022, t. 27, nr 4, s. 345–352.

pożądane. Czy uzasadnione jest stawianie aborcji na równi z tymi podstawowymi prawami? Zaliczenie jej do praw podstawowych zachwiałoby ich równowagę³¹. W oświadczeniu Konferencji Episkopatu Francji z dnia 29 lutego 2024 r. w związku z przyjęciem przez senatorów projektu zmiany konstytucji przedstawiono natomiast własną wizję zakresu ochrony, jaką mają dawać prawa konstytucyjne: „Wobec ujawnienia licznych aktów przemocy wobec kobiet i dzieci, Konstytucja naszego kraju powinna być miejscem, w którym ochrona kobiet i dzieci znajdzie się w centrum uwagi”³². Z kolei 4 marca 2024 r. stanowisko wyraziła Papieska Akademia Życia. Stwierdzono m.in., że w dobie powszechnych praw człowieka nie może istnieć żadne „prawo” do odebrania ludzkiego życia³³.

Głos w sprawie omawianej zmiany konstytucyjnej zabrała także Krajowa Rada Ewangelików Francji (le Conseil national des évangéliques de France). W oświadczeniu z dnia 1 marca 2024 r. z jednej strony zwracano uwagę na życie w zsekularyzowanym, pluralistycznym społeczeństwie, a z drugiej wskazywano na ryzyko związane z konstytucjonalizacją swobody przerywania ciąży. Obawiano się m.in., że prawo pracowników służby zdrowia do odmowy działań sprzecznych z sumieniem zostanie w ten sposób osłabione³⁴.

Przedstawione wyżej oceny nowelizacji z 2024 r. kontrastowały zdecydowanie z opiniami prezentowanymi przez zwolenników podejścia progresywnego. Taki punkt widzenia przyjęto w pochodzącym z 2023 r. stanowisku Krajowej Komisji Konsultacyjnej ds. Praw Człowieka (Commission nationale consultative des droits de l'homme) – agencji publicznej działającej na polu ochrony praw jednostki. W dokumencie zaznaczono, że „prawo do aborcji jest częścią praw seksualnych i reprodukcyjnych – w czym mieści się prawo do wyboru liczby i odstępów między ciążami oraz prawo do poszanowania integralności cielesnej – stanowiących integralną część praw człowieka”. Jeszcze przed uchwaleniem nowelizacji Komisja wyrażała stanowisko, że „rewizja konstytucji nie powinna tylko wspominać, że warunki, w jakich przeprowadzana jest aborcja, nawet jeśli określa się ją mianem wolności kobiety,

³¹ Zob. *Toute vie est un don pour ce monde. Déclaration des évêques de France au sujet de l'inscription de la liberté d'avorter dans la Constitution*, <https://eglise.catholique.fr/wp-content/uploads/sites/2/2023/11/Toute-vie-est-un-don-pour-ce-monde-Declaration-des-eveques-de-France-Novembre-2023-2.pdf> [dostęp: 29.01.2025 r.].

³² *Vote par le Sénat de l'inscription du droit à l'IVG dans la Constitution. Déclaration de la CEF*, <https://www.catholique78.fr/wp-content/uploads/2024/03/20240229-lc-8-bis-cp-constitutionnalisation-du-droit-a-livg.pdf> [dostęp: 29.01.2025 r.].

³³ *Déclaration de l'Académie pontificale pour la Vie*, <https://dioceseparis.fr/declaration-de-l-academie-63100.html> [dostęp: 29.01.2025 r.].

³⁴ *Constitutionnalisation de l'IVG*, <https://www.lecnef.org/articles/143042-constitutionnalisation-de-l-ivg> [dostęp: 29.01.2025 r.].

są objęte ustawą. W istocie, taka poprawka nie oferowałaby żadnych dodatkowych gwarancji i nie spełniłaby swojego zadania, ponieważ nie nadałaby prawu do aborcji wartości konstytucyjnej”³⁵.

6. Znaczenie nowelizacji z 2024 r. i jej wpływ na ustawodawstwo zwykłe

Wprowadzenie we Francji dodatkowych konstytucyjnych zabezpieczeń swobody dobrowolnego przerywania ciąży trudno uznawać za modyfikację, która zasadniczo zmienia istniejący stan rzeczy. Sam zakres dopuszczalności przerywania ciąży wynika bowiem nie tyle z konstytucji, co ze stosownej ustawy zwykłej, a kierunek jest już wytyczony. Znaczenie samej konstytucjonalizacji polega raczej na petryfikacji istniejącego prawa w tym kierunku, w którym ono idzie, jakkolwiek trzeba mieć na uwadze, że zakres tej swobody również nie jest konstytucyjnie dookreślony³⁶. W warunkach francuskich siły polityczne, czy też szerzej: różne środowiska społeczne nie stanowią żadnej realnej konkurencji dla formacji dążących do utrzymania, a nawet dalszego liberalizowania – jak pokazuje ustawa zwykła z 2022 r., która zwiększyła zakres swobody przerywania ciąży³⁷ – już wprowadzonych i od dawna obowiązujących rozwiązań. Z formalnego punktu widzenia nowelizacja art. 34 konstytucji służąca rozszerzeniu materii ustawowej o gwarancje swobody przerywania ciąży powoduje wzmocnienie regulacji niższego rzędu, dając im ochronę, u podstaw której leży ustanowienie określonego standardu konstytucyjnego. Jest tak zarówno ze względu na usztywnienie procedury nowelizacji, jak i związanie w ten sposób organu orzecznictwa konstytucyjnego, dla którego zmodyfikowana treść art. 34 będzie stanowiła wzorzec kontroli.

Trudno natomiast twierdzić, że w wyniku nowelizacji z 2024 r. powstało wyrażone *explicite* i gwarantowane konstytucyjne prawo podmiotowe do przerywania ciąży mające nową treść, czym notabene ostatecznie przyjęte rozwiązanie oddalało się od

³⁵ L’Avis «La constitutionnalisation de l’interruption volontaire de grossesse: protéger un droit humain de portée universelle», 23.09.2023, <https://www.cncdh.fr/publications/avis-la-constitutionnalisation-de-linterruption-volontaire-de-grossesse-protoger-un> [dostęp: 30.01.2025 r.].

³⁶ Szerzej na temat instrumentalnej funkcji konstytucjonalizacji, która ma służyć lepszemu ochronie określonego standardu prawnego, zob. F. De Meyer, C. Romainville, *Constitutionalising a Right to Abortion: Unveiling Its Transformative Potential Amidst Challenges in Europe*, *European Constitutional Law Review* 2024, t. 20, nr 3, s. 369–375.

³⁷ Loi n° 2022-295 du 2 mars 2022...

wcześniejszych inicjatyw zmiany konstytucji pochodzących od parlamentarzystów lewicy. Istnienie takiego prawa podmiotowego nie było też, przynajmniej w okresie sprzed nowelizacji, wprost identyfikowane przez Radę Konstytucyjną. Francuski organ orzecznictwa konstytucyjnego wprowadził nigdy nie kwestionował zgodności z konstytucją ustawodawstwa legalizującego przerywanie ciąży (poczynając od orzeczenia z 1975 r. w sprawie ustawy Veil³⁸), ale też nie posunął się tak daleko, by swoje stanowisko w tej kwestii opierać na najdalej idącej koncepcji praw podmiotowych podbudowanej filozofią uniwersalnych praw człowieka³⁹. Nowelizacja z 2024 r. wcale nie musi dawać do tego podstaw, jakkolwiek trzeba mieć na uwadze, że rozszerzająca dostęp do aborcji ustawa zwykła z 2022 r. w swoim tytule wprost posługuje się takim sformułowaniem⁴⁰. Co szczególnie istotne, sama omawiana nowelizacja nie narzuca rozwiązań jeszcze bardziej liberalnych w stosunku do tych, które istnieją

³⁸ Badając konstytucyjność tego aktu, Rada Konstytucyjna uznała m.in., że „ustawa dotycząca dobrowolnego przerwania ciąży respektuje wolność osób dopuszczających się przerwania ciąży lub w tym uczestniczących, niezależnie od tego, czy następuje to w trudnych okolicznościach (*une situation de détresse*), czy ze względów terapeutycznych (*d'un motif thérapeutique*); że zatem nie narusza zasady wolności określonej w artykule 2 Deklaracji Praw Człowieka i Obywatela”. Rada stwierdziła też, że ustawa pozwala na naruszenie zasady poszanowania każdej istoty ludzkiej (*de tout être humain*) od początku życia jedynie w razie konieczności i na określonych przez nią warunkach i ograniczeniach. Zob. *Décision n° 74-54 DC du 15 janvier 1975: Loi relative à l'interruption volontaire de la grossesse*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1975/7454DC.htm> [dostęp: 31.01.2025 r.]. Rada nie kwestionowała także uchwalonych w 2001 r. przepisów liberalizujących, wskazując, że ustawa nie naruszyła równowagi pomiędzy ochroną godności osoby ludzkiej wobec wszelkich form degradującego traktowania a wolnością kobiety. Zob. *Décision n° 2001-446 DC du 27 juin 2001: Loi relative à l'interruption volontaire de grossesse et à la contraception*, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2001/2001446DC.htm> [dostęp: 31.01.2025 r.]. Na temat godności człowieka w kontekście bioetycznym na tle sytuacji we Francji zob. szerzej: S. Hennette-Vaucher, *Bioéthique et Constitution*, w: 1958–2008. *Cinquantième anniversaire de la Constitution française*, red. B. Mathieu, Paris 2008, s. 505–517.

³⁹ W trakcie prac nad nowelizacją zwracał na to uwagę Denis Baranger, który – jako profesor prawa publicznego – zabrał głos w toczącej się wówczas na łamach prasy debacie publicznej. Zob. D. Baranger, «*Le Conseil constitutionnel n'a jamais consacré explicitement et directement un droit ou une liberté d'avorter*», 27.02.2025, https://www.lemonde.fr/idees/article/2024/02/27/le-conseil-constitutionnel-n-a-jamais-consacre-explicitement-et-directement-un-droit-ou-une-liberte-d-avorter_6218815_3232.html [dostęp: 31.01.2025 r.]. Na temat orzecznictwa w kwestii przerywania ciąży zob. szerzej: X. Bioy, *Le droit constitutionnel du «vivant», la situation en France*, w: *Droits constitutionnels du vivant. Approches comparées de nouveaux objets constitutionnels: bioéthique et environnement*, red. X. Bioy, Le Kremlin-Bicêtre 2018, s. 205–206.

⁴⁰ *Loi n° 2022-295 du 2 mars 2022...*; na temat ewolucji francuskich regulacji dotyczących przerywania ciąży od przyjęcia ustawy Veil do uchwalenia ustawy z 2022 r. zob. IVG: *le droit à l'interruption volontaire de grossesse dans les discours publics*, *Vie publique*, 11.03.2024, <https://www.vie-publique.fr/discours-dans-lactualite/286429-interruption-volontaire-de-grossesse-les-discours-publics-sur-liv> [dostęp: 4.02.2025 r.].

w ustawie zwykłej. Nie ma więc potrzeby dostosowania przepisów ustawowych do zmienionej ustawy zasadniczej.

Natomiast w tym, że takiego prawa nie zadeklarowano *expressis verbis* na poziomie konstytucyjnym (tak jak oczekiwano tego w parlamentarnych propozycjach uregulowania tej kwestii składanych w latach poprzedzających), można widzieć wspomniany kompromis dylatoryjny. Jego stronami nie są jednak, ze względów wskazanych wcześniej, zwolennicy i przeciwnicy dopuszczalności przerywania ciąży, lecz zwolennicy podejścia skrajnego, zbudowanego na koncepcji nieograniczonego prawa podmiotowego, i zwolennicy ograniczenia się do stworzenia konstytucyjnej gwarancji dla od dawna ustalonego kierunku, w którym zmierza ustawodawstwo zwykłe. Przyjmując bowiem za punkt wyjścia pierwotną formułę konstytucyjnego uregulowania kwestii przerywania ciąży, którą lansowali parlamentarzyści lewicy, można stwierdzić, że nastąpiło jej wyraźnie widoczne „rozwodnienie”, wobec czego omawiana nowelizacja nabrała raczej symbolicznego charakteru⁴¹. Jest tak chociażby z tego względu, że – jak wspomniano – przyjęta poprawka konstytucyjna nie wymusiła dalszej liberalizacji już obowiązujących regulacji ustawowych. Nie może to jednak prowadzić do wniosku, że jest to nowelizacja bez znaczenia, jako że nawet takie ujęcie tej kwestii w akcie o najwyższej mocy prawnej może w dalszej perspektywie przyczyniać się do wypracowania, a następnie upowszechnienia znacznie bardziej jednoznacznej, a zarazem wymuszającej zmiany dostosowawczej, formuły konstytucyjnej.

7. Wniosek

Mimo sygnalizowanych ograniczeń nowelizacji z 2024 r., można uznać zasadność perspektywy łączonej ze zjawiskiem konstytucjonalizacji polityki polegającej na kreowaniu, w drodze modyfikacji konstytucji utrwalającej konkretne podejście ustawodawcy zwykłego do kwestii dopuszczalności przerywania ciąży, określonego standardu konstytucyjnego, który ma zabezpieczać przed ewentualną zmianą linii politycznej w tym względzie (jakkolwiek brak narzucenia nowelizacją nowego, jeszcze bardziej liberalnego podejścia do kwestii aborcji na poziomie ustawodawstwa

⁴¹ E. Bottini, M. Bouaziz, S. Henette-Vauchez, *Enshrining Abortion Rights in the French Constitution. A Global Statement with Little Domestic Substance?*, Verfassunsblog, 9.03.2024, <https://verfassunsblog.de/enshrining-abortion-rights-in-the-french-constitution> [dostęp: 7.07.2025 r.]. Zob. też Z.L. Tongue, *France's Constitutional Right to Abortion: Symbolism over Substance*, Medical Law Review 2024, t. 32, nr 3, s. 392–398.

zwykłego powoduje, że konstytucjonalizacja polityki napotyka tu swoje granice). Nie przeniesiono wprawdzie w ten sposób niektórych skonkretyzowanych przepisów prawnych z poziomu ustawowego na poziom konstytucyjny, ale zabezpieczono obowiązanie ustawodawstwa zapewniającego dostęp do aborcji, natomiast warunki tego dostępu wciąż pozostają poza materią konstytucyjną. Oznacza to, że pole działania ustawodawcy zwykłego zostało zawężone poprzez wyznaczenie na poziomie konstytucyjnym kierunku regulacji ustawowej. Jako że charakteryzowany przepis art. 34 stanowi o warunkach korzystania z tej swobody, ma ona być nadal w jakiejś mierze ograniczona, nawet jeśli ustawodawstwo zwykle stawiało się, począwszy od 1975 r., coraz bardziej liberalne.

Tak czy inaczej, ewentualna próba zmiany konstytucyjnie wyznaczonego kierunku poprzez wprowadzenie przepisów wyłączających swobodę dostępu do aborcji spotkałaby się, w wyniku przedmiotowej zmiany, z zarzutem niekonstytucyjności, która to niekonstytucyjność jest w warunkach francuskich weryfikowana przede wszystkim w formie kontroli *a priori*. Co istotne, po nowelizacji przyjętej w 1974 r., mogą ją wszczynać nie tylko członkowie obozu prezydencko-rządowego (który z reguły pozostaje jednolity politycznie), lecz także parlamentarzyści, w tym należący do formacji opozycyjnych⁴². Wykreowano zatem kryterium kontroli ustawodawstwa oznaczające istnienie ochrony podwójnej, zarówno przed nowelizacją dokonaną przez zwykłą większość parlamentarną (i z ułatwieniami zapewnianymi mechanizmami parlamentaryzmu zrationalizowanego), jak i przez Radę Konstytucyjną, która uzyskała dodatkowy, niezwykle istotny punkt oparcia, umożliwiający kontynuację linii orzeczniczej przyjętej po uchwaleniu w połowie lat 70. legalizującej przerywanie ciąży ustawy Veil.

Efektem nowelizacji z 2024 r. jest zatem przede wszystkim utrwalenie już obowiązujących norm ustawowych, co samo w sobie skłania do wniosku o dokonanej konstytucjonalizacji polityki wzmacniającej podejście progresywne. Można też w tym widzieć „otwartość” konstytucji V Republiki w jej obecnym brzmieniu na ich dalszą liberalizację. Z drugiej wszakże strony sama znowelizowana ustawa zasadnicza nie nakazuje ustawodawcy zwykłemu działań dostosowujących ustawodawstwo zwykłe do jej rozszerzonego art. 34. Tym właśnie można argumentować sygnalizowany kompromis dylatoryjny – w tym przypadku rozumiany jako o tyle ograniczony (w stosunku do postulatów środowisk najbardziej skrajnych) efekt nowelizacji, że nie doszło do konstytucjonalizacji prawa podmiotowego o nowej, poszerzonej treści. Może to przemawiać za bardziej symbolicznym niż realnym znaczeniem tej zmiany. Mając

⁴² Na temat szerszego politycznego kontekstu reformy oraz przebiegu prac parlamentarnych zob. P. Avril, J. Gicquel, *Le Conseil constitutionnel*, Paris 2005, s. 44–53.

na uwadze, że propozycje ustanowienia konstytucyjnych uregulowań odnoszących się do przerywania ciąży były zgłaszane kilkakrotnie od 2022 r., nie przekładając się, aż do 2024 r., na nowelizację obowiązującej konstytucji, należy uznać, że działania zwolenników jeszcze szerszej liberalizacji miały wyraźnie zarysowane granice.

Bibliografia

- Avril P., Gicquel J., *Le Conseil constitutionnel*, Paris 2005.
- Banasiuk J., Czy Europejska Konwencja Praw Człowieka jako „żywy instrument” chroni lepiej ludzkie życie?, *Zeszyty Prawnicze* 2013, z. 13.3.
- Baranger D., *Le Conseil constitutionnel n'a jamais consacré explicitement et directement un droit ou une liberté d'avorter*, *Le Monde*, 27.02.2025, https://www.lemonde.fr/idees/article/2024/02/27/le-conseil-constitutionnel-n-a-jamais-consacre-explicitement-et-directement-un-droit-ou-une-liberte-d-avorter_6218815_3_232.html [dostęp: 31.01.2025 r.].
- Bioy X., *Le droit constitutionnel du «vivant», la situation en France*, w: *Droits constitutionnels du vivant. Approches comparées de nouveaux objets constitutionnels: bioéthique et environnement*, red. X. Bioy, Le Kremlin-Bicêtre 2018.
- Bottini E., Bouaziz M., Henette-Vauchez S., *Enshrining Abortion Rights in the French Constitution. A Global Statement with Little Domestic Substance?*, *Verfassungsblog*, 9.03.2024, <https://verfassungsblog.de/enshrining-abortion-rights-in-the-french-constitution> [dostęp: 7.07.2025 r.].
- Boyer V., *Le Sénat, contre-pouvoir au bloc majoritaire?*, *Revue française de droit constitutionnel* 2011, nr 85.
- Chagnollaud D., Quermonne J.-L., *Le gouvernement de la France sous la Ve République*, Paris 1996.
- Cottureau M., *Le droit à l'avortement, la dignité humaine et la personnalité du fœtus*, *Revue interdisciplinaire d'études juridiques* 2021, t. 87, nr 2.
- Daugeron B., *Droit constitutionnel*, Paris 2023.
- De Meyer F., Romainville C., *Constitutionalising a Right to Abortion: Unveiling Its Transformative Potential Amidst Challenges in Europe*, *European Constitutional Law Review* 2024, t. 20, nr 3.
- Delsol Ch., *Koniec świata chrześcijańskiego*, Kraków 2023.
- Favoreu L., Gaïa P., Gheventian P., Mestre J.-L., Pfersmann O., Roux A., Scoffoni G., *Droit constitutionnel*, Paris 2019.
- Fiala Ch., Agostini A., Bombas T., Lertxundi R., Lubusky M., Parachini M., Gemzell-Danielsson K., *Abortion: Legislation and Statistics in Europe*, *The European Journal of Contraception & Reproductive Health Care* 2022, t. 27, nr 4.
- Gohin O., *Droit constitutionnel*, Paris 2013.
- Grabowski R., *Zasady zmiany Konstytucji V Republiki Francuskiej*, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2014, t. 18, nr 2.

- Hennette-Vauchez S., *Bioéthique et Constitution*, w: 1958–2008. Cinquantième anniversaire de la Constitution française, red. B. Mathieu, Paris 2008.
- Imbach R., Romain M., *L'IVG inscrite dans la Constitution: le détail des votes des députés et sénateurs réunis en Congrès*, Le Monde, 4.03.2024, https://www.lemonde.fr/les-decodeurs/article/2024/03/04/l-ivg-inscrite-dans-la-constitution-le-detail-des-votes-des-deputes-et-senateurs-reunis-en-congres_6220076_4355770.html [dostęp: 9.04.2024 r.].
- IVG: le droit à l'interruption volontaire de grossesse dans les discours publics, Vie publique, 11.03.2024, <https://www.vie-publique.fr/discours-dans-lactualite/286429-interruption-volontaire-de-grossesse-les-discours-publics-sur-livg> [dostęp: 4.02.2025 r.].
- Kubuj K., *Zmiana Konstytucji V Republiki Francuskiej. Przedmiot – tryb – kontrola*, Warszawa 2018.
- Laidler P., Stolicki D., Jakubiak Ł., Sokołowski J., *The Constitutionalization of Politics: Theoretical Considerations and Institutional Arrangements*, w: *Constitutionalization of Politics in Comparative Perspective*, red. P. Laidler, D. Stolicki, Ł. Jakubiak, J. Sokołowski, New York–Abington 2025.
- Le Bot L.-M., *L'avortement comme droit constitutionnel. Conditions juridiques de possibilité et conséquences sur la notion de droits*, L'Année canonique 2024, nr 66.
- Les révisions constitutionnelles, <https://www.conseil-constitutionnel.fr/la-constitution/les-revisions-constitutionnelles> [dostęp: 26.04.2024 r.].
- Machaj Ł., *Dobbs v. Jackson Women's Health Organization – epitafium dla Roe v. Wade*, Białostockie Studia Prawnicze 2023, t. 28, nr 3.
- Noel J., *La constitutionnalisation de la liberté de recourir à l'IVG*, Civitas Europa 2024, t. 52, nr 1.
- Pfersmann O., *Le renvoi préjudiciel sur exception d'inconstitutionnalité – la nouvelle procédure de contrôle concret a posteriori selon les articles 61-1 et 62 de la Constitution*, w: 50 lat Konstytucji V Republiki Francuskiej. Związki konstytucjonalizmu francuskiego i polskiego, red. M. Granat, K. Wojtyczek, Warszawa 2011.
- Portier Ph., *Le clivage religieux/séculier dans la France contemporaine*, L'Année sociologique 2021, t. 71, nr 2.
- Proposition de loi constitutionnelle visant à protéger et à garantir le droit fondamental à l'interruption volontaire de grossesse, Vie publique, 30.10.2023, <https://www.vie-publique.fr/loi/287299-proposition-de-loi-droit-ivg-dans-la-constitution> [dostęp: 28.01.2025 r.].
- Puppinck G., *Degeneracja praw człowieka*, Kraków 2021.
- Schmitt C., *Nauka o konstytucji*, Warszawa 2013.
- Tongue Z.L., *France's Constitutional Right to Abortion: Symbolism over Substance*, Medical Law Review 2024, t. 32, nr 3.
- Zoller E., *La fin du droit national à l'interruption volontaire de grossesse aux États-Unis: Quels enseignements pour l'Étude comparative des droits?*, Revue Française de Droit Constitutionnel 2024, nr 137.

Czynności sprawcze oraz przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa fałszu materialnego dokumentu w kontekście rozbieżności interpretacyjnych doktryny i orzecznictwa

Perpetrating acts and the object of the act constituting the offence of material forgery of a document in the context of interpretative discrepancies in the doctrine and case law

Действия, составляющие состав преступления, и предмет исполнительного действия преступления подделки материального документа в контексте расхождений в интерпретации доктрины и судебной практики

Дії та предмет виконавчого діяння злочину матеріального підроблення документа в контексті розбіжностей у тлумаченні доктрини та судової практики

JOANNA KOCZUR

Dr, Uniwersytet Śląski w Katowicach

e-mail: joanna.koczur@us.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1117-4941>

Streszczenie: Celem niniejszego artykułu jest analiza czynności sprawczych oraz przedmiotu czynności wykonawczej przestępstwa fałszu materialnego dokumentu w kontekście rozbieżności interpretacyjnych doktryny i orzecznictwa. W artykule przeanalizowane zostały poszczególne znamiona tego przestępstwa, dokonano także przeglądu wybranych, prezentowanych w orzecznictwie poglądów dotyczących tego czynu zabronionego. Ocenie poddano ponadto samą definicję „dokumentu” przyjętą na gruncie polskiego prawa karnego, zawartą w art. 115 § 14 Kodeksu karnego.

Słowa kluczowe: dokument, fałszerstwo, wiarygodność dokumentu, prawo karne

Summary: The goal of this article is to analyse the object of the act constituting the offence of material forgery of a document in the context of interpretative discrepancies in the doctrine and case law. This article analyses the individual statutory elements of this criminal offence and also reviews selected opinions presented in case law regarding this prohibited act. Furthermore, the definition of “document” adopted in Polish criminal law, contained in Article 115 § 14 of the Penal Code, is assessed.

Key words: document, forgery, document credibility, criminal law

Резюме: Целью данной статьи является анализ действий, составляющих состав преступления, и предмета исполнительного действия преступления подделки материального документа в контексте расхождений в интерпретации доктрины и судебной практики. В статье проанализированы отдельные признаки этого преступления, а также представлен обзор отдельных мнений, представленных в судебной практике, относительно этого уголовного правонарушения. Кроме того, было оценено само определение «документа», принятое в польском уголовном праве и содержащееся в статье 115 § 14 Уголовного кодекса.

Ключевые слова: документ, подделка, достоверность документа, уголовное право

Анотація: Метою даної статті є аналіз діянь та предмета виконавчого діяння злочину матеріального підроблення документа в контексті розбіжностей у тлумаченні доктрини та судової практики. У статті

проаналізовано окремі ознаки цього злочину, а також розглянуто вибрані погляди, відображені в судовій практиці, щодо цього забороненого діяння. Крім того, оцінено визначення "документа", прийняте на основі польського кримінального права, що міститься в ст. 115 § 14 Кримінального кодексу.

Ключові слова: документ, підробка, достовірність документа, кримінальне право

Wprowadzenie

Przestępstwo fałszu materialnego dokumentu jest stypizowane w art. 270 § 1 Kodeksu karnego¹. Przestępstwo to zawarte jest w rozdz. XXXIV K.k. noszącym tytuł „Przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów”. Z uwagi na fakt, iż aktualnie zauważalny jest wzrost znaczenia dokumentów oraz ciągle wzrasta liczba zagrożeń powodujących utratę zaufania do nich (co spowodowane jest m.in. dynamicznym rozwojem nowych technologii, cyfryzacją oraz automatyzacją procesów, które umożliwiają nadużycia oraz fałszerstwa), stale zwiększa się też znaczenie przepisów regulujących tę problematykę – szczególnie w zakresie tych odnoszących się do ochrony wiarygodności dokumentów². Obecnie ścigane przestępstwa przeciwko wiarygodności dokumentów to przede wszystkim czyny z art. 271 § 1 K.k. (tzw. „fałsz intelektualny dokumentu”), a także właśnie z art. 270 § 1 K.k., polegające na podrabianiu lub przerabianiu dokumentu w celu użycia go za autentyczny lub na użyciu jako autentycznego dokumentu podrobionego bądź przerobionego³. Czyny te skierowane są przeciw „substancji” dokumentu⁴. Dlatego określenie „fałsz

¹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 383 (dalej: K.k.).

² M. Kalitowski, w: *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, O. Sitarz, Warszawa 2010, s. 408; A. Sadło-Nowak, *Fałsz materialny – rozważania ogólne*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych. Wybrane problemy*, red. M. Fałdowski, Szczytno 2020, s. 75–76; K. Gumkowski, *Sztuczna inteligencja – wróg czy przyjaciel branży druków zabezpieczonych*, *Człowiek i Dokumenty* 2024, nr 74, s. 54.

³ T. Widła, *O zaufaniu do dokumentów, cz. I*, *Człowiek i Dokumenty* 2009, nr 12, s. 26; Statystyka – Portal polskiej Policji, statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63644.Falszerstwo-intelektualne-art-271.html, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63643.Falszerstwo-materialne-art-270.html> [dostęp: 16.05.2025 r.]. Z kolei specyficzną kategorię fałszu dokumentu stanowi bezprawne wypełnienie blankietu opatrzonego cudzym podpisem, stypizowane w art. 270 § 2 K.k. – czyli takie, które jest niezgodne z wolą podpisanego i na jego szkodę, godząc tym samym zarówno w wiarygodność dokumentu, jak i w interes (majątkowy lub niemajątkowy) osoby podpisanej na blankiecie (J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004, s. 310) – pozostając poza zakresem rozważań niniejszego opracowania.

⁴ Dlatego też należy odróżnić od niego tzw. „intelektualny fałsz dokumentu”, polegający na poświadczeniu w dokumencie nieprawdy przez funkcjonariusza publicznego lub inną osobę uprawnioną do wystawienia dokumentu co do okoliczności mającej znaczenie prawne (art. 271 § 1 K.k.),

materialny” wywodzi się stąd, iż sprawca tego czynu w przypadku przerobienia dokumentu oddziałuje na materię dokumentu, zaś w razie podrobienia – na inną materię, tak by nadać jej pozory autentycznego dokumentu⁵. Za ten czyn grozi kara grzywny, ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności od 3 miesięcy do lat 5⁶. Z kolei w art. 310 § 1 K.k. (jako *lex specialis* względem rozważanego art. 270 § 1 K.k.) spenalizowano fałszowanie jedynie określonych rodzajów dokumentów (tj. pieniędzy, innych środków płatniczych i papierów wartościowych), za co grozi aktualnie kara pozbawienia wolności od lat 5 do 25⁷.

Fałszywe oraz sfalszowane dokumenty wykorzystywane są z kolei w popełnianiu innych przestępstw gospodarczych o charakterze ekonomiczno-finansowym, np. wyłudzenia pieniędzy na szkodę różnych instytucji, uchylania się od obowiązków opłat celnych, oszustw finansowych, legalizacji obrotu skradzionymi samochodami, organizowania nielegalnego przerzutu osób przez granicę i wiele innych⁸. Mogą one służyć również do zacierania śladów innych przestępstw⁹. Niewątpliwie zatem można stwierdzić, że fałszowanie dokumentów stało się istotnym elementem przestępczości o charakterze ekonomiczno-finansowym, środkiem służącym do popełniania innych przestępstw, gdzie celem działania sprawcy jest osiągnięcie korzyści majątkowej, godzące tym samym w interesy państwa, jak i w bezpieczeństwo obrotu finansowego¹⁰.

Przestępstwo z art. 270 § 1 K.k. pozostaje jednocześnie przedmiotem zainteresowania orzecznictwa sądowego oraz doktryny od dawna, lecz mimo tego nadal wywołuje liczne rozbieżności interpretacyjne i wątpliwości. Stąd bierze się konieczność

por. H. Kołecki, *Pojęcie dokumentu sfalszowanego i fałszywego w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*, w: *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych, materiały I konferencji*, red. H. Kołecki, Poznań 2003, s. 189. Warto dodać, iż ustawą z dnia 10 lutego 2017 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2017 r. poz. 244) wprowadzono do K.k. w art. 270 (a) § 1 przestępstwo fałszu materialnego faktur, które skonstruowane zostało analogicznie do przestępstwa fałszu materialnego dokumentu z art. 270 § 1 K.k. – tym samym ochrona tego szczególnego dokumentu została wyłączona z art. 270 § 1 K.k., zyskując własną, odrębną regulację prawnokarną, M. Mozgawa, w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2023 [baza danych LEX], Komentarz do art. 270 (a), teza 2.

⁵ J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu...*, s. 18–19.

⁶ Wskazać należy na karalność również przygotowania do fałszu materialnego dokumentu – zgodnie z art. 270 § 3 K.k. grozi za nie kara grzywny, kara ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2 (art. 270 § 3 K.k.).

⁷ A. Nowak, T. Malczyk, R. Nestorowicz, *Zwalczanie fałszerstw pieniędzy*, Szczytno 2010, s. 21–22.

⁸ U. Konarowska, *Problematyka fałszywych dokumentów w polskim prawie karnym*, Człowiek i Dokumenty 2013, nr 31, s. 29–30.

⁹ D. Semków, *Selected Aspects of Document Forgery in the Context of Article 5 of the Constitution of the Republic of Poland*, *Studia Prawnicze KUL* 2022, z. 3, s. 121.

¹⁰ K. Sławik, E. Żywucka, *Kryminalistyczne i kryminologiczne aspekty fałszerstw dokumentów*, w: *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności...*, s. 21–24.

przyjrzenia się znamionom fałszerstwa materialnego dokumentu oraz zwrócenia uwagi – w ramach dokonanej analizy przepisów oraz orzecznictwa, a także twierdzeń doktryny – na mające miejsce w praktyce orzeczniczej i doktrynie rozbieżności w tym zakresie (choćby w zakresie ustalenia, czy każde, nawet nieistotne, przerobienie dokumentu stanowi realizację znamion przestępstwa fałszu materialnego dokumentu, czy wreszcie w zakresie samej definicji legalnej „dokumentu” zawartej w K.k.)¹¹, co stanowi doniosły problem badawczy.

Celem niniejszego artykułu jest analiza czynności sprawczych przestępstwa fałszu materialnego dokumentu (w typie podstawowym¹²) z uwzględnieniem pojawiających się w doktrynie i orzecznictwie wątpliwości oraz rozbieżności interpretacyjnych w tym zakresie, a ponadto krytyczna analiza legalnej definicji „dokumentu” jako przedmiotu czynności wykonawczej. Co do zagadnień spornych, poparto postulaty zmiany przepisów oraz wskazano na słuszne, zdaniem Autorki, kierunki interpretacji obowiązujących już przepisów.

1. Ogólna charakterystyka przestępstwa fałszu materialnego dokumentu

Znamiona przestępstwa charakteryzują poszczególne ustawowe typy przestępstw, umożliwiając wyodrębnienie każdego z nich oraz ustalenie ich wspólnych cech¹³. Wedle powszechnie przyjmowanego w doktrynie podziału ustawowych znamion przestępstwa należy wyodrębnić cztery ich grupy¹⁴:

1. przedmiot ochrony,
2. strona przedmiotowa,
3. podmiot,
4. strona podmiotowa.

Przenosząc powyższe na grunt przestępstwa fałszerstwa materialnego dokumentu z art. 270 § 1 K.k., należy wskazać, iż przedmiotem ochrony prawnokarnej nie jest dokument sam w sobie, lecz zaufanie do niego, a w rezultacie – pewność obrotu¹⁵. Można zatem stwierdzić, iż wartością chronioną jest tu wiarygodność dokumentu, z uwagi na samą możliwość wprowadzenia go do obrotu, a tym samym interes

¹¹ Ł. Duško, M. Szurman, *Przestępstwo fałszu materialnego dokumentu*, Palestra 2019, nr 5, s. 26–27.

¹² Przewidziano bowiem ponadto typ uprzywilejowany analizowanego czynu zabronionego (tzw. wypadek mniejszej wagi – art. 270 § 2a K.k.) – pozostający poza zakresem niniejszych rozważań.

¹³ W. Świda, w: *Prawo karne. Część szczególna*, red. W. Świda, Warszawa 1971, s. 7.

¹⁴ Tamże.

¹⁵ T. Widła, *O zaufaniu...*, s. 25.

publiczny, którym jest powszechne zaufanie do dokumentów, co pozwala z kolei na prawidłowe, niezakłócone funkcjonowanie obrotu prawnego¹⁶. Ponadto trafnie wskazuje się w doktrynie, iż przepisy art. 270 K.k. chronią także interesy jednostek – zarówno te o charakterze majątkowym, jak i takie jak wolność działania oraz swobodę decydowania o połączeniu swojej osoby z określonymi treściami zawartymi w dokumentach¹⁷. Stoją jednocześnie na straży bezpieczeństwa obywateli¹⁸. Należy wskazać, iż czyn z art. 270 § 1 K.k. stanowi przestępstwo powszechne, czyli ogólnosprawcze (jego sprawcą może być każdy, kto ukończył 17 lat i w chwili czynu był poczytalny).

Analizując z kolei znamiona strony przedmiotowej rozważanego czynu zabronionego, na które składają się sposób popełnienia (zachowanie się sprawcy), przedmiot wykonawczy, środki, okoliczności i skutek¹⁹, należy w pierwszej kolejności wskazać, iż w doktrynie istnieją wątpliwości co do materialnego (skutkowego) charakteru tego przestępstwa. Skutek przestępstwa stanowi zmianę w świecie zewnętrznym, która daje się oderwać od czynności wykonawczej – niektórzy Autorzy twierdzą zatem, że trudno uznać, iż powstanie podrobionego (lub przerobionego) dokumentu stanowi zmianę w świecie zewnętrznym, która da się oderwać od samej czynności podrobienia lub przerobienia dokumentu²⁰. Opowiedzieć należałoby się jednakże za skutkowym charakterem fałszu materialnego dokumentu, który zostaje dokonany w momencie powstania imitacji dokumentu bądź w chwili wprowadzenia zmian w autentycznym dokumencie²¹.

2. Czynności sprawcze przestępstwa fałszu materialnego dokumentu

Szerszego omówienia wymaga sposób (a raczej sposoby) popełnienia fałszu materialnego dokumentu. Otóż fałszerstwo materialne dokumentu może być popełnione albo przez podrobienie, albo przez przerobienie²². Podrobienie polega na stworzeniu imitacji (fałsyfikatu) dokumentu autentycznego, czy też pisma pozorującego doku-

¹⁶ W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny. Część szczególna*, t. 2. *Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017, s. 693–694.

¹⁷ J. Błachut, *Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej*, Warszawa 2011, s. 93.

¹⁸ D. Semków, *Selected Aspects of Document Forgery...*, s. 121.

¹⁹ W. Świda, *Prawo karne...*, s. 10.

²⁰ W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny...*, s. 700.

²¹ J. Piórkowska-Flieger, *Fałsz dokumentu...*, s. 295.

²² W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny...*, s. 695.

ment autentyczny, np. sprawca sporządza testament, który podpisuje nazwiskiem innej osoby²³. Tak powstały „wytwór” jest fałszywy od samego początku, stanowiąc zarazem imitację autentycznego dokumentu²⁴. Przykładowo fałszowanie recepty przez jej podrobienie może polegać na podrobieniu pieczętki uprawnionego lekarza lub jego podpisu²⁵. Z kolei przerobienie polega na bezprawnej zmianie treści autentycznego dokumentu – czyli przedmiotem czynu sprawcy jest autentyczny dokument, w którym sprawca dokonuje zmian (np. zmienia cyfrę w dacie urodzenia)²⁶. Ponadto przykładowo sfalszowanie recepty przez jej przerobienie może polegać na naniesieniu danych pacjentów bezprawnie uzyskanych przez sprawcę²⁷. Zatem terminowi „dokument przerobiony” odpowiada w nomenklaturze zachodnioeuropejskiej termin „dokument sfalszowany”, ponieważ sfalszować można tylko to, co wcześniej było autentyczne²⁸. Relacje pomiędzy wyżej opisanymi znamionami czasownikowymi fałszu materialnego dokumentu dobrze obrazuje poniższe zestawienie²⁹:

- podrobienie → imitacja (dokument fałszywy od początku);
- dokument autentyczny → przerobienie → dokument sfalszowany (pierwotnie autentyczny).

Zaprezentowane wyżej sposoby rozumienia terminów „dokument fałszywy” jako dokument podrobiony oraz „dokument sfalszowany” jako dokument przerobiony są powszechne i spójne w skali międzynarodowej. Natomiast kryminaliści w praktyce często określają dokumenty przerobione jako sfalszowane, natomiast dokumenty podrobione jako fałszywe³⁰.

²³ B. Gadecki, w: *Kodeks karny. Art. 1–316. Komentarz*, red. B. Gadecki, Warszawa 2023, s. 819.

²⁴ H. Kołecki, *Pojęcie dokumentu...*, s. 190. Podkreślić należy, iż zgoda osoby na podrobienie jej podpisu nie wyłącza bezprawności czynu, gdyż art. 270 § 1 K.k. chroni dobro powszechne (tj. wiarygodność dokumentów), por. postanowienie SN z dnia 21 czerwca 2007 r., III K 122/07, LEX nr 310185. Aczkolwiek w konkretnych okolicznościach sprawca może nie ponieść odpowiedzialności ze względu na znikomy stopień społecznej szkodliwości czynu bądź uprzednia zgoda może być potraktowana jako okoliczność łagodząca przy wymierzeniu kary, J. Piórkowska-Flieger, *Falsz dokumentu...*, s. 282.

²⁵ K. Konopka, *Przestępstwa z wykorzystaniem recept i zaświadczeń lekarskich – skutki prawne*, Człowiek i Dokumenty 2023, nr 71, s. 49.

²⁶ B. Gadecki, w: *Kodeks karny...*, s. 819. Należy wskazać, iż trafnie przyjmuje się, że nie tylko treść autentycznego dokumentu może zostać zmieniona przez sprawcę dopuszczającego się przerobienia dokumentu, bowiem zmiana może obejmować również kształt, wielkość czy fakturę dokumentu; przerobienie może polegać nawet na zniszczeniu części dokumentu, W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny...*, s. 699. Samo zaś przerobienie nie musi spełniać warunku trwałości lub nieusuwalności zmian, por. postanowienie SN z dnia 19 marca 2003 r., III KKN 203/01, LEX nr 77461.

²⁷ K. Konopka, *Przestępstwa z wykorzystaniem...*, s. 49.

²⁸ H. Kołecki, *Pojęcie dokumentu...*, s. 189–190.

²⁹ Por. H. Kołecki, *Pojęcie dokumentu...*, s. 190.

³⁰ T. Widła, *O zaufaniu...*, s. 26.

Czasownikowe znamiona przestępstwa fałszu materialnego dokumentu („podrabia”, „przerabia”) od dawna są przedmiotem żywego zainteresowania Sądu Najwyższego oraz doktryny. Dziś nie budzi już wątpliwości, iż wyżej wymienione znamiona czasownikowe są rozłączne. Natomiast w orzecznictwie Sądu Najwyższego³¹ pojawiła się nieprawidłowa, zdaniem Autorki, teza (konsekwentnie już zresztą skrytykowana), która zacierała tę rozłączność, mianowicie: „Nie każde działanie polegające na wprowadzeniu fizycznych zmian w dokumencie jest przestępstwem z art. 270 § 1 K.k., lecz tylko takie, które takiej przerobionej postaci dokumentu nadaje pozory autentyczności i podjęte jest w celu użycia przerobionego dokumentu za autentyczny”³². W tym kontekście trafne są uwagi R. Kmiecika, iż przerobienie dokumentu nie wiąże się z koniecznością „nadania” przez sprawcę dokumentowi „pozorów autentyczności”, gdyż przerobiony dokument właśnie tę autentyczność utracił na skutek działań przestępczych i nie wymaga zachowania tych pozorów; z kolei nadawanie pozoru autentycznego dokumentu należy do znamienia czasownikowego „podrobienia” dokumentu³³.

Z kolei do wciąż nierozstrzygniętych zagadnień, wywołujących spory w doktrynie i orzecznictwie, należy kwestia ustalenia, czy każde przerobienie dokumentu (zarówno istotne, jak i nieistotne) pozwala przypisać sprawcy odpowiedzialność z art. 270 § 1 K.k. W tym kontekście – za Ł. Duśko i M. Szurmanem – należy podkreślić, że tego rodzaju ocena ma charakter wtórny wobec przypisania sprawcy dokonania „przerobienia” dokumentu, co wiąże się najpierw z koniecznością ustalenia, czy przedmiot, który poddano „przerobieniu”, jest dokumentem zgodnie z art. 115 § 14 K.k.; kolejno ustalenia, czy sprawca faktycznie dokonał modyfikacji w dokumencie (jego przerobienia); wreszcie ma miejsce ocena, czy to przerobienie miało znaczenie prawne, czy też nie³⁴. Należy stanąć na stanowisku, iż w przypadku przerobienia dokumentu istotne jest to, czy dokonane modyfikacje obejmują takie jego elementy, które mają znaczenie prawne, czy też nie – ta okoliczność każdorazowo powinna być brana pod uwagę w toku dokonywania prawnokarnej oceny czynu. W tym kontekście słusznie, zdaniem Autorki, stwierdził Sąd Najwyższy w swym

³¹ Wyrok SN z dnia 3 kwietnia 1998 r., II KKN 289/97, OSNKW 1998, nr 5–6, poz. 28.

³² R. Kmiecik, „Fałsz materialny” protokołu jako „dowodu z przeznaczenia” w sprawie karnej (art. 270 § 1 K.k.), w: *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Mirosławowi Owocowi*, red. H. Kolečki, Poznań 2008, s. 61.

³³ Tamże.

³⁴ Ł. Duśko, M. Szurman, *Przestępstwo fałszu...*, s. 27–28. Autorzy proponują bardzo ciekawą koncepcję polegającą na wyodrębnieniu dokumentów otwartych, dokumentów zamkniętych nieukończonych oraz dokumentów zamkniętych ukończonych, który to podział ma istotne znaczenie z punktu widzenia ustalenia „powierzchni nośnika”, w której dokonywanie zmian będzie podlegać kryminalizacji z art. 270 § 1 K.k.

wyroku, iż: „W sytuacji, gdy nieautentyczny podpis został złożony na fakturze VAT dokumentującej rzeczywistą transakcję pomiędzy dwoma uprawnionymi do jej przeprowadzenia podmiotami, zasadnicze znaczenie dla możliwości przypisania sprawcy występku fałszu materialnego z art. 270 § 1 K.k. ma ustalenie, czy sam fakt podania nieprawdziwych danych osoby odbierającej fakturę ma jakiekolwiek znaczenie dla jej funkcjonowania w obrocie prawnym i dla pewności tego obrotu”³⁵. Takie stanowisko uzasadnione jest dobrem prawnym, które chroni art. 270 § 1 K.k. (tj. wiarygodność dokumentu, a w konsekwencji pewność obrotu prawnego). W sytuacji bowiem, gdy zmiana dokonana przez sprawcę nie ma znaczenia prawnego, wówczas nie dochodzi do zamachu na chronione rozważanym przepisem dobro prawne³⁶. Stanowisko to znalazło również potwierdzenie w wyroku Sądu Apelacyjnego w Krakowie: „Przerobienie dokumentu może polegać na dokonaniu skreśleń, wymazaniu, uczynieniu dopisków, wywabieniu. Może także polegać na zniszczeniu części dokumentu w celu nadania mu innej treści. Także w przypadku przerobienia dokumentu istotne jest, czy dotyczy ono takiego fragmentu, który ma znaczenie prawne. Niekiedy zmiany dokonane w dokumencie autentycznym dotyczą takich jego części, które nie mają znaczenia w perspektywie definicji normatywnej dokumentu”³⁷.

Na marginesie, zupełnie niezależnie od fałszu materialnego dokumentu, art. 270 § 1 K.k. penalizuje ponadto używanie jako autentycznego dokumentu podrobionego lub przerobionego. Wskazuje się, iż użycie dokumentu będzie polegać przykładowo na: przedstawieniu go osobie uprawnionej do kontroli, realizacji na jego podstawie danego świadczenia, wprowadzeniu do rejestru czy dokonaniu w oparciu o ten dokument operacji księgowej³⁸. Niemniej nie każde posłużenie się fałszywym lub sfalszowanym dokumentem będzie stanowiło realizację analizowanego czynu zabronionego. Przykładowo nie wypełnia znamienia „jako autentycznego używa” zachowanie studenta, który podrobiony dyplom ukończenia szkoły wyższej pokazuje rodzicom (ale już przedłożenie takiego dyplomu pracodawcy wiązałoby się z poniesieniem przez studenta odpowiedzialności karnej z art. 270 § 1 K.k.)³⁹.

³⁵ Wyrok SN z dnia 31 sierpnia 2007 r., V KK 39/07, LEX nr 307811.

³⁶ Ł. Duško, M. Szurman, *Przestępstwo fałszu...*, s. 33.

³⁷ Wyrok SA w Krakowie z dnia 16 lutego 2021 r., II AKa 255/20, LEX nr 3358269.

³⁸ W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny...*, s. 702.

³⁹ B. Gadecki, w: *Kodeks karny...*, s. 821.

3. Przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa fałszu materialnego dokumentu

Analizując w dalszym ciągu stronę przedmiotową przestępstwa fałszu materialnego dokumentu, należy wskazać na przedmiot czynności wykonawczej – w tym przypadku jest to dokument w rozumieniu art. 115 § 14 K.k. Przy czym regulacje karnoprawne nie wprowadzają podziału dokumentów na prywatne i publiczne ani na krajowe i zagraniczne – prawo karne udziela im jednakowej ochrony prawnej; ponadto ochroną prawnokarną objęty jest nie tylko oryginał dokumentu, lecz także kopia dokumentu, jego odpis lub wyciąg⁴⁰. Definicja legalna dokumentu zawarta jest w art. 115 § 14 K.k. i brzmi następująco: „Dokumentem jest każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”. Pojęcie to ma kluczowe znaczenie dla analizy przestępstw zawartych w rozdziale XXXIV K.k.⁴¹ W doktrynie podkreśla się, iż definicja ta ujmuje dokument szerzej niż w jego potocznym rozumieniu – dokumentem może być przecież nie tylko zaświadczenie, umowa czy dyplom, lecz także np. numererek z szatni czy inne przedmioty stanowiące dowód istnienia stosunku prawnego⁴². Warto podkreślić, iż prywatne zapiski, które samoistnie nie stanowią dowodu prawa ani też nie wywołują skutków prawnych, mogą stać się dokumentem w rozumieniu prawa karnego w określonych sytuacjach⁴³. Bardzo trafnie wskazuje się, iż na gruncie prawa karnego nie da się każdorazowo w sposób abstrakcyjny stwierdzić, czy dany przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji jest dokumentem, ponieważ status dokumentu jest niejednokrotnie zależny od indywidualnej oceny organu, dokonywanej na kanwie konkretnej sprawy⁴⁴. Tak więc judykatura karna nadaje status dokumentu jednym przedmiotom, odmawiając go jednocześnie innym rzeczom (np. tabliczkom znamionowym nadwozia, podwozia i silnika, protokołom odbioru końcowego, zeszytom stanów zerowych oraz utargów itd.)⁴⁵. Z legalnej definicji dokumentu wynika, iż desygnatami nazwy dokument są jedynie

⁴⁰ J. Wójcik, *Falszerstwa dokumentów publicznych. Rozpoznawanie i zapobieganie*, Warszawa 2005, s. 231; wyrok SN z dnia 4 grudnia 2002 r., III KKN 370/00, LEX nr 74375.

⁴¹ M. Kalitowski, w: *Prawo karne...*, s. 409.

⁴² J. Wójcik, *Falszerstwa dokumentów...*, s. 16.

⁴³ Przykładowo prowadzony przez ofiarę przestępstwa seksualnego notatnik, w którym zawarła ona informacje dotyczące molestowania, Ł. Duško, M. Szurman, *Przestępstwo fałszu...*, s. 29.

⁴⁴ Tamże.

⁴⁵ D. Mocarska, *Dokument jako pojęcie prawnokarne. Stanowisko judykatury*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych*, red. M. Fałdowski, Szczelno 2018, s. 10–16.

obiekty materialne⁴⁶. Niestety, przywołana definicja legalna dokumentu stwarza tym samym liczne wątpliwości interpretacyjne, gdyż ocena, czy dany przedmiot może być uznany za dokument na gruncie prawa karnego, pozostawiona jest uznaniu decydenta procesowego⁴⁷. Bardzo słusznie, zdaniem Autorki, zwraca uwagę T. Widła na niefortunność redakcji legalnej definicji dokumentu z art. 115 § 14 K.k.⁴⁸ Pomimo zauważalnych tendencji ustawodawcy do stopniowego zawężania pojęcia „dokument”, jest ono nadal ujmowane bardzo szeroko⁴⁹. Sąd Najwyższy także zwrócił uwagę na trudności związane ze stosowaniem definicji legalnej dokumentu: „Definicja dokumentu przedstawiona w art. 115 § 14 K.k. ma szerokie znaczenie, wyrażające się stwierdzeniem, że dokumentem jest każdy przedmiot, z którym jest związane określone prawo, albo który ze względu na zawartą w nim treść, stanowi dowód prawa, stosunku prawnego lub okoliczności o potencjalnym znaczeniu prawnym. Status dokumentu zależy więc niejednokrotnie od indywidualnej oceny i dlatego też o tym, czy określony przedmiot stanowi dokument decyduje jego faktyczna i subiektywna ocena w konkretnej sprawie”⁵⁰. I tak np. za nieprawidłowe należy uznać odmówienie przez Sąd Najwyższy tablicom rejestracyjnym rangi dokumentu⁵¹, gdyż tablice te, stanowiąc dowód zarejestrowania pojazdu, są przecież dokumentem w rozumieniu art. 115 § 14 K.k.⁵² Podobne stanowisko zajmuje J. Błachut, podkreślając, iż są one jednocześnie rzeczami ruchomymi stanowiącymi mienie⁵³. *De lege ferenda* trzeba poprzeć zgłaszane postulaty w zakresie konieczności zmiany definicji dokumentu, bacząc na jej fundamentalne znaczenie w kontekście prawidłowej kwalifikacji prawnej m.in. zachowań sprawców w zakresie fałszowania dokumentów, ale również pozostałych przestępstw stypizowanych w rozdziale XXXIV K.k., oraz trudności interpretacyjne, jakie wywołuje definicja legalna dokumentu w aktualnym jej brzmieniu. Należałoby rozważyć zastąpienie w legalnej definicji dokumentu sformułowania „każdy przedmiot lub inny zapisany nośnik informacji” np. takim: „zapis na nośniku danych”⁵⁴. Również D. Jagiełło proponuje adekwatny sposób doprecyzowania rozumienia desygnatów pojęcia „dokument”, wskazując, iż pod tym pojęciem powinno się rozumieć „każdy przedmiot lub zapis na odpowiednim

⁴⁶ P. Ochman, *Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym*, Prokuratura i Prawo 2009, nr 1, s. 35.

⁴⁷ T. Widła, *O zaufaniu...*, s. 25.

⁴⁸ Tamże.

⁴⁹ J. Żylińska, *Przestępstwo fałszu intelektualnego dokumentu w postaci faktury*, Człowiek i Dokumenty 2023, nr 68, s. 18.

⁵⁰ Wyrok SN z dnia 20 kwietnia 2005 r., III K 206/04, LEX nr 151674.

⁵¹ Wyrok SN z dnia 10 kwietnia 2003 r., III KKN 203/01, LEX nr 77461.

⁵² W. Wróbel, T. Sroka, w: *Kodeks karny...*, s. 709.

⁵³ J. Błachut, *Dokument jako przedmiot...*, s. 262.

⁵⁴ P. Ochman, *Spór o pojęcie dokumentu...*, s. 36.

nośniku informacji, który stanowi dowód prawa albo który ze względu na zawartą w nim treść jest dowodem prawa, stosunku prawnego lub okoliczności mającej znaczenie prawne”⁵⁵.

Podsumowanie rozważań w kontekście roli ustawy o dokumentach publicznych

Podsumowując, w świetle zarysowanej wyżej problematyki istnieje ciągła konieczność udoskonalania prawnych instrumentów, których zadaniem jest stanie na straży wiarygodności dokumentów oraz ochrona zaufania do dokumentów. Ponadto należy wskazać również na niedopasowaną – zdaniem Autorki – w stosunku do ciężaru gatunkowego czynu sankcję karną za fałsz materialny dokumentu. W tym kontekście regulacja z art. 310 § 1 K.k. przewiduje sankcję znacznie bardziej surową⁵⁶. Dodatkowo trzeba mieć na uwadze pojawiające się wątpliwości interpretacyjne wynikające z aktualnych regulacji karnoprawnych (m.in. dotyczące legalnej definicji dokumentu zawartej w art. 115 § 14 K.k.). Dlatego należy postulować, by były one jak najbardziej jasne, precyzyjne, ostre i jednoznaczne – tak, by nie powodować wątpliwości interpretacyjnych.

W środowiskach naukowych oraz eksperckich, zajmujących się problematyką bezpieczeństwa dokumentów od dawna zgłaszano konieczność wypracowania spójnych rozwiązań systemowych, które w sposób kompleksowy w akcie prawnym rangi ustawowej uregulowałyby problematykę bezpieczeństwa dokumentów – zwłaszcza

⁵⁵ D. Jagiełło, *Przestępstwa przeciwko dokumentom (uwagi de lege ferenda)*, Państwo i Prawo 2011, z. 11, s. 98–105.

⁵⁶ Przewidziana w art. 270 § 1 K.k. sankcja za fałsz materialny dokumentu (wynosząca od 3 miesięcy do lat 5 pozbawienia wolności) jawi się jako niewspółmiernie niska w stosunku do przewidzianej w art. 310 § 1 K.k. sankcji za fałszerstwo pieniędzy i innych środków płatniczych lub dokumentów równoznacznych (wynoszącej od 5 do 25 lat pozbawienia wolności) czy sankcji za fałsz materialny faktur (wynoszącej od 6 miesięcy do 8 lat pozbawienia wolności, a w typie kwalifikowanym od 3 do nawet 20 lat pozbawienia wolności). W tym kontekście warto wskazać, iż niemiecki kodeks karny (niem. Strafgesetzbuch) przewiduje w typie podstawowym sankcje za fałsz materialny dokumentu w postaci kary pozbawienia wolności także do lat 5 bądź kary grzywny. Przewiduje przy tym kary od 6 miesięcy do 10 lat w zależności od skali przestępstwa, czyli wysokości wygenerowanych strat materialnych czy finansowych z użyciem fałszywych dokumentów, por. K. Izak, *Problemy Niemiec w walce z fałszerstwami dokumentów, kradzieżami tożsamości oraz identyfikacją nielegalnych imigrantów*, Człowiek i Dokumenty 2025, nr 76, s. 61–62. Tego rodzaju zaostrożenie sankcji karnej również w polskim porządku prawnym (np. poprzez wprowadzenie typu kwalifikowanego przestępstwa fałszu materialnego dokumentu na wzór regulacji z art. 271 § 3 K.k. dotyczącej typu kwalifikowanego fałszerstwa intelektualnego dokumentu) wydaje się być słusznym postulatem.

tych o zasadniczym znaczeniu dla bezpieczeństwa państwa i jego obywateli (z uwagi na znaczne rozproszenie przepisów dotyczących różnych rodzajów dokumentów w różnych aktach prawnych w liczbie około 400)⁵⁷. Należy w tym kontekście wyrazić aprobatę dla uchwalonej ustawy o dokumentach publicznych, która w kompletny sposób uregulowała „cykl życia” dokumentów publicznych, określając precyzyjnie zasady ich funkcjonowania⁵⁸. Ustawa, która weszła w życie dnia 11 lipca 2019 r., kategoryzuje dokumenty publiczne w zależności od ich znaczenia dla bezpieczeństwa państwa, ustala minimalne zabezpieczenia dokumentów przed fałszerstwem, a także zasady opracowania wzoru dokumentu publicznego; sprecyzowano w niej ponadto zasady wytwarzania blankietów dokumentów publicznych oraz kontroli ich wytwórców, jak również obowiązki emitenta dokumentu publicznego oraz funkcjonariusza publicznego. Co więcej, uregulowano zasady przechowywania blankietów dokumentów publicznych oraz samych dokumentów publicznych, powołano Rejestr Dokumentów Publicznych oraz Komisję do spraw dokumentów publicznych. Jest to odpowiedź na zgłaszaną konieczność zapewnienia należytego bezpieczeństwa dokumentom już od momentu ich zaprojektowania oraz wytworzenia i zapewnienie go całemu „cyklowi życia” dokumentu. Ustawa o dokumentach publicznych uszczelniała system, co m.in. mogło przełożyć się na – widoczne w policyjnych statystykach⁵⁹ – spadki w zakresie ogólnej liczby stwierdzanych przestępstw fałszu materialnego dokumentów (co zapewne ma związek również z wprowadzaniem do obrotu coraz lepiej zabezpieczonych dokumentów). Nie można jednak pojmować owej tendencji spadkowej jako trwałego odwrócenia trendu, gdyż wciąż istnieją oraz będą się pojawiać nowe, szeroko rozumiane zagrożenia dla bezpieczeństwa dokumentów (związane m.in. z bardzo dynamicznym rozwojem nowych technologii, w tym również sztucznej inteligencji, czy liberalizacją form, w jakich dokumenty mogą być sporządzane).

Pozostaje mieć nadzieję, że tendencja spadkowa w zakresie liczby stwierdzanych przestępstw z art. 270 K.k. utrzyma się, przy wciąż wysokiej ich wykrywalności. Zgłosić jednak należy pilny postulat ciągłego ulepszania również karnoprawnych instrumentów, których zadaniem jest ochrona wiarygodności dokumentów, a jednocześnie konieczność ciągłego podnoszenia poziomu wiedzy obywateli (szczególnie funkcjonariuszy publicznych, w tym pracowników administracji publicznej)

⁵⁷ Zob. m.in.: T. Widła, *O zaufaniu do dokumentów*, cz. II, *Człowiek i Dokumenty* 2009, nr 13, s. 13; J. Wójcik, *Fałszerstwa dokumentów...*, s. 279; A. Choromańska, M. Porwisz, *Z zagadnień...*, s. 22.

⁵⁸ Ustawa z dnia 21 listopada 2018 r. o dokumentach publicznych, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1669.

⁵⁹ Statystyka – Portal polskiej Policji, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63643,Falszerstwo-materialne-art-270.html> [dostęp: 16.05.2025 r.].

w przedmiocie weryfikacji autentyczności dokumentów będących w obiegu, gdyż nawet najlepiej zabezpieczone dokumenty bez wiedzy oraz umiejętności w zakresie weryfikowania ich autentyczności przez użytkowników będą wciąż w znacznie większym stopniu narażone na fałszerstwa.

Bibliografia

- Błachut J., *Dokument jako przedmiot ochrony prawnokarnej*, Warszawa 2011.
- Duško Ł., Szurman M., *Przestępstwo fałszu materialnego dokumentu*, Palestra 2019, nr 5.
- Gadecki B., w: *Kodeks karny. Art. 1–316. Komentarz*, red. B. Gadecki, Warszawa 2023.
- Gumkowski K., *Sztuczna inteligencja – wróg czy przyjaciel branży druków zabezpieczonych*, Człowiek i Dokumenty 2024, nr 74.
- Izak K., *Problemy Niemiec w walce z fałszerstwami dokumentów, kradzieżami tożsamości oraz identyfikacją nielegalnych imigrantów*, Człowiek i Dokumenty 2025, nr 76.
- Jagiello D., *Przestępstwa przeciwko dokumentom (uwagi de lege ferenda)*, Państwo i Prawo 2011, z. 11.
- Kalitowski M., w: *Prawo karne. Część ogólna, szczególna i wojskowa*, red. T. Dukiet-Nagórska, O. Sitarz, Warszawa 2010.
- Kmiecik R., „Fałsz materialny” protokołu jako „dowodu z przeznaczenia” w sprawie karnej (art. 270 § 1 K.k.), w: *Kryminalistyka i nauki penalne wobec przestępczości. Księga pamiątkowa dedykowana Profesorowi Mirosławowi Owocowi*, red. H. Kolecki, Poznań 2008.
- Kolecki H., *Pojęcie dokumentu sfalszowanego i fałszywego w Polsce i w krajach Unii Europejskiej*, w: *Technicznokryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych, materiały I konferencji*, red. H. Kolecki, Poznań 2003.
- Konarowska U., *Problematyka fałszywych dokumentów w polskim prawie karnym*, Człowiek i Dokumenty 2013, nr 31.
- Konopka K., *Przestępstwa z wykorzystaniem recept i zaświadczeń lekarskich – skutki prawne*, Człowiek i Dokumenty 2023, nr 71.
- Mocarska D., *Dokument jako pojęcie prawnokarne. Stanowisko judykatury*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych*, red. M. Fałdowski, Szcztyno 2018.
- Mozgawa M., w: *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, red. M. Mozgawa, 2023 [baza danych LEX].
- Nowak A., Malczyk T., Nestorowicz R., *Zwalczanie fałszerstw pieniędzy*, Szcztyno 2010.
- Ochman P., *Spór o pojęcie dokumentu w prawie karnym*, Prokuratura i Prawo 2009, nr 1.
- Piórkowska-Flieger J., *Fałsz dokumentu w polskim prawie karnym*, Kraków 2004.
- Sadło-Nowak A., *Fałsz materialny – rozważania ogólne*, w: *Bezpieczeństwo dokumentów publicznych. Wybrane problemy*, red. M. Fałdowski, Szcztyno 2020.
- Semków D., *Selected Aspects of Document Forgery in the Context of Article 5 of the Constitution of the Republic of Poland*, Studia Prawnicze KUL 2022, nr 3.

- Sławik K., Żywucka E., *Kryminalistyczne i kryminologiczne aspekty fałszerstw dokumentów*, w: *Techniczno kryminalistyczne badania autentyczności dokumentów publicznych, materiały II konferencji*, red. H. KołECKI, Poznań 2003.
- Statystyka – Portal polskiej Policji, statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-271.html, <https://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-15/63643,Fal-szerstwo-materialne-art-270.html> [dostęp: 16.05.2025 r.].
- Świda W., w: *Prawo karne. Część szczególna*, red. W. Świda, Warszawa 1971.
- Widła T., *O zaufaniu do dokumentów, cz. I*, *Człowiek i Dokumenty* 2009, nr 12.
- Widła T., *O zaufaniu do dokumentów, cz. II*, *Człowiek i Dokumenty* 2009, nr 13.
- Wójcik J., *Fałszerstwa dokumentów publicznych. Rozpoznawanie i zapobieganie*, Warszawa 2005.
- Wróbel W., Sroka T., w: *Kodeks karny. Część szczególna, t. 2. Komentarz do art. 212–277d*, red. W. Wróbel, A. Zoll, Warszawa 2017.
- Żylińska J., *Przestępstwo fałszu intelektualnego dokumentu w postaci faktury*, *Człowiek i Dokumenty* 2023, nr 68.

Konkurencja w ubieganiu się o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża kopaliny (z wyłączeniem węglowodorów)

Competition in applying for a license for prospecting or exploration
for mineral deposits (excluding hydrocarbons)

Конкуренция при подаче заявки на получение лицензии на разведку или
изучение месторождения ископаемых
(за исключением углеводородов)

Конкуренція у змаганні за концесію на пошук або розвідку родовищ корисних
копалин (за винятком вуглеводнів)

ALEKSANDER LIPIŃSKI

Prof. dr hab., Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie
e-mail: a.lipinski@ujd.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9947-0007>

Streszczenie: Coraz częściej pojawiają się sytuacje, w których o prawo do poszukiwania lub rozpoznawania tej samej kopaliny w tej samej przestrzeni ubiega się więcej niż jeden wnioskodawca. Prawo geologiczne i górnicze przewiduje, że organ koncesyjny zamieszcza w Biuletynie Informacji Publicznej informację o pierwszym wniosku o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża kopaliny. Ma to na celu umożliwienie złożenia wniosków konkurencyjnych, dotyczących tej samej kopaliny i tej samej przestrzeni. Organ ocenia je wedle kryteriów, takich jak zamierzony zakres badań, czas ich trwania, finansowe możliwości wnioskodawcy, a także zamierzona technologia działań. Koncesję uzyskuje ten, czyj wniosek uzyskał najwyższą ocenę. Niektóre związane z tym wymagania zostały jednak określone wadliwie i z łatwością można je ominąć, wypaczając cel postępowania konkurencyjnego.

Słowa kluczowe: koncesja na poszukiwanie i rozpoznawanie złoża kopaliny, konkurencja wnioskodawców, informacja o środowisku

Summary: Situations are becoming more frequent in which more than one applicant applies for the right to prospect or explore for the same mineral in the same area. Geological and Mining Law provides that the licensing authority publishes information about the first application for a license to prospect or explore for a mineral deposit in the Public Information Bulletin. This is to enable the submission of competitive applications for the same mineral and the same space. The authority assesses them according to criteria such as the intended scope of examination, its duration, the financial capabilities of the applicant, and the intended technology of operations. The license is awarded to the applicant whose application receives the highest score. However, some of the requirements involved have been poorly defined and can easily be circumvented, distorting the purpose of the competitive process.

Key words: license for the prospecting and exploration for mineral deposits, competition between applicants, environmental information

Резюме: Все чаще возникают ситуации, когда право на разведку или изучение одного и того же ископаемого в одном и том же месте претендует более одного заявителя. Геологическое и горное право предусматривает, что орган, выдающий лицензию, публикует в Бюллетене общественной информации информацию о первом заявлении на получение лицензии на разведку или изучение месторождения

полезных ископаемых. Это делается для того, чтобы можно было подавать конкурирующие заявления, касающиеся одного и того же полезного ископаемого и одной и той же территории. Орган оценивает их по таким критериям, как предполагаемый объем исследований, их продолжительность, финансовые возможности заявителя, а также предполагаемая технология действий. Лицензию получает тот, чей заявление получило наивысшую оценку. Однако некоторые связанные с этим требования были определены некорректно и их легко обойти, что искажает цель конкурентного процесса.

Ключевые слова: лицензия на поиски и разведку месторождения полезных ископаемых, конкуренция заявителей, информация об окружающей среде

Анотація: У сучасній практиці дедалі частіше виникають ситуації, коли на право пошуку чи розвідки одного й того ж родовища корисних копалин у межах тієї самої території претендують кілька заявників. Відповідно до положень геологічного та гірничого права орган, що видає концесії, оприлюднює в "Бюлетені публічної інформації" відомості про першу заявку на отримання концесії. Така публікація має на меті забезпечити можливість подання конкуруючих заявок, що стосуються тих самих корисних копалин і тієї ж території. Розгляд заявок здійснюється з урахуванням таких критеріїв, як запланований обсяг і тривалість досліджень, фінансові можливості заявника, а також передбачувані технологічні рішення. Концесія надається тому заявникові, чия пропозиція отримала найвищу оцінку. Водночас окремі вимоги, пов'язані з цією процедурою, сформульовані некоректно, що дозволяє їх легко обійти та фактично нівелює мету конкурентного відбору.

Ключові слова: концесія на пошук і розвідку родовищ корисних копалин, конкуренція заявників, інформація про навіколишнє середовище

1. Gospodarcze znaczenie wyrobów powstałych w wyniku wykorzystania surowców kopalnych

Wbrew potocznym zapatrywaniom, wykorzystywanie surowców pochodzenia kopalnego jest istotnym czynnikiem rozwoju gospodarczego. Trudno wyobrazić sobie państwo, którego gospodarka nie korzysta z wyrobów pochodzenia górniczego. Dotyczy to nie tylko surowców będących nośnikami energii. Przykładami mogą być metalurgia, przemysł chemiczny, elektrotechniczny, elektroniczny, budownictwo itp. Co prawda zasada zrównoważonego rozwoju zakłada ograniczenie wykorzystania nieodnawialnych składników środowiska (zwłaszcza kopalin) i przejście do gospodarki o obiegu zamkniętym, jednak osiągnięcie tego celu wymaga czasu. Działalność w zakresie rozpoznania budowy geologicznej kraju oraz wykorzystywania złóż kopalin od dawna podlega daleko idącej reglamentacji prawnej oraz nadzorowi państwa. Od czasu proklamowania w Polsce swobody działalności gospodarczej¹ została ona objęta systemem koncesjonowania. Przedmiotem artykułu jest krytyczna analiza rozwiązań dotyczących sytuacji, w której więcej niż jeden wnioskodawca ubiega się o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża kopaliny. Przyjętą metodą

¹ Zob. ustawę z dnia 23 grudnia 1988 r. o działalności gospodarczej, Dz. U. z 1998 r. Nr 41, poz. 324.

badawczą jest analiza dogmatyczna, z uwzględnieniem niektórych problemów, które pojawiły się w praktyce stosowania omawianych wymagań.

2. Dawne rozwiązania prawne

W początkowym okresie obowiązywania ustawy Prawo geologiczne i górnicze z dnia 9 czerwca 2011 r.², podobnie jak było to pod rządami poprzedniego stanu prawnego³, jego rozwiązania zostały ukształtowane przy założeniu, że tylko jeden podmiot ubiega się o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża kopaliny, co rzecz jasna nie wyklucza innych stron postępowania koncesyjnego. Wyjątek dotyczy węglowodorów, co stanowi konsekwencję rozwiązania przyjętego w dyrektywie 94/22/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 30 maja 1994 r. w sprawie warunków udzielania i korzystania z zezwoleń na poszukiwanie, badanie i produkcję węglowodorów⁴. Rzeczywistość przekroczyła jednak wyobrażenia prawodawcy. Organ koncesyjny coraz częściej staje wobec wyzwania, jakim jest konieczność odpowiedzi na pytanie, jak należy postąpić, jeżeli dwóch (lub więcej) wnioskodawców jednocześnie ubiega się o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża tej samej kopaliny, a przestrzenie objęte wnioskami koncesyjnymi całkowicie lub częściowo są tożsame. Teoretycznie rzecz biorąc, problem ten może wprawdzie dotyczyć również koncesji na inne rodzaje działalności regulowanej omawianą ustawą, ale z wielu przyczyn prawdopodobieństwo takiej sytuacji jest znacznie mniejsze. W obowiązującym poprzednio stanie prawnym podjęto próbę odpowiedzi na postawione wyżej pytanie na podstawie mechanizmów Kodeksu postępowania administracyjnego. Polegała ona na przyjęciu, że wyrazem interesu publicznego przemawiającego za uzyskaniem takiej koncesji przez jednego z wnioskodawców i odmową jej udzielenia pozostałym jest dokładność i szybkość rozpoznania geologicznego⁵.

² Tekst pierwotny: Dz. U. z 2011 r. Nr 163, poz. 981; aktualny tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1290 z późn. zm.

³ Czyli ustawy z dnia 4 lutego 1994 r. – Prawo geologiczne i górnicze, tekst pierwotny: Dz. U. z 1994 r. Nr 27, poz. 96.

⁴ Dz. Urz. UE L 164/3 z 30.06.1994 (dyrektywa węglowodorowa), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/ALL/?uri=CELEX%3A31994L0022> [dostęp: 11.09.2025 r.].

⁵ Zob. A. Lipiński, „Konkurencyjne” postępowania koncesyjne dotyczące działalności regulowanej prawem geologicznym i górniczym, Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego 2014, nr 2, s. 2 i nn. Problematyka ta stała się zresztą przedmiotem wieloletnich sporów sądowoadministracyjnych, a także orzeczeń arbitrażowych. Zob. także prawomocne wyroki WSA z dnia 27 września 2016 r., VI SA/Wa 708/15 oraz z dnia 16 grudnia 2021 r., VI SA/Wa 1863/21, CBOSA. Wiele wskazuje na to, że problem

3. Ograniczenie przedmiotu koncesji na poszukiwanie i rozpoznanie złóż kopaliny

Zmian stanu prawnego w tych sprawach dokonano ustawą z dnia 11 lipca 2014 r. o zmianie ustawy – Prawo geologiczne i górnicze oraz niektórych innych ustaw⁶. Dotyczyły one m.in. poszukiwania lub rozpoznawania złóż kopalin. Od czasu wejścia w życie omawianej ustawy⁷ taka działalność wymaga koncesji tylko wówczas, gdy dotyczy złóż kopalin wymienionych w art. 10 ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego⁸. Oznacza to jednocześnie, że organem koncesyjnym jest wówczas minister właściwy do spraw środowiska (art. 22 ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego). Pozostałe roboty geologiczne, w tym polegające na poszukiwaniu lub rozpoznawaniu złóż innych kopalin, nie podlegają koncesjonowaniu. Podstawą ich wykonywania staje się projekt robót geologicznych zatwierdzany (a niekiedy przyjmowany w drodze milczącej aprobaty) przez właściwy organ administracji geologicznej (art. 79 i nast. Prawa geologicznego i górniczego).

Jakkolwiek przedmiotem prawa własności górniczej są m.in. węglowodory⁹, to koncesjonowanie działalności w zakresie poszukiwania i rozpoznawania ich złóż (a także ich wydobywania) odbywa się wedle innych zasad, co stanowi konsekwencję rozwiązań przyjętych we wspomnianej dyrektywie węglowodorowej. Jej celem jest przede wszystkim zapewnienie konkurencyjności omawianej działalności. Prawo geologiczne i górnicze przewiduje możliwość uzyskania koncesji węglowodorowej w trybie wnioskowym (tzw. tryb *open door*) lub w drodze przetargu (art. 49e), każdorazowo zakładając możliwość składania wniosków konkurencyjnych. Szczegóły wykraczają poza ramy niniejszego artykułu.

konkurencyjności w poszukiwaniu i rozpoznawaniu złóż kopalin zaliczonych to tzw. surowców krytycznych i strategicznych nabierze znaczenia w związku z wdrożeniem rozwiązań przewidzianych rozporządzeniem Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2024/1252 z dnia 11 kwietnia 2024 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby bezpiecznych i zrównoważonych dostaw surowców krytycznych [...], Dz. Urz. UE L 2024/1252 z 3.05.2024, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/?uri=CELEX%3A32024R1252> [dostęp: 11.09.2025 r.].

⁶ Dz. U. z 2014 r. poz. 1133.

⁷ To jest od dnia 1 stycznia 2015 r.

⁸ Czyli węglowodorów, węgla kamiennego, metanu występującego jako kopalina towarzysząca, węgla brunatnego, rud metali z wyjątkiem darniowych rud żelaza, metali w stanie rodzimym, rud pierwiastków promieniotwórczych, siarki rodzimej, soli kamiennej, soli potasowej, soli potasowo-magnezowej, gipsu i anhydrytu, kamieni szlachetnych, pierwiastków ziem rzadkich, gazów szlachetnych oraz wodoru. Bez względu na miejsce występowania złoża te objęte są własnością górniczą, przysługującą Skarbowi Państwa. Prawo to jest niezbywalne.

⁹ Czyli ropa naftowa i gaz ziemny. Przepisy dotyczące węglowodorów stosuje się odpowiednio do gazów szlachetnych i wodoru (art. 2).

4. Ogłoszenie w Biuletynie Informacji Publicznej i jego skutki

De lege lata szczegóły dotyczące trybu koncesjonowania poszukiwania lub rozpoznawania złóż kopalin określają przede wszystkim art. 28ha i następne Prawa geologicznego i górniczego. Tak więc po złożeniu wniosku o tego rodzaju koncesję¹⁰ (z wyłączeniem złóż węglowodorów¹¹) organ koncesyjny niezwłocznie zamieszcza w Biuletynie Informacji Publicznej ogłoszenie o możliwości składania innych (konkurencyjnych) wniosków o koncesję na wykonywanie takiej samej działalności w przestrzeni objętej złożonym wnioskiem (ust. 1). Powstaje pytanie, czy „taką samą działalnością w przestrzeni objętej wnioskiem” ma być poszukiwanie lub rozpoznawanie złóż tej samej kopalin, czy też może dotyczy to poszukiwania i rozpoznawania złóż innych kopalin spośród wymienionych w art. 10 ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego. Wydaje się, że funkcją omawianego rozwiązania jest pierwsza z przedstawionych wyżej możliwości.

Nie powinno jednak być wątpliwości, że taki (pierwszy) wniosek koncesyjny wszczyna postępowanie koncesyjne (arg. z art. 61 § 3 K.p.a.¹²). Jeżeli pomiędzy złożeniem pierwszego wniosku a dniem zamieszczenia obwieszczenia w BIP złożony zostanie „wniosek o udzielenie koncesji obejmujący w całości lub w części tę samą przestrzeń oraz rodzaj działalności lub rodzaj kopaliny”, podstawą ogłoszenia jest pierwszy wniosek. Ogłoszenie zawiera informacje o:

- 1) złożeniu (pierwszego) wniosku,
- 2) granicach objętej nim przestrzeni (wraz ze współrzędnymi płaskimi prostokątnymi punktów załamania tych granic w państwowym systemie odniesień przestrzennych),
- 3) terminie składania wniosków o udzielenie koncesji przez innych zainteresowanych wykonywaniem działalności objętej postępowaniem; termin ten nie może być dłuższy niż 90 dni od dnia zamieszczenia ogłoszenia w BIP (art. 28i ust. 1–3 Prawa geologicznego i górniczego).

Celem omawianego ogłoszenia jest stworzenie możliwości składania konkurencyjnych wniosków koncesyjnych. Oznacza to jednocześnie, że zakończenie takiego postępowania koncesyjnego w terminach przewidzianych Kodeksem postępowania administracyjnego nie jest możliwe.

¹⁰ Nie można jednak wykluczyć, że problem konkurencyjności powstanie również w odniesieniu do niekoncesjonowanych robót geologicznych.

¹¹ Co stanowi konsekwencję całkowicie odmiennych rozwiązań dotyczących koncesjonowania wspomnianych kopalin.

¹² Wedle którego „datą wszczęcia postępowania na żądanie strony jest dzień doręczenia żądania organowi administracji publicznej”.

Od dnia zamieszczenia wspomnianego ogłoszenia nie wszczyna się innych postępowań dotyczących przestrzeni oraz rodzaju działalności lub rodzaju kopaliny objętych ogłoszeniem, a wszczęte umarza się (ust. 4). Zapewne w tym ostatnim przypadku chodzi o sytuację polegającą na tym, że kolejny (konkurencyjny) wniosek wpłynął pomiędzy dniem złożenia pierwszego wniosku a dniem dokonania wspomnianego ogłoszenia. Określenie „nie wszczyna się postępowań” dotyczy sytuacji, w której wniosek niespełniający wymagań przewidzianych w art. 28j wpłynął po zamieszczeniu ogłoszenia w BIP. Oznacza ono, że w razie złożenia takiego wniosku organ koncesyjny powinien odmówić wszczęcia postępowania (art. 61a K.p.a.). Zwrot „wszczęte umarza się” odnosiłby się więc do sytuacji, w której kolejny wniosek wpłynąłby pomiędzy doręczeniem organowi koncesyjnemu pierwszego wniosku a zamieszczeniem ogłoszenia w BIP. Brak jest natomiast odpowiedzi jak postąpić, jeżeli konkurencyjny wniosek koncesyjny zostanie złożony:

- tego samego dnia; wydaje się, że w takiej sytuacji powinna decydować kolejność doręczenia ich organowi koncesyjnemu,
- po upływie terminu określonego w ogłoszeniu; wydaje się, że okoliczność ta uzasadnia odmowę wszczęcia postępowania (art. 61a K.p.a.).

5. Ocena wniosków konkurencyjnych

Jeżeli przed upływem terminu określonego w ogłoszeniu:

- nie wpłynie wniosek konkurencyjny, dalsze postępowanie dotyczy wyłącznie „pierwszego” (czyli jedyne) wniosku koncesyjnego (art. 28j);
- wpłynie wniosek konkurencyjny, organ koncesyjny ocenia wnioski wedle następujących kryteriów:
 - 1) proponowany zakres prac (w tym robót) geologicznych,
 - 2) proponowany czas, na jaki ma być udzielona koncesja, w tym termin rozpoczęcia zamierzonej działalności,
 - 3) finansowe możliwości wnioskodawcy, w szczególności sposób finansowania zamierzonej działalności, z uwzględnieniem środków własnych oraz środków pochodzących z kapitału obcego,
 - 4) proponowana technologia prowadzenia prac (w tym robót) geologicznych.

Złożone wnioski nie mogą podlegać zmianom mogącym wpłynąć na ocenę wskazanych wyżej kryteriów¹³ (art. 28k ust. 1–2 Prawa geologicznego i górniczego). Jeżeli wnioskodawca zmodyfikuje wniosek z naruszeniem wspomnianych wymagań, taka zmiana nie powoduje żadnych skutków prawnych. Nie jest ona jednak podstawą dyskwalifikacji wniosku. *A contrario* nie ma przeszkód do dokonywania zmian wniosku w pozostałym zakresie; przykładem mogą być wymagania dotyczące próbek geologicznych, czy też stopnia dokładności rozpoznania złoża, z jaką ma być sporządzona dokumentacja geologiczna. Nie da się wykluczyć, że przed upływem terminu określonego w ogłoszeniu konkurencyjny wniosek koncesyjny zostanie cofnięty. W takiej sytuacji obowiązkiem organu koncesyjnego byłoby umorzenie postępowania wszczętego w tej części (art. 105 K.p.a.). Nie stanowi to jednak przeszkody do złożenia przez ów podmiot nowego wniosku (rzecz jasna z zachowaniem wspomnianego terminu), zwłaszcza opartego na innej koncepcji rozpoznania geologicznego.

Jeżeli wniosek koncesyjny nie spełnia wymagań określonych ustawą, obowiązkiem organu koncesyjnego jest wezwanie wnioskodawcy do stosownego uzupełnienia wniosku, w terminie nie krótszym niż 7 dni (art. 64 § 2 K.p.a.). Nie może to jednak dotyczyć okoliczności wskazanych w art. 28k ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego.

Określenie „ocenia złożone wnioski według następujących kryteriów” oznacza, że organ koncesyjny musi określić sposób wspomnianej oceny, np. przez przypisanie poszczególnym kryteriom stosownej liczby punktów. Związane z tym zasady muszą być udostępnione wnioskodawcom (arg. z art. 9 K.p.a. oraz art. 38 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹⁴)¹⁵. Szczegóły odnoszące się do kryteriów wskazanych w art. 28k ust. 1 trudno jednak ocenić jako transparentne. Przykładem wątpliwości może być termin rozpoczęcia zamierzonej działalności. Określenie go jest obowiązkowym elementem każdej koncesji (art. 30 ust. 1 pkt 4 Prawa geologicznego i górniczego). Może ona (ale nie musi) określać „przesłanki, których spełnienie oznacza rozpoczęcie działalności”. Wnioskodawca może chociażby wskazać, że taką przesłanką będzie np. rozpoczęcie robót wiertniczych przed upływem roku od uzyskania przez koncesję cechy wykonalności, podczas gdy konkurent wskaże, że rozpoczęciem działalności będzie reinterpretacja informacji geologicznych dotyczących danej przestrzeni, rozpoczęta w terminie jednego miesiąca od uzyskania przez koncesję cechy wykonalności. Kolejnym obowiązkowym elementem każdego wniosku koncesyjnego jest określenie środków, w szczególności finansowych

¹³ Odmiennie G. Klimek, zdaniem którego „Złożone wnioski nie podlegają zmianom i modyfikacjom (ust. 2)”, *Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz LEX*, red. B. Rakoczy, Warszawa 2015, s. 175.

¹⁴ Dz. U. z 2024 r. poz. 236 z późn. zm.

¹⁵ Zob. prawomocny wyrok WSA z dnia 27 września 2016 r., VI SA/Wa 708/15, CBOSA.

i technicznych, jakimi wnioskodawca dysponuje w celu zapewnienia prawidłowego wykonywania zamierzonej działalności (art. 24 ust. 1 pkt 4 Prawa geologicznego i górniczego). Zdaniem NSA wnioskodawca musi dysponować nimi w dniu złożenia wniosku koncesyjnego¹⁶. Wymagań tych nie spełnia umowa pożyczki zawarta „pod warunkiem” uzyskania koncesji¹⁷. Ocena ta nie jest trafna. Językowo „dysponować” jest synonimem możliwości wykorzystywania, co w przypadku środków pieniężnych nie oznacza, że muszą one stanowić własność wnioskodawcy. Problem również w tym, że oszacowanie wysokości środków finansowych niezbędnych do osiągnięcia celu, jakim jest wynik poszukiwania lub rozpoznania złoża kopaliny, jest niezmiernie trudne. Nie istnieje żadna metodologia określania rodzaju takich środków ani ich wysokości. Wykonywanie wszelkich robót geologicznych (w tym poszukiwawczych i rozpoznawczych) jest dość kapitałochłonne, a ich wynik nie jest pewny. Odnalezienie i rozpoznanie złoża nie daje również pewności, że inwestor uzyska koncesję na jego wydobywanie. Co prawda ten, kto rozpoznał i udokumentował złoża kopaliny, ma pierwszeństwo do zawarcia umowy o użytkowanie górnictwa¹⁸, ale w praktyce rozwiązanie to niewiele znaczy¹⁹. Wiadomo też, że niemal wszystkie postępowania koncesyjne cechują się przewlekłością, a w rezultacie środki, które na etapie wszczęcia postępowania były ocenione jako wystarczające, w dniu rozpoczęcia działalności mogą okazać się zbyt małe. Niewątpliwie „środkami technicznymi” będą przede wszystkim maszyny i urządzenia niezbędne do wykonania zamierzonych robót geologicznych. Najczęściej przedsiębiorca prowadzący poszukiwanie lub rozpoznawanie złóż kopaliny zleca określone czynności przedsiębiorcom specjalizującym się w ich wykonywaniu (w zakresie badań geofizycznych, wierceń itd.). Zawarcie takiej umowy przed uzyskaniem koncesji teoretycznie jest możliwe, ale z merytorycznego punktu widzenia byłoby nieracjonalne, przede wszystkim ze względu na niewiadomą dotyczącą terminów wykonania poszczególnych działań oraz ich ceny. Powszechnie też wiadomo, jak upływ czasu wpływa na relacje ekonomiczne. Kolejna wątpliwość

¹⁶ Ocena ta koresponduje z dosłownym brzemieniem art. 24 ust. 1 pkt 4 Prawa geologicznego i górniczego. Nie ma racji G. Klimek, zdaniem którego są to środki „które zostaną przeznaczone na prowadzenie działalności”, *Prawo geologiczne i górnicze...*, s. 179.

¹⁷ Wyrok NSA z dnia 16 czerwca 2016 r., II GSK 73/15, CBOSA. H. Schwarzwald (*Prawo geologiczne i górnicze. Komentarz*, t. 1, Wrocław 2006) opowiada się za liberalną wykładnią tych rozwiązań. Są one zresztą łatwe do ominięcia.

¹⁸ Którym jest prawo podmiotowe do określonego korzystania z przedmiotu własności górnictwa, np. w celu wydobywania objętego nią złoża kopaliny (art. 16 Prawa geologicznego i górniczego).

¹⁹ Użytkowanie górnictwa powstaje jednak dopiero pod warunkiem uzyskania koncesji (art. 13 ust. 1a oraz ust. 6 Prawa geologicznego i górniczego). Jeżeli przed upływem roku od zawarcia umowy w sprawie ustanowienia użytkowania górnictwa wnioskodawca nie uzyska koncesji, umowa wygasa (art. 13 ust. 7 Prawa geologicznego i górniczego).

dotyczy odpowiedzi na pytanie, jak rozumieć rozróżnienie na „środki własne” oraz „pochodzące z kapitału obcego”, zwłaszcza że potoczne rozumienie tego ostatniego określenia oznacza kapitał pochodzący z zagranicy. Można jednak bronić poglądu, w myśl którego „kapitałem obcym” są środki udostępnione przez inny podmiot.

Organem koncesyjnym w omawianym zakresie jest minister właściwy do spraw środowiska. Jego organem pomocniczym jest Komisja Zasobów Kopalin²⁰. Jej zadaniem jest przygotowywanie dla ministra właściwego do spraw środowiska opinii w zakresie:

- 1) merytorycznej i formalnoprawnej oceny prawidłowości sporządzenia:
 - a) projektów robót geologicznych²¹,
 - b) dokumentacji geologicznej złoża kopaliny, z wyłączeniem złoża węglowodorów, w tym posiadania prawa do wykorzystania informacji geologicznej, na podstawie której ją sporządzono, oraz czy informacja ta jest wystarczająca do udokumentowania zasobów w danej kategorii;
 - c) dokumentacji geologiczno-inwestycyjnej złoża węglowodorów, w tym posiadania prawa do wykorzystania informacji geologicznej, na podstawie której ją sporządzono, oraz czy informacja ta jest wystarczająca do udokumentowania zasobów w danej kategorii;
- 2) oceny poprawności określania zasobów przemysłowych z punktu widzenia ich optymalnego wykorzystania oraz oceny wykorzystania i ochrony zasobów kopalin likwidowanych zakładów górniczych;
- 3) oceny zakresu merytorycznego prac geologicznych przewidzianych do wykonania na zamówienie ministra właściwego do spraw środowiska;
- 4) oceny projektów, dokumentacji i opracowań geologicznych zamawianych przez ministra właściwego do spraw środowiska innych niż wymienione w pkt 1–3, dotyczących złóż kopalin;
- 5) analizy metod prowadzenia prac geologicznych związanych z badaniem złóż kopalin, opiniowania przepisów dotyczących projektowania i wykonywania prac geologicznych oraz dokumentowania złóż kopalin; opiniowania innych opracowań związanych z dokumentowaniem i gospodarowaniem złożami kopalin (§ 2).

²⁰ Zarządzenie Nr 36 Ministra Środowiska z dnia 8 czerwca 2011 r. w sprawie powołania Komisji Zasobów Kopalin, Dz. Urz. Ministra Środowiska z 2011 r. Nr 2, poz. 35 z późn. zm.

²¹ Treść tego dokumentu ma kluczowe znaczenie z punktu widzenia omawianej problematyki. Określa on przede wszystkim sposób osiągnięcia zamierzonego celu, co wymaga określenia zakresu zamierzonych prac (w tym robót) geologicznych oraz ich technologii (art. 79 Prawa geologicznego i górniczego w zw. z rozporządzeniem Ministra Środowiska z dnia 20 grudnia 2011 r. w sprawie szczegółowych wymagań dotyczących projektu robót geologicznych, w tym robót, których wykonywanie wymaga uzyskania koncesji, Dz. U. z 2023 r. poz. 155).

Nie można jednak wykluczyć, że organ koncesyjny powierzy wspomnianej komisji przygotowanie projektu rankingu wniosków koncesyjnych.

6. Rozstrzygnięcia organu koncesyjnego

Koncesję (w zasadzie) uzyskuje ten podmiot, którego wniosek uzyskał najwyższą ocenę. Jednocześnie organ koncesyjny odmawia udzielenia jej pozostałym wnioskodawcom (art. 28l). Co prawda przepis ten zredagowany jest w sposób imperatywny (organ „udziela”, „odmawia”), jednak nie oznacza to, że ustawa wprowadza bezwzględny nakaz podjęcia decyzji koncesyjnej. Nie można wykluczyć, że w toku postępowania ujawnią się okoliczności uzasadniające odmowę koncesji na rzecz tego wnioskodawcy, który w toku postępowania uzyskał najwyższą ocenę organu koncesyjnego (art. 29 Prawa geologicznego i górniczego). Również przeznaczenie nieruchomości bądź inne wymagania ochronne (np. dotyczące przyrody, gospodarki wodnej, zabytków) mogą powodować, że uzyskanie koncesji we wnioskowanym kształcie nie będzie możliwe.

Powstaje wreszcie pytanie, czy przedstawione wyżej rozwiązania oznaczają, że organ koncesyjny prowadzi jedno postępowanie, którego stronami są wszyscy konkurujący ze sobą wnioskodawcy, czy też postępowanie dotyczące każdego z nich prowadzone jest odrębnie, na podstawie kryteriów wskazanych w art. 28k Prawa geologicznego i górniczego. Sformułowania art. 28i ust. 4 („od dnia zamieszczenia ogłoszenia [...] nie wszczyna się innych postępowań”) oraz art. 28k Prawa geologicznego i górniczego („organ ocenia złożone wnioski”) uzasadniają ocenę, że organ prowadzi jedno postępowanie, którego stronami są konkurujący ze sobą wnioskodawcy, z wszelkimi tego konsekwencjami. Zwiększa to transparentność postępowania i pozwala na instancyjną (oraz sądownoadministracyjną) kontrolę przesłanek, jakimi kieruje się organ koncesyjny. Nigdy nie można bowiem wykluczyć, że kryteria wskazane w art. 28k ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego zostaną ocenione błędnie, czego wynikiem będzie nieuzasadniona preferencja jednego wnioskodawcy. Jest też oczywiste, że decyzja w sprawie udzielenia koncesji na rzecz konkurenta dotyczy jednocześnie interesu prawnego pozostałych wnioskodawców, bowiem przesądza o tym, że odnoszące się do nich rozstrzygnięcie będzie negatywne. Każdy wnioskodawca ma prawo weryfikacji zasadności takiej decyzji. Oznacza to również, że użyte w art. 28l Prawa geologicznego i górniczego określenie „udziela koncesji [...] oraz jednocześnie odmawia udzielenia koncesji innym podmiotom” świadczy o tym, że rozstrzygnięcia te powinny zostać dokonane w jednej decyzji.

Dotychczasowa praktyka organu koncesyjnego polega natomiast na przyjęciu, że prowadzi on tyle postępowań, ilu jest wnioskodawców, a w konsekwencji wzajemnie nie są oni stronami omawianych postępowań. Rozwiązanie to wypada ocenić jako szkodliwe i podważające zasady zaufania do władzy publicznej (art. 8 K.p.a.) oraz prawa do czynnego udziału w postępowaniu (art. 10 K.p.a.). Ten, którego wniosek został oceniony jako niezasługujący na aprobatę, musi mieć prawo weryfikacji zasadności rozstrzygnięcia uznającego wyższość wniosku konkurencyjnego.

Rozwiązania dotyczące postępowania konkurencyjnego nie naruszają wymagań dotyczących pozostałych stron postępowań koncesyjnych, jak np. właścicieli nieruchomości, na których ma być wykonywana zamierzona działalność (art. 28 K.p.a. w zw. z art. 41 Prawa geologicznego i górniczego). Skoro w sprawach nieuregulowanych Prawem geologicznym i górniczym postępowanie koncesyjne (w tym konkurencyjne) toczy się wedle zasad Kodeksu postępowania administracyjnego, to w postępowaniu konkurencyjnym może również uczestniczyć podmiot na prawach strony (zob. art. 31, art. 182 i nast. K.p.a.).

Wniosek koncesyjny jest informacją o środowisku²², a zatem wyłączenie jego jawności może nastąpić tylko w razie zaistnienia przesłanek określonych w art. 16 ustawy o oudostępnianiu informacji o środowisku i jego ochronie, udziale społeczeństwa w ochronie środowiska oraz o ocenach oddziaływania na środowisko²³. Jedną z nich jest ochrona tajemnicy przedsiębiorstwa²⁴. Wyłączenie dostępu do objętych nią danych zawartych we wniosku (wraz z załącznikami) może natomiast prowadzić do znaczącego pogorszenia sytuacji prawnej konkurujących wnioskodawców, bowiem mogą oni zostać pozbawieni możliwości weryfikacji (dotyczących ich) ocen dokonanych przez organ koncesyjny. Problem również w tym, że przy określaniu wymagań Prawa geologicznego i górniczego dotyczących wspomnianej tajemnicy przedsiębiorcy zabrakło wyobraźni. Przede wszystkim niejasny jest tryb orzekania o nadaniu „klauzuli poufności”. Skoro można ją nadać na wniosek, a „informacjom nadaje się klauzulę poufności” (art. 28ha ust. 1–2 Prawa geologicznego i górniczego), to jest oczywiste, że orzeka o tym organ koncesyjny. Wątpliwość dotyczy

²² Zob. prawomocne wyroki WSA: z dnia 7 lutego 2018 r., IV SA/Wa 2571/17; z dnia 25 czerwca 2021 r., VI SA/Wa 572/21. Zob. również wyrok NSA z dnia 23 marca 2021 r., III OSK 83/21, CBOSA.

²³ Dz. U. z 2024 r. poz. 1112 z późn. zm.

²⁴ Są nią informacje techniczne, technologiczne, organizacyjne przedsiębiorstwa lub inne informacje posiadające wartość gospodarczą, które jako całość lub w szczególnym zestawieniu i zbiorze ich elementów nie są powszechnie znane osobom zwykle zajmującym się tym rodzajem informacji albo nie są łatwo dostępne dla takich osób, o ile uprawniony do korzystania z informacji lub rozporządzania nimi podjął, przy zachowaniu należytej staranności, działania w celu utrzymania ich w poufności (art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 16 kwietnia 1993 r. o zwalczaniu nieuczciwej konkurencji, tekst jednolity: Dz. U. z 2022 r. poz. 1233).

formy takiego rozstrzygnięcia. Nie kończy ono postępowania sprawie, a więc nie jest decyzją. Uznanie, że ma ono postać postanowienia w rozumieniu art. 123 K.p.a., byłoby najprostsze, ale nie zapewnia ono ochrony uzasadnionych interesów wnioskodawcy, co najlepiej można dostrzec na przykładzie odmowy nadania takiej klauzuli. Nie da się też wykluczyć, że pozostałe strony mogą kwestionować objęcie określonych informacji klauzulą poufności. Z kolei zażalenie na postanowienie wydane w toku postępowania przysługuje tylko wtedy, gdy ustawa tak stanowi (art. 141 K.p.a.). Nie określono również żadnych standardów fizycznych wspomnianej ochrony. Brak możliwości udostępnienia takich informacji „innym uczestnikom postępowania” (art. 28ha ust. 3) oznacza np., że bez zgody wnioskodawcy projekt robót geologicznych (a więc kluczowa część wniosku o koncesję na poszukiwanie i rozpoznawanie złoża kopaliny) nie może zostać poddany ocenie biegłego.

7. Możliwość zmian koncesji wydanych w wyniku postępowania konkurencyjnego

Ustawa jednoznacznie przesądza, że wnioski złożone w postępowaniu konkurencyjnym nie podlegają zmianom mogącym wpłynąć na ocenę kryteriów wskazanych w art. 28k ust. 1 Prawa geologicznego i górniczego. Nie ma natomiast zakazu zmiany uzyskanej w takim postępowaniu koncesji, zarówno w odniesieniu do określonego w niej zakresu prac (w tym robót) geologicznych, ich technologii, jak i czasu, na jaki została udzielona koncesja (w tym terminu rozpoczęcia objętej nią działalności). Oczywiście musi ona zostać dokonana z uwzględnieniem wymagań przewidzianych w art. 34 Prawa geologicznego i górniczego. Zasadą jest, że do takiej zmiany stosuje się odpowiednio przepisy o jej udzieleniu (ust. 1a *in principio*). Nie oznacza to jednak, że zmiana miałaby zostać dokonana w postępowaniu konkurencyjnym. Nie da się więc wykluczyć, że można w ten sposób co najmniej częściowo doprowadzić do ograniczenia zakresu badań objętych taką koncesją, a w rezultacie zakres realnie wykonanych prac (w tym robót) geologicznych może być mniejszy, niż miałoby to wynikać z najwyżej ocenionego wniosku koncesyjnego.

8. Brak ograniczeń do ponownego rozpoznania złoża

Nie da się wreszcie wykluczyć, że przedmiotem wnioskowanej koncesji na poszukiwanie lub rozpoznawanie będzie złóż kopaliny, które było już przedmiotem wydobywania, a wydana w tym celu koncesja utraciła moc. W praktyce problem ten najczęściej dotyczyć będzie węgla kamiennego. Restrukturyzacja jego wydobywania prowadzonego przez przedsiębiorców kapitałowo powiązanych ze Skarbem Państwa polega na zmniejszeniu mocy produkcyjnych oraz likwidacji zakładów górniczych. Dotyczy to również takich złóż, które nie zostały całkowicie wyeksploatowane. Z wielu powodów mogą one być interesujące dla innych przedsiębiorców górniczych. Co prawda takie złóż jest rozpoznane w stopniu wystarczającym do uzyskania koncesji na jego wydobywanie (bo też było objęte taką koncesją), ale od czasu zaprzestania wydobywania stan istniejących w nim wyrobisk może ulec zmianie. Również kryteria, wedle których przed laty opracowano jego dokumentację geologiczną, mogą być niewystarczające z punktu widzenia współczesnych oczekiwań przedsiębiorcy, który przede wszystkim dąży do ograniczenia swoich ryzyk, w tym ryzyka geologicznego. Związaną z tym praktykę trudno ocenić jako racjonalną. Organ koncesyjny wychodzi przeważnie z założenia, że skoro złóż jest udokumentowane w stopniu pozwalającym na uzyskanie koncesji na jego wydobywanie, to jego ponowne rozpoznawanie byłoby sprzeczne z interesem publicznym. Tego rodzaju ocena, zwłaszcza bez wykazania, na czym w danym stanie faktycznym polega wspomniany interes, jest jednak rażąco błędna. W oczywistym interesie publicznym jest bowiem pozyskanie wiedzy o budowie skorupy Ziemi, i to nawet wówczas, gdyby taka wiedza miała sprowadzać się do potwierdzenia danych pozyskanych wiele lat temu.

9. Wnioski

Przedstawione wyżej uwagi uzasadniają ocenę, że model postępowania konkurencyjnego dotyczącego poszukiwania lub rozpoznawania złóż kopaliny określony został wadliwie, zarówno ze szkodą dla interesu publicznego, jak i jednostkowego. Dokładnie takie same problemy mogą zresztą pojawić się w odniesieniu do niekoncesjonowanych robót geologicznych, w tym prowadzonych w celu poszukiwania lub rozpoznawania złóż kopaliny innych niż wymienione w art. 10 ust. 1, czy też na potrzeby podziemnego składowania dwutlenku węgla. Wiele wskazuje na to, że rozwiązania te powinny ulec znaczącym zmianom. Najprostsza może polegać na ograniczeniu mechanizmów administracyjnoprawnych i zwiększeniu roli instru-

mentów o charakterze cywilnoprawnym²⁵. Utrzymywanie obecnego modelu postępowania konkurencyjnego może również wykluczyć możliwość poszukiwania lub rozpoznawania złoŹa na wiele lat, z oczywistą szkodą tak dla interesu publicznego, jak i jednostkowego. Zmian wymagają teŹ rozwiązania dotyczące ochrony tajemnicy przedsiębiorcy oraz praktyka organu koncesyjnego, który powinien prowadzić jedno postępowanie z udziałem konkurujących ze sobą przedsiębiorców.

Bibliografia

- Lipiński A., „Konkurencyjne” postępowania koncesyjne dotyczące działalności regulowanej prawem geologicznym i górnictwem, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2014, nr 2.
- Lipiński A., O potrzebie zmiany zakresu przedmiotowego koncesji w Prawie geologicznym i górnictwem, w: *Swoboda działalności gospodarczej. Próba oceny polskich regulacji prawnych*, red. J. Glumińska-Pawlic, B. Przywora, Warszawa 2021.
- Klimek G., w: *Prawo geologiczne i górnictwo. Komentarz LEX*, red. B. Rakoczy, Warszawa 2015.
- Schwarz H., *Prawo geologiczne i górnictwo. Komentarz*, t. 1, Wrocław 2006.

²⁵ Zob. A. Lipiński, O potrzebie zmiany zakresu przedmiotowego koncesji w Prawie geologicznym i górnictwem, w: *Swoboda działalności gospodarczej. Próba oceny polskich regulacji prawnych*, red. J. Glumińska-Pawlic, B. Przywora, Warszawa 2021, s. 57 i nn.

Aspekty podatkowe reformy systemu zasobów własnych Unii Europejskiej – gdzie jesteśmy i dokąd zmierzamy?

Tax-related aspects of the reform of the European Union's own resources system – where are we and where are we heading?

Налоговые аспекты реформы системы собственных средств Европейского союза – где мы находимся и в каком направлении движемся?

Фіскальні аспекти реформи системи власних ресурсів Європейського Союзу – де ми зараз та куди ми прямуємо?

MARIA SUPERA-MARKOWSKA

Dr, Uniwersytet Warszawski

e-mail: m.supera@wpia.uw.edu.pl, <https://orcid.org/0000-0003-1599-0740>

Streszczenie: Na okres programowania 2021–2027 osiągnięto pewien kompromis w sprawie reformy unijnego systemu zasobów własnych. W niniejszym artykule dokonano analizy związanych z tym aspektów podatkowych. Przedstawiono w nim dotychczasowe założenia systemu oraz planowane nowe źródła zasobów i zakładany harmonogram ich wprowadzania. Najpierw przedstawiono koncepcję tzw. podatku od plastiku, a następnie omówiono tzw. transgraniczny podatek węglowy – obydwa instrumenty służące realizacji unijnej polityki klimatycznej, a nie tylko celu fiskalnego. W dalszej części artykułu przedstawiono pozostałe podatkowe nowe źródła zasobów własnych, tj. tzw. podatek cyfrowy, podatek od transakcji finansowych i zharmonizowany CIT, ukierunkowane m.in. na zapewnienie opodatkowania sprawiedliwego. Artykuł zamyka próba ogólnej oceny kierunku zmian wynikających z reformy.

Słowa kluczowe: zasoby własne UE, podatki, podatek od plastiku, transgraniczny podatek węglowy, podatek cyfrowy, podatek od transakcji finansowych, CIT

Summary: For the 2021–2027 programming period, a compromise has been reached on the reform of the system of own resources of the European Union. This article analyses the tax-related aspects of this reform. It presents the current assumptions of the system as well as planned new sources of revenue and the timeline for their implementation. First, the concept of the so called plastic tax is presented, and then the carbon border tax is discussed – both of which serve the implementation of the EU climate policy, over and above the realisation of a fiscal goal. Further part of the article discusses the remaining new tax-based sources of EU revenue: the so-called digital tax, financial transaction tax and harmonised CIT, which are all aimed at ensuring fair taxation. The article concludes with a general assessment of the direction of changes that the reform is going to lead to.

Key words: EU's own resources, taxes, plastic tax, carbon border tax, digital tax, financial transaction tax, CIT

Резюме: В рамках европейских программ на период 2021–2027 гг. был достигнут определенный компромисс в отношении реформы системы собственных ресурсов ЕС. В настоящей статье анализируются связанные с этим налоговые аспекты. В ней представлены предположения о системе на сегодняшний день, а также проектируемые новые источники средств и предполагаемые сроки их введения. Сначала представлена концепция так называемого «пластикового налога», затем обсуждается так называемый

«трансграничный углеродный налог» – оба инструмента служат климатической политике ЕС, а не просто достижению фискальной цели. Далее в статье представлены другие налоговые новые источники собственных средств, а именно так называемый «цифровой налог», налог на финансовые операции и гармонизированный налог СИТ, направленные, в частности, на обеспечение справедливого налогообложения. В завершение статьи сделана попытка дать общую оценку направленности изменений, произошедших в результате реформы.

Ключевые слова: собственные средства ЕС, налогообложение, «пластиковый налог», трансграничный углеродный налог, цифровой налог, налог на финансовые операции, СИТ

Анотація: На програмний період 2021–2027 років було досягнуто певного компромісу щодо реформи системи власних ресурсів ЄС. У цій статті автором було проаналізовано деякі пов'язані з цим фінансові аспекти. Спочатку окреслено систему, яка існує на сьогоднішній день, а також заплановані нові ресурси та передбачуваний графік їхнього запровадження. Далі – представлено концепцію так званого “податку на пластик”, а потім обговорюється так званий транскордонний податок на викиди вуглецю – обидва інструменти слугують кліматичній політиці ЄС, а не лише фінансовим цілям. Далі в статті представлені інші нові фінансові джерела власних ресурсів, а саме: так званий цифровий податок, податок на фінансові операції та гармонізований податок на прибуток підприємств, спрямований, серед іншого, на забезпечення справедливого оподаткування. Стаття завершується спробою загальної оцінки напрямку змін, що відбулися в результаті реформи.

Ключові слова: Власні ресурси ЄС, оподаткування, податок на пластик, транскордонний податок на викиди вуглецю, цифровий податок, податок на фінансові операції, податок на прибуток підприємств

Wstęp

Niniejszy artykuł jest poświęcony aspektom podatkowym reformy systemu zasobów własnych Unii Europejskiej. W związku z przyjęciem wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej na lata 2021–2027, a także Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, właściwe instytucje unijne osiągnęły pewien kompromis w sprawie reformy tego systemu. W artykule przedstawiono już zrealizowane jej założenia i stan prac nad jej dalszymi etapami oraz podjęto próbę pewnej oceny kierunku zmian w kontekście podatkowym. Zgodnie z przyjętą tezą badawczą reforma ta, zmierzając do realizacji funkcji fiskalnej, wyrażnie ma także na celu wykorzystanie instrumentów finansowych, w tym zwłaszcza podatków, do realizacji głównych polityk UE w zgodzie z pewnymi fundamentalnymi zasadami, w szczególności z zasadą zrównoważonego rozwoju czy zasadą sprawiedliwości w jej aspekcie podatkowym. Na potrzeby analiz wykorzystano przede wszystkim metodę dogmatyczno-prawną, sięgając do źródeł prawa unijnego, literatury krajowej i zagranicznej oraz licznych dokumentów i opracowań UE oraz innych organizacji międzynarodowych (OECD, ONZ).

1. System zasobów własnych

Zgodnie z art. 311 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej¹ „Unia pozyskuje środki niezbędne do osiągnięcia swoich celów i należytego prowadzenia swoich polityk” (akapit 1), a „budżet jest finansowany całkowicie z zasobów własnych” (akapit 2). Poszczególne zasoby własne są ustanawiane przez Radę UE, stanowiącą zgodnie ze specjalną procedurą ustawodawczą. Rada, jednomyślnie i po konsultacji z Parlamentem Europejskim, przyjmuje decyzję określającą przepisy mające zastosowanie do systemu zasobów własnych UE – w tym kontekście można ustanawiać nowe lub uchylać istniejące kategorie zasobów własnych. Decyzja ta wchodzi w życie dopiero po jej zatwierdzeniu przez państwa członkowskie, zgodnie z ich odpowiednimi wymogami konstytucyjnymi (art. 311 akapit 3 TFUE).

We wcześniejszych niż 2021–2027 okresach programowania² zasoby własne UE obejmowały:

- tradycyjne zasoby własne, składające się z opłat, składek, kwot dodatkowych lub wyrównawczych, kwot lub czynników dodatkowych, ceł pobieranych na podstawie Wspólnej Taryfy Celnej (dalej: WTC) i innych ceł, które zostały lub zostaną ustanowione przez instytucje UE w odniesieniu do handlu z państwami trzecimi, ceł na produkty objęte nieobowiązującym już Traktatem ustanawiającym Europejską Wspólnotę Węgla i Stali³, a także wkładów i innych opłat przewidzianych w ramach wspólnej organizacji rynków cukru;
- zasoby własne oparte na podatku od wartości dodanej (dalej: VAT), wynikające z zastosowania stawki jednolitej obowiązującej wszystkie państwa członkowskie w odniesieniu do zharmonizowanych podstaw VAT określonych zgodnie z przepisami unijnymi;
- zasoby własne oparte na dochodzie narodowym brutto (dalej: DNB), wynikające z zastosowania stawki jednolitej, określonej zgodnie z procedurą budżetową

¹ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej (wersja skonsolidowana), Dz. Urz. UE nr C 202 z 7.06.2016, s. 47–388 (dalej: TFUE).

² Poczynając od okresu, w którym nastąpiła akcesja Polski do UE, system zasobów własnych UE określały na lata 2000–2006: decyzja Rady 2000/597/WE, Euratom z dnia 29 września 2000 r. w sprawie systemu środków własnych Wspólnot Europejskich, Dz. Urz. UE L 253 z 7.10.2000, s. 42–46; na lata 2007–2013: decyzja Rady 2007/436/WE, Euratom z dnia 7 czerwca 2007 r. w sprawie systemu zasobów własnych Wspólnot Europejskich, Dz. Urz. UE L 163 z 23.06.2007, s. 17–21; na lata 2014–2020: decyzja Rady 2014/335/UE, Euratom z dnia 26 maja 2014 r. w sprawie systemu zasobów własnych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE L 168 z 7.06.2014, s. 105–115.

³ Traktat ustanawiający Europejską Wspólnotę Węgla i Stali (dalej: TEWWiS), <https://eur-lex.europa.eu/eli/treaty/ceca/sign> [dostęp: 9.12.2024 r.].

z uwzględnieniem łącznej kwoty wszystkich innych dochodów, do sumy DNB wszystkich państw członkowskich.

Zasoby własne stanowią najistotniejsze źródło finansowania budżetu UE; oprócz nich wydatki mogą być finansowe z ewentualnej nadwyżki dochodowej (pozostałości po płatnościach w roku poprzednim) i innych źródeł – głównie grzywien nakładanych na przedsiębiorców naruszających unijne prawo konkurencji, zwrotów środków oraz podatków od wynagrodzeń⁴.

Funkcjonujący dotychczas system zasobów własnych⁵ był krytykowany wielokrotnie przez Trybunał Obrachunkowy, Parlament Europejski i państwa członkowskie jako zbyt skomplikowany⁶; Rada Europejska obradująca w lipcu 2020 r.⁷ stwierdziła, że należy go uprościć⁸. Ponadto wskazała, iż należy lepiej dostosować unijne instrumenty finansowania do priorytetów politycznych UE, zapewnić większe odzwierciedlenie znaczenia budżetu ogólnego UE (dalej: budżet UE)⁹ dla funkcjonowania jednolitego rynku i zmniejszyć wkłady państw członkowskich wynikające z ich DNB. Bazując na tych założeniach, w nadchodzących latach UE ma dążyć do zreformowania systemu zasobów własnych i wprowadzenia ich nowych źródeł¹⁰.

Na to, że dotychczasowy budżet UE nie pozwala na głębszą i skuteczną integrację gospodarczą oraz społeczną państw członkowskich zwracali uwagę przedstawiciele nauki prawa podatkowego w liście otwartym z kwietnia 2020 r.¹¹: „Nie pojawił się jednak dotąd żaden projekt ani choćby założenia wspólnej polityki mającej na

⁴ Finansowanie budżetu UE, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/financing-the-eu-budget/> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁵ Szerzej zob. np. L. Oręziak, *Finanse Unii Europejskiej*, Warszawa 2009, s. 109–222; też, *Finanse Unii Europejskiej i strefy euro*, Warszawa 2020, s. 139–152.

⁶ Pkt 5 preambuły decyzji Rady (UE, Euratom) 2020/2053 z dnia 14 grudnia 2020 r. w sprawie systemu zasobów własnych Unii Europejskiej oraz uchylającej decyzję 2014/335/UE, Euratom, Dz. Urz. UE L 424 z 15.12.2020, s. 1–10 (dalej: decyzja 2020/2053).

⁷ Zob. Rada Europejska, Konkluzje, EUCO 10/20 CO EUR 8 CONCL 4, Bruksela, 21.07.2020.

⁸ Pkt 5 preambuły decyzji 2020/2053.

⁹ Szerzej zob. np. M. Czernielewska-Rutkowska, *Budżet ogólny Unii Europejskiej: stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2007; *Dylematy budżetu i wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej*, red. G. Pałuszak, M. Sapała, Poznań 2013; K. Stabryła-Chudzio, *Przyszłość budżetu ogólnego Unii Europejskiej w związku z nowymi wyzwaniami integracyjnymi*, w: tejże, *Rola budżetu Unii Europejskiej w integracji społeczno-gospodarczej*, Kraków 2011; K. Żukrowska, *Budżet ogólny Unii Europejskiej*, Warszawa 2009; K. Żukrowska, *Budżet ogólny Unii Europejskiej w 2020 r.: co z niego można wyczytać o przyszłości UE?*, w: *Polska w Unii Europejskiej – od stowarzyszenia do piętnastolecia członkostwa. Monografia jubileuszowa dedykowana profesor Elżbiecie Kaweckiej-Wyrzykowskiej*, red. A. Ambroziak, A. Szypulowska-Porczyńska, Warszawa 2020.

¹⁰ Pkt 6 preambuły decyzji 2020/2053.

¹¹ Zob. F. Vanistendael i in., *List profesorów prawa podatkowego „Solidarność europejska wymaga unijnych podatków”*, Przegląd Podatkowy 2020, nr 6.

celu głębszą i skuteczną integrację gospodarczą i społeczną państw członkowskich. Obecny roczny budżet UE na to nie pozwala. Stanowi on około 1% całkowitego PKB Unii, podczas gdy roczny budżet większości państw członkowskich stanowi od 40% do 50% ich krajowego PKB. Jest jasne, że w porównaniu z budżetami państw członkowskich siła rażenia budżetu UE jest o wiele za mała, aby wywrzeć znaczący wpływ na skuteczną wspólną politykę gospodarczą i społeczną na poziomie UE¹².

W grudniu 2020 r. Parlament Europejski, Rada UE i Komisja Europejska osiągnęły pewien kompromis w sprawie reformy systemu zasobów własnych UE. W porozumieniu międzyinstytucjonalnym¹³ określono m.in. nowe źródła zasobów własnych oraz harmonogram ich wprowadzania.

2. Nowe źródła zasobów własnych i harmonogram ich wprowadzania

System zasobów własnych UE w okresie programowania 2021–2027 określa decyzja 2020/2053. Ponadto na podstawie art. 311 ust. 4 TFUE Rada wydała rozporządzenie ustanawiające środki wykonawcze w odniesieniu do systemu zasobów własnych UE¹⁴. Z kolei przyjęcie wieloletnich ram finansowych na lata 2021–2027 nastąpiło w drodze rozporządzenia 2020/2093¹⁵, a w 2021 r. wydano rozporządzenie ustanawiające narzędzie służące zaradzeniu skutkom kryzysu związanego z COVID-19 – Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności¹⁶.

Zgodnie z art. 2 decyzji 2020/2053 na zasoby własne zapisane w budżecie UE składają się dochody pochodzące z następujących źródeł:

¹² Tamże.

¹³ Zob. porozumienie międzyinstytucjonalne z dnia 16 grudnia 2020 r. między Parlamentem Europejskim, Radą Unii Europejskiej i Komisją Europejską w sprawie dyscypliny budżetowej, współpracy w kwestiach budżetowych i należytego zarządzania finansami oraz w sprawie nowych zasobów własnych, w tym również harmonogramu wprowadzania nowych zasobów własnych, Dz. Urz. UE L 433 z 22.12.2020, s. 28–46 (dalej: porozumienie międzyinstytucjonalne).

¹⁴ Rozporządzenie Rady (UE, Euratom) 2021/768 z dnia 30 kwietnia 2021 r. określające środki wykonawcze dotyczące systemu zasobów własnych Unii Europejskiej oraz uchylające rozporządzenie (UE, Euratom) nr 608/2014, Dz. Urz. UE L 165 z 11.05.2021, s. 1–8.

¹⁵ Zob. rozporządzenie Rady (UE, EURATOM) 2020/2093 z dnia 17 grudnia 2020 r. określające wieloletnie ramy finansowe na lata 2021–2027, Dz. Urz. UE L 433 z 22.12.2020, s. 11–22 (dalej: rozporządzenie 2020/2093).

¹⁶ Zob. rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/241 z dnia 12 lutego 2021 r. ustanawiające Instrument na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności, Dz. Urz. UE L 57 z 18.02.2021, s. 17–75.

- tradycyjne zasoby własne składające się z opłat, składek, kwot dodatkowych lub wyrównawczych, kwot lub czynników dodatkowych, ceł pobieranych na podstawie WTC i innych ceł, które zostały lub zostaną ustanowione przez instytucje UE w odniesieniu do handlu z państwami trzecimi, ceł na produkty objęte nieobowiązującym już TEWWiS, a także wkładów i innych opłat przewidzianych w ramach wspólnej organizacji rynków cukru;
- zastosowanie jednolitej stawki poboru w wysokości 0,30% dla wszystkich państw członkowskich do całkowitej kwoty wpływów z VAT pobranych w odniesieniu do wszystkich dostaw podlegających opodatkowaniu podzielonej przez średnią ważoną stawkę VAT obliczoną dla odnośnego roku kalendarzowego, jak przewidziano w rozporządzeniu Rady (EWG, Euratom) nr 1553/89¹⁷; dla każdego państwa członkowskiego podstawa VAT, którą należy uwzględnić w tym celu, nie może przekroczyć 50% DNB;
- zastosowanie jednolitej stawki poboru do masy odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych wytworzonych w poszczególnych państwach członkowskich, która nie została poddana recyklingowi; jednolita stawka poboru wynosi 0,80 EUR za kilogram; w odniesieniu do niektórych państw członkowskich stosuje się roczną obniżkę ryczałtową;
- zastosowanie jednolitej stawki poboru, którą należy określić zgodnie z procedurą budżetową z uwzględnieniem łącznej kwoty wszystkich innych dochodów, do sumy DNB wszystkich państw członkowskich.

Decyzja 2020/2053 weszła w życie i podlega stosowaniu od 2021 r. Odtąd też funkcjonuje nowe źródło zasobów własnych oparte na niepoddanych recyklingowi plastikowych odpadach opakowaniowych (tzw. podatek od plastiku). Ponadto zaproponowano następujący harmonogram wprowadzenia kolejnych nowych źródeł zasobów własnych:

- do 2023 r.: zasób własny oparty na mechanizmie dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂ (tzw. transgraniczny podatek węglowy) oraz zasób własny oparty na dochodach z systemu handlu uprawnieniami do emisji, a także zasób własny oparty na opodatkowaniu usług cyfrowych (tzw. podatek cyfrowy),
- do 2026 r.: zasób własny oparty na podatku od transakcji finansowych oraz zasób własny powiązany z sektorem przedsiębiorstw lub nową wspólną podstawą

¹⁷ Rozporządzenie Rady (EWG, Euratom) nr 1553/89 z dnia 29 maja 1989 r. w sprawie ostatecznych jednolitych warunków poboru środków własnych pochodzących z podatku od wartości dodanej, Dz. Urz. UE L 155 z 7.06.1989, s. 9–13.

opodatkowania osób prawnych (częściowo zharmonizowany podatek dochodowy od osób prawnych, dalej: zharmonizowany CIT)¹⁸.

Występujące tu kategorie są przedmiotem dyskusji prowadzonych już od wielu lat, a nawet pewnych projektów podatkowych dyrektyw unijnych¹⁹ oraz rozwiązań prawnych wdrażanych jednostronnie w niektórych państwach członkowskich UE (oraz pewnych państwach trzecich)²⁰.

3. Podatek od plastiku

Jako pierwszy krok na drodze do ustalenia zreformowanego systemu zasobów własnych UE wprowadzono ich nową kategorię opartą na krajowych wkładach ustalanych w odniesieniu do masy odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych niepoddawanych recyklingowi. Masę tych odpadów oblicza się jako różnicę między masą odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych wytwarzanych w państwie członkowskim w danym roku a masą odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych, które są poddawane w danym roku recyklingowi, określoną zgodnie z dyrektywą w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych²¹. Do tak ustalonej masy stosuje się jednolitą stawkę poboru wynoszącą 0,80 euro za kilogram. Wkłady są obliczane na podstawie danych, które państwa członkowskie gromadzą i przekazują do Eurostatu na podstawie obowiązków sprawozdawczych wynikających z dyrektywy 94/62/WE i wydanej do niej decyzji wykonawczej²². Aby uniknąć nadmiernego regresywnego wpływu na wkłady krajowe, w odniesieniu do wkładów państw członkowskich, których DNB na mieszkańca w 2017 r. był niższy od śred-

¹⁸ Zob. załącznik II porozumienia międzyinstytucjonalnego.

¹⁹ Zob. pkt 5 niniejszego artykułu.

²⁰ Jeśli chodzi o podatek cyfrowy, zob. np. KPMG, *Taxation of the Digitalized Economy. Developments Summary*, <https://kpmg.com/kpmg-us/content/dam/kpmg/pdf/2023/digitalized-economy-taxation-developments-summary.pdf> [dostęp: 9.12.2024 r.]; jeśli chodzi o podatek od transakcji finansowych, zob. np. BNY Mellon, *A Global View of Financial Transaction Taxes (FTT). An Overview of Requirements and Compliance*, <https://www.bnymellon.com/content/dam/bnymellon/documents/pdf/emea/global-view-of-financial-transaction-taxes.pdf.coredownload.pdf> [dostęp: 9.12.2024 r.].

²¹ Dyrektywa 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, Dz. Urz. UE L 365 z 31.12.1994, s. 10–23 (dalej: dyrektywa 94/62/WE).

²² Decyzja wykonawcza Komisji (UE) 2019/665 z dnia 17 kwietnia 2019 r. zmieniająca decyzję 2005/270/WE ustanawiającą formaty w odniesieniu do systemu baz danych zgodnie z dyrektywą 94/62/WE Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie opakowań i odpadów opakowaniowych, Dz. Urz. UE L 112 z 26.04.2019, s. 26–46.

niej unijnej, stosuje się w ich przypadku roczną obniżkę ryczałtową. Obniżka ta powinna odpowiadać 3,8 kilogramom pomnożonym przez liczbę ludności danego państwa członkowskiego w 2017 r. W przypadku Polski jest to kwota 117 mln EUR (art. 2 ust. 2 decyzji 2020/2053). Podatek od plastiku jest w gruncie rzeczy pewnym przejawem realizacji zasady „zanieczyszczający płaci”²³ i wpisuje się w koncepcję podatków związanych swym przedmiotem opodatkowania ze (zanieczyszczanym) środowiskiem²⁴.

Tak określone nowe źródło zasobów własnych, oprócz realizacji funkcji fiskalnej, ma promować recykling, przyczyniać się do zmniejszenia zanieczyszczenia środowiska naturalnego pochodzącego z odpadów opakowaniowych z tworzyw sztucznych i realizować założenia gospodarki o obiegu zamkniętym zgodnie z Europejską strategią na rzecz tworzyw sztucznych w gospodarce o obiegu zamkniętym²⁵, a szerzej – polityki zrównoważonego rozwoju.

Zrównoważony rozwój, rozumiany jako „wspieranie gospodarki efektywniej korzystającej z zasobów, bardziej przyjaznej środowisku i bardziej konkurencyjnej”²⁶, został określony jako jeden z priorytetów UE już w unijnej strategii rozwoju z 2010 r.²⁷ Następnie w strategii z 2019 r.²⁸ wskazano jako jej cel „przekształcenie UE w sprawiedliwe i prosperujące społeczeństwo żyjące w nowoczesnej, zasobooszczędnej i konkurencyjnej gospodarce, która w 2050 r. osiągnie zerowy poziom emisji gazów cieplarnianych netto i w ramach której wzrost gospodarczy będzie oddzielony od wykorzystania zasobów naturalnych”. Europejski Zielony Ład ma

²³ W prawie unijnym zasada „zanieczyszczający płaci” została uregulowana dyrektywą 2004/35/WE Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 21 kwietnia 2004 r. w sprawie odpowiedzialności za środowisko w odniesieniu do zapobiegania i zaradzania szkodom wyrządzonym środowisku naturalnemu, Dz. Urz. UE L 143 z 30.04.2004, s. 56–75.

²⁴ Szerzej zob. M. Supera-Markowska, *Instrumenty podatkowego wspierania założeń zrównoważonego rozwoju w prowadzeniu działalności gospodarczej*, w: *Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju do gospodarki i sektora instytucji publicznych*, red. M. Pisz, R. Chęciński, Poznań 2021 i przywołana tam literatura.

²⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady, Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejska strategia na rzecz tworzyw sztucznych w gospodarce o obiegu zamkniętym, COM (2018) 28 final, Strasburg, 16.01.2018.

²⁶ Komunikat Komisji, EUROPA 2020, Strategia na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu, KOM (2010) 2020 wersja ostateczna, Bruksela, 3.03.2010, s. 5.

²⁷ Tamże.

²⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego, Rady Europejskiej, Rady, Komitetu Ekonomiczno-Społecznego i Komitetu Regionów, Europejski Zielony Ład, COM (2019) 640 final, Bruksela, 11.12.2019, s. 2 (dalej: Europejski Zielony Ład).

stanowiąc integralną część²⁹ strategii służącej wdrożeniu agendy Organizacji Narodów Zjednoczonych na rzecz zrównoważonego rozwoju 2030³⁰.

4. Transgraniczny podatek węglowy

Kolejne nowe źródła zasobów własnych mają stanowić transgraniczny podatek węglowy (mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂, ang. Carbon Border Adjustment Mechanism, dalej: CBAM) oraz dochody ze zmienionego unijnego systemu handlu uprawnieniami do emisji (ang. European Union's Emissions Trading System, dalej: UE ETS). W grudniu 2021 r. Komisja wskazała, iż te nowe źródła (wraz ze źródłem opartym na podatku CIT) w latach 2026–2030 mają być w pełni funkcjonalne i pozwolić osiągnąć średnio do 17 mld euro rocznie dla budżetu UE³¹.

W lipcu 2021 r. Komisja przedstawiła wniosek w sprawie CBAM³²; stosowne rozporządzenie zostało przyjęte w dniu 10 maja 2023 r.³³ CBAM dotyczy przywozu na terytorium UE z państw trzecich produktów wytwarzanych w branżach wysokoemisyjnych; ma pomóc unikać – w pełnej zgodności z zasadami handlu międzynarodowego – sytuacji, gdy starania UE na rzecz redukcji emisji gazów cieplarnianych będą niweczone³⁴ przez wzrost emisji poza jej granicami spowodowany przeniesieniem produkcji do państw trzecich (w których polityki przeciwdziałania niepożądanym zmianom klimatycznym są mniej ambitne niż polityki unijne) lub zwiększonym przywozem produktów wysokoemisyjnych na terytorium UE. W literaturze zwraca

²⁹ Tamże, s. 3.

³⁰ United Nations, *Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development*, <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/291/89/PDF/N1529189.pdf?OpenElement> [dostęp: 9.12.2024 r.].

³¹ Komisja Europejska, *Komisja proponuje zasoby własne UE kolejnej generacji*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_21_7025 [dostęp: 9.12.2024 r.].

³² Komisja Europejska, Wniosek Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂, COM (2021) 564 final, Bruksela, 14.07.2021.

³³ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2023/956 z dnia 10 maja 2023 r. ustanawiające mechanizm dostosowywania cen na granicach z uwzględnieniem emisji CO₂, Dz. Urz. UE L 130 z 16.05.2023, s. 52–104.

³⁴ Zob. pkt 18 preambuły rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2021/1119 z dnia 30 czerwca 2021 r. w sprawie ustanowienia ram na potrzeby osiągnięcia neutralności klimatycznej i zmiany rozporządzeń (WE) nr 401/2009 i (UE) 2018/1999, Dz. Urz. UE L 243 z 9.07.2021, s. 1–17 (dalej: rozporządzenie 2021/1119).

się uwagę na następujące potencjalne problemy w związku z wdrożeniem CBAM: kwestię dowodu (ustalania poziomu emisji), problem zapewnienia zgodności z normami Światowej Organizacji Handlu w kontekście zakazu dyskryminacji oraz ryzyko przerzucenia ciężaru CBAM na „najsłabszych” (pracowników z krajów, w których przedsiębiorstwa z branż wysokoemisyjnych prowadzą produkcję)³⁵; pojawiają się wręcz głosy, iż transgraniczny podatek węglowy jest niesprawiedliwy³⁶.

CBAM zaprojektowano tak, aby działał równolegle z EU ETS³⁷, odzwierciedlając i uzupełniając jego funkcjonowanie w przypadku towarów importowanych. W czerwcu 2022 r. Rada UE przyjęła podejście ogólne w sprawie zmian w EU ETS³⁸, a w grudniu 2022 r. Rada i Parlament Europejski osiągnęły w tym zakresie wstępne porozumienie polityczne³⁹.

Zarówno CBAM, jak i zmieniony EU ETS miałyby nie tylko generować nowe zasoby własne UE, lecz także służyć realizacji założeń unijnej polityki klimatycznej (oparte są też – podobnie jak podatek od plastiku – na założeniach zasady „zanieczyszczający płaci”): „emisje i pochłanianie gazów cieplarnianych w całej Unii, uregulowane przez prawo Unii należy zrównoważyć w Unii najpóźniej do 2050 r., tym samym zmniejszając emisje do poziomu zero netto w tym terminie, a następnie Unia powinna dążyć do osiągnięcia ujemnych emisji” („cel neutralności klimatycznej”⁴⁰). Z kolei w zmienionym rozporządzeniu Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/842⁴¹ wprowadzono krajowe cele w zakresie ograniczenia emisji

³⁵ Szerzej zob. V. Selma Penalva, *Una aproximación al impuesto transfronterizo al carbono como forma de luchar contra el cambio climático*, w: *Problemas actuales de las finanzas públicas y novedades de políticas fiscales: punto de vista hispano y polaco*, red. M. Supera-Markowska, Warszawa 2022.

³⁶ Zob. np. A. Ravikumar, *Por qué el impuesto fronterizo al carbono de la UE es injusto e imperialista*, MIT Technology Review, <https://technologyreview.es/article/por-que-el-impuesto-fronterizo-al-carbono-de-la-ue-es-injusto-e-imperialista/> [dostęp: 9.12.2024 r.].

³⁷ Szerzej nt. EU ETS zob. np. B. Brynczak, *System handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych w Unii Europejskiej w świetle zasady „zanieczyszczający płaci”*, Warszawa 2018 [praca doktorska].

³⁸ Rada UE, „Gotowi na 55”: Rada ustala podejścia ogólne co do redukcji emisji i co do skutków społecznych, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/06/29/fit-for-55-council-reaches-general-approaches-relating-to-emissions-reductions-and-removals-and-their-social-impacts/> [dostęp: 9.12.2024 r.].

³⁹ Rada UE, *Gotowi na 55: wstępne porozumienie Rady i Parlamentu dotyczące EU ETS i Społecznego Funduszu Klimatycznego*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/12/18/fit-for-55-council-and-parliament-reach-provisional-deal-on-eu-emissions-trading-system-and-the-social-climate-fund/> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁴⁰ Zob. art. 2 ust. 1 rozporządzenia 2021/1119.

⁴¹ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/842 z dnia 30 maja 2018 r. w sprawie wiążących rocznych redukcji emisji gazów cieplarnianych przez państwa członkowskie od 2021 r. do 2030 r. przyczyniających się do działań na rzecz klimatu w celu wywiązania się z zobowiązań wynikających z Porozumienia paryskiego oraz zmieniające rozporządzenie (UE) nr 525/2013, Dz. Urz. UE L 156 z 19.06.2018, s. 26–42.

gazów cieplarnianych do 2030 r. tak, aby zrealizować wiążące zobowiązanie UE do ograniczenia do 2030 r. emisji gazów cieplarnianych o co najmniej 55% w stosunku do poziomów z 1990 r.⁴² Kwestie te stanowią też przedmiot prac na forum ONZ (wśród celów zrównoważonego rozwoju ONZ znajduje się m.in. cel 13 obejmujący działania dla klimatu⁴³).

5. Podatek cyfrowy, podatek od transakcji finansowych i zharmonizowany CIT

Kolejne nowe kategorie źródeł zasobów własnych UE miałyby stanowić podatek cyfrowy, a w dalszej kolejności podatek od transakcji finansowych. Dyskusje nad tymi podatkami toczą się na forum unijnym już od dłuższego czasu; co więcej, zostały one już ujęte w pewne propozycje prawodawcze.

Geneza podatku cyfrowego (od usług cyfrowych) wiąże się z wyzwaniami podatkowymi gospodarki cyfrowej⁴⁴, których dotyczył m.in. komunikat Komisji Europejskiej z września 2017 r.⁴⁵ W marcu 2018 r. Komisja przedstawiła projekt dyrektywy w sprawie wspólnego systemu podatku od usług cyfrowych pobieranego od przychodów wynikających ze świadczenia niektórych usług cyfrowych⁴⁶. Jak wskazano w jego uzasadnieniu, przepisy podatkowe dotyczące opodatkowania gospodarki cyfrowej stanowią część programu Komisji na rzecz sprawiedliwego opodatkowania, uzupełniając osiągnięcia w zakresie ram opodatkowania dochodu i w szczególności wniosku w sprawie projektu dyrektywy o wspólnej (skonsolidowanej) podstawie

⁴² Zob. zmienione rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) 2018/1999 z dnia 11 grudnia 2018 r. w sprawie zarządzania unią energetyczną i działaniami w dziedzinie klimatu, zmiany rozporządzeń Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) nr 663/2009 i (WE) 715/2009, dyrektyw Parlamentu Europejskiego i Rady 94/22/WE, 98/70/WE, 2009/31/WE, 2009/73/WE, 2010/31/UE, 2012/27/UE i 2013/30/UE, dyrektyw Rady 2009/119/WE i (UE) 2015/652 oraz uchylene rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 525/2013, Dz. Urz. UE L 328 z 21.12.2018, s. 1–77.

⁴³ <https://sdgs.un.org/goals/goal13> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁴⁴ Szerzej zob. M. Supera-Markowska, *Podatek od usług cyfrowych – geneza, założenia i dalsze wyzwania*, w: *Problemy finansów i prawa finansowego. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Elżbiecie Chojna-Duch*, red. M. Bitner, Wrocław 2021 i przywoływana tam literatura.

⁴⁵ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, *Sprawiedliwy i skuteczny system podatkowy w Unii Europejskiej dla jednolitego rynku cyfrowego*, COM (2017) 547 final, Bruksela, 21.09.2017.

⁴⁶ Komisja Europejska, *Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie wspólnego systemu podatku od usług cyfrowych pobieranego od przychodów wynikających ze świadczenia niektórych usług cyfrowych*, COM (2018) 148 final, Bruksela, 21.03.2018 r. (dalej: COM (2018) 148 final).

opodatkowania (C(C)CTB)⁴⁷, który to projekt ma zapewnić konkurencyjne, uczciwe i solidne ramy opodatkowania przedsiębiorstw na jednolitym rynku⁴⁸. Natomiast tymczasowo takie sprawiedliwe opodatkowanie w warunkach gospodarki cyfrowej miało zapewnić wprowadzenie podatku od usług cyfrowych, proponowanego w ramach pakietu rozwiązań obejmujących ponadto: dyrektywę w zakresie kompleksowego rozwiązania dotyczącego znaczącej obecności na rynku cyfrowym⁴⁹, zalecenia dla państw członkowskich do odzwierciedlenia tego rozwiązania w ich umowach w sprawie podwójnego opodatkowania z państwami trzecimi⁵⁰ oraz komunikat ustalający kontekst i związki między tymi wszystkimi propozycjami⁵¹. Z procedowaniem tych projektów wstrzymano się w związku z prowadzonymi na forum Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (dalej: OECD) pracami nad reformą opodatkowania korporacyjnego w ramach projektu BEPS⁵², mającą zapewnić kompleksową odpowiedź na wyzwania gospodarki cyfrowej. Prace OECD miały m.in. na celu ustalenie nowego systemu podziału zysków z działalności gospodarczej dla zapewnienia ich właściwego opodatkowania; niewspółmierność dotychczasowych reguł w tym zakresie do wyzwań zglobalizowanej gospodarki cyfrowej miał właśnie niwelować (jakkolwiek jedynie tymczasowo i w pewnym tylko zakresie) podatek od usług cyfrowych. Przyjęcie nowych kompleksowych zasad w tym obszarze⁵³ powodowałby, iż podatek ten (podobnie jak przyjmowane doraźnie podatki cyfrowe w ramach jednostronnych inicjatyw niektórych państw⁵⁴) traciłby rację bytu⁵⁵. W październiku

⁴⁷ Zob. Komisja Europejska, Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie wspólnej podstawy opodatkowania osób prawnych, COM (2016) 685 final, Bruksela, 25.10.2016 oraz Komisja Europejska, Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie wspólnej skonsolidowanej podstawy opodatkowania osób prawnych, COM (2016) 683 final, Bruksela, 25.10.2016. Szerzej na temat koncepcji CCCTB zob. M. Supera-Markowska, *Wspólna skonsolidowana podstawa opodatkowania jako koncepcja harmonizacji opodatkowania korporacyjnego w UE*, Warszawa 2010 i przywoływana tam literatura.

⁴⁸ COM (2018) 148 final, s. 4–5.

⁴⁹ Komisja Europejska, Wniosek Dyrektywa Rady ustanawiająca przepisy dotyczące opodatkowania osób prawnych, których obecność na rynku cyfrowym jest znacząca, COM (2018) 147 final, Bruksela, 21.03.2018.

⁵⁰ Komisja Europejska, Zalecenie Komisji z dnia 21.03.2018 r. w sprawie opodatkowania osób prawnych, których obecność na rynku cyfrowym jest znacząca, C (2018) 1650 final, Bruksela, 21.03.2018.

⁵¹ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady, Czas ustanowić nowoczesne, sprawiedliwe i skuteczne normy opodatkowania gospodarki cyfrowej, COM (2018) 146 final, Bruksela, 21.03.2018.

⁵² OECD, *Base Erosion and Profit Shifting*, <https://www.oecd.org/tax/beps/> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁵³ Szerzej zob. np. M. Laskowska, *Pewność podatkowa w warunkach gospodarki cyfryzującej się w kontekście zmian podejścia do miejsca tworzenia wartości*, Przegląd Podatkowy 2021, nr 7.

⁵⁴ Szerzej zob. M. Supera-Markowska, *Podatek od usług cyfrowych...*, passim i przywoływana tam literatura.

⁵⁵ W sprawie „wycofywania się” z tego podatku zob. m.in. U.S. Department of the Treasury, *Joint Statement from the United States, Austria, France, Italy, Spain, and the United Kingdom, Regarding*

2020 r. OECD opublikowała projekt ustaleń zawierający propozycje konkretnych rekomendacji w przedmiotowym zakresie⁵⁶. Następnie w marcu 2021 r. przywódcy UE opowiedzieli się za wypracowaniem w ramach OECD globalnego rozwiązania w przedmiocie międzynarodowego opodatkowania działalności cyfrowej; jednocześnie jednak potwierdzili, że jeżeli nie pojawi się perspektywa takiego rozwiązania, UE jest gotowa podjąć własne kroki⁵⁷. W tym samym roku, w maju, został wydany komunikat zatytułowany *Opodatkowanie działalności gospodarczej w XXI wieku*⁵⁸, w którym wskazano, iż Komisja Europejska ma zaproponować nowe ramy dotyczące opodatkowania dochodów przedsiębiorstw w Europie (projekt BEFIT), będące jednolitym zbiorem przepisów odnoszących się do opodatkowania korporacyjnego w UE opartym na dwóch kluczowych cechach: wspólnej podstawie opodatkowania oraz podziale zysków między państwa członkowskie na podstawie formuły podziału (repartycji), z uwzględnieniem postępów w dyskusjach ogólnoświatowych, w tym na forum OECD. Projekt BEFIT, zastępujący CC(C)TB, miałby zapewnić przedsiębiorcom m.in. możliwość prowadzenia działalności gospodarczej na jednolitym rynku bez nieuzasadnionych barier podatkowych oraz jednocześnie chronić państwa członkowskie przed zjawiskami unikania opodatkowania⁵⁹. W październiku 2022 r. ogłoszono konsultacje społeczne dotyczące tego projektu, które trwały do stycznia 2023 r.⁶⁰, a następnie we wrześniu 2023 r. zaprezentowano stosowny projekt dyrektywy⁶¹. W międzyczasie, wobec osiągniętego w 2021 r. kompromisu na forum

a Compromise on a Transitional Approach to Existing Unilateral Measures During the Interim Period Before Pillar 1 is in Effect, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/jy0419> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁵⁶ OECD, *Tax Challenges Arising from Digitalisation – Report on Pillar One Blueprint: Inclusive Framework on BEPS, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project*, <https://www.oecd.org/tax/beps/tax-challenges-arising-from-digitalisation-report-on-pillar-one-blueprint-beba0634-en.htm> [dostęp: 30.12.2022 r.] oraz OECD, *Tax Challenges Arising from Digitalisation – Report on Pillar Two Blueprint: Inclusive Framework on BEPS, OECD/G20 Base Erosion and Profit Shifting Project*, https://www.oecd-ilibrary.org/taxation/tax-challenges-arising-from-digitalisation-report-on-pillar-two-blueprint_abb4c3d1-en [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁵⁷ Zob. Oświadczenie członków Rady Europejskiej, SN 18/21, Bruksela, 25.03.2021, <https://www.consilium.europa.eu/media/49019/250321-vtc-euco-statement-pl.pdf> [dostęp: 9.12.2024 r.], s. 5.

⁵⁸ Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady – *Opodatkowanie działalności gospodarczej w XXI wieku*, COM (2021) 251 final, Bruksela, 18.05.2021.

⁵⁹ Tamże, s. 15–17.

⁶⁰ Komisja Europejska, *Działalność gospodarcza w Europie: ramy opodatkowania dochodu (BEFIT)*, <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13463-Dzia%C5%82alno-sc-gospodarcza-w-Europie-Ramy-opodatkowania-dochodu-BEFIT-pl> [dostęp: 9.12.2024 r.].

⁶¹ Komisja Europejska, *Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie działalności gospodarczej w Europie: Ramy opodatkowania dochodu (BEFIT)*, COM (2023) 532 final, Bruksela, 12.09.2023.

OECD w zakresie założeń kompleksowej reformy opodatkowania korporacyjnego⁶², w grudniu 2022 r. Rada przyjęła dyrektywę wdrażającą na szczeblu unijnym minimalny poziom opodatkowania⁶³ (tj. drugi filar międzynarodowej reformy podatkowej OECD⁶⁴).

Natomiast jeśli chodzi o podatek do transakcji finansowych (ang. Financial Transaction Tax, dalej: FTT), to już w 2011 r. Komisja Europejska przedstawiła stosowny projekt dyrektywy⁶⁵, wskazując, że: „niniejszy wniosek ma na celu uzupełnienie unijnych ram regulacyjnych ukierunkowanych na zwiększenie bezpieczeństwa usług finansowych poprzez zapobieganie szczególnie ryzykownym zachowaniom w pewnych segmentach rynków finansowych”⁶⁶. Opodatkowaniu podlegać miały transakcje finansowe na rynku kapitałowym, rynku pieniężnym (z wyłączeniem instrumentów płatniczych), a także dotyczące jednostek lub udziałów w przedsiębiorstwach zbiorowego inwestowania oraz instrumentów pochodnych. Nie udało się jednak osiągnąć porozumienia w kwestii przyjęcia dyrektywy, stąd podjęto starania celem wdrożenia FTT w ramach wzmocnionej współpracy niektórych państw UE, przedstawiając kolejny projekt dyrektywy w 2013 r.⁶⁷ (zasadniczo wzorujący się na projekcie z 2011 r.⁶⁸), który jednakże też nie został przyjęty. W związku z tym niektóre

⁶² OECD, *Statement on a Two-Pillar Solution to Address the Tax Challenges Arising from the Digitalisation of the Economy*, 8.10.2021, <https://www.oecd.org/tax/beps/statement-on-a-two-pillar-solution-to-address-the-tax-challenges-arising-from-the-digitalisation-of-the-economy-october-2021.htm> [dostęp: 30.12.2022 r.].

⁶³ Dyrektywa Rady (UE) 2022/2523 z dnia 14 grudnia 2022 r. w sprawie zapewnienia globalnego minimalnego poziomu opodatkowania międzynarodowych grup przedsiębiorstw oraz dużych grup krajowych w Unii, Dz. Urz. UE L 328 z 22.12.2022, s. 1–58.

⁶⁴ Zakres prac OECD obejmował dwa główne obszary problemowe (filary): filar pierwszy, koncentrujący się na kwestiach alokacji praw do opodatkowania pomiędzy państwami, oraz filar drugi, dotyczący pozostałych kwestii związanych z przeciwdziałaniem erozji baz podatkowych w poszczególnych krajach, szerzej zob. np. M. Laskowska, *Nowe międzynarodowe reguły podziału dochodu w gospodarce cyfrowej według OECD*, Przegląd Podatkowy 2020, nr 12.

⁶⁵ Komisja Europejska, Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie wspólnego systemu podatku od transakcji finansowych i zmieniająca dyrektywę 2008/7/WE, KOM (2011) 594 wersja ostateczna, Bruksela, 10.10.2011 (dalej: KOM (2011) 594).

⁶⁶ Tamże, s. 2.

⁶⁷ Komisja Europejska, Wniosek Dyrektywa Rady w sprawie wdrożenia wzmocnionej współpracy w dziedzinie podatku od transakcji finansowych, COM (2013) 71 final, Bruksela, 14.02.2013.

⁶⁸ Por. J.M. Domínguez Martínez, J.M. López Jiménez, *El impuesto sobre transacciones financieras en la Unión Europea: aspectos jurídicos y económicos*, Documentos de Trabajo 2017, nr 1, s. 28 oraz J.A. Gómez Requena, *El papel del impuesto sobre las transmisiones financieras en una economía globalizada (digitalizada)*, w: *Tributación de la economía digital*, red. M.Á. Collado Yurrita, L.M. Romero Flor, Barcelona 2020, s. 111.

państwa wprowadziły ten podatek jednostronnie⁶⁹; koncepcja przyjęcia FTT w UE „odżyła” w kontekście planowanej reformy systemu zasobów własnych UE⁷⁰. Podatek od transakcji finansowych, inspirowany tzw. podatkiem Tobina⁷¹, z założenia ma silne funkcje pozafiskalne. Jako cele jego wprowadzenia w UE wskazano: uniknięcie rozdrobnienia rynku wewnętrznego usług finansowych (następujące w wyniku coraz większej liczby wprowadzanych nieskoordynowanych krajowych środków podatkowych), zapewnienie właściwego udziału instytucji finansowych w ponoszeniu kosztów kryzysu finansowego i zrównanie statusu tego sektora w porównaniu z innymi sektorami z podatkowego punktu widzenia oraz stworzenie odpowiednich środków zniechęcających do zawierania transakcji, które nie zwiększają efektywności rynków finansowych, i tym samym uzupełnienie środków regulacyjnych, mających na celu uniknięcie przyszłych kryzysów⁷².

Zakończenie

Dążenie do reformy systemu zasobów własnych UE wiąże się z dwoma fundamentalnymi kwestiami, a mianowicie koniecznością zapewnienia finansowania nie tylko „zwykłego” budżetu UE, lecz także długu zaciągniętego przez kraje UE na sfinansowanie odbudowy po COVID-19 w ramach Instrumentu na rzecz Odbudowy i Zwiększania Odporności (funkcja fiskalna), jak i próbą dostosowania oraz wykorzystania instrumentów finansowania dla realizacji głównych polityk UE w zgodzie z pewnymi fundamentalnymi zasadami, w szczególności z zasadą zrównoważonego rozwoju czy sprawiedliwości w jej aspekcie podatkowym. W tym kontekście nowe źródła zasobów własnych w postaci podatku od plastiku oraz transgranicznego podatku węglowego, ściśle związanego ze zmienionym EU ETS, wpisują się w realizację unijnej polity-

⁶⁹ Szerzej zob. M. Supera-Markowska, *Hiszpański podatek od transakcji finansowych – odejście od harmonizacji na rzecz jednostronnych działań podatkowych o znaczeniu fiskalnym i pozafiskalnym*, Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych 2021, nr 3 oraz przywoływana tam literatura.

⁷⁰ Final report and recommendations of the High Level Group on Own Resources: *Future Financing of the EU*, December 2016, https://commission.europa.eu/publications/future-financing-eu_en [dostęp: 9.12.2024 r.]. Zob. też np. G. Paluszak, *Podatek od transakcji finansowych jako nowe źródło dochodu budżetu Unii Europejskiej*, w: *Dylematy budżetu i wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej*, red. G. Paluszak, M. Sapała, Poznań 2013.

⁷¹ Określenie „podatek Tobina” wywodzi się od nazwiska amerykańskiego ekonomisty Jamesa Tobina, noblisty w dziedzinie ekonomii, który w 1974 r. zaproponował wprowadzenie podatku od spekulacyjnych transakcji finansowych, szerzej zob. np. J.A. Gómez Requena, *El papel del impuesto sobre las transmisiones financieras...*, s. 109.

⁷² KOM (2011) 594, s. 2.

ki zrównoważonego rozwoju, założeń gospodarki o obiegu zamkniętym i służyć mają osiągnięciu celu neutralności klimatycznej. Z kolei podatek cyfrowy, podatek od transakcji finansowych czy zharmonizowany CIT mają zapewnić sprawiedliwe opodatkowania, uniemożliwiając jego unikanie, a jednocześnie pozwalając na prowadzenie działalności gospodarczej na jednolitym rynku UE bez nieuzasadnionych barier podatkowych.

W przypadku „pro-środowiskowych” czy „pro-klimatycznych” źródeł, opartych na założeniach zasady „zanieczyszczający płaci”, należy zauważyć, iż w miarę osiągania celów polityk, do realizacji których mają się przyczyniać, realizacja funkcji stymulacyjnej może w pewnej perspektywie czasowej spowodować brak możliwości realizacji funkcji fiskalnej i konieczność szukania kolejnych nowych źródeł w ramach dalszej reformy systemu zasobów własnych UE. Z kolei w przypadku źródeł „pro-sprawiedliwościowych” wobec osiągniętego porozumienia na forum OECD podatek cyfrowy, zgodnie zresztą z jego wyjściowymi założeniami, traci rację bytu na rzecz kompleksowej reformy dotyczącej CIT. W tym też kontekście powstaje bardzo ważne pytanie o dalsze losy projektu BEFIT. Z kolei w przypadku FTT fundamentalną kwestię stanowi to, czy uda się osiągnąć polityczne porozumienie w przypadku ewentualnej kolejnej (już trzeciej!) próby przyjęcia w UE podatku od transakcji finansowych, którego do tej pory nie udało się wprowadzić nawet w ramach wzmocnionej współpracy. W każdym razie projekty te powinny przysłużyć się realizacji nie tylko zasady sprawiedliwości w opodatkowaniu, lecz także neutralności opodatkowania (zwłaszcza minimalna stawka CIT) i pozwolić osiągnąć pewien pozytywny skutek interwencyjny – wspieranie rozwoju działalności gospodarczej na rynku wewnętrznym UE poprzez likwidowanie przeszkód podatkowych w jej prowadzeniu.

Tak ustalone lub nadal dopiero planowane do wdrożenia nowe źródła zasobów własnych UE mają zapewnić lepsze odzwierciedlenie priorytetów polityk unijnych, wspierać funkcjonowanie jednolitego rynku i ograniczać zależność budżetu UE od wkładów krajowych opartych na DNB, zgodnie z założeniem, iż „system zasobów własnych Unii musi zapewniać odpowiednie zasoby na kształtowanie poszczególnych polityk Unii w sposób uporządkowany, przy uwzględnieniu potrzeby ścisłej dyscypliny budżetowej. Rozwój systemu zasobów własnych może i powinien także – w najszerszym możliwym zakresie – przyczyniać się do kształtowania polityk Unii”⁷³, a ustaleniami dotyczącymi zasobów własnych powinny kierować ogólne cele prostoty, przejrzystości i sprawiedliwości, w tym sprawiedliwego podziału obciążeń⁷⁴.

Aby włączyć kolejne nowe źródła do systemu zasobów własnych UE, konieczna jest zmiana dwu kluczowych aktów prawnych, a mianowicie decyzji w sprawie

⁷³ Pkt 1 preambuły decyzji 2020/2053.

⁷⁴ Pkt 9 preambuły decyzji 2020/2053.

zasobów własnych oraz rozporządzenia w sprawie wieloletnich ram finansowych na lata 2021–2027, zgodnie z odpowiednimi procedurami określonymi w TFUE. W przypadku decyzji 2020/2053, po konsultacji z Parlamentem Europejskim, powinna ona zostać jednomyślnie zatwierdzona w Radzie; podobnie rozporządzenie 2020/2093, po uzyskaniu zgody Parlamentu Europejskiego, także musi zostać jednomyślnie przyjęte przez Radę. Nie tylko z uwagi na te proceduralne kwestie, lecz także w kontekście wcześniej zarysowanych zagadnień należy zauważyć, iż kwestia reformy źródeł zasobów własnych wykracza znacząco poza samo zagadnienie funkcji fiskalnej; wiąże się ona z ustaleniem i odpowiednim wdrażaniem wspólnych dla całej UE priorytetów, fundamentalnych zasad i podstawowych wartości oraz pogłębianiem wielopłaszczyznowej integracji europejskiej.

Bibliografia

- BNY Mellon, *A Global View of Financial Transaction Taxes (FTT). An Overview of Requirements and Compliance*, <https://www.bnymellon.com/content/dam/bnymellon/documents/pdf/emea/global-view-of-financial-transaction-taxes.pdf.coredownload.pdf> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Brynczak B., *System handlu uprawnieniami do emisji gazów cieplarnianych w Unii Europejskiej w świetle zasady „zanieczyszczający płaci”*, Warszawa 2018 [praca doktorska].
- Czernielewska-Rutkowska M., *Budżet ogólny Unii Europejskiej: stan obecny i perspektywy*, Warszawa 2007.
- Domínguez Martínez J.M., López Jiménez J.M., *El impuesto sobre transacciones financieras en la Unión Europea: aspectos jurídicos y económicos*, Documentos de Trabajo 2017, nr 1.
- Dylematy budżetu i wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej*, red. G. Paluszak, M. Sapała, Poznań 2013.
- Finansowanie budżetu UE*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/policies/financing-the-eu-budget/> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Gómez Requena J.A., *El papel del impuesto sobre las transmisiones financieras en una economía globalizada (digitalizada)*, w: *Tributación de la economía digital*, red. M.Á. Collado Yurrita, L.M. Romero Flor, Barcelona 2020.
- Komisja Europejska, *Działalność gospodarcza w Europie: ramy opodatkowania dochodu (BEFIT)*, <https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/13463-Dzia%C5%82alnosc-gospodarcza-w-Europie-Ramy-opodatkowania-dochodu-BEFIT-pl> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Komisja Europejska, *Komisja proponuje zasoby własne UE kolejnej generacji*, https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/pl/ip_21_7025 [dostęp: 9.12.2024 r.].
- KPMG, *Taxation of the Digitalized Economy. Developments Summary*, <https://kpmg.com/kpmg-us/content/dam/kpmg/pdf/2023/digitalized-economy-taxation-developments-summary.pdf> [dostęp: 9.12.2024 r.].

- Laskowska M., *Nowe międzynarodowe reguły podziału dochodu w gospodarce cyfrowej według OECD*, Przegląd Podatkowy 2020, nr 12.
- Laskowska M., *Pewność podatkowa w warunkach gospodarki cyfryzującej się w kontekście zmian podejścia do miejsca tworzenia wartości*, Przegląd Podatkowy 2021, nr 7.
- OECD, *Base Erosion and Profit Shifting*, <https://www.oecd.org/tax/beps/> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Oręziak L., *Finanse Unii Europejskiej*, Warszawa 2009.
- Oręziak L., *Finanse Unii Europejskiej i strefy euro*, Warszawa 2020.
- Paluszak G., *Podatek od transakcji finansowych jako nowe źródło dochodu budżetu Unii Europejskiej*, w: *Dylematy budżetu i wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej*, red. G. Paluszak, M. Sapała, Poznań 2013.
- Rada UE, „Gotowi na 55”: Rada ustala podejścia ogólne co do redukcji emisji i co do skutków społecznych, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/06/29/fit-for-55-council-reaches-general-approaches-relating-to-emissions-reductions-and-removal-s-and-their-social-impacts/> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Rada UE, *Gotowi na 55: wstępne porozumienie Rady i Parlamentu dotyczące EU ETS i Społecznego Funduszu Klimatycznego*, <https://www.consilium.europa.eu/pl/press/press-releases/2022/12/18/fit-for-55-council-and-parliament-reach-provisional-deal-on-eu-emissions-trading-system-and-the-social-climate-fund/> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Ravikumar A., *Por qué el impuesto fronterizo al carbono de la UE es injusto e imperialista*, MIT Technology Review, <https://technologyreview.es/article/por-que-el-impuesto-fronterizo-al-carbono-de-la-ue-es-injusto-e-imperialista/> [dostęp: 9.12.2024 r.].
- Selma Penalva V., *Una aproximación al impuesto transfronterizo al carbono como forma de luchar contra el cambio climático*, w: *Problemas actuales de las finanzas públicas y novedades de políticas fiscales: punto de vista hispano y polaco*, red. M. Supera-Markowska, Warszawa 2022.
- Stabryła-Chudzio K., *Przyszłość budżetu ogólnego Unii Europejskiej w związku z nowymi wyzwaniami integracyjnymi*, w: K. Stabryła-Chudzio, *Rola budżetu Unii Europejskiej w integracji społeczno-gospodarczej*, Kraków 2011.
- Supera-Markowska M., *Hiszpański podatek od transakcji finansowych – odejście od harmonizacji na rzecz jednostronnych działań podatkowych o znaczeniu fiskalnym i pozafiskalnym*, Doradztwo Podatkowe – Biuletyn Instytutu Studiów Podatkowych 2021, nr 3.
- Supera-Markowska M., *Instrumenty podatkowego wspierania założeń zrównoważonego rozwoju w prowadzeniu działalności gospodarczej*, w: *Implementacja zasady zrównoważonego rozwoju do gospodarki i sektora instytucji publicznych*, red. M. Pisz, R. Chęciński, Poznań 2021.
- Supera-Markowska M., *Podatek od usług cyfrowych – geneza, założenia i dalsze wyzwania*, w: *Problemy finansów i prawa finansowego. Księga jubileuszowa dedykowana profesor Elżbiecie Chojna-Duch*, red. M. Bitner, Wrocław 2021.
- Supera-Markowska M., *Wspólna skonsolidowana podstawa opodatkowania jako koncepcja harmonizacji opodatkowania korporacyjnego w UE*, Warszawa 2010.
- Vanistendael F. i in., *List profesorów prawa podatkowego „Solidarność europejska wymaga unijnych podatków”*, Przegląd Podatkowy 2020, nr 6.
- Żukrowska K., *Budżet ogólny Unii Europejskiej*, Warszawa 2009.
- Żukrowska K., *Budżet ogólny Unii Europejskiej w 2020 r.: co z niego można wyczytać o przyszłości UE?*, w: *Polska w Unii Europejskiej – od stowarzyszenia do piętnastolecia członkostwa. Monografia jubileuszowa dedykowana profesor Elżbiecie Kaweckiej-Wyrzykowskiej*, red. A. Ambroziak, A. Szypulewska-Porczyńska, Warszawa 2020.

Materiały i glosy /
Materials and commentaries

Metodyzm w Polsce Ludowej – spojrzenie z perspektywy Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego

Methodism in the People's Republic of Poland –
the perspective of the Evangelical-Methodist Church

Методизм в Народной Польше –
взгляд с точки зрения Евангельско-Методистской Церкви

Методизм у Польській народній республіці –
погляд з перспективи Євангельсько-Методистської Церкви

DANIEL J. BATOR

Mgr, Uniwersytet Warszawski

e-mail: d.bator@uw.edu.pl, <https://orcid.org/0009-0003-6432-0230>

Streszczenie: Przedmiotem opracowania jest relacja Kościoła metodystycznego z władzami Polski Ludowej, ukazana z perspektywy polskich metodystów. W artykule dokonano analizy szeregu zagadnień polityki wyznaniowej Polski Ludowej przedstawionych w literaturze przedmiotu, przy wykorzystaniu wspomnień i świadectw pozyskanych od osób, które aktywnie działały na rzecz Kościoła metodystycznego, a także znaly osoby piastujące najwyższe stanowiska kościelne w okresie Polski Ludowej. Wspomnienia te rzucają nowe światło na niektóre wydarzenia związane z Kościołem, jak również pozwalają zobrazować podejście do nich polskich metodystów. Nie wszystkie poruszane tematy można uznać za najważniejsze dla funkcjonowania konfesji metodystycznej w realiach Polski Ludowej, niemniej pozwalają one bliżej scharakteryzować pozycję tego Kościoła i stanowisko jego przedstawicieli. Artykuł wypełnia istniejącą lukę w literaturze przedmiotu i ma charakter przyczynek do dalszych badań. Wskazać trzeba, że poczynione ustalenia badawcze zasługują na dalsze opracowania naukowe.

Słowa kluczowe: Kościół metodystyczny, metodyzm w Polsce, związki wyznaniowe, Urząd do Spraw Wyznań, kościoły mniejszościowe

Summary: This study discusses the relationship between the Methodist Church and the authorities of the People's Republic of Poland from the perspective of Polish Methodists. It analyses a number of issues presented in the literature of the subject related to the religious policy of the People's Republic of Poland based on reminiscences and testimonies obtained from individuals who actively worked for the Methodist Church and knew clergymen who held the highest church positions in the period of the People's Republic of Poland. These reminiscences shed new light on some events related to the Church, at the same time illustrating the attitude of Polish Methodists to them. Not all of the topics discussed are critical to the workings of the Methodist Church in the realities of the People's Republic of Poland, however they provide a more in-depth characterisation of the position of this Church and the stance of its representatives. The article fills a gap in the literature of the subject and is a contribution that can be built upon in further research. It should be noted that the present findings deserve further scientific study.

Key words: Methodist Church, Methodism in Poland, religious associations, Office for Religious Affairs, minority churches

Резюме: Предметом данного исследования являются отношения Методистской церкви с властями Народной Польши, показанные с точки зрения польских методистов. В работе анализируется ряд вопросов конфессиональной политики Народной Польши, представленных в литературе по данной теме, с использованием воспоминаний и свидетельств, полученных от людей, которые были активными членами Методистской церкви, а также знали людей, занимавших высшие церковные должности в период Народной Польши. Эти воспоминания проливают новый свет на некоторые события, связанные с Церковью, а также позволяют проиллюстрировать отношение к ним польских методистов. Не все затронутые темы можно считать наиболее важными для функционирования методистской конфессии в реалиях Польской Народной Республики, тем не менее они позволяют ближе охарактеризовать положение этой Церкви и позицию ее представителей. Статья восполняет существующий пробел в литературе по данной теме и носит характер вклада в дальнейшие исследования. Следует отметить, что результаты исследования заслуживают дальнейшего научного изучения.

Ключевые слова: Методистская церковь, методизм в Польше, религиозные объединения, Государственное управление по делам религий, церкви религиозных меньшинств

Анотація: Предметом дослідження є взаємини Методистської Церкви з владою Польської Народної Республіки, показані з точки зору польських методистів. У роботі проаналізовано низку питань конфесійної політики Польської Народної Республіки, представлених у літературі на цю тему, з використанням спогадів і свідчень, отриманих від людей, що були активними діячами Методистської Церкви, а також знали людей, які обіймали найвищі церковні посади за часів Польської Народної Республіки. Ці спогади проливають нове світло на деякі події, пов'язані з Церквою, а також дозволяють проілюструвати підхід до них з боку польських методистів. Не всі порушені у статті питання можна вважати найважливішими для функціонування методистської конфесії в реаліях Польської Народної Республіки, проте вони дозволяють ближче охарактеризувати становище цієї Церкви та позицію її представників. Стаття заповнює існуючу прогалину в літературі на цю тему і має характер внеску в подальші дослідження. Слід зазначити, що зроблені висновки заслуговують на подальші наукові розвідки.

Ключові слова: Методистська церква, методизм у Польщі, конфесійні об'єднання, Управління з питань релігії, церкви меншин

Wprowadzenie

Działalność Kościoła metodystycznego w okresie Polski Ludowej oraz relacje jego władz z organami państwa zostały już w dużej mierze zbadane i opracowane na podstawie istniejących dokumentów, a włożony w to wysiłek jest godny uznania. Niemniej mowa tu o studiach w znacznej mierze rozproszonych, często też perspektywa historyczna lub politologiczna dominuje w nich nad prawniczą. Warto ponadto wzbogacić znane już fakty o perspektywę bliższą samemu Kościołowi, w którym pamięć o tych czasach jest wciąż żywa.

Celem artykułu jest analiza relacji polskich metodystów z władzami komunistycznymi. Uzyskaniu pełniejszego obrazu posłuży nowe spojrzenie, uwzględniające niepublikowane wcześniej świadectwa i wspomnienia osób, które знаły uczestników przywołanych zdarzeń i miały okazję zapoznać się z ich stanowiskiem lub same znajdowały się w centrum niektórych wydarzeń. Wartość tych świadectw jest tym

większa, że pozwalają one przybliżyć sposób myślenia i pobudki działań osób, które miały wpływ na funkcjonowanie Kościoła metodystycznego w PRL, będącego ważną składową Polskiej Rady Ekumenicznej. Wielu księży, których nazwiska zostaną przywołane w tekście, już odeszło, ich perspektywę możemy poznać dzięki informacjom od tych, którzy ich pamiętają.

Autor opracowania jest regularnym uczestnikiem obrad Konferencji Dorocznej¹ Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP, a także wchodzi w skład kościelnej Komisji Prawnej. Na potrzeby publikacji niniejszego artykułu odbył szereg rozmów z księżmi, którzy pełnią posługę od przeszło pół wieku².

Chronologicznym punktem wyjścia rozważań jest wydanie dekretu o stosunku państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej³, świadczące o początkowo pozytywnym nastawieniu decydentów państwowych do metodystów. Oprócz uwarunkowań prawnych przybliżony został temat samej działalności Kościoła w zakresie, w jakim dotyczy on przedmiotu artykułu. Tekst nie porusza kwestii starań o uznanie prawne w formie ustawy, które metodyści uzyskali w 1996 r., warto natomiast zaznaczyć, że dążenia ku temu są widoczne już na kilka lat przed przyjęciem aktu prawnego⁴.

1. Uwarunkowania prawne działalności Kościoła metodystycznego w Polsce Ludowej

Rozważania poświęcone pozycji prawnej polskich metodystów należy rozpocząć od przywołania faktu, że w II Rzeczypospolitej, mimo usilnych dążeń do uchwalenia partykularnej regulacji ich stosunków z państwem, wydanie takiego aktu prawnego

¹ Konferencja Doroczna jest najwyższą władzą kościelną w Polsce. W jej skład wchodzi duchowni, delegaci świeccy parafii metodystycznych oraz przedstawiciele agend kościelnych. Zob. Z. Kamiński, *Droga do ustawowej regulacji sytuacji prawnej Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP*, Rocznik Teologiczny 1997, nr 1–2, s. 149.

² Mowa o ks. Zbigniewie Kamińskim (informacje pozyskane w wyniku rozmowy we wrześniu 2022 r.), ks. Adamie Kleszczyńskim (czerwiec 2023 r.), ks. Janie Ostyryku (wrzesień 2024 r.), ks. Edwardzie Puśleckim (wrzesień 2022 r.) oraz ks. Zbigniewie Reichelcie (wrzesień 2024 r.). Swoimi wspomnieniami podzielił się również Krzysztof Kuczma (wrzesień 2024 r.), syn ks. Adama Kuczmy.

³ Dekret z dnia 16 października 1945 r. o stosunku Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. U. z 1945 r. Nr 46, poz. 259. W celu zapoznania się z analizą przepisów dekretu zob. J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Polsce*, Warszawa 1999, s. 68–72.

⁴ W celu zapoznania się z przebiegiem działania na rzecz ustawowego uregulowania sytuacji prawnej metodystów zob. M. Winiarczyk-Kossakowska, *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do kościołów chrześcijańskich*, Warszawa 2004, s. 225 i nn.

nie doszło do skutku⁵. Nie powinno więc dziwić, że Kościół metodystyczny niemal od razu po zakończeniu II wojny światowej zwrócił się do władz publicznych celem uzyskania uznania prawnego przez państwo. Już 24 sierpnia 1945 r. do Ministra Administracji Publicznej wystosowane zostało pismo⁶, w którym wręcz zażądano partykularnej regulacji prawnej. Słowo „zażądano” nie jest przesadzone, ponieważ charakter tego wystąpienia był niezwykle stanowczy. Kończyło się ono następującymi słowami: „Oczekujemy na szybkie uregulowanie naszych praw, nie chcemy bowiem sięgać do poparcia naszych Braci w Ameryce i Wielkiej Brytanii, a w szczególności do naszego Brata – Prezydenta Trumana – choć obawiamy się, o ile ten stan potrwa dłużej, to oni o naszych krzywdach się dowiedzą”⁷.

Tak kategoryczne stanowisko polskich metodystów, o dziwo, spotkało się z przychylnością polskich władz, gdyż niecałe dwa miesiące później Prezydium Krajowej Rady Narodowej (KRN) wydało wspomniany już dekret⁸ o stosunku Państwa do Kościoła Metodystycznego w Rzeczypospolitej Polskiej. Podstawą prawną wydania tego aktu była ustawa o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy⁹.

Dekret został zatwierdzony przez KRN na posiedzeniu w dniu 3 stycznia 1946 r.¹⁰, co zostało poprzedzone rozpatrzeniem aktu przez Komisję Wyznaniową i Narodowościową KRN. Uzasadnienie zawierało informacje m.in. o pozycji metodystów

⁵ E. Puślecki, *Powracająca fala. Działalność Południowego Episkopalnego Kościoła Metodystycznego w Polsce w latach 1920–1924. Studium historyczno-teologiczne*, Warszawa 2001, s. 247–248; Z. Kamiński, *Droga do ustawowej regulacji...*, s. 150 i nn.

⁶ R. Michalak, *The Methodist Church in Poland: Activity and Political Conditions, 1945–1989*, Routledge 2021, s. 163.

⁷ W piśmie, którego fragment został tu przytoczony, metodyści powołują się na swoich wysoko postawionych współwyznawców. Wspomniano o prezydentach Stanów Zjednoczonych Franklinie D. Rooseveltie i Harrym Trumanie, kierownictwie brytyjskiej Partii Pracy, a także Czang Kaj-szeku. Warto zauważyć, że prezydent Truman nie był metodystą, tylko baptystą, stąd można założyć, że powołano się na niego nie jako na metodystę, a jako na brata w społeczności protestanckiej. Interesujące jest również odwołanie się do Czang Kaj-szeka, który był przywódcą Republiki Chińskiej. Wprawdzie PRL nie wypowiedział jej stosunków dyplomatycznych do 1949 r., kiedy to dopiero proklamowano powstanie Chińskiej Republiki Ludowej, jednak może się wydawać, że władze polskie przychylniej spoglądały na członków Komunistycznej Partii Chin.

⁸ T. Langer, *Państwo a nierzymskokatolickie związki wyznaniowe w Polsce Ludowej*, Poznań 1967, s. 143; J. Dziobek-Romański, *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944–1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004, s. 220–221.

⁹ Ustawa Krajowej Rady Narodowej z dnia 3 stycznia 1945 r. o trybie wydawania dekretów z mocą ustawy, Dz. U. z 1945 Nr 1, poz. 1.

¹⁰ Sprawozdanie Stenograficzne z posiedzeń Krajowej Rady Narodowej w dn. 29, 30 i 31 grudnia 1945 r. oraz w dn. 2 i 3 stycznia 1946 r.: sesja 9, łamy 592–593; w celu zapoznania się z procesem legislacyjnym dekretu zob. R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 72–73; J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny...*, s. 69–72.

w Wielkiej Brytanii i Stanach Zjednoczonych oraz stanie Kościoła w Polsce. Wniosek kończyły trzy argumenty za przyjęciem, stwierdzające, że:

- 1) będzie on służył za wzór do zatwierdzania innych wyznań uznanych,
- 2) Kościół metodystów w czasie okupacji hitlerowskiej złożył dowody niezachwianej postawy i lojalności dla Państwa Polskiego,
- 3) uznanie tego Kościoła przez Rząd i zrównanie z innymi już uznanymi i korzystającymi z wszelkich praw wyznaniowymi leży w interesie polskiej polityki zagranicznej.

Rzecz jasna podstawy wydania dekretu o stosunku Państwa do Kościoła Metodystycznego próżno szukać w poszanowaniu komunistów dla wolności sumienia i wyznania; należy w niej raczej upatrywać środka do osiągnięcia celów politycznych i chęci usunięcia wpływów zdominowanego przez Niemców Kościoła Ewangelicko-Unijnego (KU). Działalność metodystów na Mazurach mogła w tym pomóc i zapewne przyczyniła się do decyzji KRN, mimo że na jej posiedzeniu w dniu 3 stycznia 1946 r. aktywność lokalnej ludności nie została ujęta w uzasadnieniu do dekretu¹¹.

2. Tło historyczne i działalność Kościoła metodystycznego

Tłem historyczno-politycznym dla wydania wspomnianego aktu prawnego był krajobraz wyznaniowy Mazur. Większość mieszkańców tego regionu od czasu sekularyzacji Zakonu Krzyżackiego była ewangelikami, a w konsekwencji stała się wyznawcami państwowego kościoła Prus. Stan ten utrzymywał się do końca II wojny światowej, kiedy dominującym na tym terenie było wyznanie ewangelicko-unijne. Część Mazurów, będąca pod wpływem pietyzmu, organizowała się w grupy, których członkowie realizowali swoje życie duchowe i kulturalne. Mimo dystansowania się w swojej działalności od struktur kościelnych, pozostawali jednak wiernymi lokalnych parafii ewangelickich i korzystali z ich opieki, szczególnie w sferze sakramentalnej. Ich zbory były rozległe terytorialnie, lecz ubogie, a wierni gromadzili się w celu studiowania Pisma Świętego. Nabożeństwa takie odbywały się bez udziału duchownych, uczestniczyli w nich wybierani z własnego grona kaznodzieje. Ruch ten nazwano gromadkarskim¹².

¹¹ Więcej na temat instrumentalnej polityki PRL względem mniejszości wyznaniowych zob. T.J. Zieliński, *Stosunek państwa do mniejszości związków religijnych w Polsce Ludowej w perspektywie ówczesnej doktryny prawa konstytucyjnego i wyznaniowego*, w: *Władze Polski Ludowej a mniejszościowe związki wyznaniowe*, red. T.J. Zieliński, Warszawa–Katowice 2010, s. 183 i nn.

¹² R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 40; J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Metodystyczny...*, s. 62; D. Zuber, *Pastor Edward Małek – między gromadkarstwem a metodyzmem*, w: *Protestanci na Mazurach. Historia i literatura*. Studia, red. J. Ławski, D. Zuber, K. Bogusz, Białystok–Elk 2017, s. 62.

W czasie II wojny światowej polscy gromadkarze zbiegli do Generalnego Gubernatorstwa utworzyli Związek Mazurów, a ich przedstawiciele – Jan Szczech i Jerzy Burski w sierpniu 1945 r. zwrócili się do Kościoła metodystycznego z prośbą o zaopiekowanie się ich współwyznawcami na przyłączonych do Polski Mazurach. Odpowiedzią na pytanie, dlaczego nie wystosowano takiego apelu do bliższemu im konfesyjnie Kościoła Ewangelicko-Augsburskiego (KEA), może być fakt, że kościół ten w czasie wojny poniósł olbrzymie straty. W wyniku działań Niemców zginął co czwarty polski duchowny luterński. Stąd gromadkarze większą szansę na pomoc upatrywali we wspieranym przez amerykańskich braci w wierze Kościele metodystycznym. Ten związek wyznaniowy był też bliższy organizacyjnie ruchowi gromadkarskiemu¹³.

Polscy metodyści z jednej strony stanęli przed możliwością niesienia pomocy innym protestantom, z drugiej zaś – przed szansą na rozwój. Początkowo przyniosło im to dużą korzyść. W czerwcu 1945 r. Kościołowi zostały przyznane nieruchomości należące niegdyś do metodystów niemieckich¹⁴. 13 sierpnia 1945 r. Kościół metodystyczny powołał w Olsztynie Radę Okręgu Mazurskiego, a ta została zatwierdzona przez Pełnomocnika Rządu na Okręg Mazurski 28 sierpnia. O tym fakcie na początku roku następnego poinformowano Ministerstwo Ziem Odzyskanych¹⁵.

Działania te doprowadziły do szybkiego i znacznego rozrostu Kościoła, który w 1948 r. sprawował posługę wśród ponad sześciu tysięcy wiernych na Mazurach. Aktywność metodystów nie ograniczała się jedynie do północno-wschodniej Polski, lecz po raz pierwszy w historii objęła cały kraj. Dzięki temu w 1950 r. Kościół metodystyczny liczył ponad trzynaście tysięcy wiernych¹⁶. Później już nigdy nie osiągnął takiej liczby wyznawców. Dane z 1964 r. podają liczbę ponad siedmiu tysięcy wiernych¹⁷, a te z 1977 r. mówią o ok. sześciotysięcznej społeczności, z czego wierni mieli stanowić dwie trzecie¹⁸. Przyczyną wydzielania z ogółu społeczności grupy wiernych jest to, że w ich gronie znajdują się jedynie osoby, które zostały przyjęte do Kościoła przez chrzest albo w wyniku konwersji, toteż wszyscy zaangażowani w życie kościelne, a niespełniający wymogów formalnych, są ujęci w szerszej grupie, jaką jest społeczność.

¹³ K. Urban, *Luteranie i metodyści na Mazurach 1945–1957. Wybór materiałów*, Kraków 2000, s. 42; J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Metodystyczny...*, s. 63.

¹⁴ Pismo okólne Ministerstwa Administracji Publicznej z 11 VI 1945 r. w sprawie przydziału poewangelickich świątyń Kościołowi metodystycznemu, za: K. Urban, *Luteranie i metodyści...*, s. 43.

¹⁵ J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Metodystyczny...*, s. 64.

¹⁶ R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 41–44.

¹⁷ T. Langer, *Państwo a nierzymskokatolickie...*, s. 145.

¹⁸ P. Stephens, *The Methodist Church of Eastern Europe*, Religion in Communist Lands 1977, nr 5, s. 7.

Sytuacja na rynku wydawniczym wymagała założenia własnego podmiotu zajmującego się prasą kościelną – Spółdzielni Księgarsko-Wydawniczej „Pochodnia”. Aktywność wydawnicza metodystów w latach 40. zdawała się nieograniczana przez władze państwowe. Świadczy o tym cykliczność wydawania głównego czasopisma Kościoła, czyli „Pielgrzyma Polskiego”¹⁹. W 1948 r. opublikowano też broszurę „Kościoły i związki religijne w Rzeczypospolitej Polskiej. Szkic stanu prawnego-organizacyjnego”. Autorem publikacji był Kwiryn Mańkowski pełniący funkcję naczelnika Wydziału Wyznań w MZO. Pokazuje to początkowo dobre relacje Kościoła z władzami państwowymi. Nie zawsze jednak tak było. Wspomniany „Pielgrzym” pierwotnie miał przyjąć formę miesięcznika, jednak późniejsze problemy spowodowały, że od grudnia 1950 r. zawieszono jego wydawanie, a następnie zwykle ukazywał się w dłuższych odstępach czasu. Dopiero w 1957 r. ponownie uzyskano zgodę na wznowienie wydawania czasopisma. Zaprzestanie publikowania „Pielgrzyma” było początkowo tłumaczone brakiem środków materialnych, zbyt małą żywotnością twórców oraz odbiorców pisma, jednak wydaje się, że znacznie bliższe prawdy jest stanowisko Kościoła przedstawione w 1986 r. Stwierdzono w nim, że wprowadzenie monopolu na kolportaż państwowego przedsiębiorstwa „Ruch” uniemożliwiło docieranie czasopisma do wiernych, stąd wydawanie go stało się bezcelowe²⁰.

Na płaszczyźnie ekumenicznej Kościół metodystyczny współdziałał z innymi mniejszościowymi związkami wyznaniowymi w ramach Polskiej Rady Ekumenicznej (PRE), która rozpoczęła swą działalność 15 listopada 1946 r. Ponadto współ z KEA oraz Kościołem Ewangelicko-Reformowanym (KER), od 1945 r. współtworzył Radę Protestanckich Kościołów w Rzeczypospolitej Polskiej. Z powodu tożsamyh zadań stawianych przed nią i przed PRE, Rada Protestanckich Kościołów zawiesiła swoją działalność w 1947 r.²¹ Badacze historii polskiego metodyzmu podkreślają zaangażowanie Kościoła metodystycznego w ekumenizm. Jako wyróżnienie można potraktować fakt, że w czasach Polski Ludowej superintendenci naczelni tego kościoła, niebędącego najliczniejszym spośród ewangelickich związków wyznaniowych, dwukrotnie zostawali prezesami PRE. Byli nimi ks. Witold Benedyktowicz (1975–1983) oraz ks. Adam Kuczma (1986–1990).

Służby państwowe zajmujące się Kościołem metodystycznym odnotowywały dużą aktywność metodystów w obszarze współpracy z innymi kościołami. W drugiej połowie lat 70. zauważono, że tarnowska parafia udostępniła swoją kaplicę Kościołowi Adwentystów Dnia Siódmego i Wolnym Badaczom Pisma Świętego.

¹⁹ Pierwszy numer został opublikowany w październiku 1945 r., dzięki temu stał się on pierwszym protestanckim czasopismem wydawanym w Polsce Ludowej.

²⁰ J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Metodystyczny...*, s. 85–87.

²¹ Tamże, s. 91.

W Chodzieży działała z kolei wspólnota ekumeniczna „Unitas”, prowadzona przez lokalnego pastora ks. Janusza Ostrowskiego. Jej aktywność nie spotkała się jednak z aprobatą ówczesnego Superintendenta Naczelnego ks. Witolda Benedyktowicza, który uznał ją za przyjmującą zbyt szeroką definicję ekumenizmu, toteż musiała ona zostać złagodzona. Z drugiej strony nikłą współpracę metodystów z innymi wyznaniem zaobserwowano w Krakowie, gdy pastorem lokalnej parafii był ks. Zbigniew Kamiński²². Odnosząc się do ostatniego stwierdzenia, trzeba wyjaśnić, że zarzucenie braku działalności ekumenicznej ks. Kamińskiemu wynika najprawdopodobniej z nieorganizowania przez niego agap²³. Zgodnie ze wspomnieniami samego zainteresowanego powodem tego stanu były ograniczone możliwości lokalowe. Obejmując parafię w 1979 r., nie mieszkał w Krakowie, a miejscowy kościół nie miał odpowiednio przystosowanego lokalu. Dopiero gdy rok później ks. Kamiński przeprowadził się do tego miasta, zyskał możliwość gromadzenia wiernych i gości w swoim prywatnym mieszkaniu²⁴. Niemniej, podobnie jak jego poprzednik ks. Lucjan Zaperty, aktywnie współpracował z chrześcijanami innych wyznań, m.in. biorąc czynny udział w rokrocznie organizowanym Tygodniu Modlitwy o Jedność Chrześcijan.

Szczególnie silne były związki metodystów z polskimi kalwinistami. Dwukrotnie podpisywano z nimi deklaracje ścisłej współpracy. W pierwszej z nich, zawartej w 1945 r., zobowiązano się do pełnienia wspólnej opieki duszpasterskiej pośród dzieci i młodzieży, a także zatwierdzono wspólnotę ołtarza i ambony. Rok później powołano Komitet Współpracy, którego celem było opracowanie planu procesu zjednoczenia Kościoła metodystycznego z KER. W 1950 r. podpisano kolejną deklarację, która postanawiała, że oba kościoły, mając świadomość dzielących je różnic ustrojowych i teologicznych, decydują się wstąpić na drogę współpracy religijnej. Komitet Współpracy uzupełnił ją o dalej idący dokument, w którym stwierdzano, że metodystów i kalwinistów nie dzielą żadne zasadnicze różnice dogmatyczne, a jedynie administracyjne, które mogą zostać usunięte i ustąpić miejsca jedności kościołów. Wszystkie wymienione dokumenty pozostały zasadniczo martwe, a do zjednoczenia nie doszło²⁵.

²² R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 127.

²³ W czasach wczesnego chrześcijaństwa agapa była wspólnym posiłkiem połączonym z Eucharystią. Obecnie w kościołach protestanckich jest spotkaniem odbywającym się po nabożeństwie, służącym integracji wiernych i umacnianiu między nimi więzi.

²⁴ Od 1991 r., gdy Kościół metodystyczny odzyskał kamienicę przy ul. Długiej, agapy były organizowane w kościelnym lokalu.

²⁵ J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny...*, s. 91–93.

3. Konflikty wewnętrzne i wykorzystanie ich przez władze państwowe. Operacja „Moda”

Wprowadzanie w Polsce reżimu komunistycznego miało swoje przełożenie na życie kościelne²⁶. Wewnątrz związków wyznaniowych powstawały wzajemnie zwalczające się stronnictwa, których osią sporu był stosunek do władz Polski Ludowej. Nie ominęło to metodystów, wśród których konflikty zaczęły narastać już w drugiej połowie lat 40.

Początkowo przychylne nastawienie władz partyjnych względem Kościoła zaczęło się zmieniać. Wpływ na to mogły mieć raporty i informacje przygotowywane i przekazywane przez donosicieli do wojewódzkich urzędów bezpieczeństwa publicznego (WUBP)²⁷. W wyniku ich działań Polskę musieli opuścić amerykańscy księża, którzy w oczach komunistów stali się ludźmi niesprzyjającymi demokracji. Sytuację wzmagał również skandal z Bułgarii, gdzie grupa protestanckich duchownych została oskarżona o działalność szpiegowską na rzecz Stanów Zjednoczonych. Z Polski wydaleny zostali ks. sup. Werner T. Wickstrom, ks. sup. Edward Chambers oraz pastor gdańskiej parafii Thomas J. Gamble. Temu ostatniemu zarzucano ponadto nielegalne przesyłanie chrześcijańskiej literatury na terytorium ZSRR. Polskę musiał również opuścić Superintendent Naczelny ks. Konstanty Najder²⁸. Znający go księża wspominają, że mimo przebywania w Stanach Zjednoczonych do swojej śmierci w 1993 r., czuł się związany ze swoją macierzystą Konferencją i starał się utrzymywać kontakt z przyjaciółmi, którzy pozostali w kraju²⁹.

Utrata najwyższej postawionych duchownych spowodowała powołanie nowych władz kościelnych. Superintendentem Naczelnym i przewodniczącym Komitetu Wykonawczego został ks. Józef Naumiuk, wiceprzewodniczącym Komitetu – ks. sup. Jan Kalinowski, sekretarzem – ks. Leonid Jesaków, zastępcą sekretarza – ks. Witold Benedyktowicz, skarbnikiem – ks. sup. Gustaw Burchart oraz zastępcą skarbnika – ks. Aleksander Piekarski. Niedługo później miały rozpocząć się konflikty we władzach kościelnych, których członkowie wchodzili w skład różnych frakcji. Podobnie

²⁶ Więcej na temat działalności władz komunistycznych względem kościołów mniejszościowych zob. W. Sławiński, *Objectives, Tactics, and Actions of Communist Authorities towards the Christian Religious Minorities between 1945 and 1956*, *Law and Administration in Post-Soviet Europe* 2018, t. 5, nr 1, s. 35 i nn.; W. Sławiński, *Ze studiów nad polityką wyznaniową z Polsce w latach 1944–1956. Mniejszości wyznaniowe*, Toruń 2021, s. 11 i nn.

²⁷ Celem artykułu nie jest zbadanie działalności informatorów. W celu zapoznania się z taką analizą na przykładzie donosów kierowanych do WUBP w Bydgoszczy zob. W. Sławiński, *Ze studiów...*, s. 97 i nn.

²⁸ R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 84–85.

²⁹ Gościem w domu ks. Najdera, gdy ten mieszkał w Albany, był ks. Puślecki.

jak w przypadku innych kościołów, u metodystów pojawiła się grupa duchownych gotowa zaakceptować nową rzeczywistość i współpracować z władzami komunistycznymi. Jej członkowie zaczęli być nazywani „Pastorami Demokratami”, dążyli oni do przejęcia władzy w Kościele, która spoczywała w rękach konserwatywnej „Grupy Komitetowej”³⁰.

Doświadczenia z Bułgarii oraz wydalenie amerykańskich duchownych spowodowały rozpoczęcie przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego operacji „Moda”. Jej celem była inwigilacja metodystów i odkrycie wszelkich przejawów działalności szpiegowskiej, a także rekrutacja informatorów. W ramach operacji inwigilacji zostali poddani wszyscy duchowni, kaznodzieje świeccy, pracownicy administracyjni Kościoła, redaktorzy „Pielgrzyma Polskiego”, studenci Seminarium Teologicznego, a także członkowie Stowarzyszenia Młodzieży Metodystycznej. Ministerstwo korzystało ze wsparcia Departamentu Wyznaniowego Ministerstwa Administracji Publicznej, a od 1950 r. – Urzędu do Spraw Wyznań (UdSW). Wśród osób poddanych inwigilacji szukano jakichkolwiek świadectw wskazujących na współpracę z Zachodem. W kraju nie było już amerykańskich duchownych, poza jednym Polakiem urodzonym w Stanach Zjednoczonych. Ks. Józef Szczepkowski był prominentnym członkiem „Komitetowców”, wykładowcą filologii angielskiej na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika, a ponadto również na Uniwersytetach Jagiellońskim i Warszawskim. Urząd ds. Wyznań widział w nim osobę, która potencjalnie mogła utrzymywać kontakty z anglosaskimi braćmi w wierze. Nie udało się jednak tego dowieść, mimo prób znalezienia współpracowników na Uniwersytecie. Uderzenie w ks. Szczepkowskiego mogłoby wpłynąć na konserwatywne władze kościelne, dlatego z ulgą przyjęto informacje o bójce pomiędzy nim a ks. Marianem Lubeckim. Ks. Szczepkowski zarzucał ks. Lubeckiemu współpracę z władzą komunistyczną. Warte wzmianki jest, że ks. Lubecki uznawany był za lidera „Pastorów Demokratów”. W wyniku tego incydentu został usunięty z seminarium w Klarysewie, po czym skupił się na pracy na UMK³¹.

Wydawać by się mogło, że władzom komunistycznym zależeć będzie na rozwoju stronnictwa „Pastorów Demokratów”, jednak dokumenty wskazują na to, że UdSW widział w walce frakcji jedynie próbę „dorwania się do koryta” i chciał ograniczyć działalność Kościoła, bez względu na to, kto by nim zarządzał³². „Demokraci”, nie wiedząc o tym, dalej działali na rzecz przejęcia władzy i korzystali przy tym ze

³⁰ R. Michalak, *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945–1989*, Zielona Góra 2014, s. 166–167.

³¹ Tamże, s. 87–89. W tekście znajduje się informacja, że ks. Szczepkowski był również wykładowcą angielologii. Nie znajduje to jednak potwierdzenia we wspomnieniach znających go i do dzisiaj żyjących księży metodystycznych, twierdzących, że prowadził wykłady z anglistyki.

³² Tamże, s. 167.

wsparcia władzy państwowej, lecz wydaje się, że udzielano jej w celu skompromitowania Kościoła metodystycznego w Polsce przed strukturami zachodnimi, co doprowadziłoby do wstrzymania pomocy materialnej, a w konsekwencji do upadku Kościoła³³.

Nie oznaczało to bynajmniej zaprzestania prób uderzenia w „Komitetowców”. W 1954 r. UdSW doprowadził do usunięcia kilku związanych z nimi księży. W ramach rewanzu ks. Naumiuk próbował usunąć ze struktur kościelnych „demokratycznego” ks. Stanisława Słotwińskiego, jednak w wyniku presji, jaką wywarły na niego organy państwa, sam został zmuszony do złożenia urzędu³⁴.

Sama operacja „Moda” w końcu przestała być uznawana za korzystną, ponieważ pomoc dla Kościoła metodystycznego nie była konsumowana jedynie przez jego wiernych, lecz także przez innych obywateli polskich. Dlatego w 1955 r. zaprzestano prowadzenia operacji, a nadzór nad metodystami zaczął sprawować Komitet do Spraw Bezpieczeństwa Publicznego³⁵.

Od kwietnia do listopada 1953 r. trwały prace nad nowym statutem. Prowadzili je ks. Witold Benedyktowicz, ks. Marian Lubecki i ks. Aleksander Sulikowski, tworzący Komisję Statutową Kościoła. 7 stycznia 1954 r. została ona rozwiązana przez Superintendenta Naczelnego ks. Józefa Naumiuka, który swoją decyzję miał podjąć „ze względu na warunki w jakich znalazł się nasz Kościół”. Członkowie Komisji poinformowali swojego zwierzchnika o nieuznawaniu jego decyzji i 17 maja tego roku przesłali projekt statutu do UdSW z prośbą o zgłoszenie uwag przed przedstawieniem aktu Konferencji Ogólnej Kościoła. Pięć dni później do UdSW wpłynął kolejny projekt, tym razem autorstwa Komitetu Wykonawczego Kościoła z ks. Naumiukiem na czele. Pismo przewodnie również zawierało prośbę o opinię urzędu. Oba projekty trafiły do Departamentu XI UdSW i najprawdopodobniej nie doczekały się odpowiedzi³⁶.

Przełom w konflikcie o statut nastąpił dopiero w 1965 r. Urząd ds. Wyznań wystąpił do Kościoła o nadesłanie nowego projektu statutu. Został on przygotowany i przekazany do Urzędu 19 listopada tego samego roku. Projekt, z racji scentralizowanej struktury i zachowanego starego nazewnictwa, bliższy był założeniom Komitetu

³³ Tamże, s. 168.

³⁴ K. Urban, *Luteranie i metodyści...*, s. 373–374; R. Michalak, *Polityka wyznaniowa...*, s. 169.

³⁵ R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 93.

³⁶ Projekt statutu przygotowany przez Komisję statutową można uznać za rewolucyjny. Zakładał m.in. demokratyzację życia kościelnego oraz zmianę nazewnictwa poprzez zastąpienie określenia „Kościół” słowem „Zbór”. Struktura Kościoła wyglądałaby więc następująco: Zbór Krajowy, zbór obwodowy, zbór podstawowy. W celu zapoznania się z analizą obu projektów zob. J. Borowiak, *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny...*, s. 73–74.

Wykonawczego. Urząd zgłosił jednak do niego 10 poprawek, których uwzględnianie i przygotowywanie ostatecznej wersji trwało kilka lat. 27 lutego 1969 r. władze Kościoła przedstawiły finalną wersję statutu Urzędowi. Została ona zatwierdzona 25 czerwca 1969 r.³⁷

Przeanalizowana wyżej sytuacja pokazuje, że duchowieństwo metodystyczne podzielone było nawet w podstawowych kwestiach administracyjnych. Zadziwiające może wydawać się tak późne dojście do konsensusu i skierowanie do zatwierdzenia jednego, ostatecznego projektu statutu, niemniej prawdopodobne wyjaśnienie tego zdarzenia może wynikać z polityki wyznaniowej PZPR.

4. „Sprawa mazurska”

Konflikty wśród duchownych metodystycznych nie tylko dawały władzom państwowym możliwość łatwiejszego ingerowania w sprawy wewnętrzne Kościoła, ale przez to również czyniły łatwiejszym prowadzenie własnej polityki wyznaniowej. Władze świeckie, zgodnie z zasadą *divide et impera*, mogły aktywnie działać w kierunku wzrostu jednych kościołów protestanckich, a osłabienia drugih, w zależności od efektu, jaki w danej chwili chciały osiągnąć.

Mimo niewątpliwych sukcesów repolonizacyjnych, które metodyści osiągnęli podczas pracy z Mazurami, już we wczesnych latach 50. władze komunistyczne zmieniły stosunek do tego kościoła i zaczęły bardziej aktywnie wspierać KEA. Podobnie jak w przypadku okazywania wyraźniejszego poparcia dla jednej z frakcji w łonie Kościoła metodystycznego, tak i teraz było to czysto instrumentalne faworyzowanie jednego ze związków wyznaniowych kosztem drugiego³⁸. Napięcia między metodystami były widoczne przynajmniej od początku lat 50., gdy władze KEA zaczęły działać na rzecz zwiększenia swojej obecności na Mazurach. KEA wysunął nawet propozycję „zjednoczenia”, tj. przyjęcia przez lokalnych metodystów (w tym duchownych) konfesji luteranckiej. Do połączenia obu kościołów nie doszło, ale KEA zaczęło odzyskiwać wpływ w regionie³⁹.

W wyniku przeprowadzonej analizy relacji metodystów z luteranami w 1954 r. zaczęto czynić szczególne starania zmierzające do likwidacji Kościoła metodystycznego na Mazurach i wprowadzenia w jego miejsce luteran. Przyczyn tego należy

³⁷ Tamże, s. 75; J. Dziobek-Romański, *Uznawanie związków religijnych...*, s. 221.

³⁸ R. Michalak, *Polityka wyznaniowa...*, s. 169.

³⁹ J. Kłaczek, *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1945–1975*, Toruń 2010, s. 364–368.

upatrywać w poglądzie metodystów polskich o byciu jedynym spadkobiercą KU. Uzasadniało to metodystyczne przekonanie o tym, że jedynie ich konfesja powinna prowadzić działalność ewangelizacyjną na Mazurach, a aktywność luterńska powinna pozostawać ograniczona. Ks. Józef Naumiuk twierdził, że KEA może przyczynić się do konwersji Mazurów na katolicyzm. Stanowisko to zostało błędnie zinterpretowane przez władze państwowe, które uznawały katolicyzm za symbol polskości. W związku z tym zaczęto postrzegać metodystów jako zagrożenie dla repolonizacji mieszkańców tego regionu, a działalność Kościoła – za prowadzoną w duchu niemieckiego rewizjonizmu. Było to oczywiście niezrozumienie stanowiska ks. Naumiuka, który katolicyzm uznawał za odwiecznego przeciwnika protestantyzmu i w swoich słowach odnosił się jedynie do takiego znaczenia tej myśli. Rzekomą germanofilię metodystów zaczęto argumentować faktem, że ich duchowni wykorzystywali togi jako strój liturgiczny, a prowadzone nabożeństwa opierali na porządku nabożeństw ewangelicko-unijnych. Co więcej, za negatywny stosunek do polskości zaczęło być uznawane nauczanie w seminarium teologicznym języków angielskiego i niemieckiego⁴⁰.

W maju 1954 r. Wydział ds. Wyznań Religijnych przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie zakazał metodystom pełnienia posługi w tym mieście i lokalna, licząca niemal sześćset wiernych parafia została włączona do KEA. Nie był to jedyny taki przypadek. W kolejnych latach wierni próbowali utrzymywać kontakty ze swoimi byłymi duszpasterzami. Sami duchowni również zwracali się do władz świeckich z wnioskami o możliwość sprawowania posługi. W takiej sytuacji znalazł się m.in. elcki pastor ks. Edward Małłek, który odpowiadając na prośbę grupy mieszkańców Mrągora, chciał uzyskać zgodę na udzielanie im komunii, ale spotkał się z odmową, a lokalni wierni w końcu pogodzili się z zaistniałą sytuacją i przyjęli zmiany konfesyjne. Nie wszyscy jednak zaakceptowali przejście do KEA – ponad stuosobowa grupa spotykała się później w kaplicy Kościoła Adwentystów Dnia Siódmego⁴¹.

W odpowiedzi na tak prowadzoną politykę władz państwowych ks. Naumiuk skierował pismo do Wojewódzkiej Rady Narodowej w Olsztynie oraz UdSW, w którym przypominał sukcesy repolonizacyjne wśród mieszkańców Mazur. Określił cel metodystów jako odzyskanie dla Polski tego, co Niemcy zagrabili, i argumentował go nie tylko promocją nauki chrześcijańskiej, lecz także poszanowaniem dla historii i godności ludności autochtonicznej. Jako przykłady działań przywoływał budowanie świadomości narodowej i pomoc najbardziej potrzebującym. Stwierdził również, że

⁴⁰ R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 118.

⁴¹ Tamże, s. 119.

Kościół metodystyczny jest najodpowiedniejszy dla przeprowadzenia akcji repolonizacyjnej na Mazurach, ponieważ należy do nurtu protestanckiego, co jest istotne dla lokalnych mieszkańców, a przy tym nie ma powiązań z Niemcami. Należy tutaj przypomnieć, że właśnie te okoliczności były powodem, dla którego gromadkarze zwrócili się do metodystów z prośbą o rozpoczęcie pełnienia wśród nich posługi. Dla ks. Naumiuka nie bez znaczenia pozostawały misyjne korzenie metodyzmu, które w tym przypadku łączyły cele kościelne i polityczne. Zwrócono też uwagę na to, że Kościół już od 1945 r. współpracował z władzą, jeśli chodzi o krzewienie polskości w tej części Ziemi Zachodnich i Północnych. Pismo zakończone było wykazem zborów metodystycznych oraz podjętych działań. Podkreślano m.in. prowadzenie nabożeństw po polsku, naukę języka polskiego, działalność charytatywną, a także zachęcanie Mazurów do stania się polskimi obywatelami⁴².

Wystąpienie ks. Naumiuka nie zmieniło polityki władz. Od 1954 r. do połowy lat 60. gwałtownie zmniejszała się liczba metodystów. Kościół z ponad szesnastu tysięcy wiernych w całym kraju, z czego ok. dwunastu tysięcy na Mazurach, zachował niewiele ponad pięć tysięcy członków⁴³.

5. Operacja „Metody”

W tym miejscu należy ponownie przywołać fakt zmuszenia przez władze państwowe do złożenia urzędu Superintendenta Naczelnego przez ks. Józefa Naumiuka. Zastąpił go ks. Gustaw Burchart, który niedługo później został zastąpiony przez ks. Janusza Ostrowskiego, a ten z kolei przez ks. Józefa Szczepkowskiego. Wśród wymienionych nazwisk znajdują się zarówno przedstawiciele frakcji „Demokratów”, jak i „Komitetowców”. Kontynuowano tym samym politykę przenoszenia konfliktów wewnętrznych na sam szczyt kościelnej hierarchii. Nie można jednoznacznie stwierdzić, czy celem władzy było zdyskredytowanie przedstawicieli obu stronnictw w oczach Zachodu, który mógłby zmniejszyć lub całkowicie wstrzymać pomoc materialną dla polskich metodystów. Możliwe są również przeciwne przesłanki, jakoby komunistami kierowała by chęć jak najlepszego zaprezentowania się na Zachodzie, a zatwierdzanie na stanowisku Superintendenta Naczelnego członków różnych frakcji kościelnych miało charakter propagandowy. Wstrzymano jednak politykę likwida-

⁴² Pismo ks. Józefa Naumiuka do UdSW z dnia 16 listopada 1953 r., L.dz. 1469/UW/53, ze zbiorów ks. Z. Kamińskiego; R. Michalak, *Kościół metodystyczny na Warmii i Mazurach w latach stalinizmu*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie 2000, nr 2, s. 250–254; R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 120.

⁴³ R. Michalak, *Polityka wyznaniowa...*, s. 171; R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 119.

cyjną, zmierzającą do starcia Kościoła metodystycznego z wyznaniowej mapy Polski, przy jednoczesnej kontynuacji instrumentalnego wykorzystywania jego organów.

Przeprowadzenie zamierzonych działań wymagało od władz świeckich przeniknięcia do struktur kościelnych i gromadzenia jak największej ilości informacji. W tym celu w 1962 r. rozpoczęto przeciwko metodystom operację o kryptonimie „Metody”. W odróżnieniu od operacji „Moda”, która skierowana była przeciwko szerokiemu gronu osób z wielu parafii, w latach 60. skupiono się na inwigilowaniu przede wszystkim najwyższych władz kościelnych⁴⁴. Informatorzy wewnętrzni zostali rozmieszczeni głównie wokół ks. Witolda Benedyktowicza, który w tym czasie stał się centralną postacią Kościoła metodystycznego w PRL, będąc Superintendentem Naczelnym w latach 1969–1983. Ponadto sprawował funkcję Prezesa PRE w latach 1975–1983.

Ks. Benedyktowicz w różnych okresach mógł cieszyć się poparciem wewnątrz Kościoła metodystycznego, PRE, czy nawet kręgów władzy państwowej. Te ostatnie musiały być zadowolone, gdy w 1966 r., jeszcze przed wybraniem go na najwyższy urząd w Kościele, w trakcie obchodów Tysiąclecia Państwa Polskiego, których część organizowana przez polskich ewangelików odbywała się w ewangelicko-augsburskim kościele pw. Świętej Trójcy w Warszawie, wygłosił przemówienie na temat jedności narodu dzięki dwojakiemu, świeckiemu i kościelnemu charakterowi uroczystości, co miało łączyć wiernych i niewierzących⁴⁵.

Informacje przekazywane przez informatorów do MSW w latach 70. i na początku lat 80. skupiały się głównie na osobistych ambicjach ks. Benedyktowicza. Zasadniczym jego celem miało być objęcie urzędu rektora Chrześcijańskiej Akademii Teologicznej i na to nakierowana miała być cała jego aktywność w Kościele i PRE. W siedzibie PRE miał przebywać jedynie 1–2 godziny tygodniowo. W aktach został przedstawiony jako osoba apodyktyczna, lubiąca sama podejmować decyzję, z którą ciężko się współpracuje, przez co nie cieszył się zbyt dużym poparciem i spotykał się z krytyką wśród członków obu organizacji. Zarzucano mu współpracę z władzą (ale nie o charakterze agenturalnym) i interwencję w UdSW w celu zablokowania wyboru na Superintendenta Naczelnego ks. Karola Oskara Napierskiego, a także niepromowanie księży w kontaktach z kościołami ewangelickimi na świecie. Udział w wydarzeniach kościelnych o charakterze międzynarodowym miał być zarezerwowany dla niego oraz Sekretarza PRE ks. Zdzisława Pawlika. Jego działalność, związana z realizacją osobistych ambicji, miała dać służbom nadzieję na zwerbowanie go w charakterze tajnego współpracownika, ale próby te okazały się nieskuteczne.

⁴⁴ R. Michalak, *The Methodist Church...*, s. 126.

⁴⁵ Tamże, s. 125.

Dowodem na takie oczekiwania względem duchownego miało być przyznanie mu zapomóg doraźnych⁴⁶.

Raporty przygotowywane przez tajnych współpracowników inwigilujących ks. Benedyktowicza tworzą jego negatywny obraz. Należy jednak zauważyć, że ich autorami były osoby mu nieprzychylnie, warto więc skonfrontować to stanowisko z warunkami, w których inwigilowany musiał funkcjonować. Ks. Benedyktowicz sprawował urzędy Superintendenta Naczelnego Kościoła Metodystycznego i Prezesa PRE na tyle długo, że musiał mieć wystarczająco silne wsparcie wewnętrzne. Warte podkreślenia jest stanowisko części księży⁴⁷ biorących udział w wyborach nowego zwierzchnika polskich metodystów w 1983 r., którzy twierdzą, że gdyby ks. Benedyktowicz zechciał kandydować na kolejną kadencję, to miałby wystarczające poparcie wśród duchownych, jeśli chodzi o utrzymanie władzy w Kościele. Jednym z powodów, dla którego nie chciał pozostać na stanowisku, miałyby być wola przekazania władzy młodszemu pokoleniu⁴⁸.

Przywołanie skromnej ilości czasu spędzanego w siedzibie PRE przy ul. Willowej o niczym nie świadczy, z prostego powodu: ks. Benedyktowicz i jego współpracownicy zdawali sobie sprawę z możliwej inwigilacji prowadzonej przy pomocy podsłuchów, dlatego wszystkie ważne decyzje omawiali i podejmowali podczas spacerów. Nie można było duchownemu odmówić ambicji i charyzmy, jednak na podstawie wspomnień wielu księży, którzy go znali, jawi się jako osoba, która w swoich działaniach kierowała się dobrem Kościoła. Tak miało być w przypadku nominacji ks. Napierskiego, która według ks. Benedyktowicza wymagała zablokowania, ponieważ groziła uzależnieniem polskiego metodyzmu od Niemców. Twierdzenia o uniemożliwianiu wyjazdów na międzynarodowe konferencje oraz zagraniczne studia opierają się na raportach tajnych współpracowników, ale powinny zostać skonfrontowane z faktem, że do tej pory żyją osoby, które brały czynny udział w kontaktach ekumenicznych z kościołami ewangelickimi z innych krajów, czy to jako członkowie

⁴⁶ Tamże, s. 124 i nn. Przykładem prowadzenia międzynarodowych relacji ekumenicznych z myślą o własnej korzyści miał być również epizod związany z samochodem podarowanym PRE przez Kościół Ewangelicki Nadrenii. Ks. Benedyktowicz przekazał go swojemu synowi, Miłoszowi. Ze wspomnień Krzysztofa Kuczmy, który znał obu Benedyktowiczów, wynika, że Miłosz był kierowcą swojego ojca. Szerzej na temat zapomóg doraźnych oraz nagród noworocznych dla duchownych kościołów mniejszościowych pisze M. Zawisłak, *Fundusz Kościelny w latach 1950–1989*, Lublin 2021, s. 178 i nn. oraz s. 308–309.

⁴⁷ Informacja pozyskana od ks. Kleszczyńskiego, ks. Kamińskiego, ks. Ostryka, ks. Pusleckiego.

⁴⁸ W 1983 r. Superintendentem Naczelnym został ks. Adam Kuczma, zaś jego zastępcą ks. Kleszczyński. Fragmenty Konferencji Dorocznej, podczas której doszło do zmiany władzy, zostały zawarte w raporcie Telewizji Polskiej z cyklu „Kościoły i Religie w Polsce. Kościół Metodystyczny”, wyemitowanym w 1983 r.

delegacji Polskiej Rady Ekumenicznej, czy – w odniesieniu do metodyzmu – jako reprezentanci tego kościoła⁴⁹.

Krytyka ks. Benedyktowicza opiera się również na zarzucaniu mu udzielenia aprobaty dla wprowadzenia stanu wojennego oraz członkostwie w Radzie Konsultacyjnej przy Przewodniczącym Rady Państwa. Wspomnienia osób, które go pamiętają, wskazują jednak na jego krytyczny stosunek do działań władz państwowych wygłaszany na forum wewnętrznym Kościoła i PRE oraz prawdopodobnie zmianę zdania⁵⁰.

Dodatkowej weryfikacji powinien zostać poddany fakt finansowania ze środków Funduszu Kościelnego działalności zboru w Warszawie oraz całego Kościoła metodystycznego, w szczególności w okresie 1974–1989⁵¹.

Zakończenie

Kościół metodystyczny w czasach Polski Ludowej, podobnie jak inne związki wyznaniowe w tym okresie, poddawany był próbom rozpracowania przed organy administracji publicznej i aparat bezpieczeństwa państwa. Inwigilacji poddawani byli nie tylko przedstawiciele najwyższych władz kościelnych. Obserwowano księży, świeckich zaangażowanych w działalność swoich parafii, jak i pracowników Kościoła oraz związanych z nim podmiotów, a także aktywną w tamtym okresie młodzież.

Pozyskiwane informacje ułatwiały ingerencję w sprawy wewnętrzne polskich metodystów, którym z powodu niekiedy głębokich podziałów nawet w podstawowych kwestiach trudniej było dbać o pomyślny rozwój Kościoła. Mimo ostro

⁴⁹ Informacje zawarte w tym akapicie pochodzą od ks. Kamińskiego, ks. Kleszczyńskiego, ks. Puśleckiego oraz ks. Reichelta. W odniesieniu do wyjazdów zagranicznych ks. Kamiński i ks. Reichelt wspominają ciesząc się popularnością wśród polskich duchownych protestanckich wyjazdy organizowane przez Ewangelicko-Reformowany Kościół Szwajcarii. Ks. Kleszczyński potwierdza udział przedstawicieli różnych kościołów zrzeszonych w PRE w wydarzeniach organizowanych przez Chrześcijańską Konferencję Pokojową, Konferencję Kościołów Europejskich i Światową Radę Kościołów. Dodaje jednak, że organizacja delegacji na część z tych wyjazdów nie zależała od ks. Benedyktowicza, lecz od władz poszczególnych związków wyznaniowych. Ponadto już po ustąpieniu z urzędu ks. Benedyktowicz przygotowywał listy polecające dla osób chcących studiować za granicą. Dotyczy to ks. Puśleckiego oraz Krzysztofa Kuczmy, którzy w 1985 r. wyjechali odpowiednio na Ecumenical Institute of World Council of Churches oraz Garrett-Evangelical Theological Seminary i Northwestern University.

⁵⁰ Z. Tranda, *Ks. prof. Witold Benedyktowicz, jakiego pamiętam*, Jednota 1997, nr 6. Potwierdzają to również ks. Kamiński i ks. Puślecki.

⁵¹ Jak podaje M. Zawisław, zbor w Warszawie otrzymywał ze środków Funduszu Kościelnego regularne dotacje, zaś na działalność Kościoła metodystycznego przeznaczono 500 000 zł w latach 1985–1988. Zob. M. Zawisław, *Fundusz Kościelny...*, s. 278–281.

zarysowanego sporu między „Grupą Komitetową” i „Pastorami Demokratami” niełatwo jest stwierdzić, czy komunistyczni decydenci bardziej ochoczo wspierali to drugie stronnictwo, co mogłoby się wydawać naturalne z uwagi na jego stosunek do rzeczywistości Polski Ludowej. Wydaje się, że pozytywne gesty względem władz kościelnych nie zależały od tego, kto w danym momencie rządził, lecz miały charakter instrumentalny, którego celem było prowadzenie własnej polityki wyznaniowej i kończyły się, gdy tylko stwierdzano, że mogą przynieść więcej szkód niż zysków.

Wśród metodystów znajdowały się osoby, które współpracowały z władzami komunistycznymi i aparatem bezpieczeństwa. Ich działalność stawia w niekorzystnym świetle niektórych księży, którzy nie zasługują na taką ocenę. Niemniej przy ocenie informacji pozyskiwanych z donosów powinno kierować się nie tylko faktem zaistnienia lub nie jakiegoś zdarzenia, ale również kontekstem wynikającym z uwarunkowań, w których znajdowały się osoby pojawiające się w tych dokumentach.

Z uwagi na obszerność materiałów źródłowych niniejsze opracowanie stanowi jedynie przyczynek do dalszych badań. Analiza istniejących dokumentów i wspomnienia świadków oraz uczestników wydarzeń mogą być podstawą do dalszych studiów.

Bibliografia

- Borowiak J., *Kościół Ewangelicko-Methodystyczny w Polsce*, Warszawa 1999.
- Dziobek-Romański J., *Uznawanie związków religijnych w Polsce (1944–1989) narzędziem dyskryminacyjnej polityki władz*, Lublin 2004.
- Kamiński Z., *Droga do ustawowej regulacji sytuacji prawnej Kościoła Ewangelicko-Methodystycznego w RP*, *Rocznik Teologiczny* 1997, nr 1–2.
- Kłaczek J., *Kościół Ewangelicko-Augsburski w Polsce w latach 1945–1975*, Toruń 2010.
- Langer T., *Państwo a nierzymskokatolickie związki wyznaniowe w Polsce Ludowej*, Poznań 1967.
- Michalak R., *Kościół metodystyczny na Warmii i Mazurach w latach stalinizmu*, *Komunikaty Mazursko-Warmińskie* 2000, nr 2.
- Michalak R., *The Methodist Church in Poland: Activity and Political Conditions, 1945–1989*, Routledge 2021.
- Michalak R., *Polityka wyznaniowa państwa polskiego wobec mniejszości religijnych w latach 1945–1989*, Zielona Góra 2014.
- Puślecki E., *Powracająca fala. Działalność Południowego Episkopalnego Kościoła Metodystycznego w Polsce w latach 1920–1924. Studium historyczno-teologiczne*, Warszawa 2001.
- Sławiński W., *Objectives, Tactics, and Actions of Communist Authorities towards the Christian Religious Minorities between 1945 and 1956*, *Law and Administration in Post-Soviet Europe* 2018, t. 5, nr 1.

- Sławiński W., *Ze studiów nad polityką wyznaniową z Polsce w latach 1944–1956. Mniejszości wyznaniowe*, Toruń 2021.
- Stephens P., *The Methodist Church of Eastern Europe, Religion in Communist Lands* 1977, nr 5.
- Tranda Z., Ks. prof. Witold Benedyktowicz, *jakiego pamiętam*, Jednota 1997, nr 6, <https://www.jednota.pl/index.php/wspomnienia-1997/3108-ks-prof-witold-benedyktowicz-jakiego-pamietam> [dostęp: 7.08.2025 r.].
- Urban K., *Luteranie i metodyści na Mazurach 1945–1957. Wybór materiałów*, Kraków 2000.
- Winiarczyk-Kossakowska M., *Ustawy III Rzeczypospolitej o stosunku państwa do kościołów chrześcijańskich*, Warszawa 2004.
- Zawiślak M., *Fundusz Kościelny w latach 1950–1989*, Lublin 2021.
- Zieliński T.J., *Stosunek państwa do mniejszości związków religijnych w Polsce Ludowej w perspektywie ówczesnej doktryny prawa konstytucyjnego i wyznaniowego*, w: *Władze Polski Ludowej a mniejszościowe związki wyznaniowe*, red. T.J. Zieliński, Warszawa–Katowice 2010.
- Zuber D., *Pastor Edward Małek – między gromadkarstwem a metodyzmem*, w: *Protestanci na Mazurach. Historia i literatura. Studia*, red. J. Ławski, D. Zuber, K. Bogusz, Białystok–Ełk 2017.

Glosa krytyczna do wyroku C-814/21 Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej

Critical commentary on judgment C-814/21
of the Court of Justice of the European Union
Критический комментарий к решению C-814/21
Суда Европейского Союза
Критичний коментар до рішення C-814/21
Суду справедливості Європейського Союзу

JAKUB CHRUSCIEL

Mgr, Uniwersytet Rzeszowski

e-mail: jakub.chrusciel99@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0009-8351-2530>

Streszczenie: Przedmiotem komentarza jest analiza wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 19 listopada 2024 r. w sprawie C-814/21, dotyczącego prawa obywateli Unii Europejskiej niebędących obywatelami Polski do przynależności do partii politycznych funkcjonujących w Polsce. Celem glosy jest ocena zgodności tego orzeczenia z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej, analiza wyroku w kontekście zasady przyznania kompetencji wywodzącej się z Traktatu o Unii Europejskiej oraz weryfikacja możliwości stosowania jego postanowień w ramach polskiego porządku prawnego. W komentarzu zastosowano metodę dogmatyczno-prawną. Ujęte zostało orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego, przepisy Konstytucji RP, ustaw i traktatów oraz przekrój stanowisk przedstawicieli doktryny. Wskazano także ewentualne skutki aprobaty wyroku w polskim porządku prawnym. Na podstawie przeprowadzonej analizy należy stwierdzić, iż orzeczenie TSUE wykracza poza przyznane kompetencje (stanowi działanie *ultra vires*), a stosowanie jego postanowień godziłoby w postanowienia Konstytucji RP, w szczególności art. 11 ust. 1 oraz art. 8 ust. 1 (zasada nadrzędności konstytucji). Zwrócono uwagę na problemy wynikające z tego typu orzecznictwa. W konkluzji podkreślono kluczowe znaczenie kontroli konstytucyjnej oraz suwerennego wyznaczania granic integracji przez państwa członkowskie.

Słowa kluczowe: Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej, Konstytucja RP, partie polityczne, obywatelstwo unijne, prawo zrzeszania się

Summary: The subject of this commentary is an analysis of the judgment of the Court of Justice of the European Union of 19 November 2024 in Case C-814/21 concerning the right of European Union citizens who are not Polish citizens to belong to political parties operating in Poland. The aim of the commentary is to assess the compatibility of this judgment with the Constitution of the Republic of Poland, to analyse the judgment in the context of the principle of conferral of competence derived from the Treaty on European Union, and to verify the applicability of its provisions within the Polish legal order. The commentary uses a dogmatic-legal approach. It covers the case law of the Constitutional Tribunal, provisions of the Polish Constitution, laws and treaties, as well as a cross-section of positions held by representatives of legal doctrine. It also indicates the possible effects of the approval of the judgment in the Polish legal system. Based on the analysis, it should be concluded that the CJEU ruling exceeds its powers (it constitutes an *ultra vires* action), and the application of its provisions would violate the provisions of the Polish Constitution, in particular Article 11 (1) and Article 8 (1) (the principle of the supremacy of the Constitution). Attention was drawn to the problems arising from this

type of case law. The conclusion emphasised the key importance of constitutional review and the sovereign determination of the limits of integration by Member States.

Key words: Court of Justice of the European Union, Constitution of the Republic of Poland, political parties, EU citizenship, freedom of association

Резюме: Предметом комментария является анализ решения Суда Европейского Союза от 19 ноября 2024 г. по делу C-814/21, касающегося права граждан Европейского Союза, не являющихся гражданами Польши, на членство в политических партиях, действующих в Польше. Целью комментария является оценка соответствия этого решения с Конституцией Республики Польша, анализ решения в контексте принципа предоставления полномочий, вытекающего из Договора о Европейском союзе, а также проверка возможности применения его положений в рамках польского правопорядка. В комментарии использован догматико-правовой метод. В нем отражена судебная практика Конституционного Суда, положения Конституции Республики Польша, законов и договоров, а также мнения представителей правовой доктрины. Также указаны возможные последствия одобрения этого решения в польском правовом порядке. На основании проведенного анализа следует констатировать, что решение Суда Европейского Союза выходит за пределы предоставленных полномочий (является действием *ultra vires*), а применение его положений противоречило бы положениям Конституции Республики Польша, в частности ст. 11 п. 1 и ст. 8 п. 1 (принцип верховенства Конституции). Были отмечены проблемы, возникающие в связи с такой судебной практикой. В заключении было подчеркнуто ключевое значение конституционного контроля и независимого определения границ интеграции государствами-членами.

Ключевые слова: Суд Европейского Союза, Конституция Республики Польша, политические партии, гражданство ЕС, право на объединение

Анотація: Об'єктом коментаря є аналіз рішення Суду справедливості Європейського Союзу від 19 листопада 2024 року у справі C-814/21, що стосується права громадян Європейського Союзу, які не є громадянами Польщі, на членство в політичних партіях, які діють у Польщі. Метою коментаря є оцінка відповідності цього рішення Конституції Республіки Польща, аналіз його в контексті принципу надання повноважень, що впливає з Договору про Європейський Союз, а також перевірка можливості застосування його положень у межах польського правового порядку. У коментарі застосовано догматико-правовий метод. Проаналізовано судову практику Конституційного Суду, положення Конституції Республіки Польща, законів і міжнародних договорів, а також наведено позиції представників доктрини. Особливу увагу приділено можливим наслідкам визнання рішення чинним у польському правовому порядку. На підставі проведеного аналізу слід констатувати, що рішення СЕС виходить за межі наданих повноважень (є актом *ultra vires*), а застосування його положень суперечило б положенням Конституції Республіки Польща, зокрема ст. 11 ч. 1 та ст. 8 ч. 1 (принцип верховенства Конституції). У висновках підкреслено ключове значення конституційного контролю та суверенного визначення меж інтеграції державами-членами.

Ключові слова: Суд справедливості Європейського Союзу, Конституція Республіки Польща, політичні партії, громадянство ЄС, право на об'єднання

Wstęp

Dnia 19 listopada 2024 r. Trybunał Sprawiedliwości Unii Europejskiej¹ rozpatrzył dwie tożsame skargi skierowane przez Komisję Europejską². Przedmiot sporu

¹ Dalej: TSUE lub Trybunał Sprawiedliwości.

² Dalej: KE lub Komisja.

dotyczył prawa do przynależności do partii politycznych w państwach członkowskich przez cudzoziemców, zamieszkujących terytorium państwa członkowskiego, będących obywatelami Unii Europejskiej. W polskim i czeskim systemie prawnym taka możliwość jest przewidziana jedynie dla obywateli tychże państw. Komisja Europejska motywowała swój wniosek możliwością naruszenia przepisów Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej³.

TSUE przychylił się do skargi i uznał, że odmawiając obywatelom UE, którzy nie posiadają obywatelstwa polskiego, ale zamieszkują teren Rzeczypospolitej Polskiej prawa do członkostwa w partii politycznej, Polska uchybiła zobowiązaniom, które ciążyą na niej na mocy art. 22 TFUE⁴. Sprawa C-814/21 dotyczy zatem kolizji prawa unijnego z prawem konstytucyjnym Rzeczypospolitej Polskiej. Przywołany wyrok stanowi problem prawny na kilku płaszczyznach, począwszy od rozważań dotyczących skali kompetencji przyznanych Unii Europejskiej i przekraczania ich przez instytucje unijne, przez zakres charakteru orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości, a skończywszy na skuteczności realizacji norm konstytucyjnych w obliczu obecności Polski w Unii Europejskiej.

Niniejszy komentarz analizuje wyrok Trybunału Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 2024 r. (sprawa C-814/21), dotyczący prawa cudzoziemców – obywateli UE zamieszkujących Polskę do zrzeszania się w partiach politycznych działających w Polsce. Problem badawczy glosy sprowadza się do odpowiedzi na pytanie, czy orzeczenie TSUE można pogodzić z przepisami Konstytucji RP i wynikającą z traktatu zasadą przyznania kompetencji oraz czy Polska jest zobowiązana do jego stosowania, mimo konstytucyjnych ograniczeń dotyczących przynależności do partii politycznych.

W komentarzu zastosowana zostanie metoda dogmatyczno-prawna. Autor przywoła przepisy konstytucji oraz aktów rangi ustawowej, orzecznictwo sądu konstytucyjnego, a także stanowisko przedstawicieli doktryny. Analizę i ocenę stanowiska TSUE poprzedzi prezentacja przebiegu postępowania sądowego. W konkluzji zostanie udowodnione, iż mimo orzeczenia Trybunału Sprawiedliwości Polska nie jest zobowiązana do dokonywania zmian w wewnętrznym porządku prawnym.

³ Dalej: TFUE.

⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 19 listopada 2024 r. w sprawie C-814/21, ECLI:EU:C:2024:963.

1. Przedmiot sporu – zarzuty ze strony Komisji Europejskiej

Sprawa C-814/21 została zainicjowana przez Komisję Europejską. W skardze wniesionej w dniu 21 grudnia 2021 r. przeciwko Polsce KE żądała uznania przez TSUE, że Polska uchybiła obowiązkom wynikającym z art. 22 TFUE. Zdaniem KE ograniczenie możliwości przynależności do partii politycznych ogranicza możliwość równego kandydowania w wyborach.

Art. 22 TFUE przyznaje obywatelom UE, których miejsce zamieszkania znajduje się na terenie państwa członkowskiego, a którzy nie są jego obywatelami bierne i czynne prawo wyborcze w wyborach lokalnych i w wyborach do Parlamentu Europejskiego⁵ w tym państwie na zasadach odpowiadających regułom przewidzianym dla obywatela tego państwa⁶. Komisja motywując swoją skargę, uznała, że zakaz członkostwa w partiach politycznych dla obywateli UE mieszkających w Polsce, ale nieposiadających polskiego obywatelstwa, ogranicza ich możliwość korzystania z praw politycznych na równi z obywatelami Polski, zgodnie z art. 22 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej⁷. Tym samym brak możliwości przynależenia do partii politycznej przez cudzoziemców posiadających obywatelstwo Unii Europejskiej wpływa na skuteczność realizacji przepisów traktatowych.

2. Postępowanie poprzedzające

Postępowanie poprzedzające wniesienie skargi było rozłożone na okres wieloletni i obejmowało wymianę stanowisk pomiędzy Komisją Europejską a Polską. W dniu 26 kwietnia 2013 r. Komisja skierowała do Polski wezwanie do usunięcia uchybienia w związku z przepisami ograniczającymi możliwość zakładania partii politycznych i członkostwa w nich wyłącznie do obywateli polskich. Polska zakwestionowała zarzut w odpowiedzi z dnia 24 lipca 2013 r. Następnie w dniu 22 kwietnia 2014 r. Komisja wydała opinię, podtrzymując zarzuty i wzywając Polskę do dostosowania przepisów w terminie dwóch miesięcy. Polska odpowiedziała 16 czerwca 2014 r., twierdząc, że art. 22 TFUE nie daje takich uprawnień obywatelom Unii niebędącym obywatelami państwa członkowskiego zamieszkania. W 2020 r. Komisja ponownie

⁵ Dalej: PE.

⁶ Art. 22 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 326/47 z 26.10.2012.

⁷ Sprawa C-814/21 – skarga wniesiona w dniu 21 grudnia 2021 r., Komisja Europejska przeciwko Rzeczypospolitej Polskiej, Dz. Urz. UE C 84 z 25.02.2022, s. 31.

zwróciła się do Polski o informacje o ewentualnych zmianach legislacyjnych. Polska w piśmie z dnia 26 stycznia 2021 r. podtrzymała swoje stanowisko.

3. Postępowanie sądowe i orzeczenie TSUE

Po skierowaniu sprawy do Trybunału Sprawiedliwości do sprawy odniósł się rzecznik generalny TSUE. W swojej opinii przekazał, iż „mimo że przystąpienie do partii politycznej wchodzi w zakres kompetencji państw członkowskich, przy wykonywaniu tej kompetencji państwa te powinny przestrzegać obowiązków wynikających z prawa Unii. Wynika z tego, że każdy «przemieszczający się» obywatel Unii powinien mieć możliwość wykonywania swojego prawa kandydowania w wyborach lokalnych i europejskich na takich samych zasadach jak obywatele krajowi”⁸. Dodano również, że „to zakazane przez prawo Unii odmienne traktowanie nie może być uzasadnione względami związanymi z poszanowaniem tożsamości narodowej. Prawo Unii nie wymaga bowiem od państw członkowskich, by zapewniły owym obywatelom Unii prawo głosowania i kandydowania w wyborach krajowych, ani nie zabrania im ograniczania roli tych obywateli w partii politycznej w kontekście wyborów krajowych”⁹. Stanowisko to prezentowało ograniczoną interpretację kwestii tożsamości narodowej, ponieważ zgodnie z art. 4 ust. 2 Traktatu o Unii Europejskiej¹⁰ Unia zobowiązuje się do szanowania cech definiujących Państwo Członkowskie, w szczególności obejmujących „tożsamość narodową, nierozzerwalnie związaną z ich podstawowymi strukturami politycznymi i konstytucyjnymi”¹¹.

W swoim orzeczeniu Trybunał Sprawiedliwości rozpatrując sprawę, przywołał szereg przepisów prawa europejskiego oraz przepisy prawa międzynarodowego. Jako pierwsza przywołana została Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹², nadająca każdemu prawo do swobodnego, pokojowego zgromadzania się oraz do swobodnego stowarzyszania się¹³. Z kolei art. 16

⁸ Opinie rzecznika generalnego w sprawach C-808/21 i C-814/21. Komunikat prasowy nr 3/24, Luksemburg, 11.01.2024.

⁹ Tamże.

¹⁰ Dalej: TUE.

¹¹ Traktat o Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 202/13 z 7.06.2016.

¹² Dalej: EKPC.

¹³ Art. 11 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., Dz. U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 z późn. zm.

EKPC wskazuje, że zasad tych „nie można uznać za wyłączone prawo Wysokiej Układającej się Strony do ograniczenia działalności politycznej cudzoziemców”¹⁴.

Następnie Trybunał Sprawiedliwości przytoczył przepisy traktatów europejskich TUE i TFUE. Wśród przywołanych przepisów znalazł się art. 20 TFUE nadający obywatelstwo Unii Europejskiej obywatelom państw członkowskich, w tym przyznający prawo do głosowania i kandydowania w wyborach do PE i w wyborach lokalnych „w państwie członkowskim, w którym mają miejsce zamieszkania, na takich samych warunkach jak obywatele tego państwa”¹⁵. Kolejnym wartym uwagi przepisem wskazanym w orzeczeniu jest art. 21 TFUE stanowiący, iż: „Każdy obywatel Unii ma prawo do swobodnego przemieszczania się i przebywania na terytorium państw członkowskich, z zastrzeżeniem ograniczeń i warunków ustanowionych w traktatach i w środkach przyjętych w celu ich wykonania”¹⁶. TSUE wskazał również wspomniany już przepis z art. 22 TFUE, który był podstawą skargi skierowanej przez Komisję Europejską. Oprócz prawa pierwotnego, Trybunał Sprawiedliwości odwołał się do przepisów prawa wtórnego. Przywołane zostały dyrektywa Rady 93/109/WE¹⁷ oraz dyrektywa Rady 94/80/WE¹⁸, stanowiące przepisy proceduralne w sprawie uczestniczenia obywateli UE w wyborach do PE i wyborach lokalnych. Trybunał Sprawiedliwości powołał się także na przepisy czterech ustaw krajowych: ustawę o partiach politycznych¹⁹, Kodeks wyborczy²⁰, ustawę o radiofonii i telewizji²¹ oraz Prawo o stowarzyszeniach²².

Przywołane zostało również stanowisko Komisji, zgodnie z którym art. 22 TFUE ustanawia ogólną zasadę równego traktowania i pociąga za sobą zniesienie wymogu przynależności państwowej jako warunku głosowania i kandydowania w wyborach samorządowych i europejskich. Brak możliwości zrzeszania się w partiach

¹⁴ Art. 16 Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności.

¹⁵ Art. 20 ust. 2 lit. b Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

¹⁶ Art. 21 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

¹⁷ Dyrektywa Rady 93/109/WE z dnia 6 grudnia 1993 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach do Parlamentu Europejskiego przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami, Dz. Urz. UE L 329 z 30.12.1993, s. 34–38.

¹⁸ Dyrektywa Rady 94/80/WE z dnia 19 grudnia 1994 r. ustanawiająca szczegółowe warunki wykonywania prawa głosowania i kandydowania w wyborach lokalnych przez obywateli Unii mających miejsce zamieszkania w Państwie Członkowskim, którego nie są obywatelami, Dz. Urz. UE L 368 z 31.12.1994, s. 38–47.

¹⁹ Ustawa z dnia 27 kwietnia 1997 r. o partiach politycznych, Dz. U. z 1997 r. Nr 98, poz. 604 z późn. zm.

²⁰ Ustawa z dnia 5 stycznia 2011 r. – Kodeks wyborczy, Dz. U. z 2011 r. Nr 21, poz. 112.

²¹ Ustawa z dnia 29 grudnia 1992 r. o radiofonii i telewizji, Dz. U. z 1993 r. Nr 7, poz. 34.

²² Ustawa z dnia 7 kwietnia 1989 r. – Prawo o stowarzyszeniach, Dz. U. z 1989 r. Nr 20, poz. 104.

politycznych wpływa na możliwość korzystania z prawa kandydowania ze względu na oferowane przez te organizacje zasoby finansowe i organizacyjne²³.

Dokonując oceny przedmiotu sporu, Trybunał Sprawiedliwości wskazał, powołując się na orzecznictwo z wyroku w sprawach C-59/18 i C-182/18²⁴, że badając zakres działania przepisu prawa unijnego, należy brać pod uwagę „nie tylko jego brzmienie i cele, którym on służy, ale także jego kontekst”²⁵. W art. 22 TFUE nie została bezpośrednio przewidziana kwestia uzyskania statusu członka partii politycznej, natomiast został ustanowiony „zakaz uzależnienia przez to państwo członkowskie wykonywania rzeczzonego prawa przez tego obywatela Unii od warunków innych niż te, które mają zastosowanie do jego własnych obywateli”²⁶.

TSUE uznał, iż zasada zakazująca dyskryminacji z art. 22 TFUE jest „szczególnym wyrazem ogólnej zasady równości, która należy do podstawowych zasad prawa Unii”²⁷ i choć brak jest przepisów unijnych regulujących zasady członkostwa obywateli UE w partiach politycznych innych państw członkowskich, to ustalanie tych warunków pozostaje w gestii państw członkowskich, które jednak są zobowiązane do przestrzegania prawa Unii przy wykonywaniu tej kompetencji. TSUE zwrócił także uwagę na to, że zabranianie obywatelom UE prawa do członkostwa w partiach politycznych narusza prawo do „swobodnego stowarzyszania się na wszystkich poziomach, zwłaszcza w sprawach politycznych, związkowych i obywatelskich”²⁸.

Nie zgodził się on również z podnoszonym przez stronę polską wskazaniem, że obywatele UE mają prawo do kandydowania z listy zgłaszanej przez partię polityczną lub koalicję partii politycznych, a obecność na listach nie jest związana z członkostwem w partii politycznej. Wskazał, że brak takiego uprawnienia na mocy art. 2 ust. 1 ustawy o partiach politycznych „skutkuje co do zasady wykluczeniem go z udziału w podejmowaniu przez tę partię decyzji co do jego zgłoszenia przez komitet wyborczy lub przynajmniej ograniczeniem jego udziału”, natomiast „partie polityczne odgrywają kluczową rolę w systemie wyborczym, a w konsekwencji w prawidłowym funkcjonowaniu europejskiego systemu demokratycznego”²⁹. TSUE uznał, że o ile organizacja krajowego życia politycznego jest częścią tożsamości narodowej, o tyle prawo do głosowania i kandydowania z art. 22 TFUE nie dotyczy

²³ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 19 listopada 2024 r. w sprawie C-814/21.

²⁴ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 14 lipca 2022 r. w sprawach połączonych C-59/18 i C-182/18, ECLI:EU:C:2022:567.

²⁵ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 19 listopada 2024 r. w sprawie C-814/21.

²⁶ Tamże.

²⁷ Tamże.

²⁸ Art. 12 ust. 1 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej, Dz. Urz. UE C 202/02 z 7.06.2016.

²⁹ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 19 listopada 2024 r. w sprawie C-814/21.

wyborów krajowych, a jedynie wyborów do PE i wyborów lokalnych. Podkreślił także, że zasady ujęte w art. 2 TUE – w tym przypadku zasada demokracji i zasada równego traktowania – są kluczowymi wartościami UE. Unormowania z art. 22 są zdaniem TSUE konkretyzacją wskazanych zasad.

4. Cenzus obywatelstwa

Podstawowe unormowania dotyczące partii politycznych w Polsce znajdują się już w I rozdziale Konstytucji RP. W jednym z orzeczeń Trybunał Konstytucyjny podkreślił, że „fakt umieszczenia przepisów o partiach politycznych w rozdziale I Konstytucji zatytułowanym «Rzeczpospolita» (art. 11 i art. 13) świadczy o randze, jaką ustrojodawca nadaje partiom politycznym”³⁰. Najważniejszym przepisem w kontekście sporu jest art. 11 ust. 1 Konstytucji RP, który stanowi: „Rzeczpospolita Polska zapewnia wolność tworzenia i działania partii politycznych. Partie polityczne zrzeszają na zasadach dobrowolności i równości obywateli polskich w celu wpływania metodami demokratycznymi na kształtowanie polityki państwa”³¹.

W doktrynie dominuje stanowisko, które przyjmuje literalne brzmienie przepisu z art. 11 Konstytucji RP i wyklucza udział cudzoziemców w partiach politycznych³². Partie są postrzegane jako obywatelskie organizacje zrzeszające osoby o zbliżonych poglądach i wartościach, służące do podejmowania inicjatyw mających skutkować realizacją ich postulatów³³. Wskazuje się także, że art. 11 Konstytucji RP precyzuje zasięg podmiotowy gwarancji tworzenia i funkcjonowania partii politycznych, zawężając tę możliwość do prawa przysługującego obywatelom polskim³⁴. Zdaniem Lecha Garlickiego wspomniany przepis ustawy zasadniczej ustanawia warunki, jakie musi spełniać dana organizacja, aby mogła zostać określona mianem partii politycznej. Składają się na nią trzy elementy, które należy spełnić łącznie: zrzeszanie wyłącznie obywateli polskich, na zasadzie dobrowolności i równości członków oraz ukierunkowanie partii na wpływanie metodami demokratycznymi na politykę

³⁰ Wyrok TK z dnia 14 grudnia 2004 r., K 25/03, Dz. U. z 2024 r. Nr 273, poz. 2721.

³¹ Art. 11 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.

³² R. Stronk, *Prawa wyborcze cudzoziemców w polskim porządku prawnym*, w: *Aktualne wyzwania prawa*, red. M. Zubik, J. Podkowik, Warszawa 2021, s. 161.

³³ S. Dębski, *Przemiany demokratyczne w Polsce: stowarzyszenia a partie polityczne*, Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość 2012, nr 9, s. 384.

³⁴ B. Przywora, *Instytucja partii politycznej w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, Przegląd Sejmowy 2021, nr 3, s. 105.

państwa³⁵. Podkreśla on także jednoznacznie istniejące różnice w statusie prawnym obywateli i cudzoziemców, w kontekście praw politycznych³⁶. Działalność w ramach partii politycznej jest uprawnieniem społeczności do oddziaływania na zmiany w systemie prawnym państwa³⁷. W doktrynie wskazuje się również na bezpośrednie czerpanie ustawodawcy z art. 11 Konstytucji RP przy tworzeniu ustawowych ram partii politycznej³⁸.

Opisane stanowiska wpisują się w wykładnię Trybunału Konstytucyjnego. TK stwierdził: „partia polityczna, rozumiana jako dobrowolne zrzeszenie, którego podstawowym zadaniem jest zorganizowanie tych działań, jakie na mocy konstytucji należą do obywateli jako podmiotu zwierzchniej władzy w państwie, powinna stanowić dynamiczną jedność jej wewnętrznych i zewnętrznych struktur oraz metod działania. Jedność ta powinna umożliwiać obywatelom zrzeszającym się w partiach politycznych zorganizowany i skuteczny wpływ lub udział w demokratycznie sprawowanej władzy”³⁹. W wyroku o sygn. K 11/03 sąd konstytucyjny uznał, iż „konstytucja tworzy przesłanki dla funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego, w którym właśnie obywatele, zorganizowani w różnych strukturach formalnych (partie polityczne, stowarzyszenia, organizacje społeczne, fundacje) realizują swoje cele wpływając na sprawy publiczne [...] Konstytucyjne ramy modelu społeczeństwa obywatelskiego zawarte są w przepisach art. 11–13 Konstytucji, ze szczególnym uwzględnieniem art. 12 Konstytucji”⁴⁰.

Mniejszościowa część przedstawicieli doktryny uważa, iż można to uprawnienie rozszerzyć na cudzoziemców. Marcin Dąbrowski uznaje, że cenzus obywatelstwa dotyczy jedynie wpływania na politykę państwa, nie dotyczy on jednak tworzenia i działania w partii przez wyborców w celu oddziaływania na politykę samorządową oraz unijną⁴¹. Stanowisko to jest zbieżne z tezami uzasadnienia głosowanego orzeczenia, nie znajduje jednak szerszej aprobaty wśród konstytucjonalistów. Wskazuje się także, że TK mógłby dokonać wykładni przepisu z art. 11 Konstytucji RP

³⁵ L. Garlicki, *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 11, Warszawa 2024, s. 85.

³⁶ Tamże, s. 116–117.

³⁷ K. Kijańska, *Konstytucyjna wolność zrzeszania się jako gwarancja realizacji potrzeb politycznych jednostki*, *Horyzonty Polityki* 2014, t. 15, nr 50, s. 223.

³⁸ M. Florczak-Wątor, *Konstytucyjny status jednostki*, w: *Polskie prawo konstytucyjne*, red. P. Tuleja, Warszawa 2024, s. 134.

³⁹ Wyrok TK z dnia 8 marca 2000 r., Pp 1/99, <http://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WM-P20000080171/T/M20000171TK.pdf> [dostęp: 18.09.2025 r.].

⁴⁰ Wyrok TK z dnia 27 maja 2003 r., K 11/03, <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/wyrok-trybunalu-konstytucyjnego-sygn-akt-k-11-03-17031042> [dostęp: 18.09.2025 r.].

⁴¹ M. Dąbrowski, *Konstytucyjny aspekt zrzeszania się cudzoziemców w partiach politycznych w Polsce*, *Przegląd Sejmowy* 2011, nr 2, s. 123.

w tożsamy sposób, w jaki rozwiązał problem prawny związany z art. 62 Konstytucji RP w sprawie K 18/04⁴². W wyroku tym uznano, że prawa przyznane obywatelom polskim nie wykluczają rozszerzenia ich na inne podmioty, np. obywateli UE, jeśli przemawiają za tym przepisy unijne i konstytucyjna zasada otwarcia na integrację europejską. TK uznał, że prawa wyborcze w wyborach do organów lokalnych wynikają z przynależności do wspólnoty mieszkańców, a nie suwerenności narodu. Ze stanowiskiem tym polemizował Rafał Stronk, który uznał, że w przypadku art. 11 nie ma możliwości zastosowania reguły interpretacyjnej tożsamej do tej występującej w wyroku K 18/04⁴³.

5. Kompetencje UE a *ultra vires*

Unia Europejska jest organizacją międzynarodową funkcjonującą na podstawie traktatów europejskich. Traktaty te, stanowiące umowy międzynarodowe pomiędzy umawiającymi się stronami, wskazują na kompetencje, jakie państwa członkowskie godzą się przekazać do samodzielnej bądź współdzielonej realizacji. Zgodnie z art. 5 TUE granice kompetencji Unii Europejskiej wyznacza zasada przyznania. Jest ona ograniczona zasadami proporcjonalności i pomocniczości. Oznacza to, że kompetencje nieprzyznane UE należą wyłącznie do państw członkowskich. W kompetencjach nienależących do wyłącznych uprawnień UE jej instytucje mogą podejmować działania, ale tylko w takim zakresie, w jakim cele nie mogą zostać osiągnięte przez państwo członkowskie. Do państw członkowskich należy weryfikacja prawotwórczej kompetencji instytucji unijnych w kontekście przyznanych im kompetencji. Zgodnie z art. 4 ust. 2 TUE Unia zobowiązuje się do szanowania cech definiujących państwo członkowskie, w szczególności obejmujących „tożsamość narodową, nierozzerwalnie związaną z ich podstawowymi strukturami politycznymi i konstytucyjnymi”⁴⁴. Przepis ten, zdaniem części przedstawicieli doktryny, oznacza zakaz ingerencji Unii Europejskiej w podstawowe struktury polityczne i konstytucyjne państwa⁴⁵. Sądy

⁴² S. Biernat, *Czy obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej powinni mieć prawo zrzeszania się w partiach politycznych w Polsce?*, w: *Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, red. A. Kozłowski, Wrocław 2022, s. 53.

⁴³ R. Stronk, *Prawa wyborcze cudzoziemców...*, s. 161.

⁴⁴ Traktat o Unii Europejskiej.

⁴⁵ D. Woźniak, *Postrzeganie tożsamości narodowej przez polski Trybunał Konstytucyjny – analiza wyroku z dnia 7 października 2021 roku o sygn. K 3/21*, *Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne* 2023, nr 46 (3), s. 33.

konstytucyjne państw członkowskich wykazują wolę rozumienia przepisu art. 4 ust. 2 jako zapewniającego im możliwość badania zgodności procesu integracji z ich porządkami prawnymi⁴⁶.

Przepis art. 4 ust. 2 TUE stanowi zobowiązanie po stronie instytucji UE, wynikające z tego, że to państwa członkowskie powołały jej strukturę i zachowują władzę nad traktatami. Sam Trybunał Sprawiedliwości w orzecznictwie podkreślał zobowiązanie Unii do szanowania tożsamości narodowej państw członkowskich, nierozzerwalnie związanej z ich podstawowymi strukturami politycznymi i konstytucyjnymi⁴⁷. Jednocześnie w doktrynie zauważa się, iż w orzecznictwie TSUE występuje tendencja do uznawania prawa wynikającego z art. 4 ust. 2 TUE jedynie w jednostkowych przypadkach⁴⁸. Tego typu wykładnia ma zapewniać stosowanie norm prawa unijnego i traktowanie przepisu art. 4 ust. 2 TUE jako przepisu wyjątkowo pozwalającego na odstępstwo od stosowania norm unijnych, podlegającego interpretacji Trybunału Sprawiedliwości.

Jeśli chodzi o konstytucyjny status UE, jest ona traktowana jak organizacja międzynarodowa, a przekazanie jej uprawnień jest w polskim porządku prawnym regulowane przepisami rozdziału III. Odbywa się to na mocy art. 90, który ogranicza przekazanie kompetencji do „niektórych spraw”⁴⁹, a także reguluje proces wyrażenia zgody na nadanie kompetencji instytucjom unijnym.

Orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości nie tylko w omawianej sprawie, lecz także sensu *largo* interpretuje kompetencje Unii w sposób rozszerzający. Należy wskazać przykład orzeczenia w sprawie Izby Dyscyplinarnej Sądu Najwyższego⁵⁰, w której TSUE uznał swoją kompetencję do oceny kształtowania wymiaru sprawiedliwości oraz analizy niezależności organu konstytucyjnego, mimo iż kompetencja ta stanowi kompetencję wyłączną państw członkowskich. Tego typu wyrok, zdaniem Trybunału Konstytucyjnego, stanowi naruszenie zasady przyznania i działanie *ultra vires*⁵¹.

⁴⁶ D. Kabat-Rudnicka, *Tożsamość narodowa jako czynnik kształtujący relacje pomiędzy Unią Europejską a państwami członkowskimi*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica 2016, nr 17, s. 121–126.

⁴⁷ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 17 lipca 2014 r. w sprawach połączonych C-58/13 i C-59/13, ECLI:EU:C:2014:2088.

⁴⁸ M. Muszyński, *Tożsamość konstytucyjna jako granica lojalności państwa wobec UE*, Prokuratura i Prawo 2023, nr 1, s. 32–33.

⁴⁹ Art. 90 ust. 1 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej.

⁵⁰ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (wielka izba) z dnia 19 listopada 2019 r., w sprawach połączonych C-585/18, C-624/18 i C-625/18, ECLI:EU:C:2019:982.

⁵¹ Wyrok TK z dnia 7 października 2021 r., K 3/21, Dz. U. z 2021 r. poz. 1852.

Jednakże orzeczenie TK w tym zakresie stało się przedmiotem kolejnego toczącego się sporu pomiędzy Polską a Komisją Europejską⁵².

Należy wskazać, że zarówno w doktrynie, jak i w orzecznictwie TK dostrzeżono problemy wynikające z obecności Polski w Unii Europejskiej. Wobec powyższego niektórzy autorzy wskazują, że TSUE powinien bardziej uwzględniać interesy państw członkowskich i ich wizję przyszłej integracji⁵³. Część przedstawicieli widzi w tego typu orzecznictwie TSUE próbę pozatraktatowego przekształcenia organizacji międzynarodowej w państwo federalne⁵⁴. W przypadku orzeczeń sądów konstytucyjnych państw członkowskich podejmowana jest polemika odnośnie do zasadności uznawania danych działań instytucji unijnych za przekraczające kompetencje w kontekście integracji europejskiej⁵⁵. Szereg sądów konstytucyjnych państw członkowskich, w tym polski Trybunał Konstytucyjny, zastrzega sobie prawo do kontroli *ultra vires* względem instytucji Unii Europejskiej⁵⁶. Należy również zwrócić uwagę, że w doktrynie przyjmuje się zachowanie przez państwo władzy nad umowami międzynarodowymi⁵⁷.

6. Nadrzędna moc Konstytucji RP a pierwszeństwo stosowania prawa unijnego

Komentowane orzeczenie, mimo że bezpośrednio nie odnosi się do przepisów konstytucyjnych, dotyczy norm z nich wywodzonych. Przywołane przez TSUE i uznane za niezgodne z prawem UE przepisy znajdują swoją podstawę w art. 11 Konstytucji RP. W związku z tym na skutek orzeczenia dochodzi do sporu odnoszącego się do kwestii nadrzędności przepisów konstytucyjnych względem prawa unijnego.

⁵² Opinia Rzecznika Generalnego D. Spielmanna przedstawiona w dniu 11 marca 2025 r. w sprawie C-448/23, ECLI:EU:C:2025:165.

⁵³ N. Raičević, *Federalizacja UE a Europejski Trybunał Sprawiedliwości*, w: *Tendencje federalizacyjne Unii Europejskiej*, red. G. Pastuszko, Warszawa 2023, s. 108.

⁵⁴ J. Górski-Szymczak, G. Górski, *Orzeczenia ultra vires Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i ich ocena w orzecznictwie niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego. Uwagi na marginesie orzeczenia z 5 maja 2020 r.*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2021, nr 3 (61), s. 345.

⁵⁵ Zob. O. Gerstenberg, *The Uncertain Structure of Process Review in the EU: Beyond the Debate on the CJEU's Weiss Ruling and the German Federal Constitutional Court's PStP Ruling*, Jus Cogens 2021, t. 3, s. 279–301.

⁵⁶ Zob. L. Bober, *Doktryna „ultra vires” – odwrócenie integracji czy gwarancja jej trwałości?*, Paragraf. Studia z Prawa i Administracji 2024, nr 4.

⁵⁷ M. Granat, *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2024, s. 104–105.

TSUE powołuje się na wykształconą w swoim orzecznictwie⁵⁸ zasadę pierwszeństwa stosowania norm unijnych, która w przypadku kolizji norm unijnych i krajowych zakłada stosowanie norm prawa europejskiego, bez derogacji niezastosowanych przepisów⁵⁹. Przykład wykładni przepisów niemieckiej konstytucji dokonywanej przez Federalny Trybunał Konstytucyjny⁶⁰ stanowi problem dla urzeczywistnienia skuteczności tej zasady w zakresie, w jakim jest ona definiowana przez TSUE. Niemiecki sąd konstytucyjny jako pierwszy dokonywał kontroli *ultra vires* instytucji unijnych i zdefiniował „tożsamość konstytucyjną”, wyznaczając granicę prawa unijnego⁶¹.

Na gruncie polskiego prawa konstytucyjnego Konstytucja RP ma moc nadrzędną w polskim porządku prawnym, co wynika z art. 8, który zapewnia także stosowanie jej przepisów bezpośrednio. Zostało to potwierdzone w wykładni Trybunału Konstytucyjnego odnoszącej się do kwestii kolizji norm krajowych i unijnych⁶². W wyroku K 18/04⁶³ Trybunał Konstytucyjny wskazał możliwości rozwiązania sporu w przypadku zachodzenia nieusuwalnej sprzeczności pomiędzy przepisami krajowymi a przepisami prawa europejskiego.

7. Krytyczna ocena orzeczenia

Z wnioskami przedstawionymi w wyroku C-814/21 nie można się zgodzić na kilku płaszczyznach. Po pierwsze, kompetencje w zakresie partii politycznych są wyłącznymi uprawnieniami państw członkowskich i nie zostały przekazane Unii Europejskiej, a rozszerzanie kompetencji Unii Europejskiej poprzez powoływanie się i rozciąganie

⁵⁸ Wyrok TS z dnia 15 lipca 1964 r. w sprawie 6/64, https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-PL-ARRET-C-0006-1964-200406979-05_00.html [dostęp: 18.09.2025 r.].

⁵⁹ E. Calka, *Zasada pierwszeństwa w prawie Unii Europejskiej. Wybrane problemy*, Studia Iuridica Lublensia 2016, t. 25, nr 1, s. 47–48.

⁶⁰ Dalej: FTK.

⁶¹ Zob. BVerfG, wyrok z dnia 30 czerwca 2009 r., 2 BvE 2/08 – Lisbon-Urteil; wyrok z dnia 5 maja 2020 r., 2 BvR 859/15 – PSPP/Weiss; wyrok z dnia 12 października 1993 r., 2 BvR 2134/92 – Maastricht-Urteil.

⁶² Zob. wyroki TK z dnia: 11 maja 2005 r., K 18/04, Dz. U. z 2005 r. Nr 86, poz. 744; 27 kwietnia 2005 r., P 1/05, Dz. U. z 2005 r. Nr 77, poz. 680; 24 listopada 2010 r., K 32/09, Dz. U. z 2010 r. Nr 229, poz. 1506; 16 listopada 2011 r., SK 45/09, Dz. U. z 2011 r. Nr 254, poz. 1530; 14 lipca 2021 r., P 7/20, Dz. U. z 2021 r. poz. 1309; 7 października 2021 r., K 3/21, Dz. U. z 2021 r. poz. 1852; 10 marca 2022 r., K 7/21, Dz. U. z 2022 r. poz. 643 oraz postanowienie TK z dnia 19 grudnia 2006 r., P 37/05, OTK 2006, nr 11A, poz. 117.

⁶³ Wyrok TK z dnia 11 maja 2005 r., K 18/04.

interpretacji zasad traktatowych jest działaniem *ultra vires*. Po drugie, normy odnoszące się do kwestii zrzeszania w ramach partii politycznej nie są jedynie przepisami ustawowymi, jak zostało przyjęte w orzeczeniu, lecz wynikają z Konstytucji RP. Po trzecie, Konstytucja RP ma charakter nadrzędny względem prawa unijnego.

Należy zgodzić się ze stanowiskiem TK i konstytucjonalistów wskazujących na wynikający z art. 11 ust. 1 zasięg podmiotowy zrzeszenia w ramach partii politycznej. Posiadanie obywatelstwa polskiego jest warunkiem, którego spełnienie nadaje uprawnienie możliwości zrzeszenia w ramach partii. Wynika to z unormowań konstytucyjnych i orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Rola partii politycznych w polskim systemie ma swoje źródło w konstytucji i wiąże się z szeregiem zasad konstytucyjnych. Ustrój Rzeczypospolitej Polskiej w tym kontekście opiera się na realizacji zawartych w konstytucji zasad: suwerenności narodu, niepodległości, suwerenności państwa, demokratycznego państwa prawnego, społeczeństwa obywatelskiego, trójpodziału władzy, pluralizmu, praworządności.

Demokratyczne państwo nie może funkcjonować bez pluralizmu partii politycznych. Założenie ideowe przyjętej w Konstytucji RP konstrukcji partii politycznej zakłada, że naród poprzez partię polityczną ma możliwość zrzeszać się i wpływać demokratycznymi metodami na politykę państwa. Ograniczenie podmiotowe wynika więc z logiki traktowania partii politycznej jako narzędzia służącego realizacji demokratycznego sprawowania władzy przez naród, działającego w ramach określonego systemu prawnego. Konstytucja określając status i schemat zrzeszania, nie różnicuje działalności partii politycznej ze względu na poszczególne formy uczestnictwa w procesie demokratycznym, uznając jej uniwersalny charakter i funkcjonowanie na każdym szczeblu od lokalnego, przez krajowe, aż po europejskie.

Mimo ograniczenia udziału w partii politycznej, w wyborach samorządowych dostrzegalna jest obecność cudzoziemców na listach partyjnych⁶⁴. W związku z tym obecny stan prawny nie uniemożliwia działalności politycznej cudzoziemców, wyznacza jednak granicę wpływu w zakresie odpowiadającym ochronie suwerenności narodu polskiego. Należy wskazać, że w prawie części państw członkowskich znajdują się regulacje, które pozwalają na przynależność do partii politycznej przez osoby posiadające obywatelstwo państwa członkowskiego, a jednocześnie nieposiadających obywatelstwa państwa, które zamieszkują, mowa m.in. o Estonii i Słowenii⁶⁵. Przepisy te wynikają z woli państw członkowskich, a – na co rzecznik generalny sam

⁶⁴ M. Trojanowska-Strzęboszewska, *Partycypacja polityczna imigrantów w Polsce. Na przykładzie aktywności cudzoziemców w wyborach samorządowych w latach 2014 i 2018*, Migration Studies – Review of Polish Diaspora 2021, nr 1 (179), s. 199.

⁶⁵ P. Dębski, *Korzystanie przez partie polityczne z wolności statutowej w zakresie określania warunków członkostwa partyjnego*, Przegląd Sejmowy 2019, nr 6, s. 73–74.

zwrócił uwagę – w kompetencji tych państw znajduje się prawo przyznania prawa do przystąpienia do partii politycznej funkcjonującej w danym kraju.

Jeśli chodzi o działalność TSUE i moc orzecznictwa, jego rola w zakresie kształtowania prawa Unii Europejskiej jest fundamentalna. Dokonuje on wykładni przepisów unijnych oraz orzeka ze skutkiem prawotwórczym przy aprobachie tej roli ze strony państw członkowskich. Jego działalność nie może jednak wykraczać poza ramy określone w traktatach. Orzecznictwo nie może stanowić samoistnej podstawy rozszerzania kompetencji ani samego TSUE, ani jakiegokolwiek innej instytucji UE. Nie może także prowadzić do narzucania zmian prawnych w przypadku, gdy zmiana nie dotyczy kompetencji przekazanej organizacji międzynarodowej na mocy ratyfikowanych umów międzynarodowych.

W omawianej w glosie sprawie Trybunał Sprawiedliwości wykracza poza przyznane przez traktaty europejskie kompetencje. Zakres funkcjonowania partii politycznych jest kompetencją wyłączną państw członkowskich. Zarówno KE w skardze, jak i TSUE w orzeczeniu nie wzięły pod uwagę wywodzenia obecnych przepisów ustawowych z norm konstytucyjnych. Jeśli Konstytucja RP nie regulowałaby możliwości przynależności do partii politycznej, a wśród kompetencji przekazanych znajdowałyby się regulacje funkcjonowania partii politycznych, należałoby się zgodzić z wnioskiem TSUE i zastosowanie miałyby przepisy wywodzone z traktatów europejskich, zgodnie z zasadą pierwszeństwa stosowania prawa unijnego. W obecnym stanie prawnym kompetencje te są wyłączną kompetencją państw członkowskich. W związku z tym Trybunał nie może rozciągać interpretacji innych norm traktatowych, powodując utratę skuteczności przez przepisy ustawowe, których brzmienie wywodzi się z norm konstytucyjnych. Powoływanie się na zasadę niedyskryminacji, rozszerzając jej funkcjonowanie poza przyznane uprawnienia, stanowi działanie *ultra vires*.

Powoływanie się przez Trybunał Sprawiedliwości na zobowiązanie państw członkowskich wynikające z art. 22 TFUE w tym kontekście nie jest możliwe ze względu na rozszerzoną interpretację przekraczającą ujęcie normatywne przepisu. Zgodnie z art. 5 TUE kompetencja, w ramach której znajduje się prawo do ustanawiania przepisów odnoszących się do kwestii zrzeszenia w ramach partii politycznych, znajduje się w wyłącznej kompetencji państw członkowskich.

Zarzut *ultra vires* wobec TSUE opiera się więc na zasadzie przyznania kompetencji, traktatowym zakresie kompetencji przekazanych Unii Europejskiej oraz wymogu poszanowania tożsamości narodowej, w tym podstawowych struktur politycznych i konstytucyjnych państw członkowskich. Trybunał Sprawiedliwości jest związany normami traktatowymi i nie może samoistnie, przez swoje orzecznictwo zmieniać zakresu przyznanych uprawnień. UE nie ma statusu suwerennego państwa,

co zauważał niemiecki Federalny Trybunał Konstytucyjny. Państwa członkowskie zdecydowały o jej utworzeniu i w dowolnym momencie mogą zdecydować o jej rozwiązaniu. O ile uczestnictwo w organizacji międzynarodowej i przekazanie kompetencji w niektórych sprawach jest zgodne z polskim porządkiem prawnym i nie jest ograniczeniem suwerenności, ale jej wyrazem⁶⁶, o tyle próby ograniczenia skuteczności norm konstytucyjnych lub wynikających z nich przepisów ustawowych godzą w system prawny.

W kontekście zakresu integracji europejskiej zasadne wydaje się poparcie stanowiska przyjętego przez Federalny Trybunał Konstytucyjny oraz przez polski Trybunał Konstytucyjny. Casus niemiecki stanowi o tyle interesujący materiał porównawczy, że Niemcy są uznawane za jedno z kluczowych państw unijnych. FTK zwracał jednak uwagę, iż zakres kompetencji Unii Europejskiej związany jest z postanowieniami regulacji traktatowych, a instytucje unijne im podlegają. Niemożliwe jest samodzielne nadanie kompetencji przez te instytucje, a rozszerzająca interpretacja traktatów nie wiązałaby Niemiec⁶⁷. Temat rozszerzania kompetencji instytucji UE na podstawie orzecznictwa TSUE mieści się w terminie „competence creep”⁶⁸, który jest coraz częściej dostrzegany przez europejską doktrynę prawa⁶⁹.

Należy jednak jednoznacznie podkreślić, że wobec powyższego problemu kluczowa staje się rola Trybunału Konstytucyjnego, który dostrzegł konieczność podjęcia środków w swoim orzecznictwie: „prowadząc kontrolę *ultra vires*, Trybunał ocenia nie treści postanowienia [...] lecz wyłącznie zgodność skutku tego orzeczenia z Konstytucją Rzeczypospolitej”⁷⁰. Polski Trybunał Konstytucyjny podjął w tej materii słuszny kurs, dyskusyjny pozostaje jedynie zakres podważanych norm prawa europejskiego.

Trybunał Konstytucyjny wiąże nadrzędność Konstytucji RP w polskim porządku prawnym z suwerennością państwową⁷¹. Wyrażona bezpośrednio w art. 8 ustawy zasadniczej zasada, wraz z art. 87 Konstytucji RP wskazują hierarchię prawną

⁶⁶ Wyrok TK z dnia 24 listopada 2010 r., K 32/09.

⁶⁷ G. Pastuszko, *Przegląd orzecznictwa sądów konstytucyjnych Republiki Federalnej Niemiec w odniesieniu do zakresu związania państw członkowskich takimi wyrokami Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, które wykraczają poza kompetencje przyznane Trybunałowi w traktatach oraz godzą w zasadę zachowania suwerenności w procesie integracji europejskiej*, Warszawa 2022, s. 13–15.

⁶⁸ T.G. Grosse, *Wprowadzenie do monografii*, w: *Trzecia władza w Unii Europejskiej. Od teorii do praktyki*, red. T.G. Grosse, Warszawa 2023, s. 16.

⁶⁹ Zob. J. Szymanek, *Extra-Treaty Changes to Treaties: ultra vires Actions, Creeping Competences and Decision-Making Outside the State*, Law, Education, Security 2025, Special Issue nr 1, s. 205–227; I. Wojtyczka, *Zjawisko „competence creep” oraz „ultra vires” na przykładzie kryzysu strefy euro*, w: *Trzecia władza w Unii Europejskiej...*, s. 283–296.

⁷⁰ Wyrok TK z dnia 14 lipca 2021 r., P 7/20.

⁷¹ M. Granat, *Prawo konstytucyjne*, s. 154.

obowiązującą w Polsce. Postanowienia traktatowe, mimo uznawania przez TSUE zasady pierwszeństwa stosowania, na mocy postanowień polskiej konstytucji oraz utrwalonego orzecznictwa TK w polskim porządku prawnym nie mogą być stosowane w przypadku wejścia w kolizję z normami konstytucyjnymi. Wynika to z pozycji ustawy zasadniczej w porządku prawnym oraz pozycji TK jako „sądu ostatniego słowa”⁷². W wyroku C-814/21 mamy do czynienia z próbą uznania wykładni normy traktatowej za nadrzędną względem przepisów ustawowych, bazujących na art. 11 ustawy zasadniczej. Wobec powyższego należy przychylić się do stanowiska uznającego, że zastosowanie mają normy konstytucyjne.

W kontekście glosowanej sprawy należy także uznać, że zgodnie ze stanowiskiem przyjętym przez Trybunał Konstytucyjny, podkreślającym rangę, jaką nadano partiom politycznym w Konstytucji RP oraz popartym przez dominującą część doktryny, partie polityczne i możliwość zrzeszania w ramach nich stanowią jeden z kluczowych elementów konstrukcji systemu politycznego, wchodzącego w skład tożsamości konstytucyjnej państwa.

Wobec powyższego w omawianej sprawie powstaje problem niezastosowania się do wyroku TSUE, który mimo stanowiska TK uznaje swoje orzecznictwo za wiążące. Należy wskazać, że każde państwo członkowskie Unii Europejskiej jest na mocy przepisów traktatowych zobowiązane do przestrzegania prawa unijnego i stosowania się do orzecznictwa TSUE. W przypadku niestosowania się do orzecznictwa TSUE państwo członkowskie naraża się na możliwość sankcji wskazanych w art. 260 TFUE. Procedura wobec państwa członkowskiego niestosującego wyroku TSUE może się zakończyć karą finansowymi w postaci ryczałtu lub okresowej kary pieniężnej⁷³. Komisja Europejska ma także jeszcze jedno narzędzie w postaci mechanizmu warunkowości⁷⁴, którego zasadność potwierdził TSUE w swoim orzecznictwie⁷⁵.

Jednocześnie akceptacja postanowień wyroku TSUE oznaczałaby pozatraktatowe zrzeczenie się części suwerenności w zakresie kształtowania systemu politycznego. Oznaczałoby to również aprobatę dla nieograniczonego prawotwórczego charakteru orzecznictwa Trybunału Sprawiedliwości i stanowiło naruszenie przepisów konstytucyjnych. Stawiałoby pod znakiem zapytania skuteczność wyrażonych *explicite* zasad konstytucyjnych, np. zasady nadrzędności konstytucji. Skutkowałoby również

⁷² Postanowienie TK z dnia 19 grudnia 2006 r., P 37/05.

⁷³ Art. 260 Traktatu o funkcjonowaniu Unii Europejskiej.

⁷⁴ Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE, Euratom) 2020/2092 z dnia 16 grudnia 2020 r. w sprawie ogólnego systemu warunkowości służącego ochronie budżetu Unii, Dz. Urz. UE L 433I z 22.12.2020.

⁷⁵ Wyrok Trybunału Sprawiedliwości (w pełnym składzie) z dnia 16 lutego 2022 r. w sprawie C-157/21, ECLI:EU:C:2022:98.

zmianą modelu funkcjonowania partii politycznych, gdyż skoro zostałby uznany udział cudzoziemców w partiach politycznych, kolejnym, logicznym etapem byłoby uznanie, że mają oni również prawo finansować partie polityczne. Zdanie to jest poparte stanowiskiem instytucji międzynarodowych w postaci Komisji Weneckiej i Biura Instytucji Demokratycznych i Praw Człowieka, które zaproponowały zniesienie tego typu ograniczeń⁷⁶. Wytyczne te zostały sformułowane przez ciała niebędące formalnie powiązane z UE, ale mogą stanowić punkt odniesienia dla Trybunału Sprawiedliwości w zakresie przyszłego orzecznictwa.

Na podstawie problemu prawnego istniejącego na obecnym poziomie integracji europejskiej można się przychylić do stanowiska, zgodnie z którym do jej harmonijnego funkcjonowania może się przyczynić tylko wzajemna przyjazna wykładnia zarówno TK, jak i TSUE. W innym przypadku, ze względu na dynamiczny charakter interpretacji kompetencji Unii Europejskiej dokonywany przez TSUE oraz suwerennościowy kurs orzecznictwa polskiego sądu konstytucyjnego może dochodzić do kolejnych konfliktów prawnych związanych z normami prawa konstytucyjnego i prawa unijnego, co będzie wpływać na jakość relacji państwa członkowskiego z Unią Europejską, a także będzie podważało zasadę lojalnej współpracy.

Zakończenie

Na podstawie przeprowadzonej analizy należy udzielić negatywnej odpowiedzi na postawiony problem badawczy. Postanowień wyroku TSUE w sprawie C-814/21 nie da się stosować w polskim porządku prawnym ze względu na naruszenie zasady przyznania kompetencji, poprzez ingerencję w sferę będącą wyłączną kompetencją Rzeczypospolitej Polskiej. Prawo zrzeszania w ramach partii politycznej wynika *expressis verbis* z art. 11 ust. 1, a ujęte w nim ograniczenie podmiotowe jest aprobowane zarówno przez licznych przedstawicieli doktryny, jak i znajduje potwierdzenie w wykładni dokonywanej przez Trybunał Konstytucyjny. Cenzus obywatelstwa polskiego w przypadku korzystania z wolności zrzeszania się podkreślony został w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego jako jeden z warunków funkcjonowania partii politycznych w Polsce.

Przepisy ustawowe, uznane przez Trybunał Sprawiedliwości za naruszające regulacje traktatowe, oddają istotę norm konstytucyjnych, stąd ich zanegowanie stanowi pośrednie podważanie konstytucyjnego porządku prawnego. Rzeczpospolita Polska

⁷⁶ ODIHR i Komisja Wenecka, *Guidelines on Political Party Regulation*, pkt 230.

nie jest zobowiązana do stosowania postanowień wyroku stojącego w sprzeczności z jej porządkiem konstytucyjnym. Należy podkreślić, że zgodnie z art. 8 Konstytucji RP oraz orzecznictwem TK prawo konstytucyjne jest nadrzędne względem prawa unijnego.

W związku z powyższym wyrok TSUE w sprawie C-814/21 nie wywołuje skutków prawnych w postaci nadania cudzoziemcom będącym obywatelami UE prawa do zrzeszania w ramach partii politycznych w Polsce z uwagi na brak możliwości stosowania takiego rozwiązania do polskiego porządku prawnego. Wyrok ten wymaga jednak ustosunkowania się do niego przez Trybunał Konstytucyjny, który w zakresie swojej roli ustrojowej dokona oceny w kontekście zarówno *ultra vires*, jak i ochrony konstytucyjnych unormowań. W przypadku wykładni uznającej opisane w glosie zarzuty względem orzeczenia TSUE za zasadne, zgodnie z tym, co w przeszłości TK wskazywał w swoim orzecznictwie, możliwość konkretnego rozwiązania sporu może spocząć na ustawodawcy oraz Narodzie.

Bibliografia

- Biernat S., *Czy obywatele państw członkowskich Unii Europejskiej powinni mieć prawo zrzeszania się w partiach politycznych w Polsce?*, w: *Rządy prawa jako wartość uniwersalna. Księga jubileuszowa Profesora Krzysztofa Wójtowicza*, red. A. Kozłowski, Wrocław 2022.
- Bober L., *Doktryna „ultra vires” – odwrócenie integracji czy gwarancja jej trwałości?*, Paragraf. Studia z Prawa i Administracji 2024, nr 4, DOI: 10.18778/2956-3747.4.02.
- Całka E., *Zasada pierwszeństwa w prawie Unii Europejskiej. Wybrane problemy*, Studia Iuridica Lublinensia 2016, t. 25, nr 1.
- Dąbrowski M., *Konstytucyjny aspekt zrzeszania się cudzoziemców w partiach politycznych w Polsce*, Przegląd Sejmowy 2011, nr 2.
- Dębski P., *Korzystanie przez partie polityczne z wolności statutowej w zakresie określania warunków członkostwa partyjnego*, Przegląd Sejmowy 2019, nr 6.
- Dębski S., *Przemiany demokratyczne w Polsce: stowarzyszenia a partie polityczne*, Studia Gdańskie. Wizje i Rzeczywistość 2012, nr 9.
- Florczak-Wątor M., *Konstytucyjny status jednostki*, w: *Polskie prawo konstytucyjne*, red. P. Tu-leja, Warszawa 2024.
- Garlicki L., *Polskie prawo konstytucyjne. Zarys wykładu*, wyd. 11, Warszawa 2024.
- Gerstenberg O., *The Uncertain Structure of Process Review in the EU: Beyond the Debate on the CJEU's Weiss Ruling and the German Federal Constitutional Court's PSPP Ruling*, Jus Cogens 2021, t. 3, DOI: 10.1007/s42439-021-00042-3.
- Górska-Szymczak J., Górski G., *Orzeczenia ultra vires Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej i ich ocena w orzecznictwie niemieckiego Federalnego Trybunału Konstytucyjnego*.

- Uwagi na marginesie orzeczenia z 5 maja 2020 r.*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2021, nr 3 (61).
- Granat M., *Prawo konstytucyjne*, Warszawa 2024.
- Grosse T.G., *Wprowadzenie do monografii*, w: *Trzecia władza w Unii Europejskiej. Od teorii do praktyki*, red. T.G. Grosse, Warszawa 2023.
- Kabat-Rudnicka D., *Tożsamość narodowa jako czynnik kształtujący relacje pomiędzy Unią Europejską a państwami członkowskimi*, Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Politologica 2016, nr 17.
- Kijańska K., *Konstytucyjna wolność zrzeszania się jako gwarancja realizacji potrzeb politycznych jednostki*, Horyzonty Polityki 2014, t. 15, nr 50.
- Muszyński M., *Tożsamość konstytucyjna jako granica lojalności państwa wobec UE*, Prokuratura i Prawo 2023, nr 1.
- ODIHR i Komisja Wenecka, *Guidelines on Political Party Regulation*, <https://www.osce.org/odihr/538473> [dostęp: 18.09.2025 r.].
- Pastuszko G., *Przegląd orzecznictwa sądów konstytucyjnych Republiki Federalnej Niemiec w odniesieniu do zakresu związania państw członkowskich takimi wyrokami Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej, które wykraczają poza kompetencje przyznane Trybunałowi w traktatach oraz godzą w zasadę zachowania suwerenności w procesie integracji europejskiej*, Warszawa 2022.
- Przywora B., *Instytucja partii politycznej w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 r.*, Przegląd Sejmowy 2021, nr 3, DOI: 10.31268/PS.2021.33.
- Raičević N., *Federalizacja UE a Europejski Trybunał Sprawiedliwości*, w: *Tendencje federalizacyjne Unii Europejskiej*, red. G. Pastuszko, Warszawa 2023.
- Stronk R., *Prawa wyborcze cudzoziemców w polskim porządku prawnym*, w: *Aktualne wyzwania prawa*, red. M. Zubik, J. Podkowik, Warszawa 2021.
- Szymanek J., *Extra-Treaty Changes to Treaties: ultra vires Actions, Creeping Competences and Decision-Making Outside the State*, Law, Education, Security 2025, Special Issue nr 1.
- Trojanowska-Strzęboszewska M., *Partycypacja polityczna imigrantów w Polsce. Na przykładzie aktywności cudzoziemców w wyborach samorządowych w latach 2014 i 2018*, Migration Studies – Review of Polish Diaspora 2021, nr 1 (179).
- Wojtyczka I., *Zjawisko „competence creep” oraz „ultra vires” na przykładzie kryzysu strefy euro*, w: *Trzecia władza w Unii Europejskiej. Od teorii do praktyki*, red. T.G. Grosse, Warszawa 2023.
- Woźniak D., *Postrzeganie tożsamości narodowej przez polski Trybunał Konstytucyjny – analiza wyroku z dnia 7 października 2021 roku o sygn. K 3/21*, Studenckie Prace Prawnicze, Administratywistyczne i Ekonomiczne 2024, nr 46 (3), DOI: 10.19195/1733-5779.46.3.

**Glosa do wyroku
Naczelnego Sądu Administracyjnego
z dnia 17 kwietnia 2024 r., III OSK 1136/22**

Commentary on the judgement of the Supreme Administrative Court
of 17 April 2024, III OSK 1136/22

Комментарий к решению Высшего административного суда
от 17 апреля 2024 г., III OSK 1136/22

Коментар до рішення Головного адміністративного суду
від 17 квітня 2024 року, III OSK 1136/22

PAWEŁ GACEK

Dr, Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie
e-mail: p.gacek@wp.pl, <https://orcid.org/0000-0001-6365-3146>

Streszczenie: Komentowany wyrok dotyczył zagadnienia związanego z orzeczeniem, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji. Wykazano, że postępowanie dyscyplinarne w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji jest szczególnym trybem postępowania dyscyplinarnego, które nie jest inicjowane postanowieniem, o którym mowa w art. 134i ust. 5 ustawy o Policji. Argumentowano, że intencją ustawodawcy nie było stworzenie extraordinary trybu, w którym można by wydawać orzeczenia dyscyplinarne bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego, ale trybu szczególnego postępowania dyscyplinarnego, zredukowanego wyłącznie do wydania orzeczenia. Zatem zasadne było uznanie, wbrew stanowisku wymienionego Sądu, że orzeczenie wydane bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego inicjuje i jednocześnie kończy postępowanie dyscyplinarne w danej sprawie. Nie jest natomiast orzeczeniem wydanym w ogóle bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego. Założenie przeciwne umożliwiałoby bowiem wszczęcie i przeprowadzenie postępowania dyscyplinarnego, a następnie wydanie orzeczenia wobec tego samego policjanta w odniesieniu do tego samego czynu, wobec którego uprzednio zostało już wydane orzeczenie w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji. Skoro postępowanie dyscyplinarne w sprawie tego samego czynu i tego samego policjanta nie zostałoby prawomocnie zakończone wydaniem orzeczenia w trybie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, nie istniałaby przeszkoda, o której mowa w art. 135 ust. 1 pkt 3 ustawy o Policji, uniemożliwiająca jego wszczęcie. Brak byłoby także podstaw do wzruszenia prawomocnego orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, w trybie nadzwyczajnym wznowienia postępowania dyscyplinarnego, o którym mowa w art. 135r oraz art. 135s ustawy o Policji. Jeżeli orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, zostało wydane w ramach postępowania dyscyplinarnego, to zasadne jest również przyjęcie, że takie prawomocne orzeczenie materializuje przesłankę zawartą w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, która obliuguje do obniżenia policjantowi nagrody rocznej za dany rok kalendarzowy.

Słowa kluczowe: Policja, policjant, postępowanie dyscyplinarne, orzeczenie dyscyplinarne, nagroda roczna

Summary: The commented judgement concerns an issue related to the decision referred to in Article 135fa, paragraph 1 of the Police Act. It is demonstrated that disciplinary proceedings under Article 135fa, paragraphs 1–2 of the Police Act are a special type of disciplinary proceedings which are not instituted by a ruling referred to in Article 134i, paragraph 5 of the Police Act. It is argued that the legislator's intention was to create an extraordinary procedure in which disciplinary decisions could be issued without conducting disciplinary proceedings, but a special procedure for disciplinary proceedings reduced exclusively to issuing a decision.

Therefore, it is justified to conclude, contrary to the position of the aforementioned Court, that a decision issued without instituting disciplinary proceedings, initiates and simultaneously terminates disciplinary proceedings in a given case. However, it is not a decision that is issued without conducting any disciplinary proceedings. The opposite assumption would make it possible to institute and conduct disciplinary proceedings and then issue a decision against the same police officer in relation to the same act for which a decision had already been issued pursuant to Article 135fa, section 1 of the Police Act. Since disciplinary proceedings concerning the same act and the same police officer would not be legally concluded by issuing a decision in the manner referred to in Article 135fa paragraph 1 of the Police Act, there would be no obstacle, referred to in Article 135 paragraph 1 item 3 of the Police Act, to instituting them again. There would also be no grounds for challenging a final decision referred to in Article 135fa, paragraph 1 of the Police Act, or for reopening disciplinary proceedings under the extraordinary procedure referred to in Article 135r and Article 135s of the Police Act. If the decision referred to in Article 135fa, paragraph 1 of the Police Act has been issued as part of disciplinary proceedings, it is also reasonable to assume that such a final decision materializes the premise contained in Article 110, paragraph 5, item 2 of the Police Act, which requires that annual bonus awarded to the police officer for a given calendar year be reduced.

Key words: Police, police officer, disciplinary proceedings, disciplinary decision, annual bonus

Резюме: Коментуємо рішення, яке стосувалося питання, пов'язаного з постановленням, упомянутым в ст. 135fa п. 1 Закона о Полиции. Было доказано, что дисциплинарное производство в порядке ст. 135fa п. 1–2 Закона о Полиции является особым порядком дисциплинарного производства, которое не инициируется постановлением, упомянутым в ст. 134i п. 5 Закона о Полиции. Было аргументировано, что намерением законодателя было не создание чрезвычайного порядка, в котором можно было бы выносить дисциплинарные решения без проведения дисциплинарного разбирательства, а особый порядок дисциплинарного разбирательства, сведенный исключительно к вынесению решения. Таким образом, было обоснованно признать, вопреки позиции указанного суда, что решение, вынесенное без возбуждения дисциплинарного разбирательства, инициирует и одновременно завершает дисциплинарное разбирательство по данному делу. Однако оно не является решением, вынесенным без проведения дисциплинарного разбирательства. Противоположное предположение позволяло бы возбудить и провести дисциплинарное производство, а затем вынести решение в отношении того же полицейского в связи с тем же деянием, в отношении которого ранее уже было вынесено решение в порядке, предусмотренном статьей 135fa части 1 Закона о Полиции. Поскольку дисциплинарное производство по делу об одном и том же деянии и в отношении одного и того же полицейского не было бы закончено вынесением решения в порядке, предусмотренном статьей 135fa части 1 Закона о Полиции, не существовало бы препятствие, о котором говорится в ст. 135 п. 1 п. 3 Закона о Полиции, предотвращающее его возбуждение. Также не было бы оснований для обжалования окончательного решения, о котором говорится в статье 135fa пункта 1 Закона о Полиции, в порядке чрезвычайного возобновления дисциплинарного разбирательства, о котором говорится в статье 135r и статье 135s Закона о Полиции. Если решение, о котором говорится в статье 135fa п. 1 Закона о Полиции, было вынесено в рамках дисциплинарного разбирательства, то обоснованным является также предположение, что такое правомочное решение материализует предпосылку, содержащуюся в ст. 110 п. 5 п. 2 Закона о Полиции, которая обязывает снизить полицейскому годовую премию за данный календарный год.

Ключевые слова: Полиция, полицейский, дисциплинарное производство, дисциплинарное решение, годовая премия

Анотація: Коментоване судове рішення стосувалося питання, пов'язаного з рішенням, про яке йдеться в ст. 135fa ч. 1 Закону про поліцію. Було доведено, що дисциплінарне провадження за ст. 135fa пп. 1–2 Закону про поліцію є особливим порядком дисциплінарного провадження, що не ініціюється рішенням, про яке йдеться у ст. 134i п. 5 Закону про поліцію. Було аргументовано, що наміром законодавця не було створення надзвичайної процедури, у межах якої можна було б ухвалювати дисциплінарні рішення без проведення дисциплінарного провадження, а запровадження особливої процедури дисциплінарного провадження, зведеної виключно до винесення рішення. Отже, було обґрунтовано визнати, всупереч позиції зазначеного суду, що рішення, винесене без порушення дисциплінарного провадження, ініціює і одночасно завершує дисциплінарне провадження у даній справі. Воно не є рішенням, винесеним

повністю без проведення дисциплінарного провадження. Протилежне припущення дало б можливість розпочати та провести дисциплінарне провадження, а потім ухвалити рішення щодо того самого поліцейського стосовно того самого діяння, щодо якого раніше вже було ухвалено рішення в порядку, передбаченому ст. 135fa п. 1 Закону про поліцію. Оскільки дисциплінарне провадження у справі про той самий вчинок і того самого поліцейського не могло б бути правомірно завершено винесенням рішення в порядку, передбаченому ст. 135fa ч. 1 Закону про поліцію, не існувало б перешкоди, про яку йдеться у ст. 135 ч. 1 п. 3 Закону про поліцію, що унеможлиблює його порушення. Також не було б підстав для оскарження остаточного рішення, про яке йдеться у ст. 135fa ч. 1 Закону про поліцію, у порядку надзвичайного поновлення дисциплінарного провадження, про яке йдеться у ст. 135r та ст. 135s Закону про поліцію. Якщо рішення, про яке йдеться у ст. 135fa абз. 1 Закону про поліцію, було ухвалено в межах дисциплінарного провадження, то також обґрунтовано вважати, що таке остаточне рішення реалізує передумову, передбачену у ст. 110 ч. 5 п. 2 Закону про поліцію, яка зобов'язує зменшити поліцейському річну премію за відповідний календарний рік.

Ключові слова: поліція, поліцейський, дисциплінарне провадження, дисциплінарне рішення, щорічна премія

Teza 1

Orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji¹, jest orzeczeniem wydanym bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego w takim znaczeniu, że postępowanie to nie jest inicjowane postanowieniem, o którym mowa w art. 134i ust. 5 ustawy o Policji. Orzeczenie to jednak inicjuje i jednocześnie kończy postępowanie dyscyplinarne w danej sprawie. Nie jest natomiast orzeczeniem wydanym w ogóle bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego.

Teza 2

Prawomocne orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, materializuje przesłankę zawartą w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, która obliгуje do obniżenia policjantowi nagrody rocznej za dany rok kalendarzowy.

Stan faktyczny sprawy rozstrzygniętej głosowanym wyrokiem przedstawiał się następująco. Organ I instancji (Komendant Wojewódzki Policji w Opolu), działając na podstawie art. 135fa ust. 1 i 2 ustawy o Policji, wydał orzeczenie, w którym uznał policjanta winnym zarzucanych mu przewinień dyscyplinarnych i wymierzył mu karę dyscyplinarną nagany. Policjant nie zaskarżył wymienionego orzeczenia, wskutek czego stało się ono prawomocne z upływem terminu do wniesienia odwołania. Następnie ten sam organ, działając na podstawie art. 110 ust. 5 pkt 2 i ust. 6 w zw. z art. 110 ust. 1 i 3 oraz ust. 13 ustawy o Policji, wydał decyzję administracyjną (rozkaz personalny), którą obniżył temu policjantowi nagrodę roczną za rok kalendarzowy 2020 o 20%. Wymieniona decyzja została następnie zaskarżona przez

¹ Ustawa z dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 636 z późn. zm.

policjanta do Komendanta Głównego Policji, który po rozpatrzeniu odwołania utrzymał w mocy decyzję organu I instancji. Z kolei policjant wniósł na wymienioną ostateczną decyzję skargę do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie, który w dniu 23 listopada 2021 r. wydał wyrok o sygn. akt II SA/Wa 1837/21², którym uchylił oba zaskarżone rozstrzygnięcia. Uzasadniając swoje stanowisko, Sąd ten wskazał, że fakt popełnienia przewinienia dyscyplinarnego został stwierdzony w prawomocnym orzeczeniu dyscyplinarnym wydanym na podstawie art. 135fa ust. 1 i 2 ustawy o Policji, którym to orzeczeniem policjantowi wymierzono karę dyscyplinarną nagany. W tym kontekście, w ocenie Sądu, istotny był fakt braku wszczęcia postępowania dyscyplinarnego w tej sprawie, a nie tylko wydania w stosunku do funkcjonariusza prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego stwierdzającego popełnienie przez niego przewinienia dyscyplinarnego. Komendant Główny Policji, nie zgadzając się z tym orzeczeniem, zaskarżył go w całości do Naczelnego Sądu Administracyjnego, który w dniu 17 kwietnia 2024 r. wydał wyrok o sygn. akt III OSK 1136/22³, którym oddalił skargę kasacyjną od wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Warszawie z dnia 23 listopada 2021 r., II SA/Wa 1837/21. W ocenie NSA, zgodnie z art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji nagrodę roczną obniża się policjantowi w przypadku popełnienia przez niego przewinienia dyscyplinarnego stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym. Zatem z treści tego przepisu w sposób jednoznaczny wynika, że przesłanka warunkująca obniżenie nagrody rocznej odwołuje się do postępowania dyscyplinarnego, które dodatkowo musi być prawomocnie zakończone. Z kolei do wydania orzeczenia dyscyplinarnego może dojść albo po przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego, albo też bez konieczności jego przeprowadzenia. W tym ostatnim przypadku rezygnacja z niego leży w gestii organu. Zastosowana w przepisie art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji stylizacja normatywna nie pozwala wobec tego na uznanie, że chodzi w nim o wydanie prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego stwierdzającego popełnienie przez policjanta przewinienia dyscyplinarnego. Gdyby bowiem taki był zamiysł ustawodawcy, nic nie stało na przeszkodzie, aby w przepisie zawrzeć ten właśnie warunek. Zgodnie natomiast z art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji przełożony dyscyplinarny może wydać orzeczenie bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, jeżeli okoliczności popełnionego czynu i wina policjanta nie budzą wątpliwości oraz nie zachodzi potrzeba wymierzenia kary dyscyplinarnej surowszej niż nagana. W tych przypadkach orzeczenie wydaje się bez prowadzenia postępowania dyscyplinarnego. Ponadto zaznaczono, że ustawodawca wprowadzając ustawą

² Legalis nr 2696587.

³ <https://orzeczenia.nsa.gov.pl/doc/2FD88F3F8F> [dostęp: 15.04.2025 r.].

z dnia 14 sierpnia 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw⁴ art. 135fa do ustawy o Policji, dokonał również modyfikacji przesłanki wskazanej w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji. Zmiana polegała na tym, że sformułowanie „naruszenia dyscypliny służbowej, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym” zastąpiono jedynie sformułowaniem „popelnienia przewinienia dyscyplinarnego, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym”⁵. Wskazuje to na wyraźną intencję ustawodawcy wyłączenia orzeczenia wydanego w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji spod regulacji art. 110 ust. 5 pkt 2 tej ustawy. Zdaniem Sądu, z uwagi na negatywne skutki dla funkcjonariusza, jakie może wywołać zastosowanie regulacji, o której mowa w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, w sferze jego uposażenia, przepis ten winien być interpretowany ściśle, a nie rozszerzająco. Przyjąć zatem należy, że zabieg ustawodawcy w tym zakresie był celowy, zwłaszcza że w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji funkcjonariuszowi może być wymierzona jedynie kara dyscyplinarna upomnienia lub nagany, które stosownie do art. 134a ustawy o Policji oznaczają wyłącznie wytknięcie ukaranemu przez przełożonego dyscyplinarnego niewłaściwego postępowania. W ocenie Sądu celem ustawodawcy w tym przypadku mogło być zatem odstąpienie od dodatkowego karania funkcjonariusza, także w sferze finansowej. Konkludując swoje wywody, Sąd stanął na stanowisku, że skoro w tej sprawie policjant został ukarany karą nagany bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, na podstawie przepisu art. 135fa ust. 1 i 2 ustawy o Policji, to nie ziścił się warunek określony w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, uprawniający do obniżenia mu nagrody rocznej. To z kolei prowadziło do wniosku, że wydane w sprawie decyzje były wadliwe.

Jeżeli chodzi o stan prawny w analizowanej sprawie, to sprowadza się on do ustalenia, czy zastosowanie trybu, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, materializuje przesłankę do obniżenia nagrody rocznej, o której mowa w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, a zatem w istocie do udzielenia odpowiedzi na pytanie, czy prawomocne orzeczenie bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego jest orzeczeniem, które stwierdza jedynie fakt popelnienia przez policjanta przewinienia dyscyplinarnego, czy też stwierdza fakt popelnienia przez niego przewinienia dyscyplinarnego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym. Kwestie związane z tym zagadnieniem były już przedmiotem szerszej analizy w ramach

⁴ Dz. U. z 2020 r. poz. 1610. Ustawa weszła w życie w dniu 1 października 2020 r.

⁵ W tym samym tonie wyrok WSA w Gdańsku z dnia 20 lipca 2023 r., III SA/Gd 244/23, Legalis nr 2965687; wyrok WSA w Gliwicach z dnia 9 października 2024 r., III SA/Gl 443/23, Legalis nr 3129966.

odrębnego opracowania⁶. Wobec tego zbędne byłoby niejako powtórzenie całej argumentacji tam zawartej. Na uwagę i szerszą analizę zasługuje jednak stanowisko Naczelnego Sądu Administracyjnego, w ocenie którego wprowadzony do pragmatyki służbowej tryb szczególnie umożliwia wydanie orzeczenia dyscyplinarnego bez konieczności przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego. Konieczne jest więc udzielenie odpowiedzi na pytanie, czy – na gruncie ustawy o Policji – w ogóle możliwe jest wydanie orzeczenia dyscyplinarnego, które nie zapada w ramach postępowania dyscyplinarnego, tj. bez jego przeprowadzenia.

Argumentem Sądu, przemawiającym za zasadnością przyjęcia, iż orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji nie materializuje przesłanki, o której mowa w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, jest treść ustawy z dnia 14 sierpnia 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych, o zmianie ustawy o Służbie Więziennej oraz niektórych innych ustaw, która z jednej strony wprowadziła m.in. tryb, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, natomiast z drugiej zmodyfikowała treść art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji. W ocenie Sądu sama zmiana polegająca na tym, że sformułowanie „naruszenia dyscypliny służbowej, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym” zostało zastąpione sformułowaniem „popelnienia przewinienia dyscyplinarnego, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym”, dobitnie wskazuje, iż wyraźną intencją ustawodawcy było wyłączenie orzeczenia wydanego w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji spod regulacji art. 110 ust. 5 pkt 2 tej ustawy. Jeśli bowiem ustawodawca chciałby objąć przesłanką, określoną w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji tryb, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, dokonałby stosownej zmiany *expressis verbis* w treści przepisu wymienionego jako pierwszy, tj. wskazałby, iż przesłanką obniżenia nagrody rocznej jest wydanie prawomocnego orzeczenia dyscyplinarnego stwierdzającego popelnienie przez policjanta przewinienia dyscyplinarnego, a nie popelnienia przez niego przewinienia dyscyplinarnego, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym. Zdaniem Sądu natomiast, orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji nie jest orzeczeniem wydanym po przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego.

⁶ Zob. P. Gacek, *Obniżenie policjantowi nagrody rocznej w sytuacji popelnienia przez niego przewinienia dyscyplinarnego, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym przeprowadzonym na podstawie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji*, w: *Odpowiedzialność dyscyplinarna policjantów po nowelizacji ustawy o Policji z dnia 14 sierpnia 2020 r.*, red. R. Giętkowski, Piła 2022, s. 116–135.

Z przedstawioną argumentacją nie sposób się jednak zgodzić. Nie można bowiem *a limine* przyjąć, że podniesione przez Sąd argumenty stanowią wystarczającą podstawę do niebudzącego wątpliwości stwierdzenia, iż na gruncie pragmatyki służbowej możliwe jest wydanie orzeczenia dyscyplinarnego, które może być wydane poza postępowaniem dyscyplinarnym, a tym samym, że orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji nie jest w istocie (tak jak każde inne orzeczenie dyscyplinarne wydane w trybie zwykłym) orzeczeniem stwierdzającym popełnienie przewinienia dyscyplinarnego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym, które spełnia kryteria, o których mowa w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji.

Warto wobec tego w tym miejscu odnieść się do innego stanowiska NSA, zawartego w wyroku z dnia 13 grudnia 2022 r., III OSK 6252/21⁷, w którym (co prawda w odniesieniu do innej materii) Sąd poczynił pewne uwagi natury ogólnej. Wskazał tam, że „ustalenie znaczenia normy prawnej rekonstruowanej na podstawie przepisów prawa wymaga przeprowadzenia szeregu zabiegów interpretacyjnych, które nie mogą ograniczać się wyłącznie do powołania się na językowe znaczenie użytych w tekście aktu prawnego zwrotów. Proces wykładni, aby był kompletny i prawidłowy, wymaga od sądu wykorzystania wszystkich dostępnych reguł wykładni, a zatem tak wykładni językowej, jak i systemowej, i funkcjonalnej. W kolejnym etapie sąd powinien porównać dyrektywy odtworzone przy wykorzystaniu każdej z reguł wykładni, a następnie, w razie gdy nie są one spójne, wybrać tę, która jest zgodna z konstytucyjnym systemem aksjologicznym. Z powyższego wynika więc po pierwsze, że wykładnię należy kontynuować nawet po uzyskaniu jednoznaczności językowej; po drugie, w razie konfliktu dać pierwszeństwo rezultatowi otrzymanemu wedle dyrektyw systemowych i funkcjonalnych, jeśli rezultat językowy burzy podstawowe założenia o racjonalności prawodawcy, zwłaszcza o jego spójnym systemie wartości, co wiąże się z dopuszczeniem w tej sytuacji wykładni rozszerzającej albo zwężającej”⁸.

Odnosząc przedmiotowe rozważania na grunt omawianej problematyki, nie sposób przyjąć jako wystarczające dla poparcia postawionej przez Sąd tezy wyłącznie zestawienia norm, które wprowadziły tryb szczególny do pragmatyki służbowej (art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji) i dokonywanie wyłącznie na podstawie kryterium językowego znaczenia poszczególnych sformułowań i zwrotów pewnego rodzaju porównywania tych norm z regulacją wprowadzoną tą samą ustawą do innego przepisu (art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji), którą zmodyfikowano

⁷ Legalis nr 2858712.

⁸ W cytowanym orzeczeniu zawarto również odesłanie do szerszego omówienia tej kwestii, obecnego w innym orzeczeniu NSA – zob. uchwała składu siedmiu sędziów NSA z dnia 10 grudnia 2009 r., I OPS 8/09, Legalis nr 226254.

przesłankę uprawniającą do obniżenia nagrody rocznej. Niezależnie od tego, że samo zestawienie tych norm nie może jeszcze w niebudzący sposób wątpliwości przesądzać o tym, iż orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji jest orzeczeniem wydanym poza postępowaniem dyscyplinarnym, a nie w jego ramach, konieczne jest stwierdzenie, że bezkrytyczne przyjęcie takiego stanowiska całkowicie pomijałoby funkcję i cel, jaki przyświecał ustawodawcy, który wprowadził tryb, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 do ustawy o Policji. Niewątpliwie elementy te winny być również brane pod uwagę przy ustalaniu znaczenia norm prawnych zawartych w przepisie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji.

Z kolei jak wynika z uzasadnienia rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz Służby Więziennej⁹, nowelizując przepisy m.in. ustawy o Policji, kierowano się potrzebą zagwarantowania optymalnego przebiegu postępowania dyscyplinarnego oraz większej skuteczności oddziaływania przełożonych w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu dyscypliny służbowej. Przejrzyste zasady i procedury prowadzenia postępowań dyscyplinarnych mają pozwolić ograniczyć zachowania niepożądane z punktu widzenia prawidłowego przebiegu służby, co w konsekwencji ma przyczynić się do poprawy efektywności jej pełnienia oraz wzrostu poczucia bezpieczeństwa funkcjonariuszy. Jako przykład rozwiązań, które w sposób oczywisty mają na celu wzmocnienie praw przysługujących funkcjonariuszom, wskazano w szczególności możliwość wydania przez przełożonego dyscyplinarnego, po uzyskaniu pisemnej zgody funkcjonariusza, orzeczenia dyscyplinarnego bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, jeżeli okoliczności popełnionego czynu i wina funkcjonariusza nie budzą wątpliwości oraz nie zachodzi potrzeba wymierzenia kary surowszej niż nagana. Zaproponowane zmiany zostały podyktowane wieloletnią praktyką i doświadczeniem podległych służb w zakresie prowadzenia postępowań dyscyplinarnych. Ich wprowadzenie nie wpłynie na zwiększenie obciążenia regulacyjnego formacji oraz uczestników postępowania dyscyplinarnego (s. 3–4 uzasadnienia)¹⁰.

⁹ Rządowy projekt ustawy o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz Służby Więziennej, druk nr 432, <https://www.sejm.gov.pl/Sejm9.nsf/druk.xsp?nr=432> [dostęp: 15.04.2025 r.].

¹⁰ Porównaj również z uwagami Sądu Najwyższego do rządowego projektu ustawy o szczególnych rozwiązaniach dotyczących wsparcia służb mundurowych nadzorowanych przez ministra właściwego do spraw wewnętrznych oraz Służby Więziennej z dnia 3 lipca 2020 r., l.dz. BSA II-021-185/20, przyp. 9, <https://orka.sejm.gov.pl/Druki9ka.nsf/0/AE0D86E14FDDBD9EC12585A00041874A/%24File/432-002.pdf> [dostęp: 15.04.2025 r.], w którym wskazano m.in., że w ramach projektowanych rozwiązań słusznie znalazły się takie, które mają na celu wzmocnienie prawa przysługujących funkcjonariuszom w ramach postępowania dyscyplinarnego, tj.: w szczególności możliwość wydania przez przełożonego

Nie może wobec tego budzić wątpliwości, że intencją ustawodawcy wprowadzającego m.in. tryb, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, nie było wykreowanie ekstraordynaryjnego orzeczenia, które mogłoby być wydane poza postępowaniem dyscyplinarnym, lecz stworzenie trybu szczególnego postępowania dyscyplinarnego, bo maksymalnie uproszczonego, zredukowanego jedynie do wydania orzeczenia, w którym całość czynności zostałaby skoncentrowana na wydaniu takiego orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, bez konieczności formalnego wszczęcia postępowania dyscyplinarnego (wydania postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego wobec indywidualnie oznaczonego policjanta – obwinionego¹¹)¹² i przeprowadzenia w jego toku wszystkich niezbędnych czynności procesowych¹³ (prawidłowo udokumentowanych zgodnie z wymogami rozdziału X „Odpowiedzialność dyscyplinarna i karna policjantów” ustawy o Policji). Powołane fragmenty uzasadnienia projektu ustawy dobitnie świadczą o tym, że ustawodawca nowelizując przepisy pragmatyki służbowej, kierował się przede wszystkim potrzebą zagwarantowania optymalnego przebiegu postępowania dyscyplinarnego oraz większej skuteczności oddziaływania przełożonych w zakresie zapewnienia odpowiedniego poziomu dyscypliny służbowej. Bezsprzecznie zatem wprowadzony do pragmatyki służbowej tryb uproszczony, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, dedykowany jest *stricte* postępowaniu dyscyplinarnemu, który w założeniu ma pełnić funkcję skutecznego narzędzia, za pomocą którego przełożony dyscyplinarny będzie mógł w sposób efektywny zrealizować cel postępowania dyscyplinarnego, w sprawach o przewinienia dyscyplinarne o mniejszym ciężarze gatunkowym, w których nie zachodzi konieczność przeprowadzenia rozbudowanego postępowania dowodowego, bowiem okoliczności popełnionego przez policjanta czynu i jego wina nie budzą wątpliwości oraz nie zachodzi potrzeba wymierzenia kary dyscyplinarnej surowszej niż nagana.

dyscyplinarnego, po uzyskaniu pisemnej zgody funkcjonariusza, orzeczenia dyscyplinarnego bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, jeżeli okoliczności popełnionego czynu i wina funkcjonariusza nie budzą wątpliwości oraz nie zachodzi potrzeba wymierzenia kary surowszej niż nagana.

¹¹ Zgodnie z art. 134i ust. 1a ustawy o Policji wszczęcie postępowania dyscyplinarnego następuje w drodze postanowienia, którego odpis niezwłocznie doręcza się obwinionemu. Z kolei w myśl art. 134i ust. 5 *ab initio* ustawy o Policji, postępowanie dyscyplinarne wszczyna się z dniem wydania postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego.

¹² „Postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego stanowi jednocześnie odpowiednik postanowienia o przedstawieniu zarzutów z k.p.k.”; F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 134i, w: Ustawa o Policji. Komentarz*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, Warszawa 2021, s. 670.

¹³ Zgodnie z art. 134i ust. 5a pkt 1–3 ustawy o Policji celem postępowania dyscyplinarnego jest nie tylko ustalenie, czy czyn, którego popełnienie zarzucono obwinionemu, został popełniony i czy obwiniony jest jego sprawcą, lecz także wyjaśnienie przyczyn i okoliczności popełnienia tegoż, jak również zebranie i utrwalenie dowodów w sprawie.

W takim przypadku przed wydaniem orzeczenia, czynności w sprawie z udziałem policjanta mogą sprowadzić się do czynności wymienionych w art. 135fa ust. 2 ustawy o Policji, które same w sobie nie stanowią jeszcze o zainicjowaniu postępowania dyscyplinarnego, właśnie z tego względu, że są wykonywane z udziałem policjanta, a nie strony postępowania dyscyplinarnego, tj. obwinionego. Wydanie natomiast orzeczenia w sytuacji spełnienia wszystkich przesłanek wskazanych w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji stanowi już nie tylko o zainicjowaniu, lecz także o zakończeniu postępowania dyscyplinarnego wobec obwinionego (strony postępowania dyscyplinarnego), wobec którego wydawane jest to orzeczenie (obwiniony jest adresatem tego orzeczenia), jak również o należyтым zachowaniu wszystkich jego gwarancji procesowych, jako strony postępowania dyscyplinarnego. Nie bez znaczenia pozostaje bowiem fakt, iż tryb ten może zostać wdrożony wyłącznie za zgodą policjanta (nie obwinionego), jednakże kluczowe jest to, że to obwiniony (a nie policjant), wobec którego wydano orzeczenie w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, ma prawo do złożenia od niego odwołania. Prawo to gwarantuje niewątpliwie możliwość weryfikacji tego orzeczenia w sytuacji zmiany stanowiska strony postępowania dyscyplinarnego, tj. policjanta posiadającego status obwinionego, a nie „samego policjanta”, tj. podmiotu, który nie posiada statusu strony postępowania dyscyplinarnego.

Eliminacja z kolei z obrotu prawnego wydanego w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji orzeczenia skutkuje przyjęciem, iż postępowanie dyscyplinarne zostało zainicjowane właśnie z chwilą wydania tego orzeczenia, a więc że zostało ono wszczęte mimo braku formalnego wydania postanowienia w tym przedmiocie. W przypadku bowiem uchylecia w postępowaniu odwoławczym orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, i przekazania sprawy do ponownego rozpatrzenia, za dzień wszczęcia postępowania dyscyplinarnego przyjmuje się dzień wydania orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji (art. 134i ust. 7 ustawy o Policji).

Nie w każdym zatem przypadku wydanie postanowienia, o którym mowa w art. 134i ust. 5 ustawy o Policji, powoduje wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec obwinionego (policjanta). W niektórych przypadkach dniem tym może być dzień wydania orzeczenia dyscyplinarnego (które zostało następnie uchylone). Nie można jednak przy tym założyć, że tylko w sytuacji uchylecia orzeczenia wydanego w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji dochodzi do zainicjowania (poprzez wydanie tego orzeczenia) postępowania dyscyplinarnego, tj. tylko w sytuacji, gdy zostanie ono następnie uchylone, zgodnie z art. 134i ust. 7 ustawy o Policji, natomiast w sytuacji, gdy nie zostanie ono zaskarżone i stanie się prawomocne (z upływem terminu do wniesienia odwołania), orzeczenie takie wydawane jest poza

postępowaniem dyscyplinarnym, a więc nie jest wydawane w jego ramach. Takie założenie nie tylko przeczyłoby zasadom logicznego rozumowania, lecz także nie miałyby jakichkolwiek podstaw w przepisach ustawy o Policji. Ponadto dodatkowego wyjaśnienia wymagałoby wówczas kwestia, wobec kogo takie orzeczenie jest wydawane, skoro obwinionym jest wyłącznie strona postępowania dyscyplinarnego. Zgodnie z art. 134i ust. 5 *in fine* ustawy o Policji – policjanta, co do którego wydano postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego, uważa się za obwinionego¹⁴. Natomiast w myśl art. 135j ust. 2 pkt 4 ustawy o Policji orzeczenie dyscyplinarne powinno zawierać m.in. stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe obwinionego¹⁵. Trudno byłoby przyjąć, zakładając, że ustawodawca jest racjonalny, iż używając pojęcia obwiniony w jednym przypadku, miał on na myśli policjanta, wobec którego wszczęto postępowanie dyscyplinarne (wobec którego wydano postanowienie o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego), a zatem podmiot, który jest stroną tego postępowania, a następnie orzeczenie dyscyplinarne, a w drugim, w kontekście orzeczenia wydanego w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, obwinionym jest jedynie policjant będący adresatem wydanego wobec niego orzeczenia dyscyplinarnego, który nie jest stroną postępowania dyscyplinarnego, bowiem orzeczenie to wydano bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego (bez postanowienia o jego wszczęciu), ale którą może się stać wyłącznie w sytuacji, gdy wniesie środek zaskarżenia oraz gdy orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji zostanie uchylone i postępowanie dyscyplinarne będzie toczyło się dalej w trybie zwykłym. Nie ma bowiem żadnych racjonalnych przesłanek, by pojęcie „obwiniony” rozumieć odmiennie w zależności od tego, w jakim trybie zostanie z jego udziałem przeprowadzone postępowanie dyscyplinarne.

¹⁴ „Wszczęcie postępowania dyscyplinarnego następuje z dniem wydania postanowienia o jego wszczęciu. Od tej chwili policjanta, co do którego wydano przedmiotowe postanowienie, uważa się za obwinionego” (P. Łabuz, M. Michalski, w: A. Choromańska i in., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2022 [baza danych Legalis], Komentarz do art. 134i, teza 4), a także „Policjant, któremu zarzucono popełnienie przewinienia dyscyplinarnego, staje się stroną postępowania, jako obwiniony, dopiero w momencie wydania postanowienia o wszczęciu postępowania dyscyplinarnego (art. 134i ust. 5 ustawy o Policji). Od tego momentu przysługują mu należne stronie postępowania uprawnienia, wskazane w art. 135f ust. 1 ustawy o Policji (np. prawo do odmowy składania wyjaśnień, prawo zgłaszania wniosków dowodowych)” (Z. Gądzik, *Komentarz do art. 134i*, w: Ł. Czebotar, Z. Gądzik, A. Łyżwa, A. Michalek, A. Świerczewska-Gąsiorowska, M. Tokarski, *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015, s. 685), a także F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 134i*, s. 670; S. Maj, *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008, s. 60.

¹⁵ Porównaj z § 9 pkt 42 rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 września 2021 r. w sprawie obiegu dokumentów związanych z postępowaniem dyscyplinarnym w stosunku do policjantów, Dz. U. z 2021 r. poz. 1778, zawierającym wzór orzeczenia w załączniku nr 42. Jednym z elementów orzeczenia określonym we wzorze jest „stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe obwinionego”. Zawarte w tym wzorze pouczenie adresowane jest także do obwinionego.

Należy również nadmienić, że zgodnie z art. 135j ust. 1 ustawy o Policji orzeczenie dyscyplinarne, niezależnie od trybu, w jakim jest wydawane, musi być jednym z orzeczeń, o których mowa w punktach od 1 do 4 tego przepisu. Jest to katalog zamknięty (*numerus clausus*)¹⁶. Tym samym orzeczenie musi być albo orzeczeniem o uniewinnieniu obwinionego, albo o uznaniu go winnym popełnienia czynu, za który ponosi on odpowiedzialność dyscyplinarną, i o wymierzeniu mu kary dyscyplinarnej albo o uznaniu go winnym popełnienia czynu, za który ponosi on odpowiedzialność dyscyplinarną, i o odstąpieniu od wymierzenia mu kary dyscyplinarnej albo też o umorzeniu postępowania. Brak jest tym samym podstaw do wydania orzeczenia, które w swej treści nie odpowiadałoby jednemu z wariantów wskazanych w art. 135j ust. 1–4 ustawy o Policji. Z oczywistych względów orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, musi spełniać wymogi określone w art. 135j ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji, a zatem musi być orzeczeniem o uznaniu obwinionego winnym popełnienia czynu, za który ponosi on odpowiedzialność dyscyplinarną, i o wymierzeniu mu kary dyscyplinarnej (upomnienia albo nagany). Wymogi, jakie musi spełniać orzeczenie, o którym mowa w art. 135j ust. 1 pkt 2 ustawy o Policji, potwierdzają zatem w sposób niebudzący wątpliwości, że adresatem orzeczenia wydanego w trybie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, jest obwiniony (policjant), a więc strona postępowania dyscyplinarnego¹⁷.

¹⁶ „W postępowaniu dyscyplinarnym może zapaść jedno z czterech – enumeratywnie wyliczonych w art. 135 ust. 1 – orzeczeń”, F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 135j*, w: *Ustawa...*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, s. 711.

¹⁷ Nie może natomiast stanowić argumentu przemawiającego za odmiennym stanowiskiem treść rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 28 września 2021 r. w sprawie obiegu dokumentów związanych z postępowaniem dyscyplinarnym w stosunku do policjantów, w zakresie, w jakim § 9 pkt 36 tego rozporządzenia określa wzór orzeczenia wydanego bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, stanowiący załącznik nr 36 do tego rozporządzenia. We wzorze tym wskazano jako element tego orzeczenia „stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe sprawcy przewinienia dyscyplinarnego”, natomiast w pouczeniu zawarto informację, że: „Od niniejszego orzeczenia sprawcy przewinienia dyscyplinarnego przysługuje prawo wniesienia odwołania [...]”. Analogiczna treść została zawarta w załączniku nr 37 do tego rozporządzenia, w którym zamieszczono wzór postanowienia o odmowie przyjęcia odwołania od orzeczenia wydanego bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego albo wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy zakończonej orzeczeniem wydanym bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, tj. „stopień, imię i nazwisko oraz stanowisko służbowe sprawcy przewinienia dyscyplinarnego”. W pouczeniu jednak zawarto informację, że: „Obwinionemu przysługuje prawo wniesienia skargi do Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w [...]”. Rozporządzenie jako akt wykonawczy do ustawy nie może bowiem pozostawać w oczywistej sprzeczności z przepisami ustawy, na podstawie której jest wydane. Zgodnie natomiast z ustawą o Policji, tj. art. 135j ust. 1, a także art. 135j ust. 2 pkt 3 ustawy o Policji, orzeczenie, niezależnie od trybu, w jakim jest wydane, adresowane jest do obwinionego, a zatem do strony postępowania dyscyplinarnego, a nie do „sprawcy przewinienia dyscyplinarnego”.

Nie mniej istotnym argumentem przemawiającym za uznaniem, że orzeczenie wydawane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji jest orzeczeniem wydawanym w ramach postępowania dyscyplinarnego, jest treść art. 135 ust. 1¹⁸ pkt 3 ustawy o Policji, który statuuje obowiązującą w postępowaniu dyscyplinarnym zasadę *res iudicata*. Zgodnie z tym przepisem postępowania dyscyplinarnego nie wszczyna się, jeżeli postępowanie dyscyplinarne w sprawie tego samego czynu i tego samego policjanta zostało już prawomocnie zakończone (*res iudicata*) lub, wcześniej wszczęte, toczy się (*lis pendens*)¹⁹. Arbitralne wobec tego uznanie, że orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, nie tylko nie inicjuje i jednocześnie nie kończy postępowania dyscyplinarnego, czyli, innymi słowy, że jest orzeczeniem wydawanym w oderwaniu od postępowania dyscyplinarnego, skutkowałoby koniecznością przyjęcia, że nic nie sprzeciwia się przeprowadzeniu takiego postępowania w odniesieniu do tego samego czynu stanowiącego delikt dyscyplinarny, popełnionego przez tego samego policjanta – obwinionego, wobec którego uprzednio zastosowano tryb, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji i wydano orzeczenie, którym wymierzono mu karę dyscyplinarną upomnienia albo nagany, które nie zostało następnie przez niego zakwestionowane, wskutek czego stało się prawomocne. Zaznaczenia przy tym wymaga, że ustawodawca nie ustanowił w wymienionym przepisie art. 135 ust. 1 pkt 3 ustawy o Policji przesłanki negatywnej, uniemożliwiającej wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, która odnosiłaby się do wydania wobec obwinionego orzeczenia o określonej treści, ale wprost odniesiono się do prawomocnie zakończonego postępowania dyscyplinarnego albo postępowania dyscyplinarnego wcześniej wszczętego i toczącego się. Przeszkodą procesową do wszczęcia postępowania w sprawie tego samego czynu i tego samego policjanta jest uprzednie zainicjowanie postępowania dyscyplinarnego, które toczy się albo które zostało już prawomocnie zakończone. Jeśli zatem prawomocne orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, nie zostałoby wydane po przeprowadzeniu postępowania dyscyplinarnego, a więc wydane w jego toku, to formalnie nie istniałaby żadna przeszkoda do zainicjowania takiego postępowania dyscyplinarnego i jego przeprowadzenia, a także do merytorycznego jego zakończenia orzeczeniem

¹⁸ W treści art. 135 ust. 1 ustawy o Policji ustawodawca wskazał negatywne przesłanki procesowe, tj. przesłanki uniemożliwiające wszczęcie postępowania dyscyplinarnego, P. Łabuz, M. Michalski, w: A. Choromańska, P. Łabuz, I. Malinowska, *Ustawa...*, Komentarz do art. 135, teza 1, a także M. Lew, *Policja*, w: *Stosunek służbowy w formacjach mundurowych*, red. W. Maciejko, P. Szustakiewicz, Warszawa 2015, s. 38; S. Maj, *Postępowanie...*, s. 66.

¹⁹ Z. Gądzik, *Komentarz do art. 135*, w: Ł. Czebotar, Z. Gądzik, A. Łyżwa, A. Michałek, A. Świerczewska-Gąsiorowska, M. Tokarski, *Ustawa...*, s. 686; F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 135*, w: *Ustawa...*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, s. 676; S. Maj, *Postępowanie...*, s. 66.

tej samej treści co orzeczenie wydane uprzednio w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji. Należałoby bowiem w takim przypadku konsekwentnie przyjąć, że to ostatnie z wymienionych orzeczeń nie było efektem końcowym prowadzonego postępowania dyscyplinarnego w sprawie tego samego czynu i tego samego policjanta, ale orzeczeniem wydanym bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego²⁰.

Niedopuszczalne byłoby również, w takich przypadkach, zastosowanie instytucji wznowienia postępowania, o której mowa w art. 135r oraz art. 135s ustawy o Policji. Zgodnie bowiem z art. 135r ust. 1 ustawy o Policji warunkiem wznowienia postępowania dyscyplinarnego jest uprzednie jego zakończenie prawomocnym orzeczeniem²¹. Jeśli zatem przyjąć, że orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, zostało wydane bez przeprowadzenia postępowania dyscyplinarnego, a zatem jeśli orzeczenie to nie jest owocem końcowym postępowania dyscyplinarnego, to nie sposób byłoby zastosować instytucji wznowienia postępowania dyscyplinarnego, nawet w sytuacji zmaterializowania się co najmniej jednej z przesłanek wymienionych w art. 135r ust. 1 pkt 1–5 ustawy o Policji. Takie orzeczenie, jeśli przysługiwałby mu przymiot prawomocności, byłoby już orzeczeniem całkowicie niewzruszalnym. Wskazania bowiem wymaga, że orzeczenie wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji staje się prawomocne z upływem terminu do wniesienia od niego odwołania. Jeśli zostałoby ono zaskarżone w dyscyplinarnym toku instancji, to jego uchylenie spowodowałoby zainicjowanie postępowania dyscyplinarnego, które nie mogłoby już zakończyć się wydaniem orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji. Zatem jeśli takie orzeczenie, tj. orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, stałoby się prawomocne z uwagi na niewniesienie od niego środka zaskarżenia w dyscyplinarnym toku instancji, to również ukaranemu policjantowi nie przysługiwałaby skarga do sądu administracyjnego. Co do zasady, od orzeczenia i postanowienia kończących postępowanie dyscyplinarne policjantowi przysługuje prawo wniesienia skargi do

²⁰ Na aspekt literalnej albo celowościowej wykładni norm odnoszących się do regulacji związanej z orzeczeniem wydanym bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego zwraca uwagę także Ł. Krysiński, który wskazuje, że: „W zależności od literalnego lub celowościowego interpretowania wydania orzeczenia bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego możliwym będzie – po wydaniu takiego orzeczenia – niewszczynianie postępowania dyscyplinarnego lub brak takiej możliwości”, Ł. Krysiński, *Skutki prawne wydania orzeczenia bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego*, w: *Tryby szczególne postępowania dyscyplinarnego*, red. T. Gardocka, P. Jóźwiak, Piła 2024, s. 147 i nn.

²¹ „Wznowienie postępowania dyscyplinarnego może nastąpić w przypadku zaistnienia łącznie dwóch przesłanek pozytywnych oraz wystąpienia jednej negatywnej. Po pierwsze, postępowanie, które miałyby zostać wznowione, musi być zakończone prawomocnym orzeczeniem”, F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 135r*, w: *Ustawa...*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, s. 731.

sądu administracyjnego (art. 138 ustawy o Policji²²). Niemniej dla wypełnienia tego warunku konieczne jest uprzednie wyczerpanie środków zaskarżenia, które przysługują w tej procedurze²³. Postępowanie dyscyplinarne jest natomiast dwuinstancyjne (art. 135k ust. 1 *ab initio* ustawy o Policji). Zatem w sytuacji niewyczerpania tego trybu, skarga podlegałaby odrzuceniu na podstawie art. 58 § 1 pkt 6 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Stanowi on, że sąd odrzuca skargę, jeżeli wniesienie skargi z innych przyczyn jest niedopuszczalne. W szczególności dotyczy to przypadków, gdy skarga zostanie wniesiona bez wyczerpania środków zaskarżenia, w tym przypadku takich, jakie przysługiwały w dyscyplinarnym toku instancji. Zatem orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, może być tylko orzeczeniem wydanym w I instancji. Od takiego orzeczenia, co zostało wykazane, nie jest możliwe wniesienie skargi do sądu administracyjnego, jeśli stało się ono prawomocne. Jeśli z kolei zasadne byłoby przyjęcie, że prawomocne orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, nie zakończyło postępowania dyscyplinarnego, ale zostało wydane bez przeprowadzenia tego postępowania, to należałoby również przyjąć, że nie można byłoby go także wzruszyć za pomocą jedynego nadzwyczajnego środka przewidzianego w ustawie o Policji, tj. przez wznowienie postępowania dyscyplinarnego²⁴, ponieważ takie orzeczenie nie spełniałoby podstawowego warunku przewidzianego w art. 135r ust. 1 ustawy o Policji. Przepis ten wznowienie postępowania dyscyplinarnego warunkuje tym, że postępowanie to musi być zakończone prawomocnym orzeczeniem, a więc orzeczenie musi kończyć to postępowanie, a nie być wydane bez jego przeprowadzenia. Kwestią otwartą pozostawałaby zatem odpowiedź na pytanie, jak wzruszyć prawomocne orzeczenie

²² „[...] od orzeczeń i postanowień, które kończą postępowania dyscyplinarne, funkcjonariuszowi Policji przysługuje prawo do wniesienia skargi do WSA na dane rozstrzygnięcie kończące postępowanie. Przedmiotowe uprawnienie stanowi realizację prawa obywatela do sądu. Uprawnienie to wynika bezpośrednio z Konstytucji RP, jak również z uregulowań międzynarodowych”, P. Łabuz, M. Michalski, w: A. Choromańska, P. Łabuz, I. Malinowska, *Ustawa...*, Komentarz do art. 138, teza 1, a także F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 138*, w: *Ustawa...*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, s. 738.

²³ Zgodnie bowiem z art. 52 § 1 ustawy z dnia 30 sierpnia 2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 935 z późn. zm., skargę można wnieść po wyczerpaniu środków zaskarżenia, jeżeli służyły one skarżącemu w postępowaniu przed organem właściwym w sprawie, chyba że skargę wnosi prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich lub Rzecznik Praw Dziecka. W myśl natomiast art. 52 § 2 Prawa o postępowaniu przed sądami administracyjnymi przez wyczerpanie środków zaskarżenia należy rozumieć sytuację, w której stronie nie przysługuje żaden środek zaskarżenia, taki jak zażalenie, odwołanie lub ponaglenie, przewidziany w ustawie.

²⁴ Wznowienie postępowania dyscyplinarnego jest bowiem jedynym, przewidzianym przez pragmatykę służbową, nadzwyczajnym trybem służącym do wzruszania prawomocnych orzeczeń, W. Kotowski, *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 664 i nn. oraz s. 689; F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 135r*, s. 730; B. Opaliński, M. Rogalski, P. Szustakiewicz, *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2020, s. 466; M. Lew, *Policja, w: Stosunek służbowy...*, s. 40.

wydane wobec policjanta, w trybie wznowienia postępowania dyscyplinarnego, jeśli takowe nie zostało uprzednio przeprowadzone, a samo orzeczenie nie było poprzedzone postępowaniem dyscyplinarnym. Nie sposób bowiem byłoby wznowić postępowania dyscyplinarnego, którego w ogóle nie było.

Należy wobec tego przyjąć, że orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, jest orzeczeniem wydanym bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego, w takim znaczeniu, że postępowanie to nie jest inicjowane postanowieniem o jego wszczęciu, o którym mowa w art. 134i ust. 5 ustawy o Policji. Wydane w trybie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji wobec obwinionego (strony postępowania dyscyplinarnego) orzeczenie inicjuje jednak postępowanie dyscyplinarne w danej sprawie, tak samo jak je kończy, a nie jest wydane w oderwaniu od niego. Tylko takie rozumienie tej szczególnej konstrukcji prawnej umożliwia zachowanie zaprojektowanego przez ustawodawcę spójnego systemu w całej regulacji odnoszącej się do zasad odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy Policji. Nie może tym samym budzić wątpliwości, że prawomocne orzeczenie dyscyplinarne, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, którym wymierzono policjantowi karę dyscyplinarną upomnienia albo nagany, jest nie tylko orzeczeniem, którym stwierdzono popełnienie przez niego przewinienia dyscyplinarnego²⁵, lecz także, że orzeczenie to kończy postępowanie dyscyplinarne, a nie, że jest w ogóle wydane bez przeprowadzenia takiego postępowania. Tym samym nie może również budzić wątpliwości, że prawomocne orzeczenie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, materializuje przesłankę zawartą w art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji, która obliże przełożonego właściwego w sprawach osobowych policjanta do obniżenia mu nagrody rocznej za dany rok kalendarzowy.

Na marginesie należy tylko zaznaczyć, że obniżenie nagrody rocznej nie stanowi swoistej „kary” za popełnione przewinienie dyscyplinarne. Katalog kar dyscyplinarnych został zamieszczony w art. 134 pkt 1–7 ustawy o Policji. Wykonanie kar upomnienia i nagany polega na wytknięciu ukaranemu przez przełożonego dyscyplinarnego niewłaściwego postępowania (art. 134a ustawy o Policji). Czym innym jest jednak wykonanie orzeczonej kary dyscyplinarnej, a czym innym są konsekwencje, jakie następują w sferze służbowej policjanta, wynikające z przeprowadzenia w stosunku do niego postępowania dyscyplinarnego²⁶.

²⁵ Jest to warunek zastosowania instytucji zawartej w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji – przesłanką jej zastosowania jest m.in. to, że okoliczności popełnionego czynu i wina policjanta nie budzą wątpliwości.

²⁶ Szerzej na ten temat zob. P. Gacek, *Wzajemne relacje pomiędzy postępowaniem dyscyplinarnym i postępowaniem administracyjnym dotyczącym stosunku służbowego funkcjonariusza Policji w kontekście posiadanych przez niego uprawnień jako strony tych postępowań*, w: *Uczestnicy postępowania dyscyplinarnego – status i uprawnienia*, red. H. Paluszkiewicz, B. Różniak-Krzeszewska, Piła 2023, s. 164 i nn.

Nie sposób zatem przyjąć, jak chciałby tego NSA, że wyłączenie trybu, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 i 2 ustawy o Policji spod regulacji przepisu art. 110 ust. 5 pkt 2 ustawy o Policji stanowi celowy zabieg ustawodawcy w tym zakresie z uwagi na rodzaj możliwych kar dyscyplinarnych, jakie mogą być orzekane w tym trybie, gdyż w tym przypadku celem tym mogło być odstąpienie od dodatkowego karania funkcjonariusza, także w sferze finansowej. Przyjęcie takiego stanowiska skutkowałoby tym, iż policjant, który popełnił przewinienie dyscyplinarne, za które wymierzono by mu karę dyscyplinarną upomnienia albo nagany, przy zastosowaniu trybu, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, w istocie nie ponosiłby żadnych ujemnych konsekwencji takiego działania. Samo wytknięcie przez przełożonego dyscyplinarnego niewłaściwego postępowania faktycznie nie łączyłoby się bowiem z żadną dolegliwością po stronie funkcjonariusza, którego ukarano by jedną z kar dyscyplinarnych, o których mowa w art. 134a ustawy o Policji, w trybie, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji. Różnicowałoby także w niezrozumiały sposób sytuację prawną dwóch funkcjonariuszy, którzy popełnili tego samego rodzaju czyn, za popełnienie którego adekwatną karą dyscyplinarną byłaby kara upomnienia albo nagany. Jeśli wobec jednego z nich zastosowanie trybu, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji nie byłoby możliwe, niezależnie od przyczyn takiego stanu rzeczy, to wszczęcie postępowania dyscyplinarnego wobec tego funkcjonariusza, a następnie jego zakończenie *in meriti*, skutkowałoby koniecznością obniżenia mu nagrody rocznej za dany rok kalendarzowy, jeśli wydano by orzeczenie, którym wymierzono by mu karę dyscyplinarną upomnienia albo nagany, natomiast wydanie wobec policjanta orzeczenia, o którym mowa w art. 135fa ust. 1 ustawy o Policji, którym wymierzono by mu karę dyscyplinarną tego samego rodzaju za taki sam rodzajowo czyn, nie skutkowałoby tego samego rodzaju konsekwencją. Sytuacja prawna dwóch policjantów zależna byłaby wówczas od zastosowanego trybu, w jakim wydano by orzeczenie dyscyplinarne, nawet w przypadku gdyby orzeczenia te miały tożsamą treść – w tym kontekście, że za taki sam rodzajowo czyn orzeczono by tego samego rodzaju karę dyscyplinarną.

Należy tym samym wyraźnie zaakcentować, że celem ustawodawcy wprowadzającego do pragmatyki służbowej tryb szczególny postępowania dyscyplinarnego, o którym mowa w art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji, było stworzenie trybu uproszczonego tego postępowania, maksymalnie odformalizowanego i skoncentrowanego na jednej czynności, tj. na wydaniu orzeczenia, z uwagi na przesłanki, które warunkują jego zastosowanie, a nie wprowadzenie odrębnego od postępowania dyscyplinarnego trybu, który umożliwiałby wydawanie wobec funkcjonariuszy

orzeczeń dyscyplinarnych, które nie byłyby wydawane w ramach postępowania dyscyplinarnego (wręcz w oderwaniu od niego), bez konieczności jego wdrożenia²⁷.

Bibliografia

- Choromańska A. i in., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2022 [baza danych Legalis].
- Czebotar Ł., Gądzik Z., Łyżwa A., Michałek A., Świerczewska-Gąsiorowska A., Tokarski M., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2015.
- Gacek P., *Obniżenie policjantowi nagrody rocznej w sytuacji popełnienia przez niego przewinienia dyscyplinarnego, stwierdzonego w prawomocnie zakończonym postępowaniu dyscyplinarnym przeprowadzonym na podstawie art. 135fa ust. 1–2 ustawy o Policji*, w: *Odpowiedzialność dyscyplinarna policjantów po nowelizacji ustawy o Policji z dnia 14 sierpnia 2020 r.*, red. R. Giętkowski, Piła 2022.
- Gacek P., *Wzajemne relacje pomiędzy postępowaniem dyscyplinarnym i postępowaniem administracyjnym dotyczącym stosunku służbowego funkcjonariusza Policji w kontekście posiadanych przez niego uprawnień jako strony tych postępowań*, w: *Uczestnicy postępowania dyscyplinarnego – status i uprawnienia*, red. H. Paluszkiwicz, B. Różniak-Krzeszewska, Piła 2023.
- Kotowski W., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Krysiński Ł., *Skutki prawne wydania orzeczenia bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego*, w: *Tryby szczególne postępowania dyscyplinarnego*, red. T. Gardocka, P. Jóźwiak, Piła 2024.
- Maj S., *Postępowanie dyscyplinarne w służbach mundurowych*, Warszawa 2008.
- Opaliński B., Rogalski M., Szustakiewicz P., *Ustawa o Policji. Komentarz*, Warszawa 2020.
- Stosunek służbowy w formacjach mundurowych*, red. W. Maciejko, P. Szustakiewicz, Warszawa 2015.
- Ustawa o Policji. Komentarz*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, Warszawa 2021.

²⁷ F. Radoniewicz przyrównuje nawet instytucję orzeczenia bez wszczynania postępowania dyscyplinarnego do konstrukcji dobrowolnego poddania się karze z procedury karnej. W jego ocenie celem tej instytucji jest przyspieszenie i uproszczenie tej procedury, F. Radoniewicz, *Komentarz do art. 135fa*, w: *Ustawa...*, red. K. Chałubińska-Jentkiewicz, J. Kurek, s. 698.

Wybrane problemy zakresu ochrony immunitetowej sędziego i prokuratora

Selected issues on the extent of immunity protection for judges and prosecutors

Избранные проблемы объема защиты иммунитетом судей и прокуроров

Деякі проблеми у сфері недоторканності суддів і прокурорів

ADAM ROCH

mgr, e-mail: a.roch@sn.pl, <https://orcid.org/0000-0003-0379-9850>

Streszczenie: W artykule omówione zostały mające źródła konstytucyjne uregulowania związane z zakresem obowiązywania immunitetu sędziowskiego. Z uwagi na to, że na poziomie ustawowym immunitet dotyczy też prokuratorów, przedstawiono również normy obejmujące tę grupę zawodową, uwzględniając ponadto istniejące odmienności normatywne. Autor zaprezentował poglądy doktryny i orzecznictwa związane z momentem, od i do którego obowiązuje ochrona immunitetowa. Dokonał również szczegółowej analizy nieporuszanej dotąd szerzej w literaturze kwestii podstaw orzekania przez sąd dyscyplinarny w sprawach o wyrażenie zgody na zatrzymanie sędziego, a także odnośnie do możliwości objęcia immunitetem przedmiotów lub pomieszczeń należących do sędziego lub prokuratora, opatrując te kwestie własnym komentarzem.

Słowa kluczowe: immunitet, sędzia, prokurator, zatrzymanie, przeszukanie, zakres ochrony immunitetowej

Summary: This article discusses the constitutional regulations related to the extent of the immunity of judges. Since at the statutory level, judicial immunity also applies to prosecutors, the norms regarding this professional group are also discussed, taking into account the existing normative differences. The author presents views found in the doctrine and past rulings regarding the moments when immunity protection starts and ceases to apply. He also analyses in detail and provides his own commentary on problems which have not been discussed in greater depth in the literature so far, namely, the question of the grounds for the disciplinary court's ruling in cases concerning permission to detain a judge, as well as the question of the possibility of extending immunity to the judge's or prosecutor's belongings or office space.

Key words: immunity, judge, prosecutor, detention, search, scope of immunity protection

Резюме: В статье рассматриваются конституционно закрепленные нормы, касающиеся объема судебного иммунитета. В связи с тем, что на законодательном уровне иммунитет распространяется и на прокуроров, представлены нормы, охватывающие и эту профессиональную группу, с учетом, в том числе, существующих нормативных различий. Автор представил взгляды доктрины и судебной практики, касающиеся момента, с которого и до которого действует защита иммунитета. Он также провел подробный анализ вопроса об основаниях вынесения дисциплинарным судом постановлений по делам о даче согласия на заключение судьи под стражу, который до сих пор не рассматривался в литературе, а также о возможности распространения такой защиты на предметы или помещения, принадлежащие судье или прокурору, представив собственный комментарий по этим вопросам.

Ключевые слова: иммунитет, судья, прокурор, задержание, обыск, объем защиты иммунитетом

Autor jest sędzią Sądu Najwyższego od 2018 r., orzekającym w Izbie Karnej. Od wielu lat zajmuje się problematyką postępowań dyscyplinarnych i immunitetowych sędziów i prokuratorów.

Анотація: У статті розглядаються норми конституційного походження, що стосуються обсягу суддівської недоторканності. У зв'язку з тим, що на законодавчому рівні недоторканність поширюється і на прокурорів, норми, що стосуються цієї професійної групи, також представлені з урахуванням існуючих нормативних розбіжностей. Автор представив погляди доктрини та судової практики щодо моменту, з якого і до якого застосовується захист недоторканності. Він також детально проаналізував питання підстав для винесення дисциплінарним судом ухвал у справах про надання згоди на затримання судді, яке досі не обговорювалося в літературі, а також можливість надання імунітету об'єктам чи приміщенням, що належать судді чи прокурору, надавши власний коментар з цих питань.

Ключові слова: недоторканність, суддя, прокурор, затримання, обшук, обсяг захисту недоторканності

Wstęp

W nauce prawa powszechnie przyjmuje się, że immunitety stanowią wyjątek od powszechnych zasad odpowiedzialności karnej. Postrzegane są zasadniczo przez pryzmat warunku dopuszczalności wszczęcia lub prowadzenia postępowania karnego wobec osoby nim chronionej¹. Polski system prawa przewiduje ochronę immunitetową o różnym zakresie, przysługującą grupom (parlamentarzyści, członkowie korpusu dyplomatycznego, sędziowie, prokuratorzy) lub jednostkom (Prezydent, Prezes Najwyższej Izby Kontroli), co ma związek z pełnionymi przez objęte nim osoby funkcjami w państwie.

Celem niniejszej pracy, na bazie zarysowania ogólnych zasad instytucji immunitetu, jest przedstawienie i omówienie wybranych zagadnień związanych z jego zakresem przedmiotowym i podmiotowym. Szczególną uwagę poświęcono problematyce momentu zakończenia ochrony immunitetowej oraz dopuszczalności dokonywania szczególnych czynności dowodowych o charakterze przymusowym, związanych z osobą podlegającą ochronie – jako zagadnieniom w sposób szczególny niepoddanym dotąd w nauce gruntownej analizie. Przedmiotową pracą objęto przy tym i sędziów, i prokuratorów – tak z uwagi na ich wspólny udział w systemie wymiaru sprawiedliwości (choć prokuratorzy wymiaru tego, co oczywiste, nie sprawują), determinowany osiągnięciem stawianych mu celów, jak i znaczną tożsamość regulacji ustawowej. Możliwe nowelizacje przepisów dotyczących ustroju sądów i prokuratury raczej nie dokonają zmian co do istoty istniejących regulacji prawnych w tym przedmiocie, w szczególności immunitetu sędziowskiego, mającego źródło w art. 181 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej². Znajduje on obecnie uzupełnienie ustawowe

¹ Zob. B. Janusz-Pohl, *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009, s. 26–27.

² Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz. U. z 1997 r. Nr 78, poz. 483 z późn. zm. (dalej: Konstytucja).

w art. 55 i art. 72 § 3–5 ustawy z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym³, art. 80–81 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych⁴ oraz art. 30 i art. 37 § 1 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych⁵. Pomimo braku regulacji konstytucyjnej, prokuratorzy podlegają zasadniczo analogicznej ochronie immunitetowej na podstawie przepisów zawartych w art. 135 i art. 138 ustawy z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze⁶.

1. Rodzaje immunitetów

Immunitety co do zasady dzieli się na materialne i formalne⁷. Immunitet formalny staje na przeszkodzie wszczęciu i prowadzeniu postępowania karnego przeciwko osobie, która z niego korzysta. Nie uchyla karalności popełnionego czynu, lecz stanowi wyłącznie przeszkodę w toczeniu się procesu bez wyrażenia zgody na ściganie przez właściwy organ. Przeszkoda procesowa w postaci immunitetu formalnego może mieć charakter trwały, co oznacza, że wywołuje on skutki również po zakończeniu pełnienia określonej funkcji, lub nietrwały – gdy obowiązuje tylko w czasie wykonywania funkcji z nim związanej. Immunitet procesowy kategoryzowany jest także z uwagi na możliwość jego uchylenia – może być on zatem bezwzględny (gdy brak takiej możliwości) lub względny (gdy po uzyskaniu stosownej zgody postępowanie karne może toczyć się na zasadach ogólnych)⁸.

Immunitet materialny z kolei zapewnia wyłączenie pewnych kategorii osób spod działania przepisów prawa karnego materialnego. Popełniony czyn przestaje być karalny, choć nadal pozostaje bezprawny, stanowiąc przestępstwo lub wykroczenie⁹. Immunitet materialny w zakresie wykroczeń popełnianych przez sędziów i prokuratorów ma charakter co do zasady trwały i bezwzględny. Ustawodawca przewidział jednak możliwość wyłączenia go w stosunku do wykroczeń przewidzianych w rozdz. XI

³ Ustawa z dnia 8 grudnia 2017 r. o Sądzie Najwyższym, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 622.

⁴ Ustawa z dnia 27 lipca 2001 r. – Prawo o ustroju sądów powszechnych, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 334.

⁵ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. – Prawo o ustroju sądów wojskowych, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 526.

⁶ Ustawa z dnia 28 stycznia 2016 r. – Prawo o prokuraturze, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 390.

⁷ W. Michalski, *Immunitety w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970, s. 14–15; R.A. Stefański, *Postępowanie w sprawie wydania zezwolenia na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej, sądowej lub administracyjnej*, Prokuratura i Prawo 1997, nr 3, s. 67.

⁸ R.A. Stefański, *Immunitet prokuratorski*, Prokuratura i Prawo 1997, nr 2, s. 63.

⁹ W. Michalski, *Immunitety...*, s. 14–16, 22.

ustawy z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń¹⁰. W tych przypadkach przyjęcie przez sędziego lub prokuratora mandatu karnego albo uiszczenie grzywny, w razie ukarania mandatem karnym zaocznym, o którym mowa w art. 98 § 1 pkt 3 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia¹¹, stanowi oświadczenie o wyrażeniu zgody na pociągnięcie go do odpowiedzialności w tej formie. Możliwość (konieczność) prowadzenia postępowania dyscyplinarnego za naruszenie wspomnianych przepisów jest wówczas wyłączona. Immunitet nabiera więc w omawianej sytuacji cechy częściowego i względnego¹². W dalszej części pracy kwestia odpowiedzialności za wykroczenia zostanie jednak pominięta¹³. Podobnie przedmiotem omówienia nie będzie immunitet przewidziany w art. 137 § 4 Prawa o prokuraturze, również mający charakter częściowy, trwały i bezwzględny¹⁴.

Analizie poddany zostanie sędziowski i prokuratorski immunitet formalny, będący immunitetem nietrwałym, gdyż jego działanie kończy się z chwilą zakończenia stosunku służbowego sędziego lub prokuratora (o czym dalej), oraz względnym, z powodu możliwości jego uchylenia przez sąd dyscyplinarny¹⁵. Jest też zupełny, gdyż obejmuje zakresem swojego działania wszystkie przestępstwa¹⁶. Jako immunitet wewnątrz krajowy, obowiązuje wyłącznie na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.

¹⁰ Ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1907 (dalej: K.w.).

¹¹ Ustawa z dnia 24 sierpnia 2001 r. – Kodeks postępowania w sprawach o wykroczenia, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 860 (dalej: K.p.o.w.).

¹² J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet sędziowski*, Przegląd Sądowy 1993, nr 11–12, s. 7; B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 29–32; A. Roch, *Odpowiedzialność sędziego i prokuratora za wykroczenia*, Prokuratura i Prawo 2020, nr 9, s. 33–34.

¹³ Szerzej odnośnie do obowiązującego modelu odpowiedzialności sędziów i prokuratorów za wykroczenia w innych opracowaniach, takich jak: W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012, s. 357 i nn.; W. Kozielowicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016, s. 153 i nn.; J. Gudowski, T. Ereciński, J. Iwulski, *Komentarz do ustawy – Prawo o ustroju sądów powszechnych*, w: T. Ereciński, J. Iwulski, *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, red. J. Gudowski, wyd. 2, Warszawa 2009, s. 302 i nn.; B. Godlewska-Michalak, w: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013, s. 401 i nn.; R.A. Stefański, *Immunitet...*, s. 63 i nn.; A. Korzeniewska-Lasota, M. Lasota, *Odpowiedzialność sędziego za wykroczenia*, Studia Prawnoustrojowe 2010, nr 11, s. 275 i nn.; M. Laskowski, *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019, s. 309 i nn.; A. Roch, *Odpowiedzialność sędziego i prokuratora...*, s. 30 i nn.

¹⁴ W. Michalski, *Immunitety...*, s. 15, 18–19, 27, 152–153.

¹⁵ J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 5; B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 140; W. Michalski, *Immunitety...*, s. 15–16.

¹⁶ W. Michalski, *Immunitety...*, s. 138.

Poza granicami Polski sędzia lub prokurator odpowiada za przestępstwo lub wykroczenie tak, jak każdy inny obywatel, zgodnie z regułami państwa, na którego terenie doszło do popełnienia czynu¹⁷. Jakkolwiek immunitety sędziowski i prokuratorski działają wyłącznie na terytorium Polski, w celu zastosowania przez organy polskie środków przymusu wobec osoby nim chronionej przebywającej na terytorium państwa obcego, wymagane jest uzyskanie zgody sądu dyscyplinarnego w Polsce, która zaktualizuje się z chwilą przekroczenia granicy przez zatrzymywanego lub tymczasowo aresztowanego. Zgodę należy uzyskać również w wypadku, gdy to organ państwa obcego zwraca się o zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie osoby objętej immunitetem za czyn popełniony poza granicami Polski, o ile pozbawienie wolności w jakiegokolwiek postaci miałyby zostać zrealizowane w Polsce.

2. Podmiotowy i temporalny zakres ochrony immunitetowej

Zgodnie z art. 55 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych sędzią sądu powszechnego jest osoba powołana na to stanowisko przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej, która złożyła wobec niego ślubowanie. Z tą też chwilą rozpoczyna się ochrona immunitetowa sędziego. Analogiczne regulacje przewidziane są w art. 29 § 1 ustawy o Sądzie Najwyższym oraz art. 23 § 1 Prawa o ustroju sądów wojskowych. Zbieżne reguły, z mocy art. 106zd Prawa o ustroju sądów powszechnych, dotyczą także asesorów sądowych. Na podstawie art. 106i § 1 i 4 tej ustawy asesora sądowego mianuje Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej na czas nieokreślony, na wniosek Krajowej Rady Sądownictwa, a jego stosunek służbowy nawiązuje się po doręczeniu aktu mianowania. Przewidziany w art. 80 Prawa o ustroju sądów powszechnych immunitet obejmuje czyny sędziego o charakterze przestępczym, niezależnie od tego, kiedy zostały popełnione i czy wykazują związek z działalnością jurysdykcyjną, czy też dotyczą wyłącznie życia prywatnego sędziego. Immunitetem objęte są również zdarzenia zaistniałe przed powołaniem na stanowisko sędziego¹⁸.

Immunitet prokuratorski przysługuje z kolei prokuratorowi oraz asesorowi prokuratorskiemu. Rozpoczyna swój bieg z chwilą doręczenia zawiadomienia o powołaniu, kiedy to zgodnie z art. 91 § 1 Prawa o prokuraturze nawiązuje się stosunek służbowy prokuratora, a także, z uwzględnieniem art. 174 § 1 pkt 1 tego aktu prawnego,

¹⁷ J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 5.

¹⁸ T. Ereciński, J. Iwulski, *Prawo o ustroju...*, s. 290–291; S. Dąbrowski, A. Łazarska, w: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, s. 382.

asesora¹⁹. W ramach wcześniej obowiązujących przepisów przyjmowano, że przepis art. 54 ust. 4 ustawy z dnia 20 czerwca 1985 r. o prokuraturze²⁰ nie dotyczył Prokuratora Generalnego²¹. Obecnie art. 135 § 1 Prawa o prokuraturze obejmuje również Prokuratora Generalnego. Podobnie jak sędziowski, immunitet przewidziany w art. 135 § 1 Prawa o prokuraturze dotyczy zarówno zdarzeń zaistniałych w czasie piastowania stanowiska prokuratora, jak i w okresie wcześniejszym.

Immunitet chroni także jego beneficjentów przebywających na urlopach: wypoczynkowym, dla poratowania zdrowia czy bezpłatnym, sędziów lub prokuratorów delegowanych do Biura Krajowej Rady Sądownictwa, do Ministerstwa Sprawiedliwości lub podległych mu jednostek, Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, a także do międzynarodowych sędziowskich organizacji pozarządowych lub do pełnienia obowiązków bądź pełnienia określonej funkcji poza granicami państwa w ramach działań podejmowanych przez organizacje międzynarodowe lub ponadnarodowe oraz zespoły międzynarodowe, działające na podstawie umów międzynarodowych, w tym umów konstytuujących organizacje międzynarodowe, ratyfikowanych przez Rzeczpospolitą Polską. Należy jednak pamiętać, że immunitety sędziowski i prokuratorski funkcjonują tylko w granicach państwa polskiego. Z immunitetu korzysta również sędzia lub prokurator powołany do niezawodowej służby wojskowej. Immunitetu nie uchyla zarządzenie przez prezesa sądu natychmiastowej przerwy w czynnościach służbowych albo zawieszenie sędziego lub prokuratora w wykonywaniu obowiązków służbowych²².

Nie budzi aktualnie także żadnych wątpliwości, że obejmuje on swoim działaniem również sędziów i prokuratorów w stanie spoczynku, niezależnie od przyczyn odejścia ze służby czynnej²³. Trybunał Konstytucyjny w uzasadnieniach wyroków z dnia 6 marca 2007 r.²⁴ oraz 28 listopada 2007 r.²⁵ wyeksponował stanowisko, że stan spoczynku oraz wiążące się z nim uprawnienia o charakterze socjalnym należy wiązać nie tylko z dążeniem do stworzenia dodatkowej gwarancji niezależności

¹⁹ R.A. Stefański, *Immunitet...*, s. 71.

²⁰ Tekst jednolity: Dz. U. z 2002 r. Nr 21, poz. 206.

²¹ Tak uchwała SN z dnia 26 września 2002 r., I KZP 24/02, OSNKW 2002, nr 11–12, poz. 100.

²² W. Michalski, *Immunitety...*, s. 124; J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 6; T. Ereciński, J. Iwulski, *Prawo o ustroju...*, s. 291–292; B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 140; K. Szczucki, w: *Konstytucja RP, t. 2. Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016, s. 1089–1090; M. Radajewski, *Zarządzenie natychmiastowej przerwy w czynnościach służbowych sędziego*, Przegląd Sądowy 2020, nr 5, s. 40; R.A. Stefański, *Immunitet...*, s. 72–73.

²³ W. Kozielewicz, *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, Warszawa 2005, s. 55; R.A. Stefański, *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, Warszawa 2017, s. 435.

²⁴ SK 54/06, OTK-A 2007, nr 3, poz. 23.

²⁵ K 39/07, OTK-A 2007, nr 10, poz. 129.

prokuratorów, lecz także – analogicznie do sędziów – z dążeniem do kształtowania pozytywnego obrazu organów ochrony prawnej w społeczeństwie. Stan spoczynku nie powinien być zatem traktowany jako przywilej określonej grupy funkcjonariuszy publicznych, lecz postrzegany jako instrument służący z jednej strony zapewnieniu niezawisłości i niezależności w wykonywaniu zadań, z drugiej zaś – zachowaniu autorytetu takich instytucji władzy publicznej, jak sądy i prokuratura. Ma eksponować elitarny charakter funkcji sędziego oraz prokuratora w systemie władzy publicznej, a nadto wzmacniać autorytet, którym sądy i prokuratury winny się cieszyć w społeczeństwie. Instytucja ta nie powinna być zatem postrzegana jako przywilej wiążący się z dotychczasową pracą, lecz traktowana jako gwarancja utrzymywania pewnych standardów zachowań istotnych z punktu widzenia obrazu sądów i prokuratury w społeczeństwie. Dożywotnie pozostawanie w stosunku służbowym, po przejściu w stan spoczynku, z modyfikacją polegającą na ustaniu obowiązku wykonywania pracy wiążącej się z tym stosunkiem oraz uzyskaniu prawa do pobierania uposażenia przez sędziego i prokuratora w stanie spoczynku, ma stanowić czynnik kształtujący w społeczeństwie pozytywną opinię o tych grupach zawodowych. Stan nieczynny ma podkreślać doniosłość zaszczytnej służby sędziego i prokuratora. Ustawodawca powiązał z nim nie tylko uprawnienia, lecz także liczne obowiązki – w tym podleganie odpowiedzialności dyscyplinarnej oraz ograniczenia w podejmowaniu dodatkowego zatrudnienia i możliwości wykonywania innych zajęć.

W orzecznictwie powstał natomiast spór odnośnie do pozostawania pod ochroną immunitetową byłych sędziów i prokuratorów. Pogląd o konieczności uzyskania zgody właściwego organu na ściganie byłych sędziów i prokuratorów wyrażany był incydentalnie przez Sąd Najwyższy²⁶. Stanowisko to sprowadza się do uznania, że konstytucyjna zasada równości wobec prawa (art. 32 ust. 1 Konstytucji), odnosząc ją do immunitetu przysługującego sędziemu, oznacza konieczność równego traktowania sędziego w stanie czynnym, w stanie spoczynku oraz po odejściu ze służby (pod warunkiem, iż czyn, co do którego toczy się postępowanie karne, popełniony został w okresie pełnienia służby). Przyjmowano, że „odmienne traktowanie sędziego, który [...] rozwiązał stosunek służbowy, byłoby zresztą wyraźnie krzywdzące, co uwidoczniłoby się szczególnie w razie postawienia jemu oraz sędziemu w stanie spoczynku podobnych zarzutów w związku z orzekaniem w tym samym składzie sądu i w tej samej sprawie”. Ostatnio Sąd Najwyższy ponowił tego rodzaju judykat, choć bez szerszej argumentacji w omawianym przedmiocie, poza odwołaniem się

²⁶ Postanowienie z dnia 15 marca 2011 r., WZ 8/11, OSNKW 2011, nr 7, poz. 57, oraz postanowienie z dnia 25 kwietnia 2017 r., WZ 19/16, OSNKW 2017, nr 12, poz. 67.

wcześniejszych rozstrzygnięć²⁷. Podobne jednostkowe wypowiedzi przedstawiono także w doktrynie²⁸.

W literaturze²⁹ i orzecznictwie przeważa jednak pogląd odmienny. Jak stwierdził Sąd Najwyższy już w uchwale z dnia 18 stycznia 2006 r.³⁰, którą umorzono postępowanie delibacyjne z powodu zrzeczenia się przez sędziego urzędu, z datą ustania stosunku służbowego nie chroni go już immunitet procesowy, a zatem brak jest formalnoprawnej przeszkody do wszczęcia i prowadzenia postępowania karnego przeciwko takiej osobie.

Także w postanowieniu SN z dnia 20 czerwca 2012 r., I KZP 7/12³¹, klarownie wskazano, iż warunkiem obowiązywania immunitetu formalnego jest posiadanie statusu prokuratora lub sędziego. Akcentowanie jego aspektu podmiotowego, wobec wyjątkowości tej instytucji, będącej odstępstwem od zasady legalizmu, która to wyjątkowość nakazuje literalną wykładnię przepisów ją regulujących, wyklucza rozszerzenie zakresu temporalnego działania immunitetu, zwłaszcza że wykładnia funkcjonalna i systemowa dostarczają ważkich argumentów przemawiających za wąskim rozumieniem tej regulacji. Wykładnia językowa przepisów statuujących immunitet formalny jest jasna i pozwala na jednoznaczne stwierdzenie, że jest nim objęty sędzia lub prokurator (także w stanie spoczynku), a tym samym nie dotyczy on osoby, która tej funkcji nie pełni, nawet jeśli wcześniej ją sprawowała. Odwołując się ponadto do wykładni funkcjonalnej, podkreślono, że istota zadań stojących przed sądami i prokuraturą w zakresie sprawowania wymiaru sprawiedliwości wymaga zapewnienia sędziom i prokuratorom odpowiednich zabezpieczeń prawnych, dzięki którym będą oni niezależni, nieskrępowani czynnikami zewnętrznymi, które mogłyby zakłócić prawidłowe wykonywanie zadań w sposób obiektywny. Taką właśnie funkcję pełni immunitet stanowiący względną przeszkodę dla pociągnięcia

²⁷ Postanowienie z dnia 7 maja 2024 r., I KZ 8/24, OSNK 2024, nr 7, poz. 38.

²⁸ K. Szczucki, w: *Konstytucja RP*, t. 2, s. 1069; M. Kulik, *Początek okresu spoczywania biegu terminu przedawnienia karalności w związku ze względnym immunitetem procesowym na przykładzie sędziowskiego immunitetu formalnego*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2012, nr 4, s. 203–204.

²⁹ J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 3–4; W. Michalski, *Immunitety...*, s. 125–126; R.A. Stefański, *Immunitet...*, s. 63, 71–72; P. Czarnecki, *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013, s. 252; B. Nita-Światłowska, w: *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4. *Dopuszczalność procesu*, red. P. Hofmański, M. Jeż-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015, s. 784; S. Dąbrowski, A. Łazarska, w: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, s. 382, 396; zbieżnie także: A. Herzog, *Postępowanie w sprawach o uchylenie immunitetu prokuratorskiego – stan prawny i praktyka (część I)*, *Prokuratura i Prawo* 2008, nr 4, s. 7–8; A. Kiełtyka, W. Kotowski, A. Ważny, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 523–524; A. Reczka, *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2017, s. 145.

³⁰ SNO 64/05, LEX nr 470199.

³¹ OSNKW 2012, nr 7, poz. 74.

osoby nim objętej do odpowiedzialności karnej. Nie ma on charakteru osobistego, bowiem instytucja immunitetu ustanowiona została w interesie społecznym. *Ratio legis* omawianej regulacji wskazuje jednoznacznie na instytucjonalny charakter immunitetu sędziego i prokuratora, co musi mieć przełożenie na sposób wykładni właściwych przepisów (zob. wyrok Trybunału Konstytucyjnego z dnia 28 listopada 2007 r.³²). Realizacja tego celu immunitetu następuje wobec osoby piastującej stanowisko sędziego lub prokuratora i w tym sensie chroni ją przed naciskami i szykanami ze strony osób trzecich. Ochrona ta ma jednak charakter wtórny, uzależniony od potrzeby zapewnienia niezależności na czas sprawowania urzędu lub na wypadek, gdyby dana osoba, która przeszła już w stan spoczynku, miała powrócić do sprawowania funkcji sędziego lub prokuratora. Z tego względu osobista funkcja ochronna immunitetu jest tylko środkiem służącym realizacji celu ustrojowego i nie może przesądzać o zakresie czasowym obowiązywania immunitetu. Jeśli zatem potrzeba przedstawienia zarzutów osobie podejrzanej ujawni się po wygaśnięciu stosunku służbowego, wówczas nie ma przeszkód do dokonania stosownej czynności procesowej i dalszego prowadzenia postępowania karnego.

Nie ma więc w kwestii obowiązywania tego immunitetu znaczenia to, że zarzucany określonej osobie czyn został popełniony w czasie, gdy pełniła ona jeszcze funkcję nim chronioną. Źródłem immunitetu jest bowiem status tej osoby (sędziego lub prokuratora), chroniący prawidłowe, niezależne wykonywanie zadań z nim związanych, jego działanie zaś aktualizuje się z momentem nawiązania stosunku służbowego i wygasa z chwilą jego rozwiązania.

Pogląd ten SN potwierdził w postanowieniach z dnia 17 lipca 2012 r.³³ i 17 grudnia 2019 r.³⁴, w którego uzasadnieniu, odnosząc się do orzeczeń Izby Wojskowej SN z dnia 15 marca 2011 r. i 25 kwietnia 2017 r., wskazano w szczególności, że w żadnej mierze nie dają się pogodzić tak z normami zawartymi w ustawie zasadniczej, jak i ustrojowej. Art. 181 Konstytucji stanowi, że sędzia nie może być, bez uprzedniej zgody sądu określonego w ustawie, pociągnięty do odpowiedzialności karnej ani pozbawiony wolności, a zatem przedstawiona wykładnia równości wobec prawa stanowi w istocie jej zaprzeczenie, sytuując byłych sędziów ponad prawem obowiązującym innych członków społeczeństwa. Faktycznie bowiem równość obywateli wobec prawa, nawet jeśli dotyczy byłych sędziów, wskazuje na konieczność traktowania na równi ze wszystkimi innymi osobami, w odniesieniu do których zaistniałoby uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa. To sędzia nie może

³² K 39/07, Dz. U. z 2007 r. Nr 230, poz. 1698.

³³ SNO 32/12, LEX nr 1231624.

³⁴ I DO 57/19, LEX nr 2978003.

być pociągnięty do odpowiedzialności karnej bez uprzedniej zgody sądu. Osoba, która zrezygnowała z pełnienia tego urzędu, sędzią zaś nie jest. Analogicznie Sąd Najwyższy przyjął w uchwale z dnia 19 października 2020 r.³⁵

Nadmienić jednak należy, iż w dniu 8 sierpnia 2024 r. Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego skierowała do Izby Odpowiedzialności Zawodowej SN wniosek o rozstrzygnięcie przez skład 7 sędziów SN rozbieżności w wykładni prawa odnośnie do zagadnienia prawnego: czy warunkiem obowiązywania immunitetu formalnego jest posiadanie statusu sędziego albo prokuratora, który nabywa się z momentem doręczenia zawiadomienia o powołaniu i który ustaje z chwilą wygaśnięcia stosunku służbowego, czy też sędzia lub prokurator zachowuje immunitet formalny także wtedy, kiedy kwestia pociągnięcia go do odpowiedzialności karnej za czyny objęte zarzutami oskarżenia przypadające na czas sprawowania urzędu aktualizuje się już po zakończeniu tego okresu, niezależnie od późniejszego statusu tego sędziego lub prokuratora³⁶.

Argumentacja zawarta w ww. wniosku nie pozwala na odejście od przyjętego w niniejszej publikacji wniosku. Należy więc zdecydowanie stwierdzić, że immunitety sędziowski i prokuratorski ustają w sytuacji złożenia z urzędu, pozbawienia prawa do stanu spoczynku lub zrzeczenia się urzędu. Taka osoba, choćby w przeszłości piastowała urząd sędziego lub prokuratora, może być pociągnięta do odpowiedzialności karnej i pozbawiona wolności także za czyny zaistniałe w związku z tym urzędowaniem bez występowania z wnioskiem o uchylenie immunitetu.

3. Przedmiotowy zakres immunitetu

Należy podkreślić, że „zezwoienie na ściganie nie jest równoznaczne z całkowitym uchyleniem immunitetu sędziowskiego, lecz jedynie w takiej części, w jakiej uprawdopodobnione zostało, że sędzia dopuścił się przestępstwa. Z tego względu sąd dyscyplinarny powinien w uchwale wyrażnie określić czyn lub czyny, co do których wyraża zgodę na ściganie. Generalne zezwolenie na ściganie jest niedopuszczalne”³⁷.

Nie jest kwestionowane, że immunitet sędziego lub prokuratora dotyczy niemożności ścigania za przestępstwa lub wykroczenia, nie ma natomiast zastosowania do

³⁵ II DO 7/20 [baza danych Sądu Najwyższego].

³⁶ Wniosek zarejestrowano pod sygn. II ZZP 1/24, a termin posiedzenia wyznaczono na dzień 15 października 2025 r.

³⁷ J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 17; zob. też W. Michalski, *Immunitety...*, s. 133.

odpowiedzialności ponoszonej w sprawach mających swoje źródło w stosunkach cywilnoprawnych³⁸.

Przechodząc do problematyki zatrzymania sędziego lub prokuratora, podkreślić należy, że pojęcie to, podobnie jak w przypadku nietykalności parlamentarzystów (art. 105 ust. 5 Konstytucji), interpretować należy w sposób obejmujący wszelkie formy ograniczenia wolności osobistej. Chodzi więc o zatrzymanie (procesowe i w celu przymusowego doprowadzenia), tymczasowe aresztowanie lub inne, nawet przejściowe postaci naruszenia (pozbawienia) wolności³⁹. W orzecznictwie, od czasu wydania uchwały w składzie 7 sędziów SN w dniu 20 września 2007 r.⁴⁰, jednolicie przyjmuje się, że wyrażenie zgody na pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej nie powoduje automatycznie zezwolenia na zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie, gdyż wymaga to odrębnej decyzji sądu dyscyplinarnego. Zatrzymanie lub tymczasowe aresztowanie musi być więc poprzedzone uchwałą sądu dyscyplinarnego w tym przedmiocie, a sąd ten ma obowiązek zbadania istnienia przesłanek pozwalających na zastosowanie tych środków⁴¹.

W jednym z niewielu orzeczeń Sądu Najwyższego dotyczących *stricte* kwestii wyrażenia zgody na zatrzymanie sędziego – uchwale z dnia 22 kwietnia 2021 r.⁴², wskazano, iż tak jak oceny zasadności wyrażenia zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej dokonuje się zasadniczo przez pryzmat dostatecznie uzasadnionego podejrzenia zaistnienia przesłanek określonych w art. 313 § 1 Kodeksu postępowania karnego⁴³, tak wyrażenie zgody na zatrzymanie winno być uzależnione od dostatecznego uprawdopodobnienia podejrzenia istnienia podstaw zatrzymania. Sąd dyscyplinarny rozpoznając wniosek o wyrażenie zgody na zatrzymanie sędziego, nie może ograniczyć się jedynie do zbadania istnienia warunków formalnych

³⁸ J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 20; S. Dąbrowski, A. Łazarska, w: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, s. 382–383; B. Naleziński, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019, s. 545; W. Skrzydło, *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2013, art. 181; B. Janusz-Pohl, *Immunitety...*, s. 143.

³⁹ B. Naleziński, w: *Konstytucja...*, red. P. Tuleja, s. 546; M. Masternak-Kubiak, w: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczowska, Warszawa 2014, art. 181, teza 2; P. Hofmański, S. Zabłocki, *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawno-międzynarodowe*, w: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009, s. 520.

⁴⁰ I KZP 21/07, OSNKW 2007, nr 10, poz. 69; analogicznie później uchwały SN z dnia: 9 czerwca 2009 r., SNO 35/09, LEX nr 1288872; 15 grudnia 2011 r., SNO 46/11, LEX nr 1288912; 8 czerwca 2017 r., SNO 21/17, LEX nr 2306385.

⁴¹ Uchwała SN z dnia 12 września 2006 r., SNO 40/06, LEX nr 470203.

⁴² I DI 18/21, LEX nr 3181902, utrzymana w mocy uchwałą SN z dnia 29 listopada 2022 r., II ZIZ 4/22, LEX nr 3443301.

⁴³ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego, tekst jednolity: Dz. U. z 2024 r. poz. 1248 (dalej: K.p.k.).

z art. 247 § 1 K.p.k.⁴⁴ SN podzielił wyrażone w doktrynie⁴⁵ stanowisko, że godziłaby w gwarancyjny walor dyrektywy proporcjonalności *sensu stricto*, a tym samym w treść art. 31 ust. 3 w zw. z art. 41 ust. 1 Konstytucji RP, każda sytuacja, w której środek detencyjny stosowano by wobec osoby, co do której nie istnieje określone prawdopodobieństwo jej sprawstwa. Dokonując zatem oceny zasadności zezwolenia na zatrzymanie, zbadać należy również istnienie przesłanek ogólnych (materiałnych) tej czynności, postrzeganych przez pryzmat sądowego badania legalności i zasadności zatrzymania (art. 246 § 1 K.p.k.).

Odnosząc się do możliwości rozciągnięcia ochrony immunitetowej nie tylko na osobę jej beneficjenta, lecz także na należące do niej przedmioty, przyjmuje się, rozważania te czyniąc na gruncie immunitetu parlamentarnego, że celem przywileju nietykalności jest przyznanie ochrony „personalnej” osobie korzystającej z immunitetu. Wprowadzająca go norma konstytucyjna nie ma jednak charakteru absolutnego. W rozumieniu konstytucyjnym przywilej nietykalności nie obejmuje „nietykalności” mieszkania, pomieszczeń służbowych, czy też znajdujących się tam dokumentów (niezależnie od nośników, na jakich się znajdują). Miejsca i przedmioty należące do sędziego i prokuratora podlegają ochronie na zasadach ogólnych, dotyczących wszystkich obywateli⁴⁶.

Zgodnie z nadal aktualną uchwałą SN z dnia 16 lutego 1994 r.⁴⁷ immunitety są odstępstwem od ogólnych, dotyczących wszystkich osób zasad odpowiedzialności karnej i nie mogą być interpretowane w sposób rozszerzający. Normy z nimi związane należy interpretować wykładnią ścisłą, dostosowaną do *ratio legis* odpowiedniego przepisu Konstytucji i jego literalnego brzmienia. „Nie można domniemywać istnienia immunitetu tam, gdzie nie został on wyraźnie ustanowiony przez prawo pozytywne”⁴⁸. „Uregulowanie art. 181 podlegać powinno zawężającej wykładni, uwzględniającej funkcje immunitetu jako wyjątku od zasady równości wobec prawa (SN – I KZP 36/97). Wykluczone jest więc traktowanie tej gwarancji jako swoistej «licencji na naruszanie prawa przez członków korpusu sędziowskiego» (TK – K 39/07). Zakres ochrony wynikającej z immunitetu oraz nietykalności nie ogranicza się przy

⁴⁴ Przeciwnie: R.A. Stefański, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 2. Komentarz do art. 167–296, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2019, s. 882.

⁴⁵ D. Kala, w: *Postępowanie przed sądem I instancji w znowelizowanym procesie karnym*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2018, s. 72–73, 75.

⁴⁶ M. Zubik, *Zakres przywileju nietykalności parlamentarnej*, w: *Studia BAS Kancelarii Sejmu. Status posła*, cz. 1, Warszawa 2007, s. 299.

⁴⁷ I KZP 40/93, OSNKW 1994, nr 3–4, poz. 18.

⁴⁸ W. Odrowąż-Sypniewski, *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6, s. 111; zob. także W. Michalski, *Immunitety...*, s. 30.

tym wyłącznie do działań związanych z piastowanym urzędem (orzekanie), ale obejmuje wszelkie zachowania sędziego, również niepozostające w jakimkolwiek związku z zajmowanym stanowiskiem⁴⁹.

Zgodzić się należy z poglądem, że nawet jeżeli z posiadanych informacji wynika, że dowody potencjalnie znajdujące się w posiadaniu sędziego (prokuratora) mogą okazać się dowodami świadczącymi o popełnieniu przezeń przestępstwa, to ich uzyskanie jest niezbędne do nabycia odpowiedniej wiedzy (wykazania), czy w ogóle zostało popełnione przestępstwo oraz kto je popełnił. Nie jest to działanie skierowane bezpośrednio przeciwko osobie korzystającej z immunitetu, skoro nie została jeszcze rozstrzygnięta kwestia, czy w danej sprawie doszło do przestępstwa. Przeszukanie miejsca użytkowanego przez taką osobę w fazie *in rem* jest dopuszczalne nawet wtedy, gdy w przyszłości, w związku z zabezpieczeniem przez organy procesowe właściwych dowodów, prokurator wystąpi o wyrażenie zgody na pociągnięcie jej do odpowiedzialności karnej⁵⁰. Co prawda w orzecznictwie pojawiło się twierdzenie, że czynności dowodowe, o których mowa w art. 17 § 2 K.p.k., należy utożsamiać z tymi, o których mowa w art. 308 K.p.k.⁵¹, jednak nie jest ono trafne. Słusznie wskazano w piśmiennictwie, iż treść art. 17 § 2 K.p.k. nie może ograniczać czynności dowodowych postępowania przygotowawczego w fazie *in rem* wówczas, gdy osobą podejrzaną jest beneficjent immunitetu formalnego. Gromadzenie materiału dowodowego najpierw ma zapewnić skuteczność wniosku o uchylenie immunitetu, a po takiej decyzji warunkuje bieg dalszego procesu karnego. Ustawodawca, dostrzegając szczególny status osób podejrzanych chronionych immunitetem formalnym, uznaje za konieczne dokonanie choćby i przymusowych czynności dowodowych, w sytuacji niecierpiącej zwłoki, gdy bezczynność mogłaby doprowadzić do utraty, zniszczenia lub uszkodzenia materiału dowodowego⁵².

Immunitet formalny sędziego i prokuratora nie oznacza zatem zakazu prowadzenia postępowania przygotowawczego w części służącej ustaleniu, czy zostało popełnione przestępstwo, kto go dokonał oraz zabezpieczeniu dowodów. Przeszukanie jest czynnością, która ma na celu odnalezienie i dostarczenie dowodów przydatnych do stwierdzenia zakresu odpowiedzialności karnej za określony czyn. Pociągnięcie do

⁴⁹ B. Naleziński, w: *Konstytucja...*, red. P. Tuleja, s. 545; zob. także W. Michalski, *Immunitety...*, s. 120–121.

⁵⁰ K. Grajewski, *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6, s. 136–137.

⁵¹ Postanowienie SN z dnia 21 lipca 2009 r., WSP 1/09, OSNKW 2009, nr 9, poz. 79.

⁵² B. Janusz-Pohl, *Glosa do postanowienia SN z dnia 21 lipca 2009 r.*, WSP 1/09, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2011, nr 1, s. 132, 136; M. Kurowski, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz aktualizowany* (do art. 17), red. D. Świecki, 2020 [wyd. el. LEX], teza 50.

tej odpowiedzialności następuje co do zasady z momentem przedstawienia zarzutów, przy czym w odniesieniu do sędziego lub prokuratora z chwilą zebrania materiału dowodowego pozwalającego na wystąpienie z wnioskiem o wyrażenie zgody na pociągnięcie do odpowiedzialności karnej⁵³. Gdyby przyjąć odmiennie, prowadziłoby to do paraliżu toczącego się postępowania karnego, wobec braku możliwości poczynienia niezbędnych ustaleń z powodu niemożności prowadzenia czynności zmierzających do pozyskania dowodów⁵⁴.

Nawet przy tym w sytuacji, w której istnieją podstawy przekształcenia postępowania w fazę przeciwko osobie, a więc wystąpienia z wnioskiem o uchylenie immunitetu, a jednocześnie istnieją jeszcze niepozyskane dowody mogące mieć kluczowe znaczenie dla przyszłego rozstrzygnięcia merytorycznego, należy stosować przepisy o konieczności zabezpieczenia dowodów, o których mowa w art. 17 § 2 K.p.k., a nie odwoływać się jedynie do ustalenia, czy istnieją podstawy skierowania wniosku. Obie normy prawne określone w tym przepisie muszą być interpretowane oddzielnie. W sytuacji istnienia podstaw skierowania postępowania przeciwko osobie i konieczności zabezpieczenia dowodów wydaje się konieczne podjęcie działań zmierzających do zabezpieczenia dowodów również w odniesieniu do sędziego i prokuratora⁵⁵. Także więc gdy istniejące dane dostatecznie uzasadniają podejrzenie, że czyn popełniła określona osoba objęta immunitetem, możliwe jest zabezpieczenie dalszych śladów i dowodów przestępstwa, a dopiero następnie podjęcie działań w celu wyjaśnienia czy zezwolenie zostanie udzielone. Jest oczywiste, że występując o uchylenie immunitetu, prokurator musi przedstawić sądowi dyscyplinarnemu materiał dowodowy wskazujący na stosownie uzasadnione podejrzenie popełnienia przestępstwa przez sędziego lub prokuratora w odniesieniu do określonego czynu, za pomocą zgromadzonego materiału dowodowego⁵⁶. Poniechanie wykonania takich czynności i niezabezpieczenie dostępnych dowodów mogłoby wszak stać się przyczyną nieudzielenia zezwolenia na ściganie przez sąd dyscyplinarny, co mogłoby z kolei uniemożliwić realizację dyrektyw zawartych w art. 2 K.p.k. oraz zaprzeczyć istocie korzystania z konstytucyjnie określonych praw i wolności przez pokrzywdzonego przestępstwem.

⁵³ S. Steinborn, *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6, s. 123–125, 127; K. Grajewski, *Opinia...*, s. 130–133, 135; J.R. Kubiak, J. Kubiak, *Immunitet...*, s. 12; por. J. Kosonoga, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017, s. 329.

⁵⁴ A. Sakowicz, *Glosa do postanowienia Sądu Rejonowego z 10 września 2014 r. (sygn. akt III Kp 1302/14)*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6, s. 168.

⁵⁵ M. Kurowski, w: *Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz aktualizowany* (do art. 17), teza 51.

⁵⁶ T. Grzegorzczak, w: *System Prawa Karnego Procesowego*, t. 1, cz. 2. *Zagadnienia ogólne*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013, s. 355.

Termin „pociągnięcie do odpowiedzialności karnej” nie obejmuje zatem czynności procesowych, których wynik dopiero ma przesądzić o tym, czy w ogóle postępowanie karne wszcząć, kontynuować lub ewentualnie umorzyć. Do tego niezbędne jest pozyskanie dowodów, czemu służy m.in. przeszukanie, które jest czynnością osobowo neutralną, nakierowaną jedynie na warstwę dowodową, a nie na oddziaływania personalne, jak np. zatrzymanie osoby. Jest ono z reguły czynnością niespodziewaną, podejmowaną wobec konieczności zweryfikowania okoliczności niezbędnych do wszczęcia lub kontynuowania postępowania karnego. Możliwe jest zatem przeszukanie miejsc związanych z aktywnością osoby objętej immunitetem. Fakt przeprowadzenia u sędziego czy prokuratora przeszukania w jego miejscu prywatnym lub służbowym na etapie postępowania „w sprawie” nie świadczy o ewentualnym ustaleniu zakresu jego odpowiedzialności karnej, która dopiero będzie podlegała analizie⁵⁷.

Inna wykładnia przepisów, która nie dopuszczałaby możliwości realnego prowadzenia postępowania przygotowawczego w fazie *in rem*, byłaby sprzeczna z istotą immunitetu formalnego, którego treścią jest zakaz prowadzenia postępowania przeciwko jego beneficjentowi. Taka interpretacja byłaby też niezgodna z przepisami regulującymi przebieg postępowania karnego, w wielu przypadkach niemożliwe byłoby bowiem stwierdzenie faktu, czy przestępstwo zostało popełnione, oraz zgromadzenie i zabezpieczenie dowodów⁵⁸. Zaakceptowanie założenia o konieczności wyjednania uprzedniej zgody na pociągnięcie sędziego lub prokuratora do odpowiedzialności karnej w sytuacji, w której w trakcie prowadzenia postępowania *in rem* organy ścigania mają zamiar przeprowadzić przeszukanie lokalu czy innego miejsca pozostającego w jego dyspozycji, mogłoby doprowadzić do faktycznego uniemożliwienia prowadzenia postępowania przygotowawczego, skoro osoba, od której jest potencjalnie możliwe pozyskanie dowodów w sprawie, zostałaby faktycznie uprzedzona o planowanych czynnościach zmierzających do ich zabezpieczenia wskutek zapoznania się z tymi zamierzeniami, wskazanymi w dostępnym jej wniosku⁵⁹.

Immunitet dotyczy więc wyłącznie osoby sędziego lub prokuratora, a zatem posiadane przez niego ruchomości i nieruchomości nie są objęte ochroną przewidzianą przez art. 80 Prawa o ustroju sądów powszechnych lub art. 135 Prawa o prokuraturze⁶⁰. Do chwili wystąpienia z wnioskiem o wyrażenie zgody na pociągnięcie do

⁵⁷ M. Wielec, *Immunitet versus przeszukanie w postępowaniu karnym*, Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne 2020, nr 41, s. 83–86.

⁵⁸ K. Grajewski, *Immunitet parlamentarny w prawie polskim*, Warszawa 2001, s. 157.

⁵⁹ Tenże, *Opinia...*, s. 138.

⁶⁰ M. Kurowski, *Immunitet parlamentarny a gromadzenie dowodów w postępowaniu karnym*, Prokuratura i Prawo 2018, nr 5, s. 27–28; W. Odrowąż-Sypniewski, *Opinia...*, s. 115; T. Janeczek, A. Roch, *Odpowiedzialność karna, odpowiedzialność za wykroczenia oraz zawieszenie w czynnościach prokuratora*

odpowiedzialności karnej wolno podejmować wszelkie działania zmierzające do pozyskania dowodów winy sędziego lub prokuratora, jako że czynności te nie są pociąganiem do odpowiedzialności karnej.

Odnosząc się natomiast pokrótce do możliwości pociągnięcia sędziego do odpowiedzialności karnej za czyny popełnione w ramach orzekania, Sąd Najwyższy konsekwentnie dopuszcza taką możliwość. Nieprawidłowości wynikające z błędów związanych *stricte* ze sferą orzeczniczą były uznawane nie tylko za przewinienie dyscyplinarne, ale i zachowania uzasadniające pociągnięcie sędziego do odpowiedzialności karnej. Przykładowo, w uchwale SN z dnia 11 października 2002 r.⁶¹ wskazano, iż: „nie budzi przecież jakichkolwiek wątpliwości, że sędziowie ponoszą odpowiedzialność karną w przypadku popełnienia przestępstwa w związku ze sprawowaniem urzędu sędziego, jak też w razie popełnienia każdego innego przestępstwa”. Stanowisko to doprecyzowano w uchwale składu 7 sędziów SN z dnia 19 września 2023 r.⁶²

Odnosząc się na zakończenie do instytucji quasi-immunitetu przewidzianego w art. 138 § 2 Prawa o prokuraturze, wskazać należy, iż przewidziane tam wyłączenie możliwości objęcia prokuratora zarządzeniem porządkowym przez przewodniczącego składu lub wymierzenia mu przez sąd kary porządkowej za zachowanie w czasie posiedzenia lub rozprawy sądowej dotyczy zdarzeń mających miejsce w czasie trwania jego stosunku służbowego. Środków odpowiedzialności porządkowej nie można stosować tak wobec prokuratora występującego w sprawie służbowo, zgodnie z art. 51 § 1 Prawa o ustroju sądów powszechnych, jak i w odniesieniu do osoby piastującej to stanowisko, ale biorącej udział w postępowaniu sądowym w sprawie prywatnej – na podstawie art. 138 § 2 Prawa o prokuraturze. Zarządzenia oraz kary porządkowe nie mają zastosowania także w odniesieniu do sędziów, asesorów sądowych i ławników, ale wyłącznie należących do danego składu orzekającego. Wiązałoby się to bowiem z koniecznością zaakceptowania sytuacji, w której sąd zastosuje określone środki dyscyplinujące wobec poszczególnych członków jego składu. Za „skład orzekający” w rozumieniu omawianego przepisu należy przy tym uznać również sędziego i ławnika dodatkowego, chociażby nie brali udziału w naradzie i głosowaniu nad

w świetle *Prawa o prokuraturze*, Prokuratura i Prawo 2017, nr 4, s. 126; R. Signerski, *Immunitet prokuratora*, 2016 [wyd. el. LEX]; odmiennie R.A. Stefański, *Postępowanie w sprawie...*, s. 67; A. Kaznowski, *Immunitet formalny a przeszukiwanie*, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2010, nr 2, s. 40–51.

⁶¹ SNO 29/02, LEX nr 472133.

⁶² II ZZP 2/22, LEX nr 3605097.

orzeczeniem. Są oni bowiem członkami składu uprawnionymi do orzekania, niezależnie od tego czy uprawnienie to zaktualizuje się w konkretnej sprawie⁶³.

W razie naruszenia przez sędziego lub prokuratora spokoju lub porządku czynności sądowych, przewodniczący składu lub sąd nie mają możliwości upomnienia go, a w konsekwencji wydalenia z sali rozpraw, ani też wymierzenia kary porządkowej grzywny lub kary pozbawienia wolności, co przewidują przepisy art. 48–50 Prawa o ustroju sądów powszechnych. W razie nagannego zachowania na sali sądowej, uzasadniającego wydanie zarządzeń porządkowych lub kary porządkowej, prezes sądu powinien zawiadomić o tym właściwego rzecznika odpowiedzialności dyscyplinarnej sędziego, względnie przełożonego dyscyplinarnego prokuratora, występując z wnioskiem o podjęcie stosownych kroków służbowych lub dyscyplinarnych⁶⁴.

Zakończenie

Podsumowując przedstawiony zarys instytucji formalnego immunitetu sędziowskiego i prokuratorskiego, wskazać należy, iż jest to instrument mający olbrzymie znaczenie dla zapewnienia niezawisłości sędziego i niezależności prokuratora. Pozbawianie ochrony immunitetowej musi się odbywać z wielkim wyczuciem, co ma związek zarówno z koniecznością faktycznego uwzględniania gwarancji stojących za jego utrzymywaniem w polskim porządku prawnym, jak i potrzebą realizacji celów postępowania karnego, którego dowody wskazują na sprawstwo beneficjenta immunitetu. Z pewnością ustaleniu zakresu obowiązywania immunitetu nie pomaga skąpość regulacji normatywnych w tym zakresie ani rozbieżności orzecznicze w tym przedmiocie. Wydaje się więc, że ujednolicenie rozstrzygnięć sądowych, przy wsparciu niezbyt obszernego, ale miejscami znaczącego dorobku doktryny, winno pozwolić na relatywnie jednolitą ocenę zagadnień immunitetowych, wzmacniając poczucie niezawisłości sędziów i niezależności prokuratorów, a w konsekwencji sprawność postępowań i pewność rozstrzygnięć.

⁶³ J. Kosonoga, *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014, s. 430–432.

⁶⁴ J. Kremer, w: *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, s. 223–224; T. Ereciński, J. Iwulski, *Prawo o ustroju...*, s. 174–175; A. Roch, *Odpowiedzialność służbowa prokuratorów*, Prokuratura i Prawo 2017, nr 11, s. 113–114; T. Janeczek, A. Roch, *Odpowiedzialność karna...*, s. 136–137; A. Kiełtyka, W. Kotowski, A. Ważny, *Prawo...*, s. 540.

Bibliografia

- Czarnecki P., *Postępowanie dyscyplinarne wobec osób wykonujących prawnicze zawody zaufania publicznego*, Warszawa 2013.
- Ereciński T., Iwulski J., *Prawo o ustroju sądów powszechnych. Ustawa o Krajowej Radzie Sądownictwa. Komentarz*, red. J. Gudowski, wyd. 2, Warszawa 2009.
- Grajewski K., *Immunitet parlamentarny w prawie polskim*, Warszawa 2001.
- Grajewski K., *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6.
- Herzog A., *Postępowanie w sprawach o uchylenie immunitetu prokuratorskiego – stan prawny i praktyka (część I)*, Prokuratura i Prawo 2008, nr 4.
- Hofmański P., Zabłocki S., *Pozbawienie wolności w toku procesu karnego. Wybrane aspekty konstytucyjne i prawnomiędzynarodowe*, w: *Rzetelny proces karny. Księga jubileuszowa prof. Zofii Świdry*, red. J. Skorupka, Warszawa 2009.
- Janeczek T., Roch A., *Odpowiedzialność karna, odpowiedzialność za wykroczenia oraz zawieszenie w czynnościach prokuratora w świetle Prawa o prokuraturze*, Prokuratura i Prawo 2017, nr 4.
- Janusz-Pohl B., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 lipca 2009 r.*, WSP 1/09, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2011, nr 1.
- Janusz-Pohl B., *Immunitety w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2009.
- Kaznowski A., *Immunitet formalny a przeszukanie*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2010, nr 2.
- Kiełtyka A., Kotowski W., Ważny A., *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz aktualizowany*, red. D. Świecki, 2020 [wyd. el. LEX].
- Kodeks postępowania karnego*, t. 1. *Komentarz do art. 1–166*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2017.
- Kodeks postępowania karnego*, t. 2. *Komentarz do art. 167–296*, red. R.A. Stefański, S. Zabłocki, Warszawa 2019.
- Konstytucja RP*, t. 2. *Komentarz do art. 87–243*, red. M. Safjan, L. Bosek, Warszawa 2016.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. M. Haczkowska, Warszawa 2014.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, red. P. Tuleja, Warszawa 2019.
- Korzeniewska-Lasota A., Lasota M., *Odpowiedzialność sędziego za wykroczenia*, *Studia Prawnoustrojowe* 2010, nr 11.
- Kosonoga J., *System środków dyscyplinujących uczestników postępowania karnego*, Warszawa 2014.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziego za wykroczenie*, w: *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, t. 2, red. P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Warszawa 2012.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów*, Warszawa 2005.
- Kozielewicz W., *Odpowiedzialność dyscyplinarna sędziów, prokuratorów, adwokatów, radców prawnych i notariuszy*, Warszawa 2016.
- Kubiak J.R., Kubiak J., *Immunitet sędziowski*, Przegląd Sądowy 1993, nr 11–12.

- Kulik M., *Początek okresu spoczywania biegu terminu przedawnienia karalności w związku ze względny immunitetem procesowym na przykładzie sędziowskiego immunitetu formalnego*, Wojskowy Przegląd Prawniczy 2012, nr 4.
- Kurowski M., *Immunitet parlamentarny a gromadzenie dowodów w postępowaniu karnym*, Prokuratura i Prawo 2018, nr 5.
- Laskowski M., *Uchybienie godności urzędu sędziego jako podstawa odpowiedzialności dyscyplinarnej*, Warszawa 2019.
- Michalski W., *Immunitety w polskim procesie karnym*, Warszawa 1970.
- Odrowąż-Sypniewski W., *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6.
- Postępowanie przed sądem I instancji w znowelizowanym procesie karnym*, red. D. Kala, I. Zgoliński, Warszawa 2018.
- Prawo o ustroju sądów powszechnych. Komentarz*, red. A. Górski, Warszawa 2013.
- Radajewski M., *Zarządzenie natychmiastowej przerwy w czynnościach służbowych sędziego*, Przegląd Sądowy 2020, nr 5.
- Reczka A., *Prawo o prokuraturze. Komentarz*, Warszawa 2017.
- Roch A., *Odpowiedzialność sędziego i prokuratora za wykroczenia*, Prokuratura i Prawo 2020, nr 9.
- Roch A., *Odpowiedzialność służbowa prokuratorów*, Prokuratura i Prawo 2017, nr 11.
- Sakowicz A., *Glosa do postanowienia Sądu Rejonowego z 10 września 2014 r. (sygn. akt III Kp 1302/14)*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6.
- Signerski R., *Immunitet prokuratora*, 2016 [wyd. el. LEX].
- Skrzydło W., *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej. Komentarz*, wyd. 7, Warszawa 2013.
- Stefański R.A., *Immunitet prokuratorski*, Prokuratura i Prawo 1997, nr 2.
- Stefański R.A., *Metodyka pracy prokuratora w sprawach karnych*, Warszawa 2017.
- Stefański R.A., *Postępowanie w sprawie wydania zezwolenia na pociągnięcie prokuratora do odpowiedzialności karnej, sądowej lub administracyjnej*, Prokuratura i Prawo 1997, nr 3.
- Steinborn S., *Opinia w sprawie dopuszczalności przeszukania pokoju zajmowanego przez posła w hotelu sejmowym*, Przegląd Sejmowy 2014, nr 6.
- System Prawa Karnego Procesowego*, t. 1, cz. 2. *Zagadnienia ogólne*, red. P. Hofmański, Warszawa 2013.
- System Prawa Karnego Procesowego*, t. 4. *Dopuszczalność procesu*, red. P. Hofmański, M. Jeż-Ludwichowska, A. Lach, Warszawa 2015.
- Wielec M., *Immunitet versus przeszukanie w postępowaniu karnym*, Prawo w Działaniu. Sprawy Cywilne 2020, nr 41.
- Zubik M., *Zakres przywileju nietykalności parlamentarnej*, w: *Studia BAS Kancelarii Sejmu. Status posła*, cz. 1, Warszawa 2007.

Materiały źródłowe / Source materials

**Ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego z dnia 13 maja 2023 r.
Tłumaczenie i komentarz**

The Fundamental Law of Vatican City State of 13 May 2023.

Translation and commentary

Основной закон Государства Града Ватикан от 13 мая 2023 г.

Перевод и комментарий

Основний закон Ватиканської держави від 13 травня 2023 року.

Тлумачення та коментар

KONRAD DYDA

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: konrad.dyda@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-2061-7839>

Streszczenie: W dniu 13 maja 2023 r. Ojciec Święty Franciszek promulgował nową ustawę zasadniczą Państwa-Miasta Watykan. Jest to trzecia ustawa zasadnicza wydana dla tego państwa. Przyniosła szereg istotnych zmian, wśród których kluczowe wydaje się wprowadzenie do watykańskiego porządku prawnego zasady oddzielenia porządku państwowego od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej oraz wyraźne zapewnienie szeregu rozwiązań składających się na zasadę legalizmu. Zmiany wprowadzone za sprawą tego aktu należy postrzegać w perspektywie dynamicznego rozwoju watykańskiego porządku prawnego. Obecnie są one determinowane przez „dostosowywanie” tego systemu do norm prawa międzynarodowego. Nie zmienia to jednak faktu, że ustawodawca watykański zasadniczą rolę w systemie prawnym Państwa Watykańskiego nadal przyznaje prawu kanonicznemu. Można przyjąć, że prawo kanoniczne przede wszystkim określa naturę Państwa Watykańskiego, jest podstawowym źródłem prawa, pierwszym kryterium interpretacji ustaw, przesłanką recepcji prawa włoskiego oraz granicą „dostosowywania” się prawa watykańskiego do norm prawa międzynarodowego, a także wyznacza podstawowe zasady watykańskiego porządku prawnego, zwłaszcza w obszarze prawa procesowego. Ostatni ze wskazanych obszarów jest o tyle ciekawy, że w Państwie Watykańskim obowiązują różnorodne ustawy regulujące kwestie proceduralne – od recypowanych z włoskiego prawa, po wydane specjalnie dla Państwa Watykańskiego (Kodeks postępowania cywilnego).

Słowa kluczowe: Państwo-Miasto Watykan, ustawa zasadnicza, prawo watykańskie, prawo kanoniczne, recepcja prawa, prawo włoskie, prawo naturalne

Summary: On 13 May 2023, Pope Francis promulgated a new fundamental law for the Vatican City State. This is the third fundamental law issued for this state. It brought about a number of significant changes, among which the most important seem to be the introduction into the Vatican legal system of the principle of separation of the state order from the Roman Curia and other institutions of the Holy See, as well as a clear provision of a number of solutions constituting the principle of legalism. The changes introduced by this act should be seen in the context of the dynamic development of the Vatican legal system. Currently, they are determined by the ‘adaptation’ of this system to international law standards. However, this does not change the fact that the Vatican legislator continues to assign a fundamental role in the legal system of the Vatican State to canon law. It can be assumed that canon law primarily defines the nature of the Vatican State, is the fundamental

Publikacja powstała w wyniku realizacji grantu „Recepcja prawa w systemie prawnym Państwa Miasta Watykańskiego”, finansowanego ze środków Narodowego Centrum Nauki w ramach programu PRELUDIUM na podstawie umowy nr UMO-2021/41/N/HS5/00945.

source of law, the primary criterion for interpreting statutes, the basis for the reception of Italian law and the limit of the 'adaptation' of Vatican law to international law standards, and also sets out the basic principles of the Vatican legal order, especially in the area of procedural law. The last of these areas is interesting in that the Vatican City State has various laws regulating procedural issues, ranging from those adopted from Italian law to those issued specifically for the Vatican City State (Code of Civil Procedure).

Key words: The Vatican City State, fundamental law, Vatican law, canon law, reception of law, Italian law, natural law

Резюме: 13 мая 2023 г. Святой Отец Франциск обнародовал новый основной закон Государства Града Ватикан. Это третий основной закон, изданный для этого государства. Он внес ряд существенных изменений, среди которых ключевым является введение в правовой порядок Ватикана принципа отделения государственного порядка от Римской Курии и других институтов Апостольского Престола, а также четкое обеспечение ряда решений, составляющих принцип легализма. Изменения, внесенные этим законом, следует рассматривать в перспективе динамичного развития правового порядка Ватикана. В настоящее время они определяются «адаптацией» этой системы к нормам международного права. Однако это не меняет того факта, что законодатель Ватикана по-прежнему отводит каноническому праву основополагающую роль в правовой системе Государства Града Ватикан. Можно считать, что каноническое право, прежде всего, определяет природу Государства Града Ватикан, является основным источником права, первым критерием толкования законов, предпосылкой для принятия итальянского права и границей «адаптации» ватиканского права к нормам международного права, а также определяет основные принципы ватиканского правопорядка, особенно в области процессуального права. Последний из указанных аспектов интересен тем, что в Ватикане действуют различные законы, регулирующие процессуальные вопросы – от перенятых из итальянского права до специально принятых для Государства Града Ватикан (Гражданский процессуальный кодекс).

Ключевые слова: Государство Града Ватикан, основной закон, ватиканское право, каноническое право, рецепция права, итальянское право, естественное право

Анотація: 13 травня 2023 року Святіший Отець Франциск проголосив нову конституцію Держави-Міста Ватикан. Це третя конституція, ухвалена для цієї держави. Вона принесла ряд суттєвих змін, серед яких ключовою видається впровадження до ватиканського правового порядку принципу відокремлення державного управління від Римської курії та інших інституцій Апостольської столиці, а також чітке забезпечення низки рішень, що реалізують принцип легалізму. Зміни, внесені цим актом, слід розглядати в перспективі динамічного розвитку ватиканського правового порядку. Нині вони визначаються як "адаптація" цієї системи до норм міжнародного права. Це, однак, не змінює того факту, що ватиканський законодавець продовжує відводити канонічному праву провідну роль у правовій системі Ватикану. Можна вважати, що канонічне право, перш за все, визначає природу Ватиканської держави, є основним джерелом права, першим критерієм тлумачення законів, передумовою рецепції італійського права та межею "адаптації" ватиканського права до норм міжнародного права, а також визначає ключові принципи ватиканського правового порядку, зокрема в сфері процесуального права. Остання з зазначених сфер є цікавою тим, що у Ватикані діють різноманітні закони, що регулюють процедурні питання – від запозичених з італійського права до нормативних актів, виданих спеціально для Ватикану (Цивільний процесуальний кодекс).

Ключові слова: Держава-місто Ватикан, основний закон, ватиканське право, канонічне право, рецепція права, італійське право, природне право

I. Ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego¹

Wezwany do wykonywania na mocy Urzędu Piotrowego (łac. *munus petrino*) suwerennej władzy także nad Państwem Watykańskim, które Traktat Laterański ustanowił instrumentem zabezpieczenia Stolicy Apostolskiej absolutnej i widzialnej niezależności oraz zagwarantowania jej suwerenności również na polu międzynarodowym, dostrzegłem konieczność wydania nowej Ustawy Zasadniczej, aby odpowiedzieć na potrzeby naszych czasów.

Przygotowana i sformułowana po to, aby nadać konstytucyjne cechy Państwu i jego władzom oraz wykonywaniu wynikających z nich funkcji Ustawa – która następuje po ustawie z 1929 r. i zastępuje ustawę zasadniczą z 2000 r. – zbiera i uzupełnia wydane dotychczas nowości normatywne, które zmieniły profile instytucjonalne Państwa, przede wszystkim poprzez reformę ustawy o źródłach prawa, ustawy o zarządzaniu Państwem oraz ustawy o ustroju sądownictwa.

Te dyspozycje zostały wydane po to, aby umożliwić wypełnienie zobowiązań międzynarodowych zaciągniętych przez Stolicę Apostolską także na rzecz Państwa, które determinują nowe wymogi, związane z tym specyficznym aspektem.

Ustawa ta, będąca podstawą i punktem odniesienia dla wszystkich innych aktów normatywnych i regulacyjnych Państwa, potwierdza specyficzny charakter i autonomię watykańskiego systemu prawnego, odrębnego od porządku Kurii Rzymskiej, charakteryzuje się uznaniem prawa kanonicznego za pierwsze źródło normatywne, a także za niezastąpione kryterium interpretacyjne. Ma to na celu zagwarantowanie aktom i innym przejawom aktywności państwowej niezbędnej im autonomii, związanej z wykonywaniem funkcji państwowych. Obowiązek ten został powierzony Gubernatorowi Państwa Watykańskiego, który z własną strukturą organizacyjną przyczynia się do realizacji własnej misji Państwa oraz służy Następcy Piotra, przed którym bezpośrednio odpowiada.

Organom rządowym oraz wszystkim, którzy, ożywieni prawdziwym duchem kościelnym, wykonują różne odpowiedzialne funkcje, pełniąc na stałe służbę na rzecz Państwa, niniejszy dokument potwierdza wykonywanie każdej władzy na terytorium określonym w Traktacie Laterańskim oraz w budynkach i obszarach, na których działają instytucje Państwa lub Stolicy Apostolskiej, zapewniając im, na mocy prawa międzynarodowego, gwarancje i immunitety osobiste i funkcjonalne.

¹ Podstawą tłumaczenia jest tekst oryginalny w j. włoskim: Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano, https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230513-legge-fond-scv.html [dostęp: 20.08.2025 r.].

W konsekwencji, na mocy pełni suwerennej władzy i z pełną wiedzą, ustanawiam i zarządzam, co następuje, aby było przestrzegane jako Ustawa Zasadnicza Państwa:

Tytuł I

Postanowienia Ogólne

Art. 1

Papież, Suweren Państwa Watykańskiego, posiada pełnię władzy rządzenia, która zawiera w sobie władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądowniczą.

Art. 2

1. Państwo Watykańskie zapewnia Stolicy Apostolskiej absolutną i widzialną niezależność w wykonywaniu jej wzniosłej misji w świecie oraz gwarantuje jej niezaprzeczalną suwerenność, także na polu międzynarodowym.
2. Państwo i jego porządek są oddzielone od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej.
3. Własne funkcje porządku państwowego są wykonywane przez Gubernatorat Państwa Watykańskiego zgodnie z ustawami i innymi przepisami normatywnymi.

Art. 3

1. W okresie *sede vacante* Kolegium Kardynałów zapewnia ciągłość funkcji Państwa i wykonuje jego władze.
2. Kolegium może jednak wydawać przepisy prawne tylko w przypadkach pilnych i koniecznych oraz ze skutkiem ograniczonym jedynie do czasu trwania wakatu, przy założeniu, że mogą one zostać następnie potwierdzone przez Biskupa Rzymu.

Art. 4

1. Państwo wykonuje swoją suwerenną władzę i wszelkie wynikające z niej uprawnienia na terytorium określonym w Traktacie Laterańskim z 11 lutego 1929 r.
2. Organy Państwa wykonują przysługujące im kompetencje zarówno na terytorium Państwa, jak i w nieruchomościach oraz na obszarach, na których działają instytucje Państwa lub Stolicy Apostolskiej, a w których obowiązują gwarancje oraz immunitety przewidziane przez prawo międzynarodowe.

Art. 5

Do wspólnoty państwowej należą obywatele, rezydenci oraz wszystkie osoby, które z innego tytułu i przy zachowaniu różnych funkcji oraz zakresów odpowiedzialności wykonują w sposób stały swoją służbę – w duchu eklezjalnym – na rzecz Państwa lub Stolicy Apostolskiej.

Art. 6

1. Reprezentacja Państwa Watykańskiego w stosunkach z państwami oraz innymi podmiotami prawa międzynarodowego, w relacjach dyplomatycznych oraz przy zawieraniu traktatów jest zastrzeżona dla papieża, który wykonuje ją za pośrednictwem Sekretariatu Stanu.
2. W pozostałych przypadkach Państwo reprezentuje Prezydent Gubernatoratu.
3. Gubernatorat uczestniczy w instytucjach międzynarodowych, których członkiem jest Stolica Apostolska w imieniu i na rzecz Państwa.
4. Gubernatorat, z uwagi na fakt, iż terytorium Państwa stanowi enklawę, utrzymuje stosunki oraz zawiera z organami i podmiotami zewnętrznymi akty niezbędne do zapewnienia dostaw, połączeń, infrastruktury oraz usług publicznych, o których mowa w art. 6 Traktatów Laterańskich.

Tytuł II**Funkcja ustawodawcza****Art. 7**

Funkcja ustawodawcza, z wyjątkiem przypadków, które zarezerwował sobie Papież, jest wykonywana przez Papieską Komisję dla Państwa Watykańskiego.

Art. 8

1. Papieska Komisja składa się z kardynałów, w tym Prezydenta, oraz z innych członków, mianowanych przez Papieża na pięcioletnią kadencję.
2. W przypadku nieobecności lub przeszkody Prezydenta, Papieskiej Komisji przewodniczy pierwszy z Kardynałów Członków, najstarszy nominacją albo wiekiem.

Art. 9

1. Papieska Komisja wykonuje powierzone jej uprawnienia zgodnie z ustawami i innymi przepisami normatywnymi.

2. Posiedzenia Papieskiej Komisji są zwoływane i prowadzone przez Prezydenta. Z głosem doradczym uczestniczą w nich Sekretarz Generalny oraz Wicesekretarz Generalny Gubernatoratu. Mogą być również konsultowani członkowie organów państwowych, instytucji Kurii Rzymskiej lub inni eksperci.
3. Papieska Komisja określa, za pomocą regulaminu, zasady swojego funkcjonowania.

Art. 10

1. Papieska Komisja zatwierdza ustawy i inne dyspozycje normatywne. Przy opracowywaniu ich projektów współpracuje z Radcami Państwa, Biurem Prawnym Gubernatoratu lub z innymi ekspertami.
2. Przed promulgacją ustawy zaaprobowane przez Papieską Komisję są przedkładane do bezpośredniego rozpatrzenia Papieżowi.
3. Interpretacja autentyczna ustaw Państwa jest zarezerwowana dla Papieskiej Komisji.
4. Papieska Komisja wydaje regulaminy ogólne w sprawach, które nie są zastrzeżone do regulacji ustawowej, bądź w sprawach, w których ustawa przewiduje wydanie regulaminów, określając przy tym ich zasady.

Art. 11

1. Prezydent Papieskiej Komisji może wydawać zarządzenia, dekrety lub inne dyspozycje w celu wykonania norm ustawowych lub wykonawczych.
2. W przypadku pilnej konieczności, Prezydent może wydawać dekrety mające moc ustawy, które jednak tracą swoją skuteczność, jeżeli nie zostaną potwierdzone jako ustawy przez Papieską Komisję w ciągu dziewięćdziesięciu dni od ich opublikowania.

Art. 12

1. Radca Generalny oraz Radcy Państwa są mianowani przez Papieża na pięcioletnią kadencję i tworzą Kolegium. Pełnią także, również indywidualnie, funkcje konsultacyjne przy opracowywaniu ustaw, innych aktów normatywnych oraz przy wykonywaniu funkcji egzekucyjnych.
2. Radca Generalny organizuje działalność i przewodniczy posiedzeniom Kolegium Radców Państwa.
3. Do Kolegium może zostać skierowany przez Prezydenta Gubernatoratu, również na wniosek instytucji Stolicy Apostolskiej, wniosek o wydanie opinii w przypadku wątpliwości prawnej, która nie wymaga wykładni autentycznej. Opinie te mogą przybrać formę deklaracji lub not wyjaśniających.

Art. 13

1. Papieska Komisja uchwała każdego roku, zgodnie z zasadami rachunkowości, budżet i sprawozdanie budżetowe, mające moc ustawy. Ponadto Komisja uchwała trzyletni plan finansowy. Akty te przedkłada się bezpośrednio Papieżowi do zatwierdzenia.
2. Budżet zapewnia równowagę dochodów i wydatków oraz opiera się na zasadach jasności, przejrzystości i uczciwości.
3. W razie potrzeby Prezydent może, w drodze dekretu, dokonywać przesunięć środków pomiędzy pozycjami budżetu, z zachowaniem równowagi budżetowej oraz uwzględnieniem długoterminowej stabilności finansowej.

Art. 14

Budżet podlega kontroli i weryfikacji rachunkowej przez Kolegium złożone z trzech członków, mianowanych na trzyletnią kadencję przez Papieską Komisję, której składa sprawozdanie.

Tytuł III**Funkcja egzekucyjna****Art. 15**

1. Prezydent Papieskiej Komisji jest Prezydentem Gubernatoratu i sprawuje funkcję wykonawczą zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi.
2. Przewodniczący korzysta z pomocy Gubernatoratu, którego organy władzy i inne podmioty przyczyniają się do wykonywania funkcji wykonawczej Państwa, realizowanej w dziedzinach przewidzianych w art. 4.
3. Sprawy o istotnym znaczeniu są, w zależności od ich wagi, przekazywane przez Prezydenta do rozstrzygnięcia papieżowi lub do rozpatrzenia przez Papieską Komisję.

Art. 16

1. Sekretarz Generalny wspomaga Prezydenta w wykonywaniu jego funkcji.
2. W przypadku nieobecności lub przeszkody Sekretarz Generalny zastępuje Prezydenta, z wyjątkiem spraw dotyczących wydawania aktów mających moc ustawy oraz przyjmowania innych aktów normatywnych.
3. Sekretarz Generalny reprezentuje Państwo wtedy, gdy przewidują to ustawy lub regulaminy lub na mocy delegacji Prezydenta. Nadzoruje on również wykonywanie ustaw i stosowanie innych aktów normatywnych oraz wykonuje decyzje i zarządzenia Prezydenta.

Art. 17

Wice Sekretarz Generalny współpracuje z Prezydentem i Sekretarzem Generalnym, pełni inne powierzone mu funkcje, nadzoruje przygotowywanie i redagowanie dokumentów i korespondencji. Zastępuje Sekretarza Generalnego w przypadku jego nieobecności lub przeszkody, lub na mocy jego delegacji.

Art. 18

1. Do wyłącznej i własnej kompetencji Państwa należy zapewnienie wyposażenia, infrastruktury, usług i dostaw, z uwzględnieniem art. 6 Traktatów Laterańskich, dla potrzeb własnych oraz potrzeb Stolicy Apostolskiej.
2. Gubernatorat zapewnia ich pozyskiwanie, dystrybucję oraz dostarczanie instytucjom Państwa i Stolicy Apostolskiej.

Art. 19

1. Organizacja i funkcje Gubernatoratu są regulowane przez ustawę o rządzie oraz przez regulaminy nadane przez Papieską Komisję lub jej Prezydenta.
2. Gubernatorat, za pośrednictwem swojej struktury administracyjnej, wykonuje, jako zadanie własne i wyłączone, realizowane w zakresach określonych w art. 4, następujące obowiązki dotyczące zapewnienia:
 - a) bezpieczeństwa, porządku publicznego oraz obrony cywilnej;
 - b) ochrony zdrowia, opieki zdrowotnej, higieny publicznej, środowiska i ekologii;
 - c) aktywności ekonomicznej, usług pocztowych, filatelistycznych i celnych;
 - d) wszelkiej infrastruktury łączności i sieci, działalności budowlanej, instalacji technicznych, hydraulicznych, elektrycznych oraz nadzoru nad nimi i ich konserwacji;
 - e) konserwacji, rozwoju i korzystania z kompleksu artystycznego Muzeów Watykańskich, a także nadzoru nad całym dziedzictwem artystycznym, historycznym, archeologicznym i etnograficznym;
 - f) wszelkich innych funkcji przewidzianych przez prawo lub inne dyspozycje normatywne.

Art. 20

Prezydent Gubernatoratu w celu zapewnienia bezpieczeństwa, oprócz korzystania z Korpusu Żandarmerii, może poprosić o pomoc również Gwardię Szwajcarską.

Tytuł IV

Funkcja sądownicza

Art. 21

1. Funkcja sądownicza jest wykonywana w imieniu papieża przez organy ustanowione zgodnie z ustawą o ustroju sądownictwa i przez inne organy, którym ustawa powierza właściwość w określonych sprawach.
2. Papież, w każdej sprawie cywilnej lub karnej i na każdym etapie postępowania, może przekazać prowadzenie i rozstrzygnięcie sprawy określonemu organowi, z wyłączeniem wszelkich innych środków odwoławczych.
3. Stosując ustawy, sędzia kieruje się zasadą słuszności, działając na rzecz sprawiedliwości i sprzyjając pojednaniu się stron. Ponadto w sprawach karnych sędzia wymierza karę, mając na względzie resocjalizację sprawcy, jego reintegrację i przywrócenie naruszonego porządku prawnego.
4. W każdym postępowaniu gwarantowane są bezstronność sędziego, prawo do obrony oraz zasada kontryktoryjności między stronami.

Art. 22

Władza udzielania amnestii, ułaskawienia i złagodzenia wyroków jest zastrzeżona dla papieża.

Tytuł V

Dyspozycje końcowe

Art. 23

1. Flaga Państwa Watykańskiego składa się z dwóch pionowo podzielonych pól, żółtego przylegającego do trzonu i z drugiej strony białego, na którym znajduje się tiara z kluczami, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik A do niniejszej ustawy.
2. Herb składa się z tiary z kluczami, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik B do niniejszej ustawy.
3. Pieczęć Państwa zawiera pośrodku tiarę z kluczami, a wokół napis „Państwo Miasta Watykańskiego”, zgodnie ze wzorem stanowiącym załącznik C do niniejszej ustawy.

Art. 24

1. Niniejsza ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego zastępuje w całości poprzednią z 26 listopada 2000 r.
2. Tym samym uchyla się wszystkie ustawy, dyspozycje, przywileje i zwyczajne, również godne szczególnej i wyjątkowej uwagi, które pozostają w sprzeczności z niniejszą ustawą.
3. Ustawa wchodzi w życie 7 czerwca 2023 r.

Nakazuję, aby oryginał tej ustawy, opatrzony pieczęcią państwa, został złożony w Archiwum ustaw Państwa Watykańskiego, a odpowiedni tekst został opublikowany najpierw w dzienniku *L'Osservatore Romano*, a następnie w Suplemencie do *Acta Apostolicae Sedis*, pouczając wszystkich, którzy są zobowiązani do jej przestrzegania i zobowiązując do jej przestrzegania.

W Watykanie, 13 maja 2023 r.

W święto Błogosławionej Maryi Dziewicy z Fatimy

Jedenastego roku Naszego Pontyfikatu.

II. Komentarz tłumacza

W dniu 13 maja 2023 r., w katolickie święto Matki Bożej Fatimskiej, Ojciec Święty Franciszek promulgował trzecią w dziejach Państwa Miasta Watykańskiego ustawę zasadniczą, decydując jednocześnie, iż wejdzie ona w życie 7 czerwca 2023 r., a więc w 94. rocznicę powstania tego Państwa, co nastąpiło wraz z wejściem w życie Traktatu Laterańskiego (7 czerwca 1929 r.). Pierwszą z ustaw zasadniczych Państwa Watykańskiego wydał papież Pius XI². Akt ten obowiązywał od dnia powstania Państwa, stanowiąc – wraz z innymi aktami – podstawę watykańskiego porządku prawnego. Ustawę zasadniczą z 1929 r. zastąpił Ojciec Święty Jan Paweł II ustawą z dnia 26 listopada 2000 r.³, która weszła w życie 22 lutego roku następnego. Obowiązywała ona do 7 czerwca 2023 r. Decyzja papieża Franciszka o wprowadzeniu nowej ustawy zasadniczej Państwa Watykańskiego wpisuje się w dynamiczny rozwój watykańskiego porządku prawnego, jaki można zaobserwować w ostatnich kilkunastu latach. Aby dobrze zrozumieć znaczenie tego aktu, należy pokrótce przypomnieć kilka

² Legge fondamentale della Città del Vaticano (7.06.1929), *Acta Apostolicae Sedis. Supplemento per le leggi e disposizioni dello Stato della Città del Vaticano* (dalej: AAS Suppl.) 1(1929), s. 1–4.

³ Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (26.11.2000), AAS Suppl. 71(2000), s. 73–82.

najważniejszych kwestii związanych z naturą Państwa Miasta Watykańskiego oraz charakterem jego porządku prawnego.

Na początku warto zauważyć, że celem Traktatu Laterańskiego⁴ powołującego do istnienia Państwo Watykańskie było rozwiązanie tzw. „kwestii rzymskiej”, czyli – mówiąc w uproszczeniu – konfliktu pomiędzy Stolicą Apostolską a Królestwem Włoch, zapoczątkowanego upadkiem Państwa Kościelnego oraz zajęciem Rzymu przez wojska włoskie 20 września 1870 r. Wraz z upadkiem Państwa Kościelnego powstał problem ustalenia zasad funkcjonowania Biskupa Rzymu i Stolicy Apostolskiej w ramach Królestwa Włoch. Włoskie władze uznawały, że papież jest obywatelem nowego państwa, a Stolicy Apostolskiej nie przysługuje podmiotowość prawnomiędzynarodowa. W związku z tym mogły się do nich odnosić jedynie gwarancje niezależnego wykonywania funkcji duchowej udzielone przez władze Królestwa Włoch⁵.

Z kolei Stolica Apostolska odrzucała taką perspektywę, przyjmując, iż upadek Państwa Kościelnego nie spowodował utraty przez nią podmiotowości prawnomiędzynarodowej, a tym samym niezależność Stolicy Apostolskiej od Królestwa Włoch ma charakter pierwotny, wynikający z jej podmiotowości na forum międzynarodowym. Ostatecznie Stolica Apostolska i Królestwo Włoch zdecydowały, iż rozwiązaniem „kwestii rzymskiej” będzie utworzenie nowego Państwa, czyli Państwa Miasta Watykańskiego⁶. Wyjaśniając zagadnienia terminologiczne, należy zaznaczyć, że z punktu widzenia prawa i doktryny Kościoła katolickiego nie istnieje przeciwstawność pojęć „Biskup Rzymu” i „Kuria Rzymska”. W ścisłym sensie termin „Stolica Apostolska” odnosi się do urzędu Biskupa Rzymu, natomiast w szerszym również do Kurii Rzymskiej. Zdaniem większości doktryny Stolica Apostolska to dwa odrębne podmioty prawa międzynarodowego, choć nie brakuje także głosów przeciwnych, wskazujących, iż w zasadzie mamy tutaj do czynienia z jednym podmiotem prawa międzynarodowego⁷.

Istotę Państwa Watykańskiego wyjaśniono w preambule do Traktatu Laterańskiego, w której umawiające się strony wskazały, iż ich zamiarem było zagwarantowanie Stolicy Apostolskiej „absolutnej i widzialnej niezależności” oraz niepodważalnej

⁴ Trattato fra la Santa Sede e l'Italia, Acta Apostolicae Sedis (dalej: AAS) 21(1929), s. 209–274.

⁵ A. Gaca, S. Oder, Z. Witkowski, *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020, s. 128–130.

⁶ Zob. W. Jakubowski, *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005, s. 63–64; *Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, wstęp, wybór i tłum. F. Longchamps de Brier, M. Zubik, Warszawa 2008, s. 11–12.

⁷ A. Mezglewski, *Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie jako podmioty prawa międzynarodowego*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2005, t. 8, s. 295–297.

suwerenności na arenie międzynarodowej. Podstawowym celem istnienia Państwa Watykańskiego jest zatem zagwarantowanie Stolicy Apostolskiej nieskrępowanego i niezależnego wykonywania jej funkcji duchowych oraz zapewnienie odpowiedniego zaplecza, także finansowego, do ich realizacji. Stąd Państwo Miasta Watykańskiego ma przede wszystkim służebny charakter wobec Stolicy Apostolskiej⁸.

Służebna rola Państwa Watykańskiego polega na zabezpieczeniu wolności działania Stolicy Apostolskiej, tj. niepodlegania żadnej władzy państwowej, również w jej działalności na forum międzynarodowym. Oznacza to, że Państwo Watykańskie nie pełni typowych funkcji politycznych. Służebny charakter Państwa Miasta Watykańskiego wobec Stolicy Apostolskiej przejawia się także w systemie prawnym tegoż Państwa, którego zasadniczym źródłem jest prawo kanoniczne⁹.

Założenia te w sposób bezpośredni przekładają się na system źródeł prawa watykańskiego. Dotychczas dla Państwa Watykańskiego wydano dwie ustawy o źródłach prawa. Pierwsza z 1929 r.¹⁰ obowiązywała aż do 1 stycznia 2009 r., gdy weszła w życie ustawa wydana przez Benedykta XVI w dniu 1 października 2008 r.¹¹ Zgodnie z tym aktem źródła prawa Państwa Watykańskiego dzielą się na dwie grupy, czyli na źródła podstawowe oraz pomocnicze. Według art. 1 ust. 1 aktualnej ustawy o źródłach watykański system prawny uznaje porządek kanoniczny za pierwsze źródło prawa i kryterium interpretacji przepisów. Poza prawem kanonicznym do podstawowych źródeł prawa ustawodawca kanoniczny zaliczył ustawę zasadniczą, ustawy wydane dla Państwa Watykańskiego przez papieża i inne uprawnione organy, rozporządzenia, dekrety oraz inne dyspozycje normatywne legalnie wydane (art. 1 ust. 2 i 3).

Natomiast w sprawach, które nie zostały uregulowane przez te akty w Państwie Watykańskim, przestrzega się – w sposób pomocniczy i po uprzednim dokonaniu recepcji przez kompetentne władze – ustaw i innych aktów normatywnych wydanych przez państwo włoskie (art. 3 ust. 1). Poza tym recepcja prawa włoskiego do watykańskiego porządku prawnego jest dopuszczalna tylko wówczas, gdy przepisy mające podlegać przejściu mogą zostać zastosowane do stanu faktycznego istniejącego w Państwie Watykańskim, a jednocześnie nie są sprzeczne z nakazami prawa Bożego, ogólnymi zasadami prawa kanonicznego oraz z normami Paktów Laterańskich i późniejszych porozumień (art. 3 ust. 2).

⁸ W. Hilgeman, *L'ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*, Roma 2012, s. 56–61.

⁹ G. Boni, *I rapporti tra ordinamento giuridico vaticano e ordinamento canonico: tra corretta configurazione «ab intra» e possibili travisamento «ab extra»*, Jus 2019, nr 2, s. 50.

¹⁰ Legge n. II sulle fonti del diritto (7.06.1929), AAS Suppl. 21(1929), s. 5–13.

¹¹ Legge n. LXXI sulle fonti del diritto (1.10.2008), AAS Suppl. 16(2008), s. 65–70.

W samej ustawie o źródłach ustawodawca – zastrzegając konieczność zachowywania powyższych kryteriów – recypował szereg istotnych aktów prawa włoskiego, np. Kodeks cywilny z 1942 r. czy nieobowiązujący już we Włoszech Kodeks karny z 1889 r. oraz Kodeks postępowania karnego z 1913 r. Przy czym dwa ostatnie akty zostały kilkukrotnie znowelizowane przez ustawodawcę watykańskiego. Dodatkowo w ustawie o źródłach w sposób generalny odesłano do włoskich przepisów dotyczących m.in. miar i wag, kolei, poczty, ruchu pojazdów. Należy podkreślić, że regulacje prawa włoskiego po ich recypowaniu do watykańskiego porządku prawnego stają się regulacjami watykańskimi. Z tego względu mogą być nowelizowane czy zmieniane bezpośrednio przez prawodawcę watykańskiego. Podlegają także wykładni w sposób określony w ustawie o źródłach prawa, a więc przede wszystkim poprzez użycie kanonicznych kryteriów interpretacji ustaw.

Ustawodawca watykański wyposażył także sędziów orzekających w Państwie w specjalne uprawnienia na wypadek wystąpienia luki w prawie, czyli sytuacji, gdy zawisła sprawa nie mogłaby zostać rozstrzygnięta za pomocą jakiegokolwiek normy składającej się na podstawowe lub pomocnicze źródła prawa. W przypadku spraw cywilnych znajduje wówczas zastosowanie art. 6 obowiązującej ustawy o źródłach prawa, zobowiązujący sędziego do podjęcia decyzji z uwzględnieniem nakazów prawa Bożego i prawa naturalnego oraz ogólnych zasad watykańskiego porządku prawnego. Podobny mechanizm dotyczy spraw karnych. Zgodnie z art. 9 ustawy o źródłach w przypadku popełnienia czynu godzącego w zasady religii lub moralności, porządek publiczny lub bezpieczeństwo osób lub mienia sędziego – jeżeli brak jest przepisu karnego penalizującego taki czyn – może odwołać się do ogólnych zasad ustawodawstwa w celu nałożenia grzywny w wysokości do 3000 euro lub kary pozbawienia wolności do 6 miesięcy.

Biorąc pod uwagę unormowania obowiązującej ustawy o źródłach prawa Państwa Watykańskiego, zasadne jest postawienie tezy, iż prawo kanoniczne, wywodzone ze wszystkich źródeł prawa stypizowanych w obydwu Kodeksach, powinno – bezpośrednio bądź pośrednio – znaleźć zastosowanie w każdej sprawie rozstrzyganej przez organy watykańskie. W przypadku zastosowania bezpośredniego staje się ono jedyną przesłanką rozstrzygnięcia danej kwestii. Natomiast co do pośredniego stosowania norm kanonicznych, proces ten przejawia się z jednej strony w stosowaniu wykładni prawa właściwej dla prawa kanonicznego, z drugiej zaś w wykorzystywaniu tego systemu jako przesłanki dokonywania recepcji przepisów prawa włoskiego¹². Przy

¹² Zob. J.I. Arrieta, *La nuova legge vaticana sulle fonti del diritto*, Ius Ecclesiae 2009, nr 1, s. 232–242.

tym wszelkie zmiany w prawie kanonicznym znajdują automatyczne zastosowanie w Państwie Miasta Watykańskiego¹³.

Należy zaznaczyć, że sama koncepcja źródeł prawa Państwa Watykańskiego jest wspólna dla ustawy o źródłach z 1929 r. i 2008 r. Niemniej zachodzą pomiędzy nimi pewne istotne, zwłaszcza z praktycznego punktu widzenia, różnice. W ustawie z 1929 r. prawodawca watykański nie odwołał się do całości porządku kanonicznego, a jedynie do wprost wskazanych źródeł, tj. do Kodeksu Prawa Kanonicznego oraz do Konstytucji Apostolskich. Natomiast recepcja prawa włoskiego na podstawie poprzedniej ustawy o źródłach mogła nastąpić jedynie w zakresie aktów wydanych we Włoszech do dnia 7 czerwca 1929 r. Obecnie takie ograniczenie czasowe już nie obowiązuje.

Zresztą ustawa o źródłach prawa z 2008 r. generalnie zdecydowanie bardziej otworzyła system prawa Państwa Watykańskiego na prawodawstwo „świeckie”. Otóż stosownie do art. 1 ust. 4 obowiązującej ustawy o źródłach prawa – niemającego odpowiednika w poprzedniej ustawie o źródłach – przy zachowaniu pierwszeństwa prawa kanonicznego, watykański porządek prawny dostosowuje się do norm powszechnego prawa międzynarodowego oraz do norm wynikających z traktatów i innych umów, których stroną jest Stolica Apostolska. Przepis ten, wzorowany na konstytucji Republiki Włoskiej, oznacza zobowiązanie ustawodawcy watykańskiego do wdrażania do porządku prawnego Państwa Watykańskiego nie tylko norm wynikających z powszechnego prawa międzynarodowego, lecz także tych norm prawno-międzynarodowych, których zobowiązała się przestrzegać Stolica Apostolska. Zawsze jednak granicą procesu „dostosowywania się” pozostają normy prawa kanonicznego¹⁴. Stąd za niedopuszczalne należy uznać wprowadzenie do prawa watykańskiego rozwiązań, które uznawane np. za prawa człowieka (choćby prawo do aborcji), są niezgodne z nauczaniem Kościoła – a mówiąc precyzyjniej, z rozumianym zgodnie z doktryną katolicką prawem naturalnym, będącym integralną częścią prawa kanonicznego.

Biorąc pod uwagę treść Traktatu Laterańskiego oraz ustawy o źródłach prawa, można przyjąć, że – z normatywnego punktu widzenia – prawo kanoniczne określa naturę Państwa Watykańskiego, jest podstawowym źródłem prawa, pierwszym kryterium interpretacji ustaw, przesłanką recepcji prawa włoskiego oraz granicą „dostosowywania” się prawa watykańskiego do norm prawa międzynarodowego, a ponadto wyznacza podstawowe kryteria specjalnych uprawnień sędziego rozpatrującego sprawę, której nie da się rozstrzygnąć za pomocą normy prawa pozytywnego.

¹³ A. Sarais, *Le fonti del diritto vaticano*, Città del Vaticano 2011, s. 98; G. Dalla Torre, *Diritto penale vaticano e diritto penale canonico*, Annali di Diritto Vaticano 2015, nr 1, s. 28.

¹⁴ G. Dalla Torre, *Lezioni di diritto vaticano*, Torino 2018, s. 135.

W praktyce zaś – przede wszystkim w orzecznictwie sądów watykańskich – prawo kanoniczne w watykańskim porządku prawnym traktowane jest jako zbiór podstawowych zasad prawa. Przy czym nie chodzi tu jedynie o normy pozytywne, wprowadzone przez ustawodawcę kościelny, lecz także o normy prawa Bożego (naturalnego i pozytywnego). Prawo naturalne w systemie watykańskim obowiązuje tak, jak normy prawa pozytywnego. Co więcej, jest dla nich podstawą, co oznacza, iż w Państwie Watykańskim, tak jak w prawie kanonicznym, nie może obowiązywać żadna norma prawna będąca niezgodna z normami prawa naturalnego. To z kolei pozwala postawić pytanie: czym właściwie jest ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego? Czy można ją uznać za konstytucję w tradycyjnym rozumieniu tego terminu, a więc za akt normatywny o najwyższej mocy w porządku prawnym i uchwalany w specjalnym trybie, regulujący zasady ustroju państwa oraz podstawy działania jego organów, a także określający pozycję podmiotów władzy państwa.

W doktrynie watykańskiej właściwie zgodnie przyjmuje się, iż ustawa zasadnicza tego Państwa nie jest konstytucją w ścisłym sensie. W Państwie Watykańskim ustawy dotyczące materii konstytucyjnej klasycznie uznaje się za akty prawne odpowiadające swoim zakresem ustawom, które z woli Ojca Świętego Piusa XI weszły w życie w dniu powstania Państwa Miasta Watykańskiego. Obok ustawy zasadniczej były to ustawy o: źródłach prawa; obywatelstwie i pobycie¹⁵; systemie administracyjnym¹⁶; systemie ekonomicznym, handlowym i zawodowym¹⁷; bezpieczeństwie publicznym¹⁸. W ustawach tych, rozpoczynających – można by rzec – historię watykańskiego systemu prawa, określono najważniejsze kwestie pozwalające na realizację celów, które wynikały z natury Państwa Watykańskiego, określonej przede wszystkim Traktatem Laterańskim¹⁹. Na mocy tego traktatu prawo kanoniczne decyduje o naturze Państwa Watykańskiego oraz charakterze władzy jego organów, a także o prawach wszystkich, którzy znajdują się w jurysdykcji tego Państwa, w tym przede wszystkim jego obywateli, stanowiąc kluczową gwarancję ich uprawnień (zarówno w sferze prawa materialnego, jak i procesowego). Specyfika Państwa Watykańskiego przekłada się również na sytuację prawną jego obywateli, których pozycja bardziej przypomina pozycję wiernych w Kościele niż obywateli państwa wykonujących swoje prawa,

¹⁵ Legge n. III sulla cittadinanza ed il soggiorno (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 14–21.

¹⁶ Legge n. IV sull'ordinamento amministrativo (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 21–24.

¹⁷ Legge n. V sull'ordinamento economico, commerciale e professionale (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 25–28.

¹⁸ Legge n. VI di pubblica sicurezza (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 28–31.

¹⁹ J.I. Arrieta, *L'ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano – studio introduttivo*, w: tegoż, *Codice di Norme Vaticane. Ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano*, Venezia 2006, s. 32–40.

zwłaszcza polityczne²⁰. Stąd prawo kanoniczne w istocie należy uznać za element „konstytucji” Państwa Miasta Watykańskiego.

Na marginesie warto zauważyć, że z formalnego punktu widzenia ustawa zasadnicza nie ma charakteru ustawy zasadniczej, nie jest także wprowadzana w jakimś specjalnym trybie ustawodawczym. Natomiast, jak wiadomo, to prawo kanoniczne jest podstawowym źródłem prawa w Państwie Watykańskim oraz pierwszym kryterium interpretacji wszelkich regulacji prawa pozytywnego składającego się na ten system prawny. W tym kontekście należy rozumieć stwierdzenie zawarte w preambule przedmiotowej ustawy zasadniczej, w której papież wskazał, iż powinna ona stanowić „podstawę i punkt odniesienia dla wszystkich innych aktów normatywnych i regulacyjnych Państwa”.

Bez ryzyka błędu można przyjąć, że tradycyjna rola Państwa Watykańskiego – wyrażona w preambule Traktatu Laterańskiego – zmienia się w kierunku wykorzystywania organów tego Państwa jako instrumentu realizacji przez Stolicę Apostolską obowiązków wynikających z jej uczestnictwa w obrocie międzynarodowym. Kluczową kwestią w tym kontekście pozostaje rozszerzanie jurysdykcji sądów watykańskich na instytucje Stolicy Apostolskiej oraz zwiększanie gwarancji niezależności sędziów orzekających w trybunałach Państwa Watykańskiego. Początkiem tego procesu jest zawarcie w roku 2008 przez Państwo Watykańskie i Unię Europejską konwencji monetarnej, w której Państwo to zobowiązało się do wdrożenia szeregu rozwiązań prawa unijnego²¹.

Kwestia – w istocie złożonych i skomplikowanych – relacji między prawem kanonicznym a prawem „świeckim” Państwa Watykańskiego jest widoczna również w obowiązującej ustawie zasadniczej Państwa z maja 2023 r. Przykładowo z jednej strony papież Franciszek w preambule tego aktu podkreśla znaczenie prawa kanonicznego w watykańskim porządku prawnym, z drugiej zaś ustanowił oddzielenie Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej od Państwa Watykańskiego (art. 2 ust. 2). To „oddzielenie” bez wątpienia można uznać za jedną z najistotniejszych nowości w porządku prawnym Państwa Miasta Watykańskiego, nie tylko z punktu widzenia poprzednich ustaw zasadniczych, ale w ogóle całości dotychczasowego prawodawstwa watykańskiego. W końcu treść tego przepisu zdaje się sugerować wprowadzenie do prawa Państwa Watykańskiego zasady rozdziału Kościoła i państwa. Aby lepiej zrozumieć to zagadnienie, należy nieco bliżej przyjrzeć się ustrojowi tego Państwa oraz charakterowi władzy jego organów.

²⁰ G. Boni, *Il diritto penale vaticano: teoria e prassi*, Diritto Ecclesiastico 2012, nr 1–2, s. 127.

²¹ J.I. Arrieta, *Legami inter-ordinamentali recenti tra Santa Sede e Stato della Città del Vaticano in materia sanzionatoria e di controllo finanziario*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2, s. 299.

Ustawy zasadnicze z 1929 r. i z 2000 r. stanowiły, że papież, (jedyne) suweren Państwa Watykańskiego, ma pełnię władzy ustawodawczej, wykonawczej i sądowej. Obecna ustawa zasadnicza nieco zmienia tę optykę, stanowiąc, że papież, suweren Państwa Miasta Watykańskiego, posiada pełnię władzy rządzenia, która zawiera w sobie władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądową (art. 1). Z kanonicznego punktu widzenia jest to istotna zmiana – w końcu z urzędem Biskupa Rzymu wiąże się jedynie władza „kanoniczna”, przejawiająca się w tym, iż każdy papież posiada najwyższą, pełną i bezpośrednią władzę. Zakładając, że w Kościele istnieje tylko jedna władza, przekazana mu przez Jezusa Chrystusa, w kanonistyce dokonuje się rozróżnienia m.in. na władzę uświęcania, nauczania i rządzenia. Co prawda rozróżnienie to ma charakter jedynie funkcjonalny, jednak niesie ze sobą istotną treść²². Poszczególne funkcje władzy kościelnej przenikają się wzajemnie, ale skoro w stosunku do Państwa Watykańskiego dokonano wskazanego zawężenia, to podstawowym celem suwerennej władzy papieża jest „rządzenie”, a nie nauczanie i uświęcanie. Nie zmienia to faktu, że natura władzy papieża w Państwie Watykańskim zawsze ma charakter kanoniczny. Biskup Rzymu może w pełni samodzielnie wykonywać swoją władzę w Państwie Watykańskim, aczkolwiek od 1929 r. władzę ustawodawczą, wykonawczą i sądową w tym Państwie wykonują specjalnie powołane w tym celu organy. Stąd ustroj Państwa Watykańskiego zasadniczo pozostaje niezależny od struktury Kurii Rzymskiej, choć w praktyce istnieje szereg zależności pomiędzy tymi organami.

Wydaje się, że podstawą dla art. 2 ust. 2 ustawy zasadniczej są współczesne nauczanie Magisterium Kościoła dotyczące relacji państwo–Kościół oraz zmiany zachodzące w prawie watykańskim. W pierwszym ze wskazanych zakresów należy zauważyć wyraźne odejście – w myśl nauczania Soboru Watykańskiego II – od koncepcji katolickiego państwa wyznaniowego na rzecz zaakceptowania szeregu elementów składających się na zasadę rozdziału Kościoła od państwa. W doktrynie słusznie zauważa się, że kolejne reformy ustroju Państwa Watykańskiego, w tym organów jego władzy sądowej, są wyraźnie inspirowane soborowym nauczaniem dotyczącym rozróżnienia kompetencji władzy „duchowej” od „świeckiej” oraz zmierzającą do „upaństwowienia” watykańskiego wymiaru sprawiedliwości²³. Faktem jest, że Kościół nie zaakceptował po prostu rozdziału państwa i Kościoła, podkreślając w swoim nauczaniu złożoność tego problemu, akcentując autonomię i niezależność tych podmiotów oraz ich współpracę w obszarach, w których

²² Zob. K. Kamiński, *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2020, nr 33, s. 101–106.

²³ Zob. G. Dalla Torre, *Considerazioni sul nuovo ordinamento giudiziario dello Stato della Città del Vaticano*, Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica 2020, nr 12, s. 91–92.

współdziałanie jest możliwe, a jednocześnie odrzucając np. podejmowanie przez państwo aktywnych działań na rzecz laicyzacji społeczeństwa²⁴. W związku z tym, jak podniesiono w *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kościół domaga się od państwa zagwarantowania wolności wypowiedzi, nauczania, ewangelizacji; wolności sprawowania publicznego kultu; wolności organizowania się i posiadania własnych wewnętrznych uregulowań; wolności wyboru, wychowania, nominowania i przenoszenia swoich urzędników; wolności wznoszenia budowli religijnych; wolności nabywania i posiadania dóbr potrzebnych do prowadzenia swojej działalności; wolności zrzeszania się nie tylko w celach religijnych, lecz także wychowawczych, kulturalnych, sanitarnych i charytatywnych (pkt 426).

Wobec tego omawiany przepis ustawy zasadniczej trudno uznać za kontrowersyjny z punktu widzenia współczesnego nauczania Kościoła katolickiego. Niemniej w realiach Państwa Miasta Watykańskiego powstaje istotne pytanie: jakie w istocie podmioty mają zostać tu od siebie oddzielone? Ustawodawca poprzestał na stwierdzeniu, że Państwo i jego porządek są oddzielone od Kurii Rzymskiej i innych instytucji Stolicy Apostolskiej. Skoro Państwo Watykańskie pełni służebną rolę wobec Stolicy Apostolskiej, a prawo kanoniczne jest podstawą jego porządku prawnego, to trudno przyjąć, iż Stolica Apostolska i Państwo Miasta Watykańskiego to dwa w pełni niezależne i autonomiczne podmioty, które mogą ze sobą współdziałać. Z drugiej jednak strony właściwie powszechnie przyjmuje się – co znajduje potwierdzenie również w praktyce obrotu prawnomiędzynarodowego – że Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie to odrębne, aczkolwiek ściśle ze sobą związane, zwłaszcza przez urząd Biskupa Rzymu, podmioty prawa międzynarodowego²⁵. Ich „rozdział” jest zatem możliwy jedynie o tyle, o ile spełniają różne funkcje, przy założeniu, że Państwo Watykańskie jest instrumentem niezależnego działania Stolicy Apostolskiej i umożliwienia jej swobodnego udziału w obrocie prawnomiędzynarodowym. Obecnie oznacza to przede wszystkim wykorzystywanie Państwa Miasta Watykańskiego do realizacji zobowiązań wynikających z udziału Stolicy Apostolskiej i samego Państwa w rynkach finansowych – zwłaszcza związanych ze strefą euro – oraz z partycypacją tych podmiotów w powszechnym systemie ochrony praw człowieka²⁶.

Zresztą problem ten widoczny jest w pozostałych ustępach art. 2 ustawy zasadniczej. Najpierw prawodawca watykański podkreśla tradycyjną funkcję Państwa Watykańskiego, tj. zapewnienie absolutnej i widzialnej niezależności w wypełnianiu jego misji oraz gwarantowanie suwerenności (ust. 1), kolejno deklaruje omówione

²⁴ P.A. Bonnet, *Lo spirito del diritto penale vaticano*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2, s. 328–333.

²⁵ J.I. Arrieta, *Corso di diritto vaticano*, Roma 2021, s. 25.

²⁶ Zob. K. Dyda, *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2019, t. 22, s. 315–336.

wyżej „oddzielenie” (ust. 2), a następnie stanowi, że własne funkcje porządku państwowego są wykonywane przez Gubernatorat Państwa Miasta Watykańskiego zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi (ust. 3). Warto podkreślić, że w kategorii ustaw i innych dyspozycji normatywnych mieści się także prawo kanoniczne wraz z prawem Bożym naturalnym i stanowionym, które w Państwie Watykańskim w istocie mają moc obowiązującego prawa.

Jednocześnie art. 2 ust. 3 ustawy zasadniczej jest jej pierwszym przepisem składającym się na gwarancje legalizmu w działaniu organów Państwa Watykańskiego. Do pozostałych należy zaliczyć zobowiązanie Papieskiej Komisji dla Państwa Miasta Watykańskiego oraz Prezydenta Gubernatoratu do wykonywania powierzonych im uprawnień zgodnie z ustawami i innymi dyspozycjami normatywnymi (art. 9 ust. 1, art. 15 ust. 1), a także gwarancje – w każdym procesie – bezstronności sędziego, prawa do obrony i kontradyktoryjności stron (art. 21 ust. 4). Oczywiście sędzia watykański nie jest sędzią kościelnym, lecz „państwowym”²⁷, ma jednak obowiązek stosowania prawa kanonicznego. Ponadto, co stanowi właściwie powtórzenie rozwiązań z poprzednich ustaw zasadniczych, struktura i kompetencje organów Państwa Watykańskiego również są regulowane przez akty prawa pozytywnego.

Tym samym ustawodawca watykański w ustawie zasadniczej z maja 2023 r. rozbudował gwarancje z zakresu zasady legalizmu istniejące już wcześniej w prawodawstwie Państwa Watykańskiego. W tym kontekście warto wspomnieć także o nowym przepisie określającym sposób stosowania prawa przez sędziego, czyli o art. 21 ust. 3. Zgodnie z tą regulacją sędzia musi kierować się przede wszystkim „słusnością”, a więc klasyczną kategorią prawa kanonicznego zaczerpniętą z dorobku rzymskiej jurisprudencji²⁸, dążyć do urzeczywistnienia sprawiedliwości oraz do pojednania stron. Tym samym, idąc również za unormowaniami Kodeksu Prawa Kanonicznego, ustawodawca watykański wyraźnie preferuje polubowne rozwiązywanie sporów. Co się natomiast tyczy spraw karnych, sędzia ma obowiązek wymierzać karę, mając na względzie resocjalizację sprawcy, jego reintegrację i przywrócenie naruszonego porządku prawnego.

Nowa ustawa zasadnicza z pewnością jest efektem dotychczasowego rozwoju prawa Państwa Watykańskiego, wyraźnie zmierzającego w kierunku budowy niezależnego od prawa kanonicznego systemu prawa. Oczywiście przy założeniu, że jego normy zawsze będą zgodne z prawem Bożym naturalnym i pozytywnym, rozumianym zgodnie z doktryną Kościoła katolickiego. Otwartym pytaniem pozostaje, na

²⁷ G. Boni, *Recenti evoluzioni dell'ordinamento giuridico vaticano: in particolare i rapporti con l'ordinamento canonico*, w: *Santa Sede e Stato della Città del Vaticano nel nuovo contesto internazionale (1929–2019)*. Atti del Convegno, Roma, Università LUMSA, 7 febbraio 2019, red. M. Carnì, Roma 2019, s. 50.

²⁸ E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985, s. 160–161.

ile ta ewolucja jest zgodna z Traktatami Laterańskimi i czy nie zagraża „służebnej” funkcji Państwa Watykańskiego wobec Stolicy Apostolskiej. W końcu Państwo to powstało jako instrument realizacji misji, jaką stawia sobie Kościół, stąd nigdy nie powinno stać się przeszkodą w jej realizacji. Wydaje się, że budowa niezależnego systemu prawnego Państwa Watykańskiego i jego oddzielenie od Stolicy Apostolskiej stwarza takie ryzyko – zwłaszcza gdy weźmie się pod uwagę przyjmowane w prawie międzynarodowym (przede wszystkim z zakresu ochrony praw człowieka) normy sprzeczne z nauczaniem Kościoła.

Bibliografia

Źródła

- Trattato fra la Santa Sede e l'Italia, AAS 21(1929), s. 209–274.
Legge fondamentale della Città del Vaticano (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 1–4.
Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (26.11.2000), AAS Suppl. 71(2000), s. 73–82.
Legge fondamentale dello Stato della Città del Vaticano (13.05.2023), https://www.vatican.va/content/francesco/it/motu_proprio/documents/20230513-legge-fond-scv.html [dostęp: 20.08.2025 r.].
Legge n. II sulle fonti del diritto (7.06.1929), AAS Suppl. 21(1929), s. 5–13.
Legge n. III sulla cittadinanza ed il soggiorno (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 14–21.
Legge n. IV sull'ordinamento amministrativo (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 21–24.
Legge n. V sull'ordinamento economico, commerciale e professionale (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 25–28.
Legge n. VI di pubblica sicurezza (7.06.1929), AAS Suppl. 1(1929), s. 28–31.
Legge n. LXXI sulle fonti del diritto (1.10.2008), AAS Suppl. 16(2008), s. 65–70.
Papieska Rada Iustitia et Pax, *Kompendium nauki społecznej Kościoła*, Kielce 2005.

Literatura

- Arrieta J.I., *Corso di diritto vaticano*, Roma 2021.
Arrieta J.I., *L'ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano – studio introduttivo*, w: J.I. Arrieta, *Codice di Norme Vaticane. Ordinamento giuridico e il governo dello Stato della Città del Vaticano*, Venezia 2006.
Arrieta J.I., *La nuova legge vaticana sulle fonti del diritto*, *Ius Ecclesiae* 2009, nr 1.
Arrieta J.I., *Legami inter-ordinamentali recenti tra Santa Sede e Stato della Città del Vaticano in materia sanzionatoria e di controllo finanziario*, *Ephemerides Iuris Canonici* 2015, nr 2.
Boni G., *I rapporti tra ordinamento giuridico vaticano e ordinamento canonico: tra corretta configurazione «ab intra» e possibili travisamento «ab extra»*, *Jus* 2019, nr 2.
Boni G., *Il diritto penale vaticano: teoria e prassi*, *Diritto Ecclesiastico* 2012, nr 1–2.

- Boni G., *Recenti evoluzioni dell'ordinamento giuridico vaticano: in particolare i rapporti con l'ordinamento canonico*, w: *Santa Sede e Stato della Città del Vaticano nel nuovo contesto internazionale (1929–2019). Atti del Convegno, Roma, Università LUMSA, 7 febbraio 2019*, red. M. Carnì, Roma 2019.
- Bonnet P.A., *Lo spirito del diritto penale vaticano*, Ephemerides Iuris Canonici 2015, nr 2.
- Dalla Torre G., *Considerazioni sul nuovo ordinamento giudiziario dello Stato della Città del Vaticano*, Stato, Chiese e pluralismo confessionale. Rivista telematica 2020, nr 12.
- Dalla Torre G., *Diritto penale vaticano e diritto penale canonico*, Annali di Diritto Vaticano 2015, nr 1.
- Dalla Torre G., *Lezioni di diritto vaticano*, Torino 2018.
- Dyda K., *Stosowanie prawa przez organy Państwa Watykańskiego a zasadnicze problemy jego systemu prawnego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2019, t. 22.
- Gaca A., Oder S., Witkowski Z., *Podstawy ustroju konstytucyjnego Państwa Miasta Watykan*, Warszawa 2020.
- Hilgeman W., *L'ordinamento giuridico dello Stato della Città del Vaticano. Origine ed evoluzione*, Roma 2012.
- Jakubowski W., *O Roma felix. Geneza, specyfika i przeobrażenia instytucji politycznych Państwa Miasta Watykańskiego*, Warszawa 2005.
- Kamiński K., *Władza w Kościele. Ujęcie teologiczno-prawne*, Biuletyn Stowarzyszenia Kanonistów Polskich 2020, nr 3.
- Mezglewski A., *Stolica Apostolska i Państwo Watykańskie jako podmioty prawa międzynarodowego*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2005, t. 8.
- Sarais A., *Le fonti del diritto vaticano*, Città del Vaticano 2011.
- Sztafrowski E., *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 1, Warszawa 1985.
- Ustawa zasadnicza Państwa Miasto Watykan oraz inne akty ustrojowe*, wstęp, wybór i tłum. F. Longchamps de Bérrier, M. Zubik, Warszawa 2008.

**Recenzje i artykuły recenzyjne /
Reviews and review articles**

**Rozwiązania prawnopodatkowe zawarte
w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych
przeciwdziałające unikaniu opodatkowania. Artykuł recenzyjny
monografii Karoliny Rutkowskiej-Barnaś, *Szczególne klauzule
antyabuzywne w polskim porządku prawnym. Między unikaniem
opodatkowania a planowaniem podatkowym*,
stan prawny na 1 czerwca 2024 r., Wolters Kluwer Polska,
Warszawa 2024**

Tax law solutions contained in the Corporate Income Tax Act to counteract tax avoidance. Review article of the monograph by Karolina Rutkowska-Barnaś on *Special Anti-abuse Clauses in the Polish Legal System. Between Tax Avoidance and Tax Planning*, legal status as of 1 June 2024, Wolters Kluwer Polska, Warsaw 2024

Налогово-правовые решения, содержащиеся в Законе о налоге на прибыль юридических лиц, направленные на противодействие уклонению от уплаты налогов. Рецензия на монографию Каролины Рутковской-Барнась, *Особые антизлоупотребительные оговорки в польском правовом порядке. Между уклонением от уплаты налогов и налоговым планированием*, правовое положение на 1 июня 2024 г., Wolters Kluwer Polska, Варшава 2024

Податково-правові рішення, що містяться в Законі про податок на прибуток юридичних осіб, спрямовані на протидію ухиленню від оподаткування. Рецензія на монографію Кароліни Рутковської-Барнась *Особливі антизловживні положення в польській правовій системі. Між ухиленням від оподаткування та податковим плануванням*, стан на 1 червня 2024 р., Wolters Kluwer Polska, Варшава 2024

MONIKA MÜNNICH

Dr hab., prof. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
e-mail: mmmunnich@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-9250-5748>

Streszczenie: Artykuł jest poświęcony problematyce związanej z wprowadzaniem do przepisów prawa podatkowego, a w szczególności ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych coraz liczniejszych i coraz bardziej skomplikowanych, nie tylko pod względem prawnym, ale również *stricte* językowym, rozwiązań normatywnych. Zgodnie z intencją projektodawców ich zasadniczym celem jest uszczelnianie systemu podatkowego. Jednym z podstawowych problemów rezonujących na praktykę podatkową jest brak jednolitej interpretacji zakresów znaczeniowych pojęć wykorzystywanych do konstrukcji owych instytucji prawnych, takich jak unikanie opodatkowania, uchylanie się od opodatkowania, nadużycie prawa lub planowanie podatkowe, czy też wyrażenia kluczowego dla niniejszego artykułu, jakim są klauzule antyabuzywne. Niestety owa niejednołitość pojmowania wymienionych pojęć występuje także w literaturze przedmiotu. Przedstawione w artykule

rozważania mają charakter *stricte* teoretyczno-prawny i prowadzone są na kanwie lektury monografii K. Rutkowskiej-Barnaś, poświęconej tej właśnie tematyce.

Słowa kluczowe: podatek dochodowy od osób prawnych, ukiwanie opodatkowania, klauzula antyabuzyjna, planowanie podatkowe

Summary: The article is devoted to issues related to the introduction of increasingly numerous and complex normative solutions into tax law, in particular the Corporate Income Tax Act, not only in legal terms, but also strictly in linguistic terms. According to the intention of the drafters, their main goal is to tighten up the tax system. One of the fundamental problems affecting tax practice is the lack of a uniform interpretation of the meanings of terms used to construct legal institutions, such as tax avoidance, tax evasion, abuse of law or tax planning, or the term key to this article, namely anti-abuse clauses. Unfortunately, this inconsistency in understanding the above concepts is also present in the literature on the subject. The considerations presented in this article relate strictly to the theory of law and are based on a reading of the monograph by K. Rutkowska-Barnaś devoted to this very subject.

Key words: corporate income tax, tax avoidance, anti-abuse clause, tax planning

Резюме: Статья посвящена проблемам, связанным с введением в налоговое законодательство, в частности в закон о налоге на прибыль юридических лиц, все более многочисленных и сложных, не только с юридической, но и с чисто лингвистической точки зрения, нормативных решений. Согласно замыслу авторов законопроекта, их основной целью является улучшение эффективности налоговой системы. Одной из основных проблем, влияющих на налоговую практику, является отсутствие единой интерпретации содержания понятий, используемых для построения таких правовых институтов, как уклонение от налогообложения, уклонение от уплаты налогов, злоупотребление правом или налоговое планирование, а также ключевого для данной статьи выражения «антизлоупотребительные оговорки». К сожалению, такая неоднородность понимания указанных понятий встречается также в литературе по данному вопросу. Рассуждения, представленные в статье, носят *stricte* теоретико-правовой характер и основаны на монографии К. Рутковской-Барнась, посвященной именно этой теме.

Ключевые слова: налог на прибыль юридических лиц, уклонение от налогообложения, антизлоупотребительная оговорка, налоговое планирование

Анотація: Стаття присвячена проблематиці впровадження до податкового законодавства, зокрема до Закону про податок на прибуток юридичних осіб, дедалі численніших і дедалі складніших – як з юридичної, так і з мовної точки зору – нормативних положень. Згідно з задумом авторів законопроекту, їхньою основною метою є уцілювання податкової системи. Однією з основних проблем, що знаходять відображення у податковій практиці, є відсутність єдиного тлумачення значень понять, які використовуються для формування таких правових інститутів, як ухилення від сплати податків, уникнення оподаткування, зловживання правом або податкове планування, а також ключового для цієї статті терміна – антизловживні положення. На жаль, така неоднорідність тлумачення вказаних понять спостерігається також у фаховій літературі з цієї тематики. Міркування, викладені в статті, мають суто теоретико-правовий характер і ґрунтуються на монографії К. Рутківської-Барнась, присвяченій цій тематиці.

Ключові слова: податок на прибуток юридичних осіб, уникнення оподаткування, антизловживна клаузула, податкове планування

Od przeszło dekady w prawie podatkowym zarówno na poziomie przepisów europejskich oraz krajowych, jak i w rozwiązaniach międzynarodowych coraz częściej pojawiają się instytucje materialnoprawne lub procesowe, których celem pośrednim bądź bezpośrednim jest uszczelnianie systemu podatkowego, będącego najważniejszym źródłem dochodów budżetowych. W przypadku krajów UE, a więc także

Polski, owo uszczelnianie jest niezwykle skomplikowanym procesem. Po pierwsze z uwagi na fakt, że unia ma charakter gospodarczy i polityczny, konsekwencją czego jest jednolity rynek, umożliwiający swobodny przepływ towarów, usług, kapitału i osób. Powiązania gospodarcze wzmacnia dodatkowo harmonizacja dwóch podatków pośrednich – podatku od wartości dodanej (dalej: VAT) oraz podatku akcyzowego. Po wtóre kraje członkowskie UE, podobnie jak inne kraje OECD, odczuwają skutki ekonomiczne postępującej globalizacji gospodarki na świecie, w warunkach której wielkim przedsiębiorstwom łatwiej jest uchylać się lub unikać opodatkowania.

Pierwsze działania związane z identyfikacją obszarów zagrożonych potencjalnie największym uszczerbkiem dla finansów publicznych zostały podjęte na poziomie OECD i dotyczyły podatków dochodowych. Poszukując rozwiązań zapobiegających unikaniu opodatkowania, quasi-organy OECD opracowały rozwiązania niemające umocowania w żadnego rodzaju katalogach źródeł prawa, które są jednak powszechnie akceptowane i wdrażane w państwach należących do kręgu OECD¹. Podkreślić należy, że koncepcja BEPS ma na celu ochronę jurysdykcji podatkowych konkretnych państw, a nie ich związków, takich jak UE. Pod presją rozwiązań międzynarodowych właściwe organy UE w zasadzie ustawicznie opracowują i wydają lub nowelizują kolejne dyrektywy normujące działania, których celem jest zwalczanie unikania opodatkowania w krajach członkowskich. Największe problemy pojawiają się w sytuacjach, gdy rozwiązania międzynarodowe są, najogólniej mówiąc, po prostu niezgodne z traktatowymi założeniami UE².

Reasumując, Polska, podobnie jak inne kraje członkowskie, otrzymuje dwa rodzaje wytycznych dotyczących uszczelniania systemu podatkowego. Krajowy ustawodawca dążąc do zabezpieczenia interesu publicznego i ochrony interesu uczciwego podatnika, zobligowany jest do tego, by jednocześnie dokonywać implementacji

¹ Plan Działania Base Erosion and Profit Shifting (dalej: BEPS), czyli erozja podstawy opodatkowania i transfer zysków. Plan ten został opublikowany przez OECD 19 lipca 2013 r. i zawiera 15 działań, które powinny zostać podjęte przez państwa, aby zapobiec nieuczciwemu unikaniu opodatkowania i transferowi zysków do jurysdykcji stosujących szkodliwą konkurencję podatkową. Dokument nie ma mocy wiążącej, mimo to wiele państw, w tym Polska, wdrożyło rozwiązania w nim zawarte lub jest w trakcie tego procesu, <https://www.oecd.org/en/topics/base-erosion-and-profit-shifting-beps.html> [dostęp: 7.02.2025 r.].

² Problemy takie pojawiają się w przypadku interpretacji 6 działania opisanego w BEPS, które dotyczy zapobiegania nadużyciom w wykorzystaniu udogodnień traktatowych. Ten obszar dokumentu postuluje pozbawianie państw wpływów podatkowych przez podatników zaangażowanych w tzw. *treaty shopping* i inne strategie unikania opodatkowania z wykorzystaniem umów o UPO, czerpiących korzyści traktatowe w sytuacjach, gdy korzyści te nie powinny być przyznane, zob. A. Cuoco, *The Principal Purpose Test as Introduced by the OECD MLI: Is It Time for a Compromise with EU Tax Law?*, INTERTAX 2019, t. 47, nr 10, s. 870–871.

rozwiązań unijnych (stale się zmieniających), a z drugiej pozostawać w zgodzie z wytycznymi OECD.

Najważniejszą płaszczyzną normatywną, która obrazuje kolejne koncepcje legislacyjne różnych instytucji i regulacji prawnych służących zwalczaniu bardzo szeroko pojmowanego zjawiska unikania opodatkowania, jest ustawa o podatku dochodowym od osób prawnych. Tej właśnie kwestii poświęcona jest interesująca publikacja pióra Karoliny Rutkowskiej-Barnaś licząca 548 stron. Tytuł monografii – *Szczególne klauzule antyabuzyjne w polskim porządku prawnym. Między unikaniem opodatkowania a planowaniem podatkowym* – nie wskazuje na to bezpośrednio, ale we Wstępie Autorka doprecyzowuje, że badania i analizy zawarte w książce dotyczą przede wszystkim rozwiązań obowiązujących w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych (s. 19).

Kluczowym dla całej książki pojęciem jest skonstruowane przez Autorkę wyrażenie, zawarte także w jej tytule, czyli „specjalne klauzule antyabuzyjne”. W tym miejscu należy podkreślić, że taka mozaika pojęciowa jak „specjalne klauzule antyabuzyjne” jest błędnym rozwiązaniem, ponieważ z punktu widzenia teorii prawa nie ma ani zwyczajnych, ani nadzwyczajnych, ani tym bardziej szczególnych klauzul antyabuzyjnych. Są wyłącznie klauzule albo klauzule ogólne (generalne) i stanowią one dwie zupełnie różne kategorie prawne³. Niestety Autorka ani we Wstępie, ani w dalszych partiach monografii nie wyjaśniła, co rozumie przez pojęcie klauzuli, klauzuli generalnej lub klauzuli antyabuzyjnej, w zasadzie nigdzie nie precyzuje też zakresu pojęciowego drugiego ze stosowanych wyrażen, czyli „klauzuli uzasadnienia ekonomicznego”⁴. Autorka uznała, że „w polskim porządku prawnym występuje osiem klauzul uzasadnienia ekonomicznego. Wszystkie one są zbliżone do siebie z perspektywy semantycznej, ich wspólnym mianownikiem jest zaś przesłanka «uzasadnionych przyczyn ekonomicznych», co sprawia, że stanowią stosunkowo jednorodny typ środków antyabuzyjnych”.

Lektura recenzowanej książki prowadzi do wniosku, że Autorka nie zadała sobie trudu analizy wyjątkowo bogatego piśmiennictwa poświęconego teorii i wykładni

³ Kwestię tę wyjaśnia przede wszystkim § 155 rozporządzenia Prezesa Rady Ministrów z dnia 20 czerwca 2002 r. w sprawie „Zasad techniki prawodawczej”, tekst jednolity: Dz. U. z 2016 r. poz. 283.

⁴ Na s. 18 Autorka wskazuje, „że klauzule uzasadnienia ekonomicznego (małe klauzule antyabuzyjne) zostały potraktowane jako pewien rodzaj szczególnych środków antyabuzyjnych, jednakże przy uwzględnieniu celu wprowadzenia poszczególnych środków, jak również specyfiki ich stosowania, o czym szerzej w kolejnych rozdziałach”. Dla czytelnika bez wyjaśnienia teoretycznoprawnego obydwie kluczowe pojęcia pozostają nadal niejasną mozaiką pojęciową, na poziomie intuicyjnym oczywiście zrozumiałą, ale nieprzystadną z punktu widzenia wykładni naukowej.

klauzul generalnych⁵, ale kierując się intuicją, potraktowała je w sposób pragmatyczny: klauzula to coś niejasnego i odsyłającego do czegoś jeszcze mniej zrozumiałego. I tak nieco kolokwialnie rzecz ujmując, przyznać należy, że częściowo Autorka ma rację. Niektóre wytypowane przez Nią rozwiązania zawarte w przepisach ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych lub regulacje z tą ustawą powiązane mają rzeczywiście charakter antyabuzowy i odsyłają interpretatora do pozanormatywnego obszaru gospodarczego, lecz nie są to w przeważającej mierze ani klauzule, ani klauzule generalne. O tym, czy dany przepis jest czy nie jest klauzulą lub klauzulą generalną, decyduje zawsze legislator, a nie interpretator, chyba że przyjmiamo, iż ustawodawca nie jest świadomy tego, że koduje w treści przepisów prawa podatkowego tego rodzaju nieostre zwroty ocenne⁶.

Pierwsza część tytułu recenzowanej monografii, czyli *Szczególne klauzule antyabuzyjne w polskim porządku prawnym*, nie jest poprawna ani pod względem teoretycznym, ani dogmatycznym. Ponadto brzmienie całego tytułu książki sugeruje zbyt szeroki w stosunku rzeczywistego zakres merytoryczny pracy, która, jak wspomniano wyżej, koncentruje się na podatku dochodowym od osób prawnych. Sformułowana krytyka stanowi poważny zarzut merytoryczny. Łagodzi ją fakt, że w zdecydowanej większości publikacji poświęconych *stricto* klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania unormowanej w Ordynacji podatkowej⁷ do niedawna nikt z Autorów w zasadzie nie zastanawiał się, czy to na pewno jest klauzula generalna⁸. Z punktu widzenia skutków wykładni prawa podatkowego zdecydowanie bezpieczniejszą nomenklaturą byłaby terminologia stosowana w przepisach unijnych, w których z reguły pojawiają się określenia *general anti-abuse rules* lub *specific anti-abuse rules*, a nie *general anti-abuse clause*.

Książka, jak na monografię autorską, jest bardzo obszerna, gdyż liczy niemal 550 stron. Podzielona została na pięć rozdziałów, poprzedzonych obszernym Wstępem i zwieńczonych Zakończeniem. Lekturę ułatwia niezwykle poprawna i przejrzysta

⁵ K. Wójcik, *Z problematyki klauzul generalnych prawa cywilnego*, Studia Prawno-Ekonomiczne 1981, t. 27, s. 97–92; L. Leszczyński, *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986; tenże, *Właściwości posługiwania się klauzulami generalnymi w prawie polskim. Perspektywa zmian trendu*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1995, z. 3, s. 289–307; M. Münnich, *Nieostre zwroty ocenne w polskim prawie podatkowym*, Lublin 2017; też, *Determinanty wprowadzania klauzul generalnych do przepisów prawa podatkowego*, w: *Teoretyczne i praktyczne aspekty prawa finansowego. Problemy, koncepcje, wyzwania i rozwiązania*, red. A. Gorgol, Warszawa 2020.

⁶ Zob. M. Münnich, *Determinanty wprowadzania klauzul generalnych...*, s. 394 i nn.

⁷ Ustawa z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa, Dz. U. z 2025 r. poz. 820.

⁸ Udaną, jak się wydaje, próbę udzielenia odpowiedzi na to pytanie podjęli M. Münnich i F. Wroński, zob. ciż, *Konstrukcja prawna klauzuli przeciwko unikaniu opodatkowania a publiczne prawo podmiotowe podatnika*, Krytyka Prawa 2025, nr 2, s. 277–281.

pod względem metodologicznym konstrukcja poszczególnych rozdziałów. Każdy rozdział zawiera wprowadzenie do podjętej w nim tematyki, a zamykają go wnioski. We Wstępie (s. 21) Autorka sformułowała cztery pytania badawcze. Poszukiwanie odpowiedzi na nie odnajdujemy w konstrukcjach i treści poszczególnych rozdziałów. W Rozdziale I, zatytułowanym *Formy oporu podatkowego. Różnice definicyjne i determinanty zjawiska unikania opodatkowania*, Autorka dokonała niebywale szczegółowej i interesującej analizy zakresów znaczeniowych pojęć powiązanych z szeroko rozumianym zjawiskiem uszczelniania systemu podatkowego. Do pojęć tych należą: planowanie podatkowe, unikanie opodatkowania i uchylania się od opodatkowania, a także wyrażenia powiązane, czyli potraktowane przez Autorkę jako pomocnicze, takie jak oszczędzanie podatkowe, optymalizacja podatkowa oraz nadużycie prawa i sądowa doktryna obejścia prawa podatkowego. Wszystkie wyrażenia omówione zostały z uwzględnieniem obowiązującego stanu badań prezentowanego w polskim i zagranicznym piśmiennictwie oraz orzecznictwa krajowego i unijnego. Zdecydowana większość tych pojęć nie ma oczywiście charakteru normatywnego w prawie polskim i to stanowi najważniejszą przyczynę problemów interpretacyjnych. Wszystkie wymienione pojęcia są przez Autorkę rozpatrywane pod kątem rozróżnienia determinantów pozwalających na identyfikację tego, jakie faktyczne zachowania podatników można klasyfikować jako unikanie podatku dochodowego od osób prawnych, a jakie zachowania z takiej klasyfikacji należy wykluczyć. Autorka cennie punktuje błędy dotyczące ustalania zakresu pojęciowego wymienionych pojęć lub ich bezzasadnego utożsamiania, jak np. oszczędzanie podatkowe z obejściem prawa podatkowego widoczne w orzecznictwie podatkowym. Niewątpliwie rozważania autorki dotyczące wszystkich tych pojęć prowadzone w szerokim kontekście pojęcia optymalizacji podatkowej powinny stanowić obowiązkową lekturę nie tylko dla organów podatkowych, lecz także sędziów orzekających w sprawach podatkowych w sądach administracyjnych.

Najsłabszym obszarem analiz są kwestie dotyczące pojęcia nadużycia prawa podatkowego. Autorka traktuje to zjawisko wyłącznie jako element unijnej zasady ogólnej zakazu nadużycia prawa oraz efekt doktryny orzeczniczej TSUE. Tymczasem koncepcja nadużycia prawa publicznego wyrasta z teorii publicznego prawa podmiotowego, o czym Autorka w ogóle nie wspomina⁹. Nie ma więc racji Autorka, ograniczając koncepcję nadużycia prawa wyłącznie do systemu VAT; podatnik może nadużyć przysługującego mu publicznego prawa podmiotowego w odniesieniu do

⁹ M. Münnich, *Znaczenie publicznych praw podmiotowych podatnika w procesie stosowania przepisów podatkowych zawierających klauzule antyabuzywne*, Przegląd Prawa Publicznego 2024, nr 5, s. 82–96.

każdej daniny, np. w postaci ulgi lub zwolnienia podatkowego, o ile takie uprawnienia są oczywiście zakodowane w treści konkretnych przepisów¹⁰.

W Rozdziale II, zatytułowanym *Małe klauzule antyabuzywne („samodzielne” klauzule uzasadnienia ekonomicznego)*, przedstawione zostały różne rozwiązania, celem których jest uszczelnienie poboru podatku dochodowego od osób prawnych. Jako klauzule antyabuzywne Autorka zakwalifikowała przepisy regulujące różne rodzaje uprawnień przysługujące podatnikom podatku dochodowego od osób prawnych¹¹, takie jak unormowane w art. 12 ust. 13 i 14 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych czynności restrukturyzacyjne oraz prawo do dywidendy wynikające z art. 22c tej regulacji, a także wskazane w jej art. 17 ust. 6c rozwiązania dotyczące specjalnych stref ekonomicznych oraz ujęte w art. 15cb ust. 10 regulacje w zakresie dopłat. Zdaniem Autorki: „Klauzule te, nazwane na potrzeby prowadzonych rozważań samodzielnymi, funkcjonują w ramach regulacji prawa materialnego, które nie mają na celu walki z unikaniem opodatkowania” (s. 23 i 70). Wskazane klauzule Autorka dodatkowo zalicza – zgodnie z tytułem rozdziału – do grona „samodzielnych” klauzul uzasadnienia ekonomicznego. W jej ocenie „funkcjonowanie takich klauzul oraz ich treść normatywna nie są ściśle uzależnione od treści obowiązujących w ramach ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych szczególnych środków antyabuzyjnych, regulacje te występują bowiem w ramach przepisów prawa materialnego, przewidującego określone uprawnienia podatników (w przeciwieństwie do tzw. klauzul niesamodzielnych, funkcjonujących w ramach szczególnych środków antyabuzyjnych)”.

Pierwsza z opisanych w rozdziale instytucji prawno-podatkowych nie spełnia przesłanek właściwych dla klauzuli antyabuzywnej rozumianej jako klauzula generalna. Dyrektywa unijna dotycząca łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielanie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego, czyli dotycząca, najogólniej mówiąc, czynności restrukturyzacyjnych spółek służy niewątpliwie ochronie jurysdykcji podatkowych państw członkowskich i uszczelnieniu ich systemów podatkowych, ale nie można tych przepisów określać mianem *stricte* antyabuzywnym. W dyrektywie jest bowiem ewidentnie mowa nie tylko o unikaniu, lecz także o uchylaniu

¹⁰ M. Münnich, *The Concept of Subjective Rights in Tax Law*, Krytyka Prawa 2021, t. 13, nr 2; też, G. Matysek, *Tax Reliefs and Exemptions as the Public Subjective Rights of the Taxpayer*, Krytyka Prawa 2021, t. 13, nr 3, s. 211–227.

¹¹ Ustawa z dnia 15 lipca 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, tekst jednolity: Dz. U. z 2025 r. poz. 1074.

się od opodatkowania oraz oszustwach podatkowych¹². W polskiej ustawie o podatku dochodowym również wyraźnie jest mowa o unikaniu lub uchylaniu się od opodatkowania¹³. Dezawuuje w ten sposób Autorka sens Rozdziału I, w którym starała się w sposób precyzyjny nakreślić zakres znaczeniowy tych dwóch wyrażen. Ponadto takie nadużywanie pojęcia prowadzi do jego wyjałowienia treściowego. Jeśli ustawodawca europejski ma intencję tworzenia przepisów o charakterze *stricte* antyabyzywnym, to daje jasny sygnał we właściwej terminologii, np. w dyrektywie Rady (UE) 2016/1164 z dnia 12 lipca 2016 r. ustanawiającej przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego¹⁴.

Podobnie rzecz wygląda w odniesieniu do rozwiązań podatkowych zawartych w art. 22c ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, będących następstwem implementacji innej dyrektywy unijnej, a mianowicie dyrektywy Rady w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku spółek dominujących i spółek zależnych różnych państw członkowskich¹⁵. Powołane przepisy dotyczą zwolnienia dywidend z podatku potrącanego u źródła oraz wyeliminowania podwójnego opodatkowania tego dochodu. W ocenie Autorki celem tych regulacji jest zniwelowanie skutków konfliktu suwerenności podatkowej dwóch jurysdykcji – siedziby spółki dominującej oraz spółki zależnej, który prowadzić może do podwójnego opodatkowania nie tylko w sensie ekonomicznym, ale i prawnym (s. 84)¹⁶. Mamy więc w tym miejscu do czynienia z oczywistymi rozwiązaniami o charakterze ochronnym, jeżeli nie preferencyjnym, wobec podatników. Jednakże jeden fragment dyrektywy implementowany do przepisów polskich ogranicza prawo podatników do owego zwolnienia, jeżeli – najogólniej mówiąc – głównym

¹² Zob. art. 1 pkt 13 oraz art. 15 ust. 1 lit. a dyrektywy Rady 2009/133/WE z dnia 19 października 2009 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku łączenia, podziałów, podziałów przez wydzielanie, wnoszenia aktywów i wymiany udziałów dotyczących spółek różnych państw członkowskich oraz przeniesienia statutowej siedziby SE lub SCE z jednego państwa członkowskiego do innego państwa członkowskiego, Dz. Urz. UE L 310/34 z 25.11.2009 (tzw. dyrektywa połączeniowa).

¹³ Zob. art. 12 pkt 13 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych.

¹⁴ Dyrektywa Rady (UE) 2016/1164 z dnia 12 lipca 2016 r. ustanawiająca przepisy mające na celu przeciwdziałanie praktykom unikania opodatkowania, które mają bezpośredni wpływ na funkcjonowanie rynku wewnętrznego, Dz. Urz. UE L 193/1 z 19.07.2016.

¹⁵ Dyrektywa Rady 2011/96/UE z dnia 30 listopada 2011 r. w sprawie wspólnego systemu opodatkowania mającego zastosowanie w przypadku spółek dominujących i spółek zależnych różnych państw członkowskich (wersja przekształcona), Dz. Urz. UE L 345/8 z 29.12.2011.

¹⁶ Por. pkt 3) Preambuły powołanej dyrektywy, który stanowi, że „celem niniejszej dyrektywy jest zwolnienie dywidend i innych zysków podzielonych wypłacanych przez spółki zależne ich spółkom dominującym z podatku potrącanego u źródła dochodu oraz wyeliminowanie podwójnego opodatkowania takiego dochodu na poziomie spółki dominującej”.

celem lub jednym z głównych celów podjętych działań było uzyskanie korzyści podatkowej naruszającej przedmiot lub cel przepisów (dyrektywy lub ustawy). Nieco zmodyfikowana polska wersja przepisów unijnych wskazuje raczej na instrument prawny służący zwalczaniu zjawiska zakazu nadużycia prawa podatnika, aniżeli na ich antyabuzystyczny charakter¹⁷.

Kolejną szczególną klauzulą antyabuzystyczną opisaną w omawianym rozdziale są zdaniem Autorki przepisy normujące zwolnienia podatników podatku dochodowego od osób prawnych, działających w specjalnych strefach ekonomicznych (art. 17 ust. 6c pkt 1–3 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych). Wykładnia językowa powołanych przepisów jednoznacznie wskazuje na to, że ich celem jest uszczelnienie przepisów zapobiegające nadmiernemu wykorzystaniu konstrukcji zwolnienia¹⁸. Nie służą one zatem wyłącznie zwalczaniu zjawiska unikania opodatkowania, lecz ponadto przeciwdziałają oszustwom podatkowym wypełniającym zakres znaczeniowy wyrażenia „uchylanie się od opodatkowania”. Nie można więc owych przepisów określać mianem klauzuli antyabuzystycznej, gdyż wypacza się rzeczywisty sens regulacji prawnej. Ostatnią z samodzielnych klauzul antyabuzystycznych opisanych w Rozdziale II jest „Mała klauzula antyabuzystyczna w zakresie hipotetycznego kosztu odsetkowego od kapitału własnego (art. 15cb ust. 10 u.p.d.o.p.)”¹⁹. Treść powołanych przepisów, podobnie jak tych wcześniej omówionych, zawiera zwrot szacunkowy nieostre, jakim jest wyrażenie „uzasadnione przyczyny ekonomiczne”. Zwrot ten może, ale nie musi być komponentem konstrukcyjnym generalnej klauzuli antyabuzystycznej, i w tym przypadku nie jest. Koszty uzyskania przychodów (a nie koszty podatkowe) mają swoją jasną definicję legalną (art. 15 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych), a powołane przepisy zawierają jedynie otwartą znaczeniowo przesłankę

¹⁷ Zob. art. 1 ust. 2 powołanej dyrektywy: „Państwa członkowskie nie przyznają korzyści wynikających z niniejszej dyrektywy jednostkowemu uzgodnieniu ani seryjnym uzgodnieniom, w przypadku których głównym celem lub jednym z głównych celów wprowadzenia było uzyskanie korzyści podatkowej naruszającej przedmiot lub cel niniejszej dyrektywy, w związku z czym – zważywszy na wszystkie stosowne fakty i okoliczności – takie jednostkowe lub seryjne uzgodnienie nie jest rzeczywiste”.

¹⁸ Zob. art. 17 ust. 6c pkt 3 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych: „podatnik korzystający ze zwolnień podatkowych, o których mowa w ust. 1 pkt 34 i 34a, dokonuje czynności prawnej lub wielu powiązanych czynności prawnych, w tym związanych z działalnością nieobjętą tymi zwolnieniami, których głównym lub jednym z głównych celów jest uniknięcie opodatkowania lub uchylenie się od opodatkowania”.

¹⁹ Zob. art. 15cb ust. 10 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych: „Przepisu ust. 1 nie stosuje się, jeżeli podatnik lub podmiot z nim powiązany w rozumieniu art. 11a ust. 1 pkt 4 dokonał czynności prawnej albo powiązanych czynności prawnych bez uzasadnionych przyczyn ekonomicznych, głównie w celu uznania kwoty określonej w ust. 1 za koszt uzyskania przychodów. Do uzasadnionych przyczyn ekonomicznych nie zalicza się przypadku, gdy korzyść uzyskana w roku podatkowym lub w latach następnych wynika z zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów”.

normatywną, pozwalającą organom na ich weryfikację przy zastosowaniu wykładni gospodarczej, czyli uwzględniającej ekonomiczny punkt odniesienia.

Rozdział III recenzowanej monografii nosi tytuł *Małe klauzule antyabuzywne funkcjonujące w ramach szczególnych środków antyabuzyjnych („niesamodzielne” klauzule uzasadnienia ekonomicznego)*. W tej części pracy Autorka przedstawiła wytypowane przez siebie różnego rodzaju rozwiązania prawo-podatkowe, które klasyfikuje jako niesamodzielne, gdyż są one w Jej przekonaniu funkcjonalnie powiązane z innymi szczególnymi środkami antyabuzywnymi (s. 113). Dodatkowym wyznacznikiem owych klauzul jest zastosowany w przepisach je normujących, omówiony już wyżej zwrot szacunkowy nieostrej „uzasadnione przyczyny ekonomiczne”. Wytypowane przez Autorkę rozwiązania, takie jak unormowania w rozdziale 1a ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych instytucja cen transferowych²⁰; opodatkowania dochodu zagranicznych jednostek kontrolowanych (ang. *Controlled Foreign Companies*, CFC) unormowanych w art. 24a ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych, a także postanowienia z art. 24f ustawy dotyczące podatku od dochodów z niezrealizowanych zysków (ang. *exit tax*) oraz regulacje dotyczące uiszczenia przez podatników podatku dochodowego dodatkowego podatku od przychodów z budynków według zasad z art. 24b omawianej ustawy – mają niewątpliwie charakter antyabuzywny²¹. Niemniej przymiot klauzuli generalnej antyabuzywnej przypisać można wyłącznie rozwiązaniom zawartym w art. 24a omawianej ustawy. Przepisy te są bliźniaczo podobne, zgodnie z intencją ustawodawcy co do przepisów normujących klauzulę ogólną zawartą w Ordynacji podatkowej²².

W Rozdziale IV, zatytułowanym *Pozostałe klauzule szczególne oraz inne środki antyabuzywne w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych*, przeanalizowano pozostałe klauzule szczególne oraz inne środki antyabuzywne funkcjonujące w ramach ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych. Należą do nich przede wszystkim regulacje antyhybrydowe (rozdz. 3a ustawy o podatku dochodowym od

²⁰ Charakter antyabuzywny tych regulacji wynika jednoznacznie z uzasadnienia do dyrektywy, zob. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/PL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52023PC0529> [dostęp: 10.03.2025 r.].

²¹ Por. H. Liwińczuk, *To organ podatkowy musi udowodnić sztuczność transakcji*, Prawo.pl, 10.08.2022, <https://www.prawo.pl/podatki/klauzule-antyabuzywne-i-ogolne-w-prawie-podatkowym,516605.html> [dostęp: 10.03.2025 r.].

²² Rozwiązania zawarte w tych przepisach w piśmiennictwie od samego początku określane są mianem „małej klauzuli antyabuzywnej”, zob. np. F. Majdowski, *Implementacja klauzuli antyhybrydowej oraz tzw. małej klauzuli antyabuzywnej do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych na skutek „uszczelnienia” dyrektywy o spółkach matkach i spółkach córkach*, Przegląd Podatkowy 2016, nr 2, s. 35–42; A. Wieśniak-Wiśniewska, M. Czerwiński, *Świat podatków po projekcie BEPS i jego wpływ na polskich podatników*, Przegląd Podatkowy 2016, nr 6, s. 27.

osób prawnych) wraz z klauzulą antyhybrydową (art. 20 ust. 16), regulacje w zakresie kosztów finansowania dłużnego (art. 15c), klauzula zdolności kredytowej (art. 15ca), czy też nieobowiązujące obecnie regulacje mające na celu ograniczenie możliwości ujmowania dla celów podatkowych kosztów uzyskania przychodów w związku z nabyciem usług od podmiotów z grupy kapitałowej (art. 15e). Podzielić należy wszystkie zastrzeżenia Autorki przedstawione w tym rozdziale, a dotyczące niewłaściwej wykładni administracyjnej i sądowej przepisów art. 15 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych normujących definicję pojęcia kosztów uzyskania przychodów w „duchu” antyabuzywnym. Na tego rodzaju interpretację absolutnie nie pozwalała i nie pozwala jej konstrukcja językowa, gdyż definicja nie zawiera żadnych zwrotów nieostrych, takich jak uzasadnienie ekonomiczne czy gospodarcze. Odwoływanie się do tych wyrażenia stanowi ewidentne nadużycie interpretacyjne, gdyż wskazuje na to, że podmiot dokonujący wykładni operatywnej postrzega instytucję kosztów uzyskania przychodów jako rozwiązanie antyabuzywne. Wydaje się, że wprowadzenie do Ordynacji podatkowej klauzuli ogólnej przeciwko unikaniu opodatkowania nie przerwało tej nagannej praktyki orzeczniczej w odniesieniu do obydwu ustaw podatkowych.

Charakter uszczelniający mają niewątpliwie przepisy normujące obowiązek zapewnienia rynkowości cen stosowanych w ramach transakcji z podmiotami niepowiązanymi (art. 14 ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych). Nie można ich jednak określać mianem *stricte* antyabuzywnych i nie mają one oczywiście konstrukcji prawnej właściwej dla klauzuli generalnej. Zastrzeżenie to dotyczy pozostałych omówionych w Rozdziale IV instytucji, które Autorka także określa mianem klauzuli, opatrując je różnymi przymiotnikami, jak np. antyhybrydowa.

W ostatnim rozdziale monografii, zatytułowanym *Wpływ klauzul ogólnych na pozostałe środki antyabuzywne i ich stosowanie przez organy podatkowe*, przedstawiona została klauzula ogólna przeciwko unikaniu opodatkowania, unormowana w przepisach Ordynacji podatkowej. Autorka opisała również relacje wynikające z przepisów, zachodzące pomiędzy tą klauzulą a pozostałymi regulacjami antyabuzywnymi. W odniesieniu do tej części pracy można stwierdzić, że jest to kolejny przykład publikacji naukowej podnoszącej raczej wady, a w mniejszej liczbie zalety nie tylko rodzimych rozwiązań antyabuzywnych, lecz także kierunków i sposobów interpretacji przywołanych rozwiązań²³. Niezwykle interesująca jest ta część rozdziału, która ma charakter pesymistycznej analizy statystyk dotyczących ściągalskości podatku

²³ Zob. M. Kondej, *Klauzula przeciwko unikaniu opodatkowania*, Warszawa 2024; *Klauzula przeciwko unikaniu opodatkowania (GAAR). Wykładnia i stosowanie*, red. D.J. Gajewski, P. Karwat, A. Werner, Warszawa 2024.

dochodowego od osób prawnych w kontekście obowiązywania tak licznych przepisów uszczelniających pobór tej daniny. Na podstawie przeprowadzonych analiz można zaryzykować tezę, że im bardziej ustawodawca komplikuje i utrudnia treść przepisów, bardzo mocno ją ekonomizując, tym mniejsza jest wartość dodana dla budżetu państwa.

W Zakończeniu Autorka jeszcze raz porządkuje i przywołuje zakres terminologiczny najważniejszych pojęć powiązanych z kluczowym dla monografii wyrażeniem, jakim jest unikanie opodatkowania. Wśród wniosków, które jednocześnie stanowią odpowiedzi na sformułowane pytanie, pojawia się rzecz jasna dość oczywiste stwierdzenie, że zasadniczym celem wszystkich opisanych w publikacji rozwiązań jest przeciwdziałanie unikaniu opodatkowania. Generalnie z Zakończenia wyłania się smutny obraz niskiego poziomu legislacyjnego w odniesieniu do stanowienia przepisów prawa podatkowego, a także implementowania prawa unijnego.

Publikacja pióra Karoliny Rutkowskiej-Barnaś stanowi niewątpliwie „gorzką pigułkę” merytoryczną dla interpretatorów tychże przepisów, dokonujących administracyjnej i sądowej wykładni operatywnej prawa. Ocena poziomu dokonywanych przez nich interpretacji jest bowiem w pełni zasadnie niezwykle krytyczna. Dla mnie – podatnika – książka ta, mimo wszystkich krytycznych uwag, stanowić będzie pozycję naukową, do której bez wątpienia często i bardzo chętnie będę wracać. Zachęcam do jej lektury wszystkie osoby zainteresowane meandrami współczesnej polskiej myśli podatkowej.

Bibliografia

- Cuoco A., *The Principal Purpose Test as Introduced by the OECD MLI: Is It Time for a Compromise with EU Tax Law?*, INTERTAX 2019, t. 47, nr 10.
- Klauzula przeciwko unikaniu opodatkowania (GAAR). Wykładnia i stosowanie, red. D.J. Gajewski, P. Karwat, A. Werner, Warszawa 2024.
- Kondej M., *Klauzula przeciwko unikaniu opodatkowania*, Warszawa 2024.
- Leszczyński L., *Klauzule generalne w stosowaniu prawa*, Lublin 1986.
- Leszczyński L., *Właściwości posługiwania się klauzulami generalnymi w prawie polskim. Perspektywa zmian trendu*, Kwartalnik Prawa Prywatnego 1995, z. 3.
- Liwtińczuk H., *To organ podatkowy musi udowodnić sztuczność transakcji*, Prawo.pl. 10.08.2022, <https://www.prawo.pl/podatki/klauzule-antyabuzywne-i-ogolne-w-prawie-podatkowym,516605.html> [dostęp: 10.03.2025 r.].
- Majdowski F., *Implementacja klauzuli antyhybrydowej oraz tzw. małej klauzuli antyabuzywnej do ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych na skutek „uszczelnienia” dyrektywy o spółkach matkach i spółkach córkach*, Przegląd Podatkowy 2016, nr 2.

- Münnich M., *The Concept of Subjective Rights in Tax Law*, Krytyka Prawa 2021, t. 13, nr 2.
- Münnich M., *Determinanty wprowadzania klauzul generalnych do przepisów prawa podatkowego*, w: *Teoretyczne i praktyczne aspekty prawa finansowego. Problemy, koncepcje, wyzwania i rozwiązania*, red. A. Gorgol, Warszawa 2020.
- Münnich M., *Nieostre zwroty ocenne w polskim prawie podatkowym*, Lublin 2017.
- Münnich M., *Znaczenie publicznych praw podmiotowych podatnika w procesie stosowania przepisów podatkowych zawierających klauzule antyabuzywne*, Przegląd Prawa Publicznego 2024, nr 5.
- Münnich M., Matysek G., *Tax Reliefs and Exemptions as the Public Subjective Rights of the Taxpayer*, Krytyka Prawa 2021, t. 13, nr 3.
- Więśniak-Wiśniewska A., Czerwiński M., *Świat podatków po projekcie BEPS i jego wpływ na polskich podatników*, Przegląd Podatkowy 2016, nr 6.
- Wójcik K., *Z problematyki klauzul generalnych prawa cywilnego*, Studia Prawno-Ekonomiczne 1981, t. 27.

Sprawozdania / Reports

**Ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja naukowa
pt. „Nowe technologie w komunikacji społecznej”,
Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, 15 stycznia 2025 r.**

National Interdisciplinary Scientific Conference “New Technologies in Social Communication”, The John Paul II Catholic University of Lublin, 15 January 2025
Всепольская междисциплинарная научная конференция «Новые технологии в общественной коммуникации», Люблинский католический университет
Иоанна Павла II, 15 января 2025 г.

Загальнопольська міждисциплінарна наукова конференція “Нові технології в соціальній комунікації”, Люблінський Католицький університет Івана Павла II,
15 січня 2025 р.

LIDIA K. JASKUŁA

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: lidia.jaskula@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-3619-5826>

ŁUKASZ SAROWSKI

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: lukasz.sarowski@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-1228-9705>

Na progu nowego 2025 r. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II był gospodarzem ogólnopolskiej interdyscyplinarnej konferencji naukowej „Nowe technologie w komunikacji społecznej”, która w formie online odbyła się 15 stycznia. Wydarzenie zorganizowały wspólnie Instytut Dziennikarstwa i Zarządzania KUL oraz Instytut Nauk Prawnych KUL we współpracy z Polskim Towarzystwem Naukowym Prawa Prasowego i Polskim Towarzystwem Edukacji Medialnej.

Nowe technologie, rozwijane przez człowieka na ogromną skalę i w ogromnym tempie, nie tylko wpływają na komunikację społeczną, lecz także w niespotykany dotąd i bezprecedensowy sposób ją zmieniają. Fakt ten generuje zarówno teoretyczne, jak i praktyczne problemy oraz rodzi pytania stawiane przez badaczy różnych obszarów nauki, wśród nich w sposób szczególny przez medioznawców, filozofów, socjologów, pedagogów i prawników. Na wiele z nich ciągle nie wypracowano odpowiedzi. W tej sytuacji cel konferencji, którym, zgodnie z założeniami organizatorów, była prezentacja badań naukowych dotyczących problematyki funkcjonowania nowych technologii w komunikacji społecznej oraz wymiana poglądów dotyczących tej szybko zmieniającej się sfery życia społecznego, należy uznać za uzasadniony.

Badacze zostali poproszeni o podjęcie takich zagadnień, jak problemy prawne wynikające z zastosowania nowych technologii w komunikacji społecznej, transformacja mediów publicznych pod wpływem nowych technologii, etyczne aspekty wykorzystania nowych technologii w komunikacji społecznej, szanse i zagrożenia wynikające z zastosowania nowych technologii w komunikacji społecznej czy kompetencje cyfrowe w nowej rzeczywistości medialnej. Wszystkie te wątki pojawiły się w trakcie obrad konferencyjnych. W trwającym cały dzień spotkaniu wyniki swoich badań zaprezentowało ponad trzydziestu badaczy z kilkunastu ośrodków naukowych w Polsce. Konferencję rozpoczęła sesja plenarna, po której obrady zostały podzielone na dwa panele: medioznawczy i prawniczy. Dyskusje prowadzone po każdej części konferencji stanowiły potwierdzenie, że temat jest nie tylko aktualny, ale i ważny.

Sesja plenarna konferencji w całości została poświęcona tematowi sztucznej inteligencji (AI). Badacze przybliżyli takie zagadnienia szczegółowe, jak: wpływ sztucznej inteligencji na dziennikarstwo – *Dziennikarstwo(AI)stwo, czyli „między lustrami”: jak poznać wpływ sztucznej inteligencji (i dlaczego to niełatwe)* (prof. dr hab. Jan Kreft, PG), sztuczna inteligencja w komunikacji medialnej – *Humanizacja technologii czy dehumanizacja komunikacji? AI w komunikacji medialnej* (prof. dr hab. Stanisław Jędrzejewski, ALK), kompleksyfikacja rzeczywistości humano-wirtualnej – *Społeczne wyzwania osobliwości technologicznej. Kompleksyfikacja rzeczywistości humano-wirtualnej* (prof. dr hab. Karol Klauza, KUL), próby regulacji sztucznej inteligencji w środkach społecznego przekazu – *Sztuczna inteligencja w środkach społecznego przekazu. Próby regulacji – złudzenia i rzeczywistość* (prof. dr hab. Jacek Sobczak, AEH), a także komunikacja w przestrzeniach intymnych – *Komunikacja w przestrzeniach intymnych: podmiotowość i przedmiotowość humanoidów oraz ich użytkowników* (prof. dr hab. Małgorzata Abassy, UJ) czy AI jako nowa metoda badawcza – *Zastosowanie AI jako nowa metoda badawcza w naukach społecznych* (prof. dr hab. Adam Sadowski, UŁ).

Panele tematyczne – medioznawczy i prawniczy rozpoczęły się w drugiej części dnia i trwały do późnych godzin popołudniowych.

Panel medioznawczy został podzielony na dwie części: część I – *Medioznawcze aspekty nowych technologii w komunikacji społecznej* oraz część II – *Medioznawcze aspekty sztucznej inteligencji w komunikacji społecznej*. Część I koncentrowała się na technologicznych i kulturowych przemianach komunikacji. Swoje referaty wygłosili: dr hab. Jacek Pyżalski, prof. UAM – *Czy umiejętności cyfrowe mają wpływ na dobrostan młodych ludzi – wybrane wyniki badań podłużnych ySkills*, dr hab. Sylwia Jaskuła-Korporowicz, prof. UJ – *Transformacja modeli komunikacji społecznej w rzeczywistości hybrydalnej* i dr hab. Marcin Szewczyk, prof. WSiLiZ – *Zmediatyzowany obraz*. Istotnym punktem panelu było również omówienie wpływu

cyfrowego postracjonalizmu na kształtowanie opinii publicznej – *Postracjonalizm w erze cyfrowej: wpływ nowych technologii na kształtowanie opinii publicznej* (dr hab. Robert Szwed, KUL), przybliżenie wykorzystania sieciowych technologii na przykładzie działania jednego, ze Studium KUL – *Pol-on i ja! Polonia w sieci nowych technologii na przykładzie Studium KUL dla Polonii i Polaków za granicą* (dr Wojciech Wcisł, KUL) oraz omówienie interesujących wyników badań w referacie współautorskim dr hab. Justyny Szulich-Kałuży, prof. KUL, dr Olgi Białek-Szwed, mgr Katarzyny Drop, dr Joanny Sosnowskiej i dr Anety Wójciszyn-Wasil, KUL – *Pielęgniarki w Instagrama: nowa jakość w komunikacji społecznej i jej wpływ na postrzeganie zawodu pielęgniarskiego – raport z badań*. Część II panelu medioznawczego koncentrowała się na problemie sztucznej inteligencji w różnych aspektach komunikacji społecznej. Panel rozpoczął się wystąpieniem prof. dr hab. Nataszy Ziółkowskiej-Kurczuk z UMCS – *Sztuczna inteligencja w produkcji filmowej*. Następnie dr Tomasz Bierzyński z UPJPII omówił wpływ sztucznej inteligencji na dynamikę relacji rodzinnych – *Sztuczna inteligencja a dynamika relacji rodzinnych: przyszłość komunikacji społecznej*. W panelu podjęta została także próba analizy relacji między człowiekiem, zwierzętami i technologią medialną – *Critical Human-Animal and (Media) Technology Studies. Próba analizy* (dr hab. Rafał Pastwa, KUL), a także zagadnienie sztucznej inteligencji w kontekście komunikacji artystycznej – *Człowiek a sztuczna inteligencja w komunikacji artystycznej* (dr hab. Małgorzata Gruchola, prof. KUL, dr Małgorzata Sławek-Czochra, KUL). Ostatnie dwa referaty panelu medioznawczego dotyczyły kulturowych aspektów refleksji nad akceptacją technologii sztucznej inteligencji w obszarze komunikacji społecznej – *Storytelling a humanizacja algorytmów – jak narracje wpływają na postrzeganie AI w komunikacji społecznej* (mgr Piotr Lewandowski, KUL) oraz *Kultura robotyczna, a kultura robotów. Wprowadzenie do zagadnienia* (dr Łukasz Sarowski, KUL).

Panel prawniczy także został podzielony na dwie części. Uczestnicy każdej z nich debatowali na temat prawnych aspektów nowych technologii w komunikacji społecznej. Te analizowali zarówno z perspektywy prywatnoprawnej, jak i publicznoprawnej. Autorzy wystąpień swoje rozważania poświęcili m.in. tematyce: wolności słowa i odpowiedzialności za nie oraz pluralizmu opinii w UE w kontekście używania sztucznej inteligencji – *Szanse i zagrożenia dla wolności słowa i pluralizmu opinii w UE w związku z wykorzystaniem sztucznej inteligencji* (dr hab. Jędrzej Skrzypczak, prof. UAM), *Odpowiedzialność za negatywne komentarze w Internecie* (dr hab. Małgorzata Ganczar, prof. KUL), przesłuchania świadka na posiedzeniu zdalnym – *Ramy prawne przesłuchania świadka na posiedzeniu zdalnym* (prof. dr hab. Joanna Misztal-Konecka, KUL), zwalczania treści nielegalnych i szkodliwych w ramach stosowania technologii przełomowych – *Obowiązki*

stosowania technologii przełomowych w zwalczaniu treści nielegalnych i szkodliwych (dr hab. Katarzyna Chałubińska-Jentkiewicz, prof. ALK) oraz ochronie wizerunku – *Nowe pola eksploatacji wizerunku* (prof. dr hab. Piotr Ślęzak, UŚ). Przedmiotem rozważań konferencyjnych w perspektywie nowych technologii były także wybrane regulacje prawa prasowego – *Nowe technologie jako wyzwanie dla tworzenia i eksploatacji treści prasowych* (dr hab. Ksenia Kakareko, prof. UW), *Zakaz publikacji w prasie danych osobowych osób, przeciwko którym toczy się postępowanie a korzystanie z technologii informacyjnych* (dr hab. Paweł Fajgielski, prof. KUL) oraz prawa pracy – *Generatywna sztuczna inteligencja i przyszłość norm równościowych w prawie pracy* (dr hab. Sebastian Kwiecień, KUL). W kilku referatach podjęto również wyjątkowo aktualną problematykę zagrożeń, jakie niesie szeroko rozumiana dezinformacja – *Wykorzystywanie sztucznej inteligencji do dezinformowania społeczeństwa* (dr hab. Wojciech Lis, prof. KUL), *„Cyberbezpieczna” komunikacja społeczna w dobie dezinformacji i sztucznej inteligencji* (dr Dominika Skoczylas, US), *Deepfake w nowych mediach – zagrożenie dla tożsamości cyfrowej* (dr Monika Nowikowska, ASzWoj). Ostatnia część rozważań została poświęcona kwestiom regulacji rynku nowych technologii, realizowanej przez organy administracji publicznej – *Youtuber i Tiktokier jako podmioty świadczące usługę medialną na żądanie, podlegające obowiązkowi wpisu do wykazu prowadzonego przez Przewodniczącego KRRiT* (dr hab. Grzegorz Tylec, prof. KUL), *Krajowy organ nadzoru nad rynkiem sztucznej inteligencji w Polsce – perspektywa administracyjnoprawna* (dr Lidia K. Jaskuła, KUL) oraz kompetencjom cyfrowym samej administracji publicznej – *Dojrzałość cyfrowa administracji publicznej? Podstawy prawne kompetencji cyfrowych kadr administracji publicznej* (dr Anna Łukaszuk, UR).

Warto podkreślić, że choć pojęciem „nowych technologii” tematyka konferencji została zakreślona szeroko, wystąpienia w przeważającej części dotyczyły różnych aspektów sztucznej inteligencji. Można więc postawić tezę, że ten aspekt nowych technologii budzi szczególne zainteresowanie badaczy. W trakcie prezentowanych referatów i toczących się po ich przedstawieniu dyskusji sformułowano szereg pytań. Na część z nich odpowiedzi udzielono podczas konferencji, na inne odpowiedzi będą dopiero wypracowywane. Jedno jest pewne: nowe technologie są i będą jeszcze długo źródłem teoretycznych i praktycznych problemów naukowych, od rozstrzygnięcia których już teraz zależy kształt świata, w którym żyjemy i w którym żyć będziemy. Artykuły pokonferencyjne zostaną opublikowane w „Rocznikach Kulturoznawczych” wydawanych przez Towarzystwo Naukowe KUL oraz Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II i do lektury tego wydawnictwa zapraszamy osoby zainteresowane tematyką konferencji.

**Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej
pt. „Z dziejów bankowości – w 80. rocznicę powstania Narodowego
Banku Polskiego”, Lublin–Lwów, 3 kwietnia 2025 r.**

Report from the International Scientific Conference entitled “From the history
of banking – on the 80th anniversary of the establishment of the National Bank
of Poland”, Lublin–Lviv, 3 April 2025

Отчет о Международной научной конференции под названием. «Из истории
банковского дела – к 80-летию Национального банка Польши»,
Люблин–Львов, 3 апреля 2025 г.

Звіт з Міжнародної наукової конференції “З історії банківської справи –
до 80-річчя заснування Національного банку Польщі”,
Люблін–Львів, 3 квітня 2025 р.

JULIA MICHAŁEK

Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: julia.weronika.michalek@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0006-2620-8477>

Dnia 3 kwietnia 2025 r. odbyła się Międzynarodowa Konferencja Naukowa pt. „Z dziejów bankowości – w 80. rocznicę powstania Narodowego Banku Polskiego”. Organizatorami wydarzenia byli: Katedra Historii Ustroju i Prawa Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie we współpracy z Sekcją Historii Prawa Koła Naukowego Studentów Prawa KUL oraz Katedrą Historii Państwa, Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych Wydziału Prawa Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki, Katedrą Teorii Ekonomii Wydziału Ekonomicznego Uniwersytetu Lwowskiego im. Iwana Franki, a także Katedrą Prawa Cywilnego i Procesu Instytutu Prawa, Psychologii i Edukacji Innowacyjnej Uniwersytetu Narodowego Politechniki Lwowskiej. Komitet naukowy utworzyli: dr Ilona Skibińska-Fabrowska (dyrektor Narodowego Banku Polskiego Oddział Lublin); prof. dr hab. Waldemar Bednaruk (Katedra Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), prof. dr Rostyslav Mykhailiushyn (dziekan Wydziału Ekonomii Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki, Katedra Ekonomii Analitycznej i Ekonomii Międzynarodowej), dr doc. Vasyl Buniak (prodziekan Wydziału Ekonomii Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki ds. badań naukowych, Katedra Ekonomii Analitycznej

i Ekonomii Międzynarodowej; prodziekan Wydziału Ekonomii Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki ds. badań naukowych), prof. dr hab. Iryna Lychenko (kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Postępowania Cywilnego, Instytut Edukacyjno-Badawczy Prawa, Psychologii i Innowacyjnej Edukacji Narodowego Uniwersytetu Politechniki Lwowskiej; kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Postępowania Cywilnego). W skład komitetu organizacyjnego weszli: dr hab. Marzena Dyjakowska (kierownik Katedry Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), dr doc. Tetiana Moriak (Katedra Teorii Ekonomii, Wydział Ekonomii Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki), dr doc. Khrystyna Moriak-Prototopova (Katedra Historii Państwa, Prawa i Doktryn Polityczno-Prawnych, Wydział Prawa Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Iwana Franki), dr Judyta Dworras-Kulik (Katedra Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), Julia Michałek (zastępczyni koordynatora Sekcji Historii Prawa Koła Naukowego Studentów Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), Renata Moszowska (koordynator Sekcji Historii Prawa Koła Naukowego Studentów Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II) oraz Kamil Kolasiński (Sekcja Historii Prawa Koła Naukowego Studentów Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, zastępca przewodniczącego Rady Wydziałowego Samorządu Studentów Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II).

Wydarzenie zostało objęte patronatem honorowym przez Wojewodę Lubelskiego Krzysztofa Komorskiego oraz Prezydenta Miasta Lublin Krzysztofa Żuka. Patronami medialnymi konferencji zostali TVP 3 Lublin oraz Radio Lublin.

Uroczystej inauguracji konferencji dokonali: dr hab. Beata Kucia-Guściora, prof. KUL (prodziekan ds. kształcenia na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), dr hab. Marzena Dyjakowska (kierownik Katedry Historii Ustroju i Prawa, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II), dr Ilona Skibińska-Fabrowska (dyrektor Narodowego Banku Polskiego Oddział Lublin) oraz dr Michał Jędrzejczyk (wiceprezes Najwyższej Izby Kontroli). Podczas otwarcia konferencji nawiązano do 80. rocznicy powstania Narodowego Banku Polskiego. W wystąpieniach podkreślano historyczne znaczenie NBP jako centralnej instytucji finansowej państwa, jego wkład w stabilność gospodarczą kraju oraz rolę, jaką odgrywał i nadal odgrywa w kształtowaniu polityki monetarnej. Przypomniano także o jego misji wspierania zrównoważonego rozwoju i budowania zaufania do polskiego systemu finansowego.

Następnie przystąpiono do obrad w ramach I sesji plenarnej, której przewodniczyła dr hab. Hanna Witczak, prof. KUL. Po przywitaniu prelegentów oraz uczestników głos zabrali kolejno: dr hab. Marzena Dyjakowska (KUL) – *Powstanie i działalność Banku Polskiego 1828–1885 – pierwszego banku centralnego na ziemiach polskich*; prof. dr hab. Waldemar Bednaruk (KUL) – *Struktura i działalność Polskiej Kasy Pożyczkowej w okresie międzywojennym*; dr doc. Khrystyna Moriak-Prototopova (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Prawne regulacje dotyczące działalności banków spółdzielczych w drugiej połowie XIX wieku na przykładzie Galicyjskiej Kasy Oszczędności we Lwowie*.

Po krótkiej przerwie rozpoczęła się II sesja plenarna. Obradom przewodniczyła dr hab. Marzena Dyjakowska. Swoje referaty wygłosili: prof. dr hab. Iryna Lychenko (Uniwersytet Narodowy „Politechnika Lwowska”) – *Mechanizm publicznej administracji handlu wartościami walutowymi w Ukrainie*; dr hab. Marek Kopyściański, prof. UW – *Możliwość uznania kosztów ugody sądowej pomiędzy bankiem a klientem usługi bankowej mającej formę transakcji walutowej jako koszt uzyskania przychodu*; dr hab. Hanna Witczak, prof. KUL – *Ustanowienie zapisu bankowego na rzecz uprawnionego do zachowku*; dr Grzegorz Lubeńczuk (UMCS) – *Ewolucja instytucji tajemnicy bankowej w polskim prawie*.

Nad poprawnym przebiegiem ostatniej sesji plenarnej czuwał prof. dr hab. Waldemar Bednaruk. Głos zabrali kolejno: dr Artur Lis (KUL) – *Skąd na pieniądzech wziął się orzeł?*; dr Eliza Komierzyńska-Orlińska (UMCS) – *Wpływ Narodowego Banku Polskiego na stabilność systemu bankowego. Podstawowe płaszczyzny oddziaływań – analiza prawna*; dr Piotr Pomorski (KUL) – *Escalacja długu publicznego w świetle polityki Narodowego Banku Polskiego. Stan obecny i perspektywy*; dr Małgorzata Zakrzewska-Grünwald (Uniwersytet Szczeciński) – *Rola Narodowego Banku Polskiego w kształtowaniu zaufania społecznego*.

Ostatnim punktem konferencji były dwie równoległe trwające sekcje. Sekcji A przewodniczyła Julia Michałek (Sekcja Historii Prawa KNSP KUL). Swoje referaty wygłosili: dr Bogumił Ciborski (Politechnika Bydgoska) – *Bank centralny w dwudziestoleciu międzywojennym – geneza i zadania Banku Polskiego S.A.*; Julia Michałek (Sekcja Historii Prawa KNSP KUL) – *Bank emisyjny na ziemiach polskich w latach 1939–1945*; dr Judyta Dworas-Kulik (KUL) – *Funkcjonowanie i zadania Narodowego Banku Polskiego w pierwszych latach Polski Ludowej*; dr Bartłomiej Składanek (Uniwersytet Radomski) – *Transformacja Narodowego Banku Polskiego w III RP – zmiany organizacyjne i ich znaczenie*; dr Iwona Lasek-Surowiec (Państwowa Akademia Nauk Stosowanych w Chełmie) – *Funkcjonowanie Narodowego Banku Ukrainy w warunkach konfliktu zbrojnego (2022–2025). Aspekty prawne*; mgr Lena Zelmanowicz (Uniwersytet Opolski) – *Mechanizmy finansowania*

Wojskowych Sądów Rejonowych w Polsce Ludowej w latach 1946–1955: aspekty prawne, budżetowe i organizacyjne; mgr Szymon Skowerski (KUL) – *Zabieg redukcji utrzymującej skuteczność w umowach kredytów „frankowych”*. Obrady sekcji, a zarazem konferencję dla uczestników tej jej części zamknęła dr hab. Hanna Witczak.

Sekcji B przewodniczyła dr doc. Khrystyna Moriak-Prototopova (Lwowski Uniwersytet Narodowy). Ze swoimi prelekcjami wystąpili: prof. dr Rostyslav Mykhailyshyn, prof. dr Iryna Hrabynska, dr doc. Vasyl Buniak (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Trendy cenowe na światowym rynku złota w kontekście rosnących napięć geopolitycznych*; prof. dr Petro Ostroverkh, dr doc. Nataliia Ilkiv, mgr Andrii Klym (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Kredyty bankowe dla sektora rolnego Ukrainy w kontekście rosyjskiej agresji wojskowej*; prof. dr hab. Ostap Vatamaniuk, mgr Oleksandr Kuzan (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Efektywność kanałów transmisji monetarnej w gospodarce Ukrainy*; dr doc. Solomiia Kudyn (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Specyfika polityki walutowej NBU w kontekście niestabilności*; dr doc. Olesia Irshak, dr doc. Tetiana Moryak (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Specyfika działalności kredytowej banków w warunkach wojny*; dr doc. Yaryna Mayovets (Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki) – *Biznes finansowy w czasach niepewności – jak zmienia się zachowanie inwestorów*; dr doc. Nataliia Yefremova (Narodowy Uniwersytet „Odeska Akademia Prawa”) – *O historii powstania Ukraińskiego Banku Państwowego i jego działalności w latach 1917–1918*. Obrady sekcji, a jednocześnie całej konferencji dla zgromadzonych na niej uczestników zakończyli prof. dr Rostyslav Mykhailyshyn oraz prof. dr hab. Iryna Lychenko.

Podczas konferencji ogłoszono 25 referatów, a uczestnikami wydarzenia byli naukowcy z 11 ośrodków naukowych, polskich oraz zagranicznych.

Z życia Wydziału / Faculty activities

„KUL dał mi godność”.

**Wspomnienia ks. Jana Kurka, studenta Wydziału Prawa
Kanonicznego KUL w latach 1959–1962**

‘KUL gave me dignity.’

Memoirs of Fr. Jan Kurek, student at the Faculty of Canon Law at KUL
in the years 1959–1962

«Люблинский католический университет дал мне достоинство».

Воспоминания священника Яна Курка, студента Факультета канонического права
Люблинского католического университета в 1959–1962 годах

“Люблінський Католицький університет дав мені гідність”.

Спогади о. Яна Курека, студента факультету канонічного права Люблінського
католицького університету в 1959–1962 роках

KAROL ADAMCZEWSKI OFMConv

Dr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II

e-mail: karol.adamczewski@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0003-1294-4458>

O. Karol Adamczewski: W 1958 r. nie doszło do wyjazdu Księdza prałata na studia do Rzymu. Jak wyglądało wówczas załatwienie formalności? Kto wydawał pozwolenie?

Ks. Jan Kurek: Najpierw zostaliśmy wezwani (ja i mój kolega ks. Białecki) przez naszego przełożonego, bp. Ignacego Świrskiego, który zakomunikował nam, że mamy studiować w Rzymie. Zapewnił, że postara się u księdza prymasa o jak najszybsze wyrobienie wizy i bilet dla każdego z nas. Formalności, którymi zajmował się w naszym imieniu Kościół, załatwiono błyskawicznie. Wizę włoską zachowałem na pamiątkę i przechowuję ją do dziś. Brakowało paszportów, ale te mogła wydać tylko władza świecka. Gdybyśmy je otrzymali, moglibyśmy ruszać choćby nazajutrz. Biskup przynaglał nas, więc zgłosiłem się do biura paszportowego w Warszawie (zdaje się, że mieściło się ono przy ul. Okopowej). Tam jednak okazało się, że tym razem nic nie będzie proste. Już na początku zapowiedziano nam, że paszport otrzymamy tylko pod warunkiem wyrażenia zgody na współpracę z komunistycznymi władzami i po podpisaniu stosownego dokumentu.

Jest to druga część rozmowy z ks. Janem Kurkiem, w której opowiada on o czasach swoich studiów kanonicznych na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Pierwsza część wywiadu pt. „Bardzo poważnie traktowaliśmy studia”. *Wspomnienia ks. Jana Kurka, studenta Wydziału Prawa Kanonicznego KUL w latach 1959–1962* została opublikowana w Studiach Prawniczych KUL 2025, nr 2, s. 241–250.

KA: Kto złożył tę propozycję?

JK: Jakiś oficer z Urzędu Bezpieczeństwa. Niestety nie przedstawił się. Dopiero dużo później usłyszałem jego nazwisko. Nowicki, zdaje się... Nie wiem, czy to były jego prawdziwe personalia.

KA: Nosili mundury? Legitymowali się?

JK: Nie, ubrani byli po cywilnemu. Nie mieli też w zwyczaju okazywać żadnej legitymacji. Dlatego przez cały czas nie wiedziałem, z kim mam przyjemność. Oficer, który ze mną rozmawiał, dużo pytał, a mało wyjaśniał. Jeżeli coś szło nie po jego myśli, przypominał stanowczo, że to on zadaje pytania, na które ja mam obowiązek odpowiadać. Zwracał się do mnie „na pan”, a czasami „na ty”.

KA: Ile było tych spotkań w sprawie paszportu?

JK: Wzywali nas dość regularnie, średnio raz w miesiącu. Przypominam sobie kilka takich spotkań. Nasz „prowadzący” usilnie namawiał nas do współpracy. Pewnego razu, być może było to podczas czwartej lub piątej wizyty, zapytałem, na czym ta współpraca miałaby polegać. Usłyszałem wtedy: „Nie bądź taki cwaniak. Dowiesz się wszystkiego, jak pojedziesz do Rzymu. Tam ci przekażą wszystkie wskazówki. Teraz najważniejsze, żebyś podpisał zgodę”. Rozmowy ze mną zawsze jednak kończyły się tak samo. Odmawiałem złożenia podpisu na dokumencie. Po którejś nieudanej próbie mój rozmówca rzucił mi w twarz, że paszportu nie otrzymam nigdy.

KA: Jak się zachowywał w trakcie tych rozmów? Poza nim był obecny jeszcze ktoś inny?

JK: Z tamtej strony ludzie się zmieniali. Jeden odchodził, przychodził następny i kontynuowaliśmy. Zachowywali się różnie, niekiedy zupełnie odmiennie. Na przykład pierwszy straszył, a nawet groził. Zapewniał, że jeśli nie wyjadę do Rzymu i zostanę w Polsce, to on już się postara, abym nie dostał żadnej parafii. Tymczasem wyjechać mogłem tylko wtedy, gdybym zgodził się na podpisanie dokumentu o współpracy. Człowiek ten wywierał silną presję. Drugi postępował zupełnie inaczej. Był o wiele spokojniejszy, a nawet trochę współczujący. Taka oto była ich taktyka: „dobry i zły policjant”. Jeden się denerwował, krzyczał, próbował sprowokować do kłótni, a następnie obiecywał, że jak tylko podpiszę stosowny dokument, to paszport będzie od ręki. Drugi zachowywał spokój i opanowanie.

KA: Bał się Ksiądz prałat tych spotkań?

JK: Szczerze mówiąc, kiedy jechałem pierwszy raz do Warszawy, to nie czułem strachu. Pewnie dlatego, że nie wiedziałem, z kim będę miał do czynienia. Myślałem,

że jadę po paszport i to wszystko. Jednak w późniejszym okresie odczuwałem już spory niepokój. Było dla mnie oczywiste, że należy przyjąć odpowiednią taktykę. Moja była taka: starałem się mówić jak najmniej. Odpowiadałem zdawkowo i tylko na zadawane pytania. Protokół, który kazali podpisywać, sygnowałem bezpośrednio pod tym, co spisano. Pilnowałem, by między moim podpisem a treścią zeznań nie pozostało miejsce wolne, aby nie mogli niczego tam dopisać. Wskazówek udzielił mi mój przełożony, bp Świrski. To on zwrócił mi uwagę na to, by zachować szczególną ostrożność i zwracać uwagę, co podpisujemy i w którym miejscu. Bardzo uciążliwym dla nas były te sprawy. Na koniec każdej rozmowy, kiedy prowadzący pytał, czy chcę dodać coś od siebie do protokołu, oświadczałem krótko, że jestem księdzem katolickim wiernym Bogu oraz Kościołowi i nigdy nie zgodzę się na współpracę.

KA: Kiedy ostatecznie dali spokój i przestali wzywać?

JK: Dokładnie nie pamiętam... Kiedy studiowałem na KUL-u, jeszcze mnie wzywali. Wydaje mi się, że dość dobrze znali historię mojego życia, a zwłaszcza niektóre epizody. W rozmowach sugerowali, że wiedzą o pewnej mojej przygodzie z liceum. Otóż jeden z moich kolegów zawiesił w swoim pokoju portret Stalina. Znałem tego chłopaka jeszcze z czasów podstawówki i nawet pomagałem mu w nauce, aby mógł ukończyć szkołę. Miałem o nim dobre zdanie i byłem przekonany, że to uczciwy człowiek. Jego ojciec służył w Armii Krajowej, został aresztowany i wywieziony na Wschód, gdzie zginął. Kiedy poszliśmy do szkoły średniej, zamieszkaliśmy w różnych miejscach. Pewnego razu przyszedłem do niego na stancję w odwiedzinach. Jakież było moje zdumienie, kiedy w pokoju nad łóżkiem ujrzałem portret Stalina! Potem sprawy potoczyły się szybko. „Słuchaj, widzę, że masz nowego świętego”, powiedziałem wzburzony, a następnie zrzuciłem ten portret ze ściany i pchnąłem go pod łóżko. Moje zachowanie mocno uraziło mojego znajomego. Osobiście złożył na mnie skargę u miejscowego szefostwa partii. Wybuchła wielka afera. Kilka dni później do szkoły przyszło wezwanie, żebym stawiał się w wyznaczonym terminie w siedzibie partii. Kiedy tam poszedłem, kazali mi podnieść ręce do góry i zaczęło się przesłuchanie, które trwało jakieś półtorej godziny. Przez cały ten czas na biurku leżały dwa pistolety. Tak chcieli mnie zastraszyć.

KA: Ile Ksiądz prałat miał wtedy lat?

Chodziłem do 10 klasy. Trzeba było się ratować. Zacząłem więc wyjaśniać, iż nie zrzuciłem tego portretu celowo i że widocznie spadał przypadkowo w czasie, gdy z moim kolegą prowadziliśmy na żarty walkę wręcz. Oczywiście nie chciano przyjąć takiego wyjaśnienia. Usłyszałem, że za to, co zrobiłem, grozi kara dwóch lat więzienia

połączona z pracą w kopalni. Moi rozmówcy zapewnili mnie, że gdy tylko wszystko udowodnią, zostaną pod eskortą wywiezieni na Śląsk.

KA: Jaki był finał tej historii?

JK: Wstawił się za mną dyrektor szkoły w Żelechowie. Człowiek ten bronił mnie z wielką odwagą. Pomogło mi zapewne również to, że w szkole cieszyłem się dobrą opinią, również nauka szła mi nieźle. Ponadto mój stryjek miał jakiegoś wysoko umocowanego znajomego członka partii (prawdopodobnie samego sekretarza komitetu w Garwolinie albo kogoś kto go dobrze znał). Ostatecznie dokumentacja sprawy nie została przesłana do Warszawy. Na szczęście dla mnie, papiery pozostały w Garwolinie, a po jakimś czasie „przepadły” (najprawdopodobniej zniszczył je sekretarz). Dzięki temu uniknąłem kary.

KA: Podczas późniejszych spotkań pytali o tę sprawę?

JK: Nie, ale straszili mnie. Twierdzili, że wiedzą o mnie wszystko. Wyrzucali mi, że jestem synem kułaka. Sporo wiedzieli o moim domu rodzinnym. Bałem się, że mogli znać i wykorzystać tę dawną sprawę z portretem.

KA: Stanowcza odmowa współpracy z władzą przekreślała szansę wyjazdu na studia zagraniczne. Był Ksiądz prałat z tego powodu dumny i czuł się może trochę jak bohater?

JK: Wówczas nie było to dla mnie nic nadzwyczajnego. Ponadto wiedziałem, że nawet jeśli nie pojadę do Rzymu, to i tak pójdę na studia w Polsce. Poważnie traktowałem pouczenia mojego biskupa, który nieustannie przestrzegł, abyśmy nie podpisywali żadnej deklaracji współpracy. Dodawał nam otuchy i zapewniał, że jeśli władza świecka nie wyda zezwolenia na wyjazd na zagraniczną uczelnię, to on i tak skieruje nas na studia, ale w Polsce.

KA: Naprawdę nie było choć trochę żal tej oddalającej się perspektywy wyjazdu i pobytu w Wiecznym Mieście?

JK: Nie. Może to dziwne, ale wówczas nie zajmowałem sobie tym głowy. Jak człowiek jest młody, to nie rozważa wszystkiego aż tak dogłębnie i analitycznie. Mnie się wtedy marzyło, żeby w ogóle pójść na uczelnię, żeby dalej się kształcić. Sam fakt otrzymania po ukończeniu seminarium propozycji od przełożonych kontynuowania nauki odebrałem jako ogromne wyróżnienie.

KA: „Przygody” z władzą skończyły się, kiedy było już jasne, że wyjazd za granicę nie dojdzie do skutku?

JK: Nie do końca. Zdarzało się, że odnosiłem wrażenie, iż mam przydzieloną „opiekę ubecką”. Innym razem byłem pewny. Raz na przykład pojechałem z kazaniem odpustowym do parafii prowadzonej przez ks. Milika, mojego byłego prefekta z seminarium. W czasie homilii wspominałem m.in. Woltera, francuskiego filozofa oświeceniowego, który był ateistą. Po powrocie do Lublina otrzymałem wezwanie z Urzędu Bezpieczeństwa. Tam zarzucono mi, że na kazaniu próbowałem podkopać autorytet państwa, znieważając publicznie generała Karola Świerczewskiego (posługującego się podczas wojny domowej w Hiszpanii pseudonimem „Walter”). Oczywisty absurd! Nic takiego przecież nie miało miejsca, ale oni znowu grozili mi więzieniem. Musiałem tłumaczyć, że miałem na myśli filozofa Woltera, a nie rewolucjonistę Waltera, oraz że między tymi dwoma postaciami pod każdym względem zachodzi kolosalna różnica. Dali mi w końcu spokój, ale strachu się najadłem.

KA: Porozmawiajmy jeszcze o studiach na KUL-u. Jakie miał Ksiądz prąta wyobrażenie i wiedzę na temat prawa rzymskiego przed podjęciem studiów kanonicznych oraz jak one się zmieniały w ich trakcie, a także później, po ich zakończeniu?

JK: Elementy prawa rzymskiego były nam prezentowane już w seminarium w ramach wykładów z prawa kanonicznego. Na studiach teologicznych również mieliśmy wykłady z prawa kanonicznego, które prowadził ks. dr Bernard Filipiuki. Wykładowca ten miał opinię świetnego kanonisty i doskonałego praktyka. Studiował przed wojną prawo kanoniczne i rzymskie w Papieskim Instytucie Obojga Praw będącym częścią Uniwersytetu Laterańskiego. Tam ostatecznie uzyskał stopień doktora *in utroque iure*. Wykładając w seminarium przedmioty kanoniczne, naturalnie przywoływał także wybrane instytucje prawa rzymskiego. Podkreślał wzajemne powiązanie tych dwóch porządków. Ponieważ lubiłem łacinę, więc i tą drogą niejako naturalnie zaglądałem do prawa rzymskiego. Przyznać jednak muszę, że wówczas nie było ono dla mnie jeszcze czymś zajmującym. Moje wyobrażenia zmieniły się, kiedy rozpocząłem studia kanoniczne na KUL-u. Tam w programie znalazło się prawo rzymskie wykładane przez ks. prof. Stanisława Płodzienia. Wszyscy chodziliśmy na ten wykład, co dało mi to szansę lepszego poznania prawa rzymskiego. Uzmysłowiłem sobie wtedy znaczenie tradycji rzymskiej w Kościele i w ogóle w świecie współczesnym. Mówiliśmy już o tym.

KA: A inni?

JK: Inni profesorowie także chętnie odwoływali się do prawa rzymskiego. Na przykład ks. prof. Myrcha często podkreślał, że prawo rzymskie przetrwało do dziś

i wiele się z niego korzysta. Tłumaczył nam, że tworzy ono podwaliny systemu prawa w Kościele i państwie. Często używał sformułowania „kultura prawnicza” i wskazywał, że jest ona osadzona w prawie rzymskim.

KA: Musieliście się uczyć łacińskich paremii na pamięć?

JK: Nie pamiętam, ale wielu profesorów lubiło cytować pewne maksymy, które naturalnie trzeba było sobie przyswoić.

KA: Po studiach znajomość prawa rzymskiego się przydała? Na przykład w pracy kurialnej i duszpasterskiej?

JK: Oczywiście! Najbardziej podczas kolejnych studiów na Uniwersytecie Warszawskim. To było właściwie trzyletnie studium prawa polskiego funkcjonujące pod nazwą „Poddyplomowe studium prawa cywilnego w związku z wydaniem nowego kodeksu cywilnego”. W jego programie znajdowało się sporo wykładów poświęconych tematyce zawartej w kodeksie cywilnym, który wówczas wchodził w życie. Profesorowie, przedstawiając słuchaczom zagadnienia z prawa cywilnego, operowali również łaciną. Pojawiały się także odniesienia do prawa rzymskiego. Dzięki dobrej znajomości tego przedmiotu z łatwością przyswajałem sobie „nowe” instytucje polskiego prawa cywilnego.

KA: Wymienił Ksiądz prałat ks. prof. Myrchę. Jaki on był?

JK: Ks. prof. Myrcha należał bez wątpienia do profesorów rangi światowej. Regularnie przyjeżdżał z wykładami do Lublina z Warszawy. Znano i ceniono go nie tylko w Polsce, ale i za granicą, co w tamtych czasach było znaczące. Był świetnym prawnikiem i jednocześnie miał ścisły umysł. Możliwość uczestniczenia w jego zajęciach była dla nas dużym przeżyciem. Wykłady zapamiętałem jako bardzo ciekawe i dość oryginalne. On stawiał jakiś problem, prezentował zagadnienie, a następnie trzeba było dostosować do tego odpowiednie kanony, które oczywiście należało wcześniej poznać.

KA: Rzeczywiście ciekawy sposób prowadzenia wykładu...

JK: W ten sposób bardzo szybko się orientował, kto jest lotny. Jeśli jakiś student wykazywał się wiedzą oraz, co ważne, potrafił przedstawić swoją argumentację i własny sposób myślenia, szybko zyskiwał uznanie w jego oczach. Jeśli ktoś natomiast jedynie uczył się na pamięć i później tylko odtwarzał zgromadzoną wiedzę, był uznawany za raczej przeciętnego. Najgorzej widziane było natomiast siedzenie cicho i gdzieś na boku.

KA: Metoda sokratejska.

JK: Można tak powiedzieć. Zazwyczaj ten, kto potrafił z nim dyskutować, miał też dobre stopnie. Wyuczenie się materiału na pamięć na egzamin nie dawało gwarancji sukcesu, ponieważ profesor pytał „problematicznie”. Przedstawiał zagadnie i prosił o rozwiązanie. To wymagało nie tylko wiedzy, ale i odpowiedniego jej zastosowania. Jeśli ktoś miał problemy z tym drugim elementem, było mu znacznie trudniej zdać. Jego przemyślana metoda miała na celu zaszczerpienie u młodych kanonistów umiejętności stosowania prawa w praktyce już na etapie studiów.

KA: W jakim języku prowadził wykład?

JK: Wykładał po polsku, choć bardzo dużo cytował po łacinie. Lubił odwoływać się do Gommara Michielsa² i jego dzieł, które wydane były w języku łacińskim i które znałyśmy się u nas na liście lektur obowiązkowych.

KA: Jaki miał sposób bycia?

JK: Średniego wzrostu, szczupły, zazwyczaj nosił sutannę. Usposobienia poważnego. Czasami tylko lekko się uśmiechał. To ciekawe, że podczas zajęć angażował słuchaczy, ale jako osoba nie był zbyt rozmowny czy wylewny. Widać było, że dużo rozmyślał. Jego twarz nieraz przybierała wyraz bardzo skupiony. Mówił mało, uważnie dobierał słowa, co sprawiało, że wypowiadał się bardzo mądrze.

KA: Niektórzy wspominają, że był cholerykiem...

JK: Cóż, szczerze mówiąc, był. Zwłaszcza podczas egzaminów... Zdarzało mu się wybuchnąć, kiedy ktoś nie nauczył się albo nie potrafił z nim prowadzić dyskusji. Niemniej na wykładzie starał się być zawsze opanowany. Przemawiał spokojnie, ale w toku dyskusji, kiedy na przykład jakiś student popuszczał wodze fantazji, reagował szorstko: „To nie tak wygląda, jak sobie myślisz. To jest prawo!”

KA: To nie szkodziło jego popularności?

JK: W żadnym wypadku! Angażował się w sprawy Kościoła. Miał też na swoim koncie wielkie zasługi na rzecz państwa polskiego, zwłaszcza w okresie okupacji. Był dla nas autorytetem.

² Zob. J. Krukowski, *Józef Gommar Michiels (1890–1965)*, w: *Profesorowie prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II*, red. A. Dębiński, J. Misztal-Konecka, W.Sz. Staszewski, K. Adamczewski, Lublin 2024, s. 409 i nn.

KA: Jakie to były zasługi?

JK: Przed wojną pełnił funkcję kapelana w więzieniu, a w czasie okupacji został kapelanem Armii Krajowej. Mówiono, że miał znaczący udział w akcji zebrania i przekazania szczątków rakiety V2, która została wystrzelona przez Niemców, ale w powietrzu uległa awarii i nie dotarła do celu. Niektóre jej elementy spadły m.in. w miejscowości Sarnaki nad Bugiem. Zostały pozbierane i przekazane w umówionym miejscu żołnierzom z AK. Zebrane szczątki trafiły do Anglii. W tych działaniach ks. Myrcha miał brać czynny udział. W warunkach okupacyjnych za takie czyny groziła śmierć albo przynajmniej obóz. Po śmierci otrzymał awans na pułkownika. To był bardzo odważny człowiek.

KA: Opowiadał o tych wydarzeniach na wykładach?

JK: Nigdy. W ogóle nie wspominał o czasach wojennych. Jak mówiłem, miał naturę milczącą. Wydawał się wręcz tajemniczy i skryty. Kiedy miał z nami zajęcia, nie był w podeszłym wieku, a jednak dawało się zauważyć, że jego zdrowie było nadszarpnięte. Po wykładach sprawiał wrażenie zmęczonego i raczej unikał rozmów. Być może podróże z Warszawy też dawały się we znaki?

KA: A wspominał swoje czasy studenckie na KUL-u?

JK: Nie. Zapewne nie było na to czasu. Kiedy przyjeżdżał, właściwie od razu przystępował do sedna sprawy. To było spore poświęcenie z jego strony, ponieważ miał wiele obowiązków uczelnianych w Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie oraz kurialnych w swojej diecezji. Do Lublina jednak przyjeżdżał, bo został o to poproszony. KUL wiele na tym korzystał, ponieważ nie było wtedy lepszego znawcy kanonicznego prawa karnego w Polsce. Dzięki takim profesorom poziom nauczania prawa na KUL-u stał bardzo wysoko.

KA: Chciałbym zapytać jeszcze o ks. prof. Kałwę. Wspominał może o swoich wykładach w ramach tajnych kompletów za czasów okupacji?

JK: Nie, o niczym takim nie wspominał. Pojawił się jednak inny wątek. Jako że był biskupem diecezji lubelskiej, zapytaliśmy go kiedyś o sprawę objawień Matki Boskiej w katedrze lubelskiej. Wydarzenie to miało miejsce 3 lipca 1949 r. Podczas zajęć zapytaliśmy wprost, czy te krople, które się pojawiły na wizerunku Matki Bożej Częstochowskiej, to faktycznie prawdziwe łzy? Odpowiedział nam wówczas dość ostrożnie, a nawet wymijająco. Zalecił czekanie aż do zakończenia prac specjalnie powołanej komisji mającej zbadać to nadzwyczajne wydarzenie. Przez długi czas nie było ze strony władzy kościelnej oficjalnego komunikatu. Może z obawy przed

interwencją władzy państwowej? To wydarzenie początkowo zgromadziło mnóstwo ludzi i budziło ogromne zainteresowanie. Nawet po latach było o nim głośno.

KA: A jego wykłady dla kanonistów?

JK: Ks. prof. Kałwa wykładał przedmiot, który w indeksie mam zapisany jako: „Historia źródeł kościelnego prawa polskiego”. Podczas wykładów uwielbiał opowiadać o Księstwie Wiślickim. Wielokrotnie wracał do tego tematu. Snuł nawet przypuszczenia, że mogło ono istnieć wcześniej od Księstwa Moraw, jego zdaniem rządzący nim książę musiał być religijny. Niewykluczone, że w celu szerzenia chrześcijaństwa i umożliwienia rozwoju struktury kościelnej sprowadzał zakonnych misjonarzy z państw, które były już chrześcijańskie. Dowodził, że Wiślica była w swoim czasie jednym z najbardziej wpływowych i znaczących księstw. Przekonywał nas, że to właśnie tam należałoby upatrywać kolebki państwa polskiego.

KA: Słuchacze więc raczej się nie nudzili?

JK: Wykładał w sposób niezwykle ciekawy. Niestety wykłady odbywały się tylko do końca kwietnia. Z początkiem maja rozpoczynał się okres kanonicznych wizytacji, stąd też biskup udawał się z odwiedzinami do różnych parafii swojej diecezji. Lubiliśmy go bardzo, ponieważ jako osoba był serdeczny, ale niestety mniej dostępny w porównaniu z wieloma innymi profesorami, właśnie ze względu na obowiązki biskupie.

KA: Kolegą ze studiów Księdza prałata był ks. Franciszek Wycisk, prawda?

JK: Zgadza się. Ks. Wycisk był bardzo zdolny. Powiedziałbym nawet, że zdolniejszy od ks. Orszulika, z którym się przyjaźnił. Obaj byli pallotynami. Izolowali się nieco od księży diecezjalnych. Po wykładach zwykle zaraz wracali do siebie. Rocznikowo obaj byli ode mnie starsi. Na ich roku uczyli się jeszcze ks. Zygmunt Kamiński (późniejszy biskup) oraz ks. Wieczorek. Kiedy ukończyli studia i uzyskali magisteria, powrócili do pracy w zakonie. Ks. Wycisk przebywał jakiś czas w Warszawie, ale siłą rzeczy kontakt między nami stopniowo słabł. Inaczej moje relacje ułożyły się z ks. Orszulikiem, który po latach został biskupem w mojej diecezji. Podczas spotkań oficjalnych i nieoficjalnych przyznawał się do znajomości ze mną.

KA: A o. Leon Bojarski?

JK: On z kolei mieszkał w konwencie dominikańskim w Lublinie. Bardzo uprzejmy, rozmowny i serdeczny. Po wykładach również zazwyczaj od razu wracał do swego klasztoru. Z nami jakoś bardziej się nie spoufalał, ale to pewnie dlatego, że miał swoją wspólnotę. Nasze kontakty sprowadzały się do tego, co nas wspólnie dotyczyło

w ramach studiów. Raz zaprosił do siebie mnie oraz mojego kolegę ks. Gruszkę, salezjanina. Zaproponował wtedy, że oprowadzi nas po ich zabytkowym wielkim konwencie. Chętnie się na to zgodziliśmy.

KA: O czym przyszli kanoniści rozprawiali w wolnych chwilach?

JK: Och, tematy były różne. Naturalnie wiele zależało od tego, kto uczestniczył w tych rozmowach. Na studia kierowano bowiem księży z różnych diecezji Polski. Do tego dochodzili zakonnicy reprezentujący zakony i zgromadzenia posiadające własną tradycję, nierzadko bardzo bogatą. Pamiętam na przykład, że studiował z nami ks. Stanisław ze Zgromadzenia Chrystusowców, który bardzo lubił nam opowiadać o swoim zgromadzeniu. Moim dobrym kolegą był też ks. Przekop³. Z nim można było porozmawiać o wszystkim. W dyskusjach naukowych chętnie uczestniczył ks. Gruszka – salezjanin oraz ks. Maciąg z diecezji lwowskiej. Wymiana myśli i doświadczeń była naprawdę bogata.

KA: Był to czas pontyfikatu Jana XXIII i zbliżającego się Soboru Watykańskiego II?

JK: Tak, owszem, temat Kościoła i dokonujących się w tej przestrzeni zmian był przedmiotem naszej uwagi. Wiele o tym dyskutowaliśmy. Nieraz tej problematyce poświęcano specjalnie całe wykłady na KUL-u. Tematyka ta elektryzowała nasze środowisko. Wyczuwało się pewne wzmożenie, oczekiwanie i nadzieję. Z wielką uwagą śledziliśmy reformy wprowadzane przez papieża Jana XXIII. Pojawiały się zaskakujące nowości, stąd tym większe było nasze zainteresowanie i podekscytowanie. Działania Rzymu przyjmowaliśmy z dużą nadzieją. Byliśmy przekonani, że zapowiadane i wprowadzane reformy poprawią kondycję Kościoła. Tym bardziej, że potrzebę zmian dostrzegało się i wyczuwało od dłuższego czasu. W tym tonie utrzymane były liczne oficjalne przemówienia Ojca Świętego.

KA: Jakie są refleksje Księdza prałata w odniesieniu do jakości formacji nie tylko intelektualnej, ale i ogólnoludzkiej na KUL-u?

JK: KUL dał mi jako człowiekowi godność oraz do pewnego stopnia samodzielność. Ja i większość moich kolegów księży odbywaliśmy przed święceniami formację dwuetapową. Początki były bardzo trudne pod wieloma względami. Pierwszy etap formacji odbywał się w seminarium w Drohiczynie. Tam panował ogromny i przesadny rygor. Nie było wolności. W ramach drugiego etapu, który miał miejsce w seminarium w Siedlcach, było zupełnie inaczej. O wiele lepiej. W seminarium w Siedlcach był wspaniały rektor oraz wychowawcy, spośród których wyróżniał się

³ Zob. G. Wojciechowski, *Edmund Przekop (1937–1999)*, w: *Profesorowie prawa...*, s. 545 i nn.

ks. Józef Szajda. Niemniej śmiem twierdzić, że pełnię człowieczeństwa osiągnęliśmy właśnie na KUL-u. Tu pod każdym względem dokonał się nasz niesamowity rozwój. Spotkaliśmy ludzi szlachetnych i mądrych, którym autentycznie zależało na rozwoju naszej osobowości. Oni dbali o stworzenie naturalnej przestrzeni do swobodnej wypowiedzi, do wymiany myśli i opinii. Poza wysoką jakością kształcenia to było chyba najważniejsze. Ponadto zapraszano wtedy na uczelnię wiele ciekawych osób nie tylko z Polski, ale i z zagranicy. Przyjeżdżali profesorowie z ośrodków akademickich z Niemiec, Francji czy Włoch. Pamiętam, że zajęcia z języka francuskiego prowadził dla nas profesor, który przyjechał na jakiś czas do Polski z Francji. Nie znał polskiego. Na zajęciach nieustannie przypominał nam: „Nous parlons uniquement le français”. Niekiedy przybywał z wykładami nawet Prymas Polski, kardynał Stefan Wyszyński, a także popularny już wówczas biskup krakowski Karol Wojtyła. Przychodziła na te spotkania masa młodzieży. Karol Wojtyła miał niesamowite poczucie humoru. Mawiał na przykład: „Oni mnie słuchają, ale czy mnie rozumieją, to ja nie wiem”.

KA: Może dlatego z takim spokojem Ksiądz prałat wspomina okoliczności odmownej decyzji władz w sprawie wydania paszportu, która, co by nie mówić, zamykała wspaniałą perspektywę studiów w Rzymie?

JK: Przypuszczam, że w ogólnym rozrachunku skorzystałem o wiele więcej, zostając w Polsce i mając możliwość studiowania na KUL-u. Gdybym wyjechał do Rzymu, to – pomijając kwestie polityczne – zetknąłbym się z wieloma trudnościami. Jedną z nich była nieznajomość włoskiego. Władałem wprawdzie dobrze francuskim i niemieckim oraz znałem łacinę, ale i tak musiałbym poświęcić sporo czasu i energii na naukę kolejnego języka. Chodziło przecież o gruntowne poznanie i przyswojenie prawa kanonicznego. Nie wiem, jak potoczyłyby się moje studia w Rzymie i jak potem wyglądałaby moja przyszłość. Kiedy ukończyłem studia na KUL-u, to w chwili opuszczania murów uczelni posiadałem pełne przygotowanie intelektualne i ludzkie do tego, by podjąć posługę nie tylko duszpasterską. Odnalazłem się jako wykładowca w seminarium, urzędnik w kurii biskupiej oraz sędzia w trybunale kościelnym. Z czasów lubelskich pozostało mi również wielu serdecznych znajomych, zwłaszcza wśród księży studentów i profesorów. Przez całe swe późniejsze życie mogłem korzystać z ich doświadczenia i pomocy.

KA: Bardzo dziękuję za poświęcony czas i rozmowę.

Łuków, 19 lutego 2023 r.

(Parafia Przemienienia Pańskiego, Kolegiata Łukowska)

DIARIUSZ

**Kalendarium ważniejszych wydarzeń naukowych z udziałem
pracowników Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego
i Administracji KUL,
październik – grudzień 2024 r.**

DIARY

Calendar of major scientific events with the participation of academic staff
of the Faculty of Law, Canon Law and Administration
of the John Paul II Catholic University of Lublin,
October – December 2024

КАЛЕНДАРЬ МЕРОПРИЯТИЙ

Главные научные события с участием сотрудников Факультета права,
канонического права и администрации Люблинского католического
университета Иоанна Павла II,
октябрь – декабрь 2024 года

ЖУРНАЛ ПОДІЙ

Календар головних наукових заходів за участю співробітників факультету Права,
Канонічного Права та Адміністрації Люблінського католицького
університету Івана Павла,
жовтень – грудень 2024 р.

PAWEŁ BUCON

Dr hab., Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: pawel.bucon@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-4413-2588>

Październik

4 października 2024 r. – dr **Paulina Woś**, podczas VIII Seminarium Młodych Procesualistów Cywilnych, wygłosiła referat pt. *O mediacji w sprawach rodzinnych i opiekuńczych w postępowaniu nieprocesowym*.

7 października 2024 r. – dr **Anna Haładyj**, prof. KUL, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej Ogólnopolski Zjazd Katedr, Zakładów i Zespołów Badawczych Publicznego Prawa Gospodarczego oraz Transformacji Energetycznej

pn. *Transformacja Publicznego Prawa Gospodarczego*, zorganizowanej przez Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach, wygłosiła referat pt. *Transformacje prawa ochrony środowiska w gospodarcze prawo środowiska – refleksje po 40 latach*.

8 października 2024 r. – dr **Krzysztof Dobieżyński**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej Ogólnopolski Zjazd Katedr, Zakładów i Zespołów Badawczych Publicznego Prawa Gospodarczego oraz Transformacji Energetycznej pn. *Transformacja Publicznego Prawa Gospodarczego*, zorganizowanej przez Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach oraz Uniwersytet Śląski w Katowicach, wygłosił referat pt. *W sprawie zasadności dualizmu sądownictwa w sprawach własności przemysłowej*.

9 października 2024 r. – ks. dr hab. **Krzysztof Orzeszyna**, prof. KUL, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Pace – Benessere Sociale e Diritti Umani*, zorganizowanej przez Istituto Internazionale per la Ricerca sulla Pace e sui Diritti Umani, Uczelnię Łazarskiego oraz Università degli studi di Bari Aldo Moro, wygłosił referat pt. *Peace as a Universal Value of the International Community*.

10 października 2024 r. – prof. dr hab. **Waldemar Bednaruk**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Lavoro pericoloso. O pracy sędziego*, wygłosił referat pt. *Sędzia zagrożony. O niebezpiecznej misji deputata Trybunału Koronnego*.

14 października 2024 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Małgorzaty Samek** pt. *Prawo do świadczeń z funduszu alimentacyjnego*. Promotor: ks. dr hab. Sławomir Fundowicz.

16–18 października 2024 r. – podczas XXX Seminarium Badaczy Prawa Konstytucyjnego pn. *Polska w Unii Europejskiej. Aspekty konstytucyjne i praktyka*, dr **Ilona Grądzka** wygłosiła referat pt. *Wpływ prawa Unii Europejskiej na krajowe regulacje prawne w zakresie związków jedнопłciowych*, natomiast dr **Edyta Krzysztofik** wystąpiła z referatem zatytułowanym *Unia Europejska wobec praktyki nadawania obywatelstwa państwa członkowskiego w zamian za inwestycje w państwach członkowskich*.

17 października 2024 r. – dr hab. **Marzena Dyjakowska**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Stanowienie prawa w perspektywie historycznej*, zorganizowanej przez Instytut Prawa i Administracji Uniwersytetu Pomorskiego w Słupsku, wygłosiła referat pt. *The Project of Complex Codification in Polish Kingdom of 1532*.

24 października 2024 r. – dr **Krzysztof Dobieżyński**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej z okazji obchodów III Akademickiego Dnia Własności Intelektualnej pn. *Prawo Własności Intelektualnej in action*, zorganizowanej przez Wydział

Prawa i Administracji Akademii Sztuki Wojennej, wygłosił referat pt. *Koncentracja sądownictwa w sprawach własności intelektualnej – perspektywy*.

25 października 2024 r. – dr **Bożena Czech-Jezierska**, podczas Międzynarodowej Interdyscyplinarnej Konferencji Naukowej pn. *Sięgając do korzeni – antyk jako źródło norm prawnych i społecznych*, zorganizowanej przez Koło Naukowe Prawa Rzymskiego „Bona Fides” na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, wygłosiła referat pt. *Antyk jako źródło norm prawnych i społecznych? Ewolucja podejścia do prawa rzymskiego w Polsce XX wieku*. Ponadto dr hab. **Paweł Fajgielski**, podczas VI Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pn. *Nowe technologie i sztuczna inteligencja. Aspekty prawne i praktyczne gospodarki cyfrowej*, zorganizowanej przez Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie oraz Instytut Prawa, Ekonomii i Administracji, zaprezentował referat pt. *Zmiana dostawcy usługi i przenoszenie danych w Akcie w sprawie danych*.

25–27 października 2024 r. – dr **Artur Lis**, podczas *The 12th International Conference on Economics & Social Sciences [E&SS 2024b]*, zorganizowanej przez Antalya Science University, wygłosił referat pt. *Directive (EU) 2019/1937 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2019 on the protection of persons who report breaches of Union law (OJ L 305, 26.11.2019, pp. 17–56) – comments de lege lata and de lege ferenda*.

26 października 2024 r. – dr hab. **Paweł Fajgielski**, podczas XV Międzynarodowej Konferencji Interdyscyplinarnej pn. *Sztuczna inteligencja jako wyzwanie dla współczesnego społeczeństwa*, zorganizowanej przez Akademię Kujawsko-Pomorską w Bydgoszczy, wygłosił referat pt. *Sztuczna inteligencja a ochrona danych osobowych – zagadnienia wybrane*.

30 października – 2 listopada 2024 r. – dr **Edyta Krzysztofik**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Cultural Heritage Protection – Legal Perspectives*, wygłosiła referat pt. *The Position of the Catholic Church in the Period of PRL*.

Listopad

4 listopada 2024 r. – dr hab. **Małgorzata Wąsek-Wiaderek**, prof. KUL, podczas II Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pt. *Aktualne oblicza procesu karnego. Czas na zmiany*, zorganizowanej przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego, wygłosiła referat pt. *Czy obecny system środków zapobiegawczych wymaga zmian?*

7 listopada 2024 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Kamili Chmiel** pt. *Status prawny małoletniego spadkobiercy w polskim prawie spadkowym*. Promotor: dr hab. Hanna Witczak, prof. KUL.

9 listopada 2024 r. – dr **Artur Lis**, podczas II Ogólnopolskiego Sympozjum Historycznego, zorganizowanego przez Towarzystwo Naukowe Center for Science & Technology, wygłosił referat zatytułowany *Studia nad prawem rzymsko-kanonicznym w kronikach Polski średniowiecznej*.

14–15 listopada 2024 r. – dr **Iłona Grądzka**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej pn. *Prawa podstawowe – perspektywa prawa konstytucyjnego i cywilnego*, wystąpiła z referatem pt. *Wolność sumienia i wyznania w czasach współczesnych*.

16 listopada 2024 r. – podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej pn. *Krzyż – wychowanie – zobowiązanie*, zorganizowanej przez Katolickie Stowarzyszenie Diagnostów Laboratoryjnych, Fundację „Myśląc Ojczyzna” im. ks. inf. Ireneusza Skubisia oraz Akademię Zamojską, ks. prof. dr hab. **Mirosław Sitarz** wygłosił referat pt. *Stanowisko Prezydenta Warszawy wobec krzyża*, natomiast dr **Agnieszka Romanko** wygłosiła referat pt. *Krzyż w orzecznictwie Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*.

18–20 listopada 2024 r. – dr **Zuzanna Gądzik**, podczas konferencji lokalnej pn. *XXVIII Dni Edukacji Prawniczej*, zorganizowanej przez ELSA Lublin, wygłosiła referat pt. *Granice obrony koniecznej w świetle filmowym*.

19 listopada 2024 r. – ks. dr **Paweł Lewandowski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Samotność dziełem współczesnego człowieka*, zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Stalowej Woli i Fundację Campus w Stalowej Woli, wygłosił referat pt. *Separacja małżeńska w prawie kanonicznym i w prawie polskim*.

23 listopada 2024 r. – dr **Artur Lis**, podczas IV Międzynarodowej Konferencji Naukowej pn. *Contemporary Problems of Law & Economics*, zorganizowanej przez Towarzystwo Naukowe Center for Science & Technology, wygłosił referat pt. *Przyszłość zarządzania w dobie zielonej gospodarki i sztucznej inteligencji*.

27 listopada 2024 r. – ks. dr **Paweł Lewandowski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Challenges of Sustainable Development in the European Union*, zorganizowanej przez Ełk Branch at University of Warmia and Mazury in Olsztyn, Trnava University in Trnava oraz Palacký University in Olomouc, wygłosił referat pt. *The Right to Life and the Concept of Sustainable Development*.

28 listopada 2024 r. – dr **Agnieszka Romanko**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pt. *Mediácia – aktuálne výzvy v súčasnosti*, zorganizowanej przez Greckokatolicki Wydział Teologiczny i Wydział Nauk Społecznych i Humanistycznych Uniwersytetu Preszowskiego w Preszowie, Ministerstwo Sprawiedliwości Republiki Słowackiej, Wydział Prawa Uniwersytetu Komeńskiego w Bratysławie oraz Wydział Nauk Społeczno-Humanistycznych Zachodnioukraińskiego Uniwersytetu Narodowego w Tarnopolu, wygłosiła referat pt. *Mediácia v občianskom práve a kánonickom práve*. Podczas warsztatów eksperckich zorganizowanych przez Katedrę Postępowania Karnego KUL na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, w związku z realizacją międzynarodowego projektu naukowego pt. *Mutual Recognition 2.0: Effective, Coherent, Integrative and Proportionate Application of Judicial Cooperation Instruments in Criminal Matters (MR2.0)*, dr **Marek Smarzewski** wygłosił referat pt. *Alternatywnie dla Europejskiego Nakazu Aresztowania instrumenty współpracy na etapie postępowania wykonawczego*.

Grudzień

2 grudnia 2024 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Katarzyny Woch** pt. *Status prawny asystenta sędziego w sądownictwie powszechnym*. Promotor: prof. dr hab. Joanna Misztal-Konecka, promotor pomocniczy: dr Paweł Wrzaszcz.

3 grudnia 2024 r. – dr hab. **Anna Haładyj**, prof. KUL, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *The Crossroad of International Environmental Law Enforcement. The Instrumentalization of Other Legal Regimes and Discourses in the Era of Fragmentation and the Anthropocene*, zorganizowanej przez Universitat Oberta de Catalunya, ESIL Interest Group on International Environmental Law, ESIL Interest Group on the European and International Rule of Law oraz Global Law Initiative, wygłosiła referat zatytułowany *Can an EU Law Infringement Complaint be Used to Ensure Compliance with International Environmental Law? – The Case of the Polish EIA Procedure*.

6 grudnia 2024 r. – dr **Zuzanna Gądzik**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej pn. *Współczesne zagadnienia i wyzwania pozakodeksowego prawa karnego*, zorganizowanej przez Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, wygłosiła referat pt. *Kryminalizacja udzielania świadczeń zdrowotnych przez osoby nieuprawnione w świetle pozakodeksowego prawa karnego*.

7–8 grudnia 2024 r. – dr **Artur Lis**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *10th International CEO (Communication, Economics, Organization) Social Sciences Congress (CEO SSC)*, zorganizowanej przez Career Point University, wystąpił z prelekcją pt. *Management Challenges and the Role of Managers in the Era of the Green Economy and Artificial Intelligence*.

9 grudnia 2024 r. – ks. prof. dr hab. **Antoni Dębiński**, podczas sympozjum naukowego pn. *Katolicka uczelnia w socjalistycznej rzeczywistości pierwszych lat powojennych*, zorganizowanego przez Ośrodek Badań nad Dziejami KUL oraz Bibliotekę Uniwersytecką KUL, wygłosił referat pt. *Sprawiedliwość po latach. O sądowej rehabilitacji ks. rektora Antoniego Słomkowskiego*. Podczas IX Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej pn. *Choroby rzadkie nie tylko w programie nauczania*, zorganizowanej przez Katedrę Podstawowych Nauk Medycznych KUL, Katedrę Pedagogiki Specjalnej KUL, Katedrę i Zakład Genetyki Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Katedrę Pulmonologii i Infekcjologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, Studenckie Koło Naukowe Genetyki Klinicznej Uniwersytetu Medycznego im. Piastów Śląskich we Wrocławiu, Studenckie Koło Naukowe Pedagogiki Specjalnej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Studenckie Koło Naukowe Anatomii Klinicznej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II, Sekcję Nauk o Człowieku Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika, Oddział Szczeciński Polskiego Towarzystwa Przyrodników im. Kopernika oraz Sekcję Metodologii Nauk Medycznych Polskiego Towarzystwa Lekarskiego, dr **Robert Tabaszewski** wygłosił referat pt. *Prawa pacjentów z chorobami rzadkimi w polskim systemie prawnym – czy prawo do zdrowia jest realizowane dla wszystkich*. Ponadto odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr. **Tymona Markiewicza** pt. *Odpowiednie stosowanie przepisów Kodeksu postępowania karnego w postępowaniach dyscyplinarnych adwokatów i radców prawnych*. Promotor: dr hab. Małgorzata Wąsek-Wiaderek, prof. KUL.

10 grudnia 2024 r. – ks. dr **Paweł Lewandowski**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *Společno-kulturowe wymiary współczesnego ojcostwa*, zorganizowanej przez Wyższą Szkołę Ekonomiczną w Stalowej Woli i Fundację Campus w Stalowej Woli, wygłosił referat pt. *Religijny wymiar ojcostwa według Stefana Kardynała Wyszyńskiego*.

13 grudnia 2024 r. – podczas II Międzynarodowej Konferencji Naukowej pn. *Dziecko w rodzinie – dawniej i dziś*, zorganizowanej przez Sekcję Historii Prawa KNSP we współpracy z Katedrą Historii Ustroju i Prawa KUL oraz Kołem Naukowym Obrony Praw Człowieka i Obywatela, Kołem Naukowym Inter Lex przy Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Opolskiego i Studenckim Kołem Nauko-

wym Studentów Prawa Lwowskiego Uniwersytetu Narodowego im. Ivana Franki w Ukrainie, dr hab. **Marzena Dyjakowska** wygłosiła referat pt. *Adoption in Poland in the Interwar Period*, natomiast dr **Artur Lis** wygłosił referat pt. *Rządy opiekuńcze w Polsce piastowskiej*.

14–15 grudnia 2024 r. – dr **Artur Lis**, podczas międzynarodowej konferencji naukowej pn. *1st International Eurasian Conference on Health Sciences & Social Research [IEHSSR2024]*, zorganizowanej przez University “Fehmi Agani” in Gjakova, Cyprus Science University, Istanbul Aydın University, Daugavpils University, The Polytechnic of Guarda, University of Bucharest, Vilnius University of Applied Sciences, Kazakh National Pedagogical University named after Abay Kunanbayev, University of Roehampton, Samarkand branch of Tashkent State University of Economics, Knowledge Laboratory Artur Borcuch, Vytautas Magnus University, Lahore College of Women’s University, International Vision University, University of Prizren and Kolegji Universum, Kolegji Biznesi oraz Poltava State Medical University, wygłosił referat pt. *Dignity Management – Legal and Administrative Discourse*.

16 grudnia 2024 r. – odbyła się publiczna obrona rozprawy doktorskiej mgr **Pauliny Ciesielskiej** pt. *Instrumenty prawne przeciwdziałania praniu pieniędzy*. Promotor: ks. dr hab. Sławomir Fundowicz. Ponadto dr **Ilona Grądzka**, podczas ogólnopolskiej konferencji naukowej pn. *Mechanizm funkcjonowania władzy w państwie demokratycznym*, wygłosiła referat pt. *Kontrasygnata aktów urzędowych Prezydenta RP – współpraca czy rywalizacja*.

20 grudnia 2024 r. – podczas Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej – X Lubelskie Sympozjum Rzymskiego Prawa Karnego pn. *Kary prywatne i publiczne w prawie rzymskim*, zorganizowanej przez Katedrę Doktryn Polityczno-Prawnych i Prawa Rzymskiego UMCS oraz Koło Naukowe Prawa Rzymskiego UMCS, dr hab. **Marzena Dyjakowska** wygłosiła referat pt. *Karalność usiłowania w świetle Decisiones Lituanicae Pedra Ruiz de Moros*, natomiast dr **Bożena Czech-Jezińska** wygłosiła referat zatytułowany *U początków lubelskiej szkoły rzymskiego prawa karnego*.

**Bibliografia pracowników naukowych Instytutu Prawa
z Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za rok 2023**

Bibliography of academic staff of the Institute of Law of the Faculty of Law,
Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University
of Lublin for 2023

Библиография научных трудов сотрудников Института права Факультета права,
канонического права и администрации Люблинского католического
университета Иоанна Павла II за 2023 год

Бібліографія наукових працівників Інституту права Факультету Права,
Канонічного Права та Адміністрації Люблінського католицького
університету імені Івана Павла II за 2023 р.

KAROL MONICZEWSKI

mgr, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II
e-mail: karol.moniczewski@kul.pl, <https://orcid.org/0000-0002-1773-9034>

Przyjęto następującą klasyfikację: I. Opracowania książkowe; II. Artykuły i studia;
III. Hasła encyklopedyczne; IV. Glosy; V. Recenzje i noty; VI. Sprawozdania;
VII. Inne.

Abramowicz Aneta

II

- Abramowicz A., *Darowizny na kościelną działalność charytatywno-opiekuńczą*, w: *Gwarancje formalne i materialne wolności sumienia i religii. Stan de lege lata i postulaty de lege ferenda*, red. P. Sobczyk, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 13–27.
- Abramowicz A., *Podstawy normatywne duszpasterstwa w służbach mundurowych w Polsce*, w: *Duszpasterstwo służb mundurowych w Polsce. Aspekty organizacyjno-prawne*, red. S. Bylina, P. Stanisławski, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 171–185.
- Abramowicz A., *Wolność religijna w dokumentach Organizacji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2023, t. 26, s. 213–243.
- Abramowicz A., Abramowicz T., *Ograniczenie wolności uzewnętrzniania religii w warunkach więziennych w świetle wyroku ETPCz z 12 maja 2020 r. w sprawie Korostelev przeciwko Rosji*, *Law – Education – Security* 2023, nr 119, s. 253–272.

Adamczewski Karol

II

Adamczewski K., *Exceptions to the Application of the Rule Testis Unus Testis Nullus in the Canonical Process* [Wyjątki w stosowaniu zasady testis unus testis nullus w procesie kanonicznym], *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 2023, t. 18, nr 20 (1), s. 9–22.

Adamczewski K., *Moral Certainty of the Judge in the Canonical Process to Determine the Nullity of Marriage v. the Principle Testis Unus Testis Nullus*, *Religions* 2023, nr 14 (3), s. 1–9.

Bara Damian

II

Bara D., Broński W., Dąbrowski M., Sławicki P., *Mediation in Penal Enforcement Proceedings de lege lata*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 2, s. 57–72.

Barszcz Tomasz

II

Barszcz T., *On Legal Judgments and Subversiveness: Remarks Against the Backdrop of Andrea Baldini's Theory of Street Art*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 3, s. 176–189.

Bednaruk Waldemar

II

Bednaruk W., Gil A., *Soviet Religious Law in 1917–1922: Ideological and Legal Foundations*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 3, s. 45–61.

Bednaruk W., Nieścior B., *Początki odpowiedzialności dyscyplinarnej funkcjonariuszy polskiej policji*, *Journal of Modern Science* 2023, t. 52, nr 3, s. 285–299.

Biały Aneta

II

Biały A., *Rozwiązanie czy puszka Pandory? Naruszenie więzi rodzinnej spowodowane ciężkim i trwałym uszkodzeniem ciała lub rozstrojem zdrowia (artykuł 446² kodeksu cywilnego)*, *Prawo i Więzy* 2023, nr 1 (44), s. 134–147.

Bień-Węglowska Iwona

II

Bień-Węglowska I., Dzierżanowska J., *Biegły w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w kontekście inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę*, *Prawo i Więzy* 2023, nr 4 (47), s. 53–79.

Bień-Węglowska I., Tuora-Schwierskott E., *The Obligation to Report Cases of Child Sexual Abuse – Comparison of Legal Regulations in Poland, Austria, and the Federal Republic of Germany*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 54, nr 3, s. 221–238.

Broński Włodzimierz

I

E-mediacja w rozwiązywaniu sporów gospodarczych i pracowniczych, red. W. Broński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, ss. 257.

II

Broński W., Bara D., Dąbrowski M., Sławicki P., *Mediation in Penal Enforcement Proceedings de lege lata*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 2, s. 57–72.

Broński W., *Mediator jako uczestnik postępowania mediacyjnego*, w: *E-mediacja w rozwiązywaniu sporów gospodarczych i pracowniczych*, red. W. Broński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 49–59.

Broński W., *Konflikt – wartości – mediacja w publicznym prawie gospodarczym*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 1–13.

Broński W., Dąbrowski M., Concepción Rayón Ballesteros M., *Legal Status and Acquisition of Mediator Qualifications. A Legal Comparative Analysis of Regulations in Spain and Poland*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 53, nr 2, s. 27–46.

Bucior Dariusz

II

Bucior D., *Prawo przedsiębiorcy wypowiedzenia umowy konsumenckiej zawartej na czas nieoznaczony (relacja między art. 365¹ a art. 385³ pkt 15 KC)*, w: *Podstawowe problemy i konstrukcje współczesnego prawa handlowego*, red. A. Herbet, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 353–362.

Bucoń Paweł

II

Bucoń P., *The Right to Marry and the Right to Establish a Family in the Universal, European and Polish Dimension*, *International Community Law Review* 2023, t. 25, nr 6, s. 627–641.

Bucoń P., *Umowa sprzedaży warunkowej na podstawie art. 3 ust. 1 ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego w przypadku nieistniejącego prawa pierwokupu*, *Nowy Przegląd Notarialny* 2023, nr 3 (92), s. 5–17.

IV

Bucoń P., *Wynagrodzenie za świadczenie usług prawnych. Glosa częściowo krytyczna do wyroku Sądu Najwyższego z dnia 3 czerwca 2019 r. (I NSNc 7/19, OSN IKNiSP 2020, nr 3, poz. 19)*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 5, s. 445–454.

Burzec Marcin

II

Burzec M., *Sweet or Sour? The Real Taste of the Polish Sugar Tax*, *Balkan Social Science Review* 2023, t. 22, nr 22, s. 93–109.

Cieply Filip

I

Reforma prawa karnego wojskowego w kontekście aktualnych zagrożeń bezpieczeństwa narodowego, red. F. Ciepy, R. Pietrzak, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 176.

II

Ciepy F., *Czy państwo powinno karać obrazę uczuć religijnych?*, *Studia Pastoralne* 2023, nr 19, s. 11–21.

Czarnek Przemysław

II

Czarnek P., „*Chrońmy dzieci. Wspierajmy rodziców*”. Konstytucyjne prawo rodziców do wychowania dzieci, *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 2023, t. 18, nr 20 (2), s. 23–40.

Czarnek P., *The Constitutional Right of Parents to Bring up Their Children in the Context of Attempts to Amend the Education Law*, *Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie* 2023, t. 16, nr 2, s. 27–40.

Czech-Jeziarska Bożena

II

Czech-Jeziarska B., *Dwa głosy polskich romanistów o prawie czasu wojny*, *Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska Sectio G. Ius* 2023, t. 70, nr 3, s. 135–148.

Czech-Jeziarska B., *Stosowanie prawa w świetle rzymskich sentencji łacińskich*, w: *Divinarum atque humanarum rerum notitia. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Wiesława Mossakowskiego*, red. E. Gajda, M. Sobczyk, Wydawnictwo Naukowe UMK, Toruń 2023, s. 31–51.

Czech-Jeziarska B., Dębiński A., „*Ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum*”. *Tadeusz Czacki w badaniach Ireneusza Jakubowskiego*, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica* 2023, nr 102, s. 23–33.

Czelny Michał

II

Czelny M., *Duszpasterstwo więzienne w Polsce – rys historyczny*, w: *Duszpasterstwo służb mundurowych w Polsce. Aspekty organizacyjno-prawne*, red. S. Bylina, P. Stanisław, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 201–216.

Ćwikła Leszek

II

Ćwikła L., *Polish-Czechoslovak Cross-Border Tourism between 1919 and 1939 in the Light of Polish Legislation*, *Právněhistorické Studie* 2023, nr 53 (2), s. 89–100.

Ćwikła L., *Pozew grupowy jako instrument prywatnoprawnej ochrony interesów uczestników imprez turystycznych*, *International Journal of Legal Studies* 2023, t. 14, nr 2, s. 317–334.

Dąbrowski Marek

II

- Dąbrowski M., Broński W., Concepción Rayón Ballesteros M., *Legal Status and Acquisition of Mediator Qualifications. A Legal Comparative Analysis of Regulations in Spain and Poland*, Review of European and Comparative Law 2023, t. 53, nr 2, s. 27–46.
- Dąbrowski M., *Obowiązki wynikające ze statusu stałego mediatora oraz przeprowadzenia mediacji w sprawach cywilnych względem sądu*, w: *E-mediacja w rozwiązywaniu sporów gospodarczych i pracowniczych*, red. W. Broński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 61–80.

Dębińska-Domagała Katarzyna

II

- Dębińska-Domagała K., *Komentarz do art. 61⁷*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 399–341.
- Dębińska-Domagała K., *Komentarz do art. 165–175*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 788–812.
- Dębińska-Domagała K., *Komentarz do art. 166*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 791–793.
- Dębińska-Domagała K., *Komentarz do art. 167*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 793–795.

Dębiński Antoni

II

- Dębiński A., *Mistrz i uczeń. Stanisław Wróblewski w świetle Pamiętników Rafała Taubenschlaga*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 91–104.
- Dębiński A., Czech-Jezierska B., „*Ubi thesaurus tuus, ibi et cor tuum*”. Tadeusz Czacki w badaniach Ireneusza Jakubowskiego, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica* 2023, nr 102, s. 23–33.

Dobieżyński Krzysztof

II

- Dobieżyński K., *Zasada kontrydiktoryjności w postępowaniach przed Urzędem Patentowym Rzeczypospolitej Polskiej (sprawy znaków towarowych)*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 105–121.

IV

- Dobieżyński K., *Gloss to the Judgment of the Court of Justice of 17 November 2022, C 224/20*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 3, s. 201–216.

Dobrowolski Marek

II

Dobrowolski M., *Rzecz o specyfice wyborów prezydenckich z 2020 r.*, w: *Między prawem a polityką. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Hannie Suchockiej*, red. B. Kaniewska, T. Wallas, K. Urbaniak, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 2023, s. 197–205.

Domagała Michał

I

Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 258.

II

Domagała M., Ganczar M., *Ochrona konsumenta w cyberprzestrzeni – uprawnienia organów nadzoru*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 30–49.

Domagała M., *Komentarz do artykułu 3–14*, w: *Odnawialne źródła energii. Rynek mocy. Inwestycje w zakresie elektrowni wiatrowych. Promowanie energii z wysokosprawnej kogeneracji oraz w morskich farmach wiatrowych*, t. 2. *Komentarz*, red. M. Czarnecka, T. Ogłódek, wyd. 2, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 433–443 i 807–824.

Domagała M., Maćkowska K., *The Road to Energy Justice as a Result of Interdisciplinary Cooperation in the Energy Policy Field*, *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies* 2023, t. 16, nr 28, s. 98–102.

Drózdź-Chmiel Kinga

II

Drózdź-Chmiel K., Drózdź A., *Ciemna triada a orzekanie o winie w rozkładzie pożycia małżeńskiego w procesach rozwodowych*, *Ars Iuridica* 2023, t. 23, nr 2, s. 39–52.

Dudek Dariusz

II

Dudek D., *Biegły sądowy i opaska na oczach Temidy*, w: *Per aspera ad astra. Księga Jubileuszowa Wojciecha Kotowskiego*, red. B. Sygit, Wydawnictwo Diecezjalne i Drukarnia w Sandomierzu, Warszawa–Sandomierz 2023, s. 179–203.

Dudek D., *Iustitias vestras iudicabo – Naczelny Sąd Administracyjny jako sąd dyscyplinarny polskich sędziów*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 123–148.

Dudek D., *Prewencyjna kontrola konstytucyjności ustaw – efektywność instrumentu w świetle założeń ustrojowych i praktyki*, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2023, nr 2, s. 63–80.

Dudek D., *Sędziowie pokoju w prezydenckim projekcie ustawy*, *Consilium Iuridicum* 2023 Wydanie specjalne, Ławnik, sędzia pokoju, ława przysięgłych – społeczeństwo w wymiarze sprawiedliwości, t. 1, nr 24, s. 117–149.

Dudek D., *Uwagi o chrześcijańskiej aksjologii konstytucji Rzeczypospolitej*, w: *Między prawem a polityką. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Hannie Suchockiej*, red. B. Kaniewska, T. Wallas, K. Urbaniak, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 2023, s. 227–237.

Dworas-Kulik Judyta

II

- Dworas-Kulik J., *Bezpieczeństwo morskie I Rzeczypospolitej Polskiej a polityka morska polskich władców – cz. I: czasy Jagiellonów*, w: *Wyzwania bezpieczeństwa w kontekście działań organów państwa i technologii kryminalistyki*, red. G. Skrobotowicz, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2023, s. 135–142.
- Dworas-Kulik J., *Bezpieczeństwo morskie I Rzeczypospolitej Polskiej a polityka morska polskich władców – cz. II: czasy królów elekcyjnych*, w: *Wyzwania bezpieczeństwa w kontekście działań organów państwa i technologii kryminalistyki*, red. G. Skrobotowicz, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2023, s. 143–150.
- Dworas-Kulik J., *Funkcjonowanie izb morskich w pierwszych latach Polski Ludowej*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2023, t. 22, nr 2, s. 321–340.
- Dworas-Kulik J., *Międzynarodowe konwencje dotyczące bezpieczeństwa życia na morzu a morskie ustawodawstwo międzywojennej Polski*, w: *Suwerenność, autonomia i podmiotowość*, red. D. Szpoper, P. Dąbrowski, Wydawnictwo Arche, Sopot 2023, s. 105–116.
- Dworas-Kulik J., *Obligations of the Policyholder and Liability of the Insurer in the Marine Insurance Contract in Poland between 1920 and 1961*, *Studia Maritima* 2023, nr 36, s. 93–110.
- Dworas-Kulik J., *Prawne regulacje dotyczące macierzyństwa w pierwszych latach Polski Ludowej*, w: *Motywy wędrówki i kobiety w wybranych kontekstach*, red. P. Pomajda, E. Chodźko, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2023, s. 181–191.
- Dworas-Kulik J., *The Offence of Forced Miscarriage as Documented in the Polish State Archive in Suwałki (1921–1939)*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2023, t. 22, nr 1, s. 573–592.
- Dworas-Kulik J., *Zabójstwo dziecka jako zagadnienie kodyfikacyjne w II Rzeczypospolitej*, *Czasopismo Prawno-Historyczne* 2023, t. 25, nr 2, s. 7–25.

Dyjakowska Marzena

II

- Dyjakowska M., *Aegro corpore sana mente. Prawne znaczenie klauzuli poświadczającej zdrowie psychiczne spadkodawcy w testamentach sporządzonych przez notariusza w dawnym prawie miejskim*, *Rejent* 2023, nr 5, s. 11–27.
- Dyjakowska M., Kuryłowicz M., *Akademia Zamojska – historia i teraźniejszość*, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica* 2023, nr 102, s. 35–49.

Dzierżanowska Joanna

II

- Dzierżanowska J., *Accreditation of Forensic Laboratories*, *Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie* 2023, t. 16, nr 2, s. 41–53.

Dzierżanowska J., Bień-Węglowska I., *Biegły w postępowaniu przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w kontekście inwazji Federacji Rosyjskiej na Ukrainę*, Prawo i Więź 2023, nr 4 (47), s. 53–79.

Fajgielski Paweł

II

Fajgielski P., *Jawność informacji o przedsiębiorcach a ochrona prywatności i ochrona danych osobowych*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 50–61.

Fajgielski P., *Naruszenie ochrony danych osobowych przez podmiot przetwarzający*, w: *Prawo sztucznej inteligencji i nowych technologii cz. 3*, red. B. Fischer, A. Pązik, M. Świerczyński, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 111–124.

Fajgielski P., *Prawo do przenoszenia danych jako szczególne uprawnienie w środowisku cyfrowym*, Monitor Prawniczy 2023, nr 11, s. 10–14.

Fajgielski P., *Rejestr umów zawartych przez jednostki sektora finansów publicznych a ochrona prywatności i ochrona danych osobowych*, Forum Prawnicze 2023, nr 2, s. 21–31.

Fajgielski P., *Zgoda na przetwarzanie danych osobowych a dostarczanie treści lub usług cyfrowych*, Prawo i Więź 2023, nr 4 (47), s. 249–263.

IV

Fajgielski P., *The Termination of the Employment Contract of a Data Protection Officer under GDPR: Commentary on the Judgment of the Court of Justice of the European Union in Leistriz AG v LH (C-534/20)*, Studia Iuridica Lublinensia 2023, t. 32, nr 2, s. 335–345.

Fundowicz Sławomir

I

Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 258.

Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, ss. 590.

II

Fundowicz S., *Gmina: między „wspólnotą osób” a „wspólnotą wspólnot”*, w: *Samorząd terytorialny jako forma upodmiotowienia społeczności lokalnych*, red. B. Dolnicki, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 59–70.

Fundowicz S., *Konflikt wartości w systemie społecznej gospodarki rynkowej*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 61–69.

Fundowicz S., *Wskazania Kościoła Katolickiego dla regulacji zagadnień dotyczących sportu*, Rocznik Naukowy Duszpasterstwa Nauczycieli 2023, nr 6, s. 26–44.

Gałązka Małgorzata

II

Gałązka M., *Polskie prawo karne wobec kriokonserwacji ludzkich zarodków*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem 2023, t. 2, nr 15, s. 235–251.

Ganczar Małgorzata

I

Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 258.
Polish-Hungarian Cooperation at the Local Government Level. Conditions and Recommendations, red. M. Ganczar, D. Bis, I. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, ss. 98.

II

Ganczar M., *Biogazowanie*, w: *Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie odnawialnych źródeł energii na obszarach chronionych województwa lubelskiego*, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, s. 63–68.
Ganczar M., Herbet A., Kloczkowska M., *Prawne uwarunkowania przetwarzania wizerunku pracownika lub członka organu przez pracodawcę na przykładzie wideokonferencji*, Prawo i Więź 2023, nr 4 (47), s. 435–453.
Ganczar M., *New Spatial Development Rules in Poland*, GIS Odyssey Journal 2023, t. 3, nr 2, s. 89–97.
Ganczar M., *The Obligations of Entrepreneurs Providing Services by Electronic Means*, Review of European and Comparative Law 2023, t. 52, nr 1, s. 7–29.
Ganczar M., *Osoby z niepełnosprawnością w systemie szkolnictwa wyższego*, w: *Odpowiedzialność samorządu terytorialnego w sferze socjalnej*, red. M. Stec, K. Małysa-Sulińska, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 251–271.
Ganczar M., *Szkodliwe emisje*, w: *Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie przeciwdziałania emisjom na obszarach chronionych województwa lubelskiego*, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, s. 39–50.
Ganczar M., *Transformacja cyfrowa (9.3.4.–9.3.9.)*, w: *System Prawa Samorządu Terytorialnego*, t. 3. *Samodzielność samorządu terytorialnego – granice i perspektywy*, red. I. Lipowicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 635–661.
Ganczar M., *Wykorzystanie sztucznej inteligencji w ochronie środowiska*, Gdańskie Studia Prawnicze 2023, nr 4, s. 294–307.

Gapska Edyta

IV

Gapski M., Gapska E., *Umorzenie opłaty rocznej z tytułu wyłączenia gruntów z produkcji rolnej w przypadku inwestycji o charakterze użyteczności publicznej z zakresu kultu religijnego. Glosa aprobująca do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 11 stycznia 2022 r. (II SA/Bd 909/21)*, Studia z Prawa Wyznaniowego 2023, t. 26, s. 427–442.

Gapski Maciej

II

Gapski M., *Państwo pomocnicze a populizm władzy publicznej*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 149–161.

IV

Gapski M., Gapska E., *Umorzenie opłaty rocznej z tytułu wyłączenia gruntów z produkcji rolnej w przypadku inwestycji o charakterze użyteczności publicznej z zakresu kultu religijnego. Glosa aprobująca do wyroku Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Bydgoszczy z dnia 11 stycznia 2022 r. (II SA/Bd 909/21)*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2023, t. 26, s. 427–442.

Gądzik Zuzanna

II

Gądzik Z., Wiak K., *Zmiany w zakresie warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia kary w nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r.*, *Probacja* 2023, t. 1, s. 41–60.

Grądzka Ilona

I

Grądzka I., Maksymiuk M., *Organy wyborcze w Polsce i Kanadzie – perspektywa porównawcza*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2023, ss. 75.

Grądzka I., Krzysztofik E., Maksymiuk M., Tuora-Schwierskott E., *Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym wobec wyzwań XXI wieku w walce z przestępczością*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2023, ss. 401.

II

Grądzka I., *Charakter prawa UE w orzecznictwie Trybunału Konstytucyjnego*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 111–139.

Grądzka I., *Charakter prawa Unii Europejskiej w orzecznictwie Trybunałów Konstytucyjnych wybranych państw członkowskich*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 139–167.

Grądzka I., *European Parliament's Response to the War in Ukraine*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 4, s. 67–80.

Grądzka I., Krzysztofik E., *Standards for Review of the Concept of a "National Court" in EU Law*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 5, s. 143–161.

IV

Grądzka I., *Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości z 9 czerwca 2022 r., w sprawie EP p. Préfet du Gers i Institut national de la statistique et des études économiques (INSEE), C-673/20*, *Przegląd Prawa Konstytucyjnego* 2023, nr 5, s. 381–387.

Haładyj Anna

I

Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 258.

II

Haładyj A., *Postępowanie w sprawie przyjęcia stanowiska, że aktualne są warunki realizacji przedsięwzięcia określone w decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach lub postanowieniu, o którym mowa w art. 90 ust. 1 ustawy o ocenach oddziaływania na środowisko – analiza procesowa i przedmiotowa*, Gdańskie Studia Prawnicze 2023, nr 4, s. 22–37.

Haładyj A., Bodanka O., *Przeniesienie praw i obowiązków z decyzji o środowiskowych uwarunkowaniach jako obejście prawa (czynność in fraudem legis). Czy wartość, którą stanowi ochrona interesów inwestora, zawsze podlega ochronie?*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 84–97.

Haładyj A., Tokarczyk-Dorociak K., Szkudlarek Ł., *Is There Any EIA Simplification?: Reflections on Procedural Aspects of the Polish System*, Impact Assessment and Project Appraisal 2023, t. 41, nr 3, s. 223–227.

Herbet Andrzej

I

Podstawowe problemy i konstrukcje współczesnego prawa handlowego, red. A. Herbet, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 402.

II

Herbet A., Ganczar M., Kloczkowska M., *Prawne uwarunkowania przetwarzania wizerunku pracownika lub członka organu przez pracodawcę na przykładzie wideokonferencji*, Prawo i Więź 2023, nr 4 (47), s. 435–453.

Herbet A., *Between Enabling Law and Protecting Law – Some Remarks on the Method of Regulating the Law of Groups of Companies in Polish Commercial Companies Code*, Review of European and Comparative Law 2023, t. 55, nr 4, s. 261–278.

Hypś Sławomir

II

Hypś S., *Implementation of the Istanbul Convention into the National Criminal Legislation in Poland*, Review of European and Comparative Law 2023, t. 55, nr 4, s. 221–242.

Hypś S., *Rozdział XXVI. Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece*, w: *Kodeks karny*, t. 2. Część szczególna. Komentarz do art. 117–221, red. M. Królikowski, R. Zawłocki, wyd. 5, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 908–994.

Izdebski Jan

II

Izdebski J., *Agencja akredytacyjna szkolnictwa wyższego w Estonii*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem 2023, t. 15, nr 4, s. 144–153.

Izdebski J., *Ochrona krajobrazu w działalności jednostek samorządu terytorialnego*, w: *Uchwała krajobrazowa. Zagadnienia konstytucyjne*, red. J. Jaworski, B. Szmulik, Instytut De Republica, Warszawa 2023, s. 211–224.

Izdebski J., *System administracji publicznej Republiki Estonii jako przykład wdrażania koncepcji e-administracji i wykorzystania sztucznej inteligencji*, *Dyskurs Prawniczy i Administracyjny* 2023, nr 4, s. 31–40.

Jarota Maciej

II

Jarota M., *Artificial Intelligence in the Work Process. A Reflection on the Proposed European Union Regulations on Artificial Intelligence from an Occupational Health and Safety Perspective*, *Computer Law & Security Review* 2023, t. 49, s. 1–14.

Jarota M., *Mediacja pomiędzy pracodawcą a pracownikiem w sporach odszkodowawczych i płacowych. Wybrane zagadnienia prawne*, w: *E-mediacja w rozwiązywaniu sporów gospodarczych i pracowniczych*, red. W. Broński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 193–214.

Jarota M., *Occupational Health and Safety and Challenges Posed by Protecting the Health of Employees Working with Nanomaterials: How to Draft Laws So That the Obligation to Ensure Safe Working Conditions is Performed Properly*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 3, s. 119–146.

Jarota M., *Wyzwania w zakresie BHP w podmiotach leczniczych a uprawnienia społeczne-go inspektora pracy: wnioski związane z epidemią COVID-19 w kontekście kontroli wewnętrznej bezpieczeństwa i higieny pracy pracowników*, *Medycyna Pracy* 2023, t. 74, nr 4, s. 301–316.

Jaskuła Lidia

I

Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, ss. 590.

II

Jaskuła L., *Decyzje GIF w zakresie reklamy produktu leczniczego jako instrument ochrony zdrowia. Między wolnością wypowiedzi, wolnością działalności gospodarczej a odpowiedzialnością za zdrowie*, *Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica* 2023, numer specjalny, s. 91–100.

Jaskuła L., *Kompatybilność rozwiązań legislacyjnych dotyczących dezinformacji na temat epidemii COVID-19 proponowanych na poziomie europejskim i krajowym w Polsce*, w: *System ochrony praw człowieka pierwszej generacji wobec nowych wyzwań cywilizacyjnych*, t. 1, red. J. Jaskiernia, K. Spryszak, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2023, s. 652–674.

Jaskuła L., *Ochrona pluralizmu mediów jako wyraz wierności zasadzie godności człowieka – kilka uwag na tle sytuacji w Polsce*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 187–213.

Jaskuła L., *Pluralistyczny charakter radiofonii i telewizji – wartość chroniona przez Krajową Radę Radiofonii i Telewizji?*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*,

red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 116–130.

Jaskuła L., *Rozpowszechnianie nieprawdziwych informacji dotyczących epidemii COVID-19 – czy prawo radzi sobie z rzeczywistością? (wybrane uwagi de lege lata, de lege ferenda i propozycja działań)*, Państwo i Prawo 2023, z. 2, s. 112–131.

Kawałko Agnieszka

II

Kawałko A., Witczak H., *Rola sądu w stosowaniu artykułu 5 Kodeksu cywilnego w sprawach o zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 513–530.

Kisała Magdalena

II

Kisała M., *Konflikt interesów w realizacji przedsięwzięć w formie partnerstwa publiczno-prywatnego*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 131–139.

Kisała M., *Prawna dopuszczalność stosowania instrumentarium zarządzania jakością przez jednostki samorządu terytorialnego*, Przegląd Prawa Konstytucyjnego 2023, nr 1, s. 229–240.

Kloczkowska Milena

II

Kloczkowska M., Ganczar M., Herbet A., *Prawne uwarunkowania przetwarzania wizerunku pracownika lub członka organu przez pracodawcę na przykładzie wideokonferencji*, Prawo i Wiąż 2023, nr 4 (47), s. 435–453.

Kowalik Emil

II

Kowalik E., *Zmiany wprowadzone ustawą z dnia 4 listopada 2022 r. o zmianie ustawy o Krajowym Rejestrze Sądowym, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz ustawy – Kodeks spółek handlowych*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem 2023, t. 15, nr 2, s. 252–266.

Kozak-Balaniuk Iryna

II

Kozak-Balanikuk I., *Acts Committed by Russian Citizens in Ukraine after 24 February 2022 that May Constitute the Crime of Genocide*, Review of European and Comparative Law 2023, numer specjalny, s. 101–118.

Kozak-Balaniuk I., Krzysztofik E., Staszewski W.Sz., *Rozdział XI. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej*

Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (z dziejów nauki i nauczania prawa międzynarodowego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II), w: *Uczeni i nauka prawa międzynarodowego w Polsce – w 100. rocznicę utworzenia Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (International Law Association)*, red. J. Menkes, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 87–119.

Kozak-Balaniuk I., Staszewski W.Sz., *Temporary Protection for Third-Country Nationals Who Arrive to Poland from Territory of Ukraine as a Result of Russian Military Aggression*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2023, t. 16, nr 2, s. 181–197.

Kozak-Balaniuk I., Kozak I., Popov M., Semko I., Mylenka M., *Improving Methods to Predict Aboveground Biomass of Pinus sylvestris in Urban Forest Using UFB Model, LiDAR and Digital Hemispherical Photograph*, *Urban Forestry & Urban Greening* 2023, t. 79, s. 1–12.

Krzysztofik Edyta

I

Krzysztofik E., Tuora-Schwierskott E., *Wpływ instytucji obywatelstwa Unii Europejskiej na wykonywanie swobody przepływu osób na rynku wewnętrznym UE*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2023, ss. 67.

Krzysztofik E., Grądzka I., Maksymiuk M., Tuora-Schwierskott E., *Efektywne prawo w efektywnym państwie. Uwarunkowania lokalne w kontekście globalnym wobec wyzwań XXI wieku w walce z przestępczością*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2023, ss. 401.

Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, ss. 238.

II

Krzysztofik E., *The Impact of the Institution of EU Citizenship on the Status of Migrant Citizens*, *Przegląd Europejski* 2023, nr 2, s. 45–57.

Krzysztofik E., Grądzka I., *Standards for Review of the Concept of a “National Court” in EU Law*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 5, s. 143–161.

Krzysztofik E., Kozak-Balaniuk I., Staszewski W.Sz., *Rozdział XI. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (z dziejów nauki i nauczania prawa międzynarodowego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II)*, w: *Uczeni i nauka prawa międzynarodowego w Polsce – w 100. rocznicę utworzenia Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (International Law Association)*, red. J. Menkes, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 87–119.

Kucia-Guściora Beata

II

Kucia-Guściora B., *Instruments Stimulating Taxpayers to Transfer Their Tax Residence to the Republic of Poland*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 1, s. 197–213.

Kucia-Guściora B., Smoleń P., *Podstawy prawne finansowania kościelnych szkół wyższych. Kilka refleksji w świetle ustawy 2.0*, w: *Tributum tolerabile ac facile? Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Kornberger-Sokołowskiej*, red. H. Litwińczuk, K. Feldo, R. Cieślak, J. Zdanukiewicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 229–236.

Kuśak-Krzysiak Katarzyna

II

Kuśak-Krzysiak K., *Zasada prawa do sądu a efektywność postępowania sądowoadministracyjnego*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładyj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 140–155.

Kuśak-Krzysiak K., Śwital P., *Mediation as Means of Communication for Public Administration in Settling Administrative Disputes*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 54, nr 3, s. 279–301.

Kuś Bartosz

II

Kuś B., *Siły Zbrojne Rzeczypospolitej Polskiej a cyberbezpieczeństwo. Zagadnienia organizacyjno-prawne*, *Cybersecurity and Law* 2023, nr 2, s. 32–50.

IV

Kuś B., *Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 5 lipca 2022 r., II OSK 1753/21. Bezpośrednie stosowanie dyrektyw unijnych na etapie postępowania sądowoadministracyjnego*, *Prawo i Więź* 2023, nr 4 (47), s. 953–967.

Kwiecień Sebastian

II

Kwiecień S., *Czy pracownik ma obowiązek dzielenia się wiedzą?*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 3, s. 147–159.

Leraczyk Izabela

I

Leraczyk I., Misztal-Konecka J., Wójcik M., *Rzymskie prawo prywatne. Kazusy i ćwiczenia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, ss. 232.

II

Leraczyk I., *Exempla in the Tenth Book of Correspondence between Pliny the Younger and Emperor Trajan – Introductory Remarks*, *Právněhistorické studie* 2023, t. 53, nr 1, s. 11–22.

Leraczyk I., *Zawarcie przymierza pod warunkiem w legendzie o Horatiusach i Kuratiusach (Liv. 1.24)*, *Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica* 2023, nr 102, s. 79–89.

Lis Artur

I

Lis A., *Themis et Clio: edycja krytyczna dzieł historycznoprawnych*, t. 1, Wydawnictwo Naukowe ArchaeGraph, Łódź 2023, ss. 282.

Lis A., *Themis et Clio: edycja krytyczna dzieł historycznoprawnych*, t. 2, Wydawnictwo Naukowe ArchaeGraph, Łódź 2023, ss. 266.

II

- Lis A., *The Evolution and Legacy of the Legal Aspects of the Activities of the Rural Housewives' Clubs in Poland*, *Miscellanea Historico-Iuridica* 2023, t. 22, nr 2, s. 433–454.
- Lis A., *O oddawaniu tego, co komuś się słusznie należy*, w: *Relacje społeczne młodzieży*, red. M. Szast, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2023, s. 59–70.
- Lis A., *Prawne aspekty działalności kół gospodyń wiejskich*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 1, s. 39–59.
- Lis A., *Problemy prawne kanonizacji bł. arcybiskupa Bogumiła z Dobrowa*, w: *Współczesny obraz społeczeństwa i jego walory*, red. J. Zimny, Fundacja Campus w Stalowej Woli, Stalowa Wola 2023, s. 10–30.
- Lis A., *„Przypowieść o złym księciu” jako przykład władzy piastowskiej*, w: *Drogi ludzkiego życia*, red. J. Zimny, Fundacja Campus w Stalowej Woli, Stalowa Wola 2023, s. 176–193.
- Lis A., *Zapomniany święty Andrzej Świerad*, w: *Drogi ludzkiego życia*, red. J. Zimny, Fundacja Campus w Stalowej Woli, Stalowa Wola 2023, s. 82–94.
- Lis A., *Znaczenie pamięci*, w: *Młodzież w świecie myślenia i poznania*, red. T. Peciakowski, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2023, s. 49–54.

Lis Wojciech

II

- Lis W., *Afirmacja praw dziecka a jego obowiązki wobec rodziny*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 4, s. 154–176.
- Lis W., *Obowiązek realizowania linii programowej redakcji*, w: *Instytucje prawa mediów. Doktryna – orzecznictwo – praktyka*, red. J. Taczowska-Olszewska, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 689–711.
- Lis W., *Sprostowanie prasowe*, w: *Instytucje prawa mediów. Doktryna – orzecznictwo – praktyka*, red. J. Taczowska-Olszewska, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 477–509.
- Lis W., *Zapewnienie świadczeń zdrowotnych w warunkach izolacji penitencjarnej*, *Law – Education – Security* 2023, nr 120, s. 239–269.

Maćkowska Katarzyna

II

- Maćkowska K., Domagała M., *The Road to Energy Justice as a Result of Interdisciplinary Co-operation in the Energy Policy Field*, *Yearbook of Antitrust and Regulatory Studies* 2023, t. 16, nr 28, s. 98–102.

Miaskowska-Daszkiewicz Katarzyna

I

- Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładaj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 258.

II

- Miaskowska-Daszkiewicz K., *Kto jest zobowiązany do udzielania informacji publicznej? Uwagi na tle wątpliwości konstytucyjnych sformułowanych w sprawie o sygnaturze akt K 1/21*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 269–283.

- Miaskowska-Daszkiewicz K., *Problemy konstytucyjne diagnozowane na kanwie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami – uwagi w świetle spraw zawisłych przed Trybunałem Konstytucyjnym*, Santander Art and Culture Law Review 2023, nr 1, s. 91–116.
- Miaskowska-Daszkiewicz K., *Prywatność pacjenta – uwarunkowania prawne*, w: *Etyczno-prawne uwarunkowania opieki nad pacjentem*, red. E. Baum, D. Karkowska, A. Nowak, R. Staszewski, Wydawnictwo Medyczne Termedia, Poznań 2023, s. 171–188.
- Miaskowska-Daszkiewicz K., Mełgieś K., *Niezaspokojone potrzeby zdrowotne – wybrane aspekty administracyjnoprawne*, Acta Universitatis Lodziensis. Folia Iuridica 2023, numer specjalny, s. 209–219.

IV

- Miaskowska-Daszkiewicz K., Lis-Staranowicz D., *Glosa do wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 23 listopada 2022 r., sygn. akt SK 113/20*, Przegląd Sejmowy 2023, nr 5, s. 185–199.

Misztal-Konecka Joanna

I

- Misztal-Konecka J., Leraczyk I., Wójcik M., *Rzymskie prawo prywatne. Kazusy i ćwiczenia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, ss. 232.

II

- Misztal-Konecka J., *Konkurencja zażaleń w postępowaniu cywilnym?*, Europejski Przegląd Prawa i Stosunków Międzynarodowych 2023, nr 4, s. 13–26.
- Misztal-Konecka J., *O zasadach rozliczania kosztów procesu cywilnego, w którym działają współuczestnicy – kilka dalszych uwag*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 285–306.
- Misztal-Konecka J., *Skarga na orzeczenie referendarza sądowego*, w: *System Postępowania Cywilnego*, t. 5. *Środki zaskarżenia*, red. A. Góra-Błaszczkowska, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 429–507.
- Misztal-Konecka J., *Sprzeciw od nakazu zapłaty w postępowaniu upominawczym*, w: *System Postępowania Cywilnego*, t. 5. *Środki zaskarżenia*, red. A. Góra-Błaszczkowska, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 353–389.
- Misztal-Konecka J., *Sprzeciw od wyroku zaocznego*, w: *System Postępowania Cywilnego*, t. 5. *Środki zaskarżenia*, red. A. Góra-Błaszczkowska, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 271–308.

Münnich Monika

II

- Münnich M., *Konstytucyjne i teoretyczno-prawne problemy dotyczące dokonywania zmian w trakcie roku podatkowego przepisów ustawy o podatku dochodowym od osób fizycznych normujących zasady opodatkowania osób samotnie wychowujących dzieci*, Prawo i Więź 2023, nr 1 (44), s. 275–296.

Nowak-Dziwina Olga

II

Nowak-Dziwina O., *Freedom of Conscience as a Personal Right. Comments against the Background of Selected Jurisprudence of Polish Courts*, *Kościół i Prawo* 2023, t. 12, nr 2, s. 77–93.

Nowak-Dziwina O., *Dopuszczalność zawarcia umowy darowizny na wypadek śmierci w świetle orzecznictwa i poglądów doktryny*, *Biuletyn Stowarzyszenia Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego* 2023, t. 18, nr 20 (2), s. 165–180.

Nowik Paweł

II

Nowik P., *Definicja Sztucznej Inteligencji w nauce prawa pracy*, *Praca i Zabezpieczenie Społeczne* 2023, t. 14, nr 9, s. 3–10.

Nowik P., *Algorithmic Management in the Work Environment: Responsible Interaction between the Employer, Technology Supplier, and Trade Union*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 4, s. 80–94.

Orzeszyna Krzysztof

I

Orzeszyna K., Skwarzyński M., Tabaszewski R., *International Human Rights Law*, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 440.

II

Orzeszyna K., *The Common Core of the Fundamental Standards of International Humanitarian Law and International Human Rights Law*, *International Community Law Review* 2023, t. 25, nr 6, s. 561–572.

Orzeszyna K., *Convergence of International Humanitarian Law and International Human Rights Law in Armed Conflicts. Konwergencja międzynarodowego prawa humanitarnego i prawa międzynarodowego praw człowieka w konfliktach zbrojnych*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 3, s. 237–252.

Parchomiuk Jerzy

II

Parchomiuk J., *Wartości jako element determinujący wykładnię przepisów Procesowego prawa administracyjnego*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 341–361.

Parol Agnieszka

I

Parol A., Trubalski A., *E-demokracja w Unii Europejskiej. Cyfrowe instrumenty demokracji partycypacyjnej*, Wydawnictwo Episteme, Lublin 2023, ss. 125.

II

- Parol A., *Charakter prawa Unii Europejskiej w orzecznictwie Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 89–110.
- Parol A., *Procedury stanowienia prawa pierwotnego i umów międzynarodowych*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 195–214.
- Parol A., *Procedury stanowienia prawa wtórnego Unii Europejskiej*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 215–238.
- Parol A., *Status jednostki w prawie Unii Europejskiej i prawa podstawowe*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 61–87.
- Parol A., *Zasady ustrojowe UE*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 29–59.
- Parol A., *Źródła prawa Unii Europejskiej*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztofik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 167–194.

IV

- Parol A., *Dyskryminacja nauczycieli religii. Glosa do wyroku Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej z dnia 13 stycznia 2022 roku (C-282/19)*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2023, t. 26, s. 411–425.

Potrzeszcz Jadwiga

I

- Potrzeszcz J., *Aksjologia systemu prawa. Teoria i praktyka*, Akademia Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, ss. 223.

II

- Potrzeszcz J., *The Conscience Clause of Service Providers from the Perspective of Legal Security*, *Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie* 2023, t. 16, nr 1, s. 245–257.

Pyter Magdalena

II

- Pyter M., *Prof. Alfons Parczewski – (nieco) zapomniany organizator nauk prawnych na Uniwersytecie Stefana Batorego w Wilnie*, *Journal of Modern Science* 2023, t. 50, nr 1, s. 394–410.
- Pyter M., *The College of Agriculture of the Jagiellonian University in Krakow (1890–1923) as an Example of Special-Purpose Education: The Legal View*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 3, s. 147–162.

Rokosz Marcin

II

- Rokosz M., *Specustawa biogazowa a bezpieczeństwo energetyczne Polski*, *Prawo i Klimat* 2023, nr 3, s. 39–55.

Rydz Kacper

II

Rydz K., *Pozycja prawna współnika lub akcjonariusza spółki handlowej a status konsumenta. Analiza z uwzględnieniem koncepcji prezentowanych na tle prawa niemieckiego i austriackiego*, *Transformacje Prawa Prywatnego* 2023, nr 1, s. 101–156.

Sienkiewicz Tomasz

II

Sienkiewicz T., *Gminna ewidencja zabytków jako nienazwana forma nadzoru konserwatorskiego*, *Gubernaculum et Administratio* 2023, nr 1, s. 239–266.

Skrobotowicz Grzegorz

I

Prawa człowieka w perspektywie społecznej i prawnej, red. G. Skrobotowicz, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2023, ss. 144.

Wyzwania bezpieczeństwa w kontekście działań organów państwa i technologii kryminalistyki, red. G. Skrobotowicz, Wydawnictwo Naukowe Tygiel, Lublin 2023, ss. 152.

II

Skrobotowicz G., *Przeciwdziałanie przemocy domowej i wykorzystywaniu seksualnemu. Dobre praktyki z USA*, *Niebieska Linia* 2023, nr 6 (149), s. 20–23.

Skrobotowicz G., Kazić-Çakar E., *Criminal Mediation in Polish and Bosnian Legislation – Similarities, Differences, and Challenges in the 21st Century*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 53, nr 2, s. 101–127.

Skwarzyński Michał

I

Skwarzyński M., Orzeszyna K., Tabaszewski R., *International Human Rights Law*, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 440.

II

Skwarzyński M., *Prawo autorskie i media*, w: *Gwarancje formalne i materialne wolności sumienia i religii. Stan de lege lata i postulaty de lege ferenda*, red. P. Sobczyk, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 219–248.

IV

Skwarzyński M., *Znaczenie wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 4 listopada 2021 r. w sprawie o sygn. III FSK 3626/21 jako orzeczenia krajowego sądu, sędziów europejskich dla statusu asesorów i sędziów sądów pierwszej instancji oraz dla tzw. mechanizmu warunkowości*, *Studia Iuridica Lublinensia* 2023, t. 32, nr 5, s. 455–477.

Sławicki Piotr

II

Sławicki P., *Status mediatora w postępowaniu karnym wykonawczym de lege ferenda*, *Probacja* 2023, t. 1, s. 153–179.

Sławicki P., *Uгода mediacyjna zawarta w e-mediacji – wybrane zagadnienia praktyczne*, w: *E-mediacja w rozwiązywaniu sporów gospodarczych i pracowniczych*, red. W. Broński, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 147–159.

Sławicki P., Kryzhanivskiy V., *ADR in Sport by the Example of Football in Poland and Ukraine*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 53, nr 2, s. 149–168.

Smarzewski Marek

II

Smarzewski M., *Obtaining Evidence Protected by Banking Secrecy through European Investigation Order in Preparatory Proceedings. Remarks from the Polish Perspective*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 54, nr 3, s. 195–219.

IV

Smarzewski M., *Glosa do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2021 r., I KZP 5/21*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 1, s. 209–224.

Smarzewski M., *Rozumienie przesłanki konieczności przeprowadzenia przewodu sądowego na nowo w całości w kontekście stwierdzenia naruszenia prawa do obrony. Glosa do wyroku Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 23 lutego 2022 r., III KS 8/22*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2023, nr 1, s. 60–71.

Smoleń Paweł

I

Prawo podatkowe, red. P. Smoleń, W. Wójtowicz, wyd. 6, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 548.

II

Smoleń P., Kucia-Guściora B., *Podstawy prawne finansowania kościelnych szkół wyższych. Kilka refleksji w świetle ustawy 2.0*, w: *Tributum tolerabile ac facile? Księga jubileuszowa dedykowana Profesor Elżbiecie Kornberger-Sokołowskiej*, red. H. Litwińczuk, K. Feldo, R. Cieślak, J. Zdanukiewicz, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 229–236.

Sobieraj Kamila

II

Sobieraj K., *Aksjologia prawa ochrony klimatu w kontekście lokalizacji inwestycji w zakresie elektrowni wiatrowych*, *Krytyka Prawa* 2023, t. 15, nr 3, s. 101–118.

Sobieraj K., *Wyzwania w zakresie wdrażania unijnej polityki klimatycznej w dobie kryzysu energetycznego na przykładzie odnawialnych źródeł energii*, *Gdańskie Studia Prawnicze* 2023, nr 4, s. 122–136.

Sołtys Karol

II

Sołtys K., *Prawo do strajku a zasada pokoju społecznego. Uwagi na tle katolickiej nauki społecznej i prawa pracy*, *Kościół i Prawo* 2023, t. 12, nr 1, s. 87–105.

IV

Sołtys K., *Gloss to the Decision of the European Court of Human Rights of May 15, 2018, Case Number 2451/16, Association of Academics v. Iceland*, *Hudoc.int: Gloss of approval*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 52, nr 1, s. 201–218.

Stanisz Piotr

I

Duszpasterstwo służb mundurowych w Polsce. Aspekty organizacyjno-prawne, red. P. Stanisz, S. Bylina, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, ss. 252.

Stanisz P., *Religion and Law in Poland*, wyd. 3, Kluwer Law International, Alphen aan den Rijn 2023, ss. 198.

II

Stanisz P., *Między radykalną separacją a systemem Kościoła państwowego. Relacje państwo–Kościół w Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej na tle rozwiązań europejskich*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 439–462.

IV

Stanisz P., *Przekonania (nie)objęte ochroną z art. 9 EKPC. Glosa do postanowienia ETPC z 9.11.2021 r., Hermina Geertruida De Wilde v. Niderlandy*, *Państwo i Prawo* 2023, z. 2, s. 168–178.

Staszewski Wojciech

II

Staszewski W.Sz., *Ochrona zdrowia w traktatach o przyjaźni i współpracy zawartych przez Polskę z państwami sąsiednimi*, *Prawo i Więź* 2023, nr 3 (46), s. 97–113.

Staszewski W.Sz., Cała-Wacinkiewicz E., *Polityka traktatowa RP w czasie rządu Hanny Suchockiej*, w: *Między prawem a polityką. Księga Jubileuszowa dedykowana Profesor Hannie Suchockiej*, red. B. Kaniewska, T. Wallas, K. Urbaniak, Instytut Nauk Politycznych i Dziennikarstwa UAM, Poznań 2023, s. 139–163.

Staszewski W.Sz., Kozak-Balaniuk I., Krzysztofik E., *Rozdział XI. Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Katedra Prawa Międzynarodowego i Prawa Unii Europejskiej Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II (z dziejów nauki i nauczania prawa międzynarodowego na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim Jana Pawła II)*, w: *Uczeni i nauka prawa międzynarodowego w Polsce – w 100. rocznicę utworzenia Grupy Polskiej Stowarzyszenia Prawa Międzynarodowego (International Law Association)*, red. J. Menkes, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 87–119.

Stepnowska Marta

II

Stepnowska M., *Wykreślenie spółdzielni z Krajowego Rejestru Sądowego przed zakończeniem toczących się z jej udziałem sporów sądowych*, *Prawo i Więź* 2023, nr 4 (47), s. 535–547.

Sura Rafał

II

Sura R., *Prawne gwarancje obrotu gotówkowego w Polsce*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 481–493.

Sura R., Zawadzka P., *Uprawnienia Bankowego Funduszu gwarancyjnego w przymusowej restrukturyzacji*, Monitor Prawa Bankowego 2023, nr 7–8, s. 41–43.

Szachoń-Pszenny Anna

II

Szachoń-Pszenny A., Zyguła A., *Polska wobec fali migracyjnej z południa w 2023 roku – stanowisko względem nowego paktu migracyjnego Unii Europejskiej z uwzględnieniem przywrócenia kontroli granicznej ze Słowacją*, Studia i Analizy Nauk o Polityce 2023, nr 2, s. 77–100.

Szeleszczuk Damian

II

Szeleszczuk D., *Środki karne w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z dnia 7 lipca 2022 roku – wybrane problemy*, Acta Universitatis Lodzensis. Folia Iuridica 2023, nr 105, s. 105–122.
Szeleszczuk D., *Uwagi o funkcjach świadczenia pieniężnego w świetle nowelizacji Kodeksu karnego z 5 sierpnia 2022 roku*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem 2023, t. 15, nr 2, s. 351–365.

Szewczak Marcin

I

Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie odnawialnych źródeł energii na obszarach chronionych województwa lubelskiego, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, ss. 98.

Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie przeciwdziałania emisjom na obszarach chronionych województwa lubelskiego, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, ss. 78.

Polish-Hungarian Cooperation at the Local Government Level. Conditions and Recommendations, red. M. Ganczar, D. Bis, I. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, ss. 98.

II

Szewczak M., *Legal Aspects of ESG Development in the Field of Poland's Raw Material Policy Using the Example of the Geological and Mining Sector*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2023, t. 16, nr 2, s. 339–349.

Szewczak M., *Obszary chronione w województwie lubelskim*, w: *Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie przeciwdziałania emisjom na obszarach chronionych województwa lubelskiego*, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, s. 51–72.

Szewczak M., *Odnawialne źródła energii jako element kreowania zrównoważonego rozwoju regionalnego w ujęciu dokumentów strategicznych*, w: *Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie odnawialnych źródeł energii na obszarach chronionych województwa lubelskiego*, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, s. 13–21.

Szewczak M., *Prawne aspekty wdrażania gospodarki niskoemisyjnej jako element zrównoważonego rozwoju regionalnego*, w: *Podniesienie poziomu świadomości ekologicznej w zakresie przeciwdziałania emisjom na obszarach chronionych województwa lubelskiego*, red. M. Szewczak, Stowarzyszenie Absolwentów i Przyjaciół Wydziału Prawa Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2023, s. 11–20.

Szewczak M., Szewczak I., *Forest Management as an Element of Sustainable Regional Development. Pedagogical and Legal Aspects*, *Journal of Modern Science* 2023, t. 53, nr 4, s. 79–92.

Tabaszewski Robert

I

Tabaszewski R., Orzeszyna K., Skwarzyński M., *International Human Rights Law*, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 440.

II

Tabaszewski R., *Ból i cierpienie – uwarunkowania prawne*, w: *Etyczno-prawne fundamenty opieki nad pacjentem*, red. E. Baum, D. Karkowska, A. Nowak, R. Staszewski, Wydawnictwo Termedia, Poznań 2023, s. 111–123.

Tabaszewski R., *Godność pacjenta – uwarunkowania prawne*, w: *Etyczno-prawne fundamenty opieki nad pacjentem*, red. E. Baum, D. Karkowska, A. Nowak, R. Staszewski, Wydawnictwo Termedia, Poznań 2023, s. 81–93.

Trzebiatowski M., *Zakaz cesji globalnej autorskich praw majątkowych – czyli przepis „nie dla przedsiębiorców”*, w: *Ad cuius bonum? O wartościach i interesach zasługujących na ochronę prawną. Księga jubileuszowa Profesor Heleny Żakowskiej-Henzler*, red. Ż. Zemła-Pacud, T. Zimny, Instytut Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk, Warszawa 2023, s. 491–510.

Tabaszewski R., Butrymowicz M., *The Right to Just Conditions of Work*, w: *The European Social Charter: A Commentary*, t. 2, red. C. Nivard, Leiden–Boston 2023, s. 98–120.

Tabaszewski R., Kucharska K., *Long-Term and Institutional Care: A Global Perspective and Imperative*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 55, nr 4, s. 163–187.

Tabaszewski R., Machowicz K., *The Inter-State Application to the European Court of Human Rights in Strasbourg – Potential Revival [Skarga międzypaństwowa do Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu – potencjalne odrodzenie]*, *Przegląd Sejmowy* 2023, nr 1, s. 175–197.

Trzewik Jacek

II

Trzewik J., *Komentarz do art. 61⁸*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 341–353.

Trzewik J., *Komentarz do art. 145–164*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 715–788.

Trzewik J., *Komentarz do art. 175–177*, w: *Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Komentarz*, red. M. Załucki, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 809–815.

Tunia Anna

II

- Tunia A., *Effectiveness of the Human Factor in Justice in the Light of Dogmatic Studies*, w: *Efficiency of the Judiciary*, red. A. Mezglewski, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 171–204.
- Tunia A., *Pielgrzymki*, w: *Gwarancje formalne i materialne wolności sumienia i religii. Stan de lege lata i postulaty de lege ferenda*, red. P. Sobczyk, Wydawnictwo Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 281–298.
- Tunia A., *Przesłanki i tryb zawarcia małżeństwa konkordatowego – prawo i pragmatyka*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2023, t. 26, s. 189–211.

Tyrawa Dominik

II

- Tyrawa D., *Audyt bezpieczeństwa ruchu drogowego jako szczególna forma zapewnienia bezpieczeństwa drogowego*, *Przegląd Prawa Publicznego* 2023, nr 1, s. 21–34.
- Tyrawa D., *Bezpieczeństwo osobiste jako wartość szczególnie chroniona w prawie administracyjnym. Uwagi na tle administracyjnego prawa drogowego*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 495–511.
- Tyrawa D., *Commercial Operations of Municipalities in Housing Development. On the Conflict between Self-Reliance and Serving People and Sufficiency of Law*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 3, s. 125–139.
- Tyrawa D., *Krajowy system cyberbezpieczeństwa w świetle nauki prawa administracyjnego. Uwagi wybrane*, *International Journal of Legal Studies* 2023, t. 13, nr 1, s. 13–30.
- Tyrawa D., *Zaspokajanie potrzeb mieszkaniowych jako cel gminnych programów mieszkaniowych*, *Prawo i Więź* 2023, nr 4 (47), s. 671–687.

Wąsek-Wiaderek Małgorzata

II

- Wąsek-Wiaderek M., *European Standard of Compensation for Wrongful Convictions*, w: *Compensation for Wrongful Convictions. A Comparative Perspective*, red. W. Jasiński, K. Kremens, Routledge, London–New York 2023, s. 183–199.
- Wąsek-Wiaderek M., *Rzetelność postępowania dowodowego w sprawach karnych w świetle wymogów art. 6 EKPC – wybrane zagadnienia*, w: *Rzetelne postępowanie sądowe. Standardy strasburskie*, red. A. Łazarska, M. Godlewski, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 157–170.
- Wąsek-Wiaderek M., *Rzetelność postępowania w przedmiocie tymczasowego aresztowania w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Prawa Człowieka – wybrane zagadnienia*, w: *Tymczasowe aresztowanie – środek zapobiegawczy czy środek represji?*, red. K. Dudka, Stowarzyszenie Sędziów Polskich Iustitia, Warszawa 2023, s. 87–99.
- Wąsek-Wiaderek M., Glerum V., *Detention Pending Execution of the European Arrest Warrant – Dutch and Polish Experience. Some Reflection from the Human Rights Perspective*, *Review of European and Comparative Law* 2023, t. 54, nr 3, s. 89–124.

Wąsek-Wiaderek M., Wiliński P., *Konstytucyjne i konwencyjne gwarancje bezstronności sędziego*, Przegląd Sądowy 2023, nr 10, s. 114–126.

Wąsek-Wiaderek M., Zbiciak A., *Legality, Non-arbitrariness and Judicial and Administrative Discretion in Sentencing and Enforcement of Sentences in Poland*, w: *Legality and Other Requirements for Sentencing. An International and Comparative Perspective on Non-arbitrary Punishment and Sentencing Discretion*, red. P.H. van Kempen, M. Krabbe, J.L. Guzmán Dalbora, F. Molina Jarez, Eleven, Haga 2023, s. 409–433.

Wiak Krzysztof

I

Wiak K., Gałązka M., Hałas R., Hypś S., Szeleszczuk D., *Prawo karne. Pytania. Kazusy. Tablice. Testy online*, red. K. Wiak, wyd. 5, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 390.

Prawo karne, red. K. Wiak, A. Grześkowiak, wyd. 8, C.H. Beck, Warszawa 2023, ss. 488.

II

Wiak K., *Propozycje zmian modelu kary dożywotnego pozbawienia wolności zawarte w nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r.*, w: *Współczesna wizja kary kryminalnej*, red. A. Grześkowiak, I. Zgoliński, Instytut De Republica, Warszawa 2023, s. 42–60.

Wiak K., *Protection of Life in the Legislation and Teaching of Saint John Paul II*, Teka Komisji Prawniczej PAN – Oddział w Lublinie 2023, t. 16, nr 2, s. 389–400.

Wiak K., Gądzik Z., *Zmiany w zakresie warunkowego przedterminowego zwolnienia z odbycia kary w nowelizacji Kodeksu karnego z 7 lipca 2022 r.*, Probacja 2023, t. 1, s. 41–60.

Widerski Paweł

II

Widerski P., *Reduction of Contractual Penalty under Polish Law Against the Background of Supranational Legal Regulations*, Review of European and Comparative Law 2023, t. 53, nr 2, s. 233–272.

Widerski P., *Zapis windykacyjny przedsiębiorstwa w spadku albo udziału w przedsiębiorstwie w spadku*, Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem 2023, t. 15, nr 1, s. 233–248.

Witczak Hanna

II

Witczak H., Budyn-Kulik M., *Persuading to Commit or Assisting in the Testator/Decedent's Suicide in the Context of the Grounds for Unworthiness of Inheritance*, Studia Iuridica Lublinensia 2023, t. 32, nr 1, s. 79–97.

Witczak H., Kawałko A., *Rola sądu w stosowaniu artykułu 5 Kodeksu cywilnego w sprawach o zaprzeczenie pochodzenia dziecka*, w: *Wierność zasadom. Księga jubileuszowa w 90. rocznicę urodzin Profesora Wojciecha Łączkowskiego*, red. L. Jaskuła, S. Fundowicz, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, s. 513–530.

Woch Katarzyna

II

Woch K., *Historia integracji europejskiej*, w: *Wstęp do źródeł prawa Unii Europejskiej*, red. E. Krzysztófik, Wydawnictwo Szkoły Wyższej Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2023, s. 11–27.

IV

Woch K., *Zawarcie małżeństwa cywilnego w formie wyznaniowej w sytuacji sporządzenia aktu małżeństwa z naruszeniem artykułu 8 Kodeksu rodzinnego i opiekuńczego. Glosa aprobująca do uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 maja 2023 roku (III CZP 71/22)*, *Studia z Prawa Wyznaniowego* 2023, t. 26, s. 393–409.

Woś Paulina

II

Woś P., *Postępowanie względem osoby stosującej przemoc w rodzinie w Kodeksie postępowania cywilnego*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 1, s. 129–143.

IV

Woś P., *O wykładni art. 48 prawa przewozowego – glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izby Cywilnej z 16.01.2020 r. w sprawie I CSK 618/19*, *Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego* 2023, nr 2, s. 44–49.

Wrzaszcz Paweł

II

Wrzaszcz P., *Zarzut błędnej wykładni prawa materialnego*, w: *Zarzuty apelacyjne w procesie cywilnym*, red. M. Rzewuski, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 113–127.

IV

Wrzaszcz P., *„Wyczerpanie trybu określonego ustawą” – rozważania wokół treści art. 145 ust. 1 Prawa upadłościowego – glosa do uchwały Sądu Najwyższego z 9.12.2021 r., III CZP 96/20*, *Glosa* 2023, nr 3, s. 34–44.

Wytrązek Wojciech

II

Wytrązek W., *Inicjatywa Trójmorza w kontekście form prawnych współpracy transgranicznej*, w: *Konflikty wartości w publicznym prawie gospodarczym*, red. M. Domagała, S. Fundowicz, M. Ganczar, A. Haładaj, K. Miaskowska-Daszkiewicz, C.H. Beck, Warszawa 2023, s. 223–232.

Zakrzewski Piotr

II

Zakrzewski P., *Wolność umów czy wolność zrzeszania się w prawie spółek handlowych*, *Krytyka Prawa. Niezależne Studia nad Prawem* 2023, t. 15, nr 3, s. 255–271.

Zawiślak Michał

II

Zawiślak M., *Conflict between Freedom of Expression and Freedom of Religion. The ECHR Case of Rabczewska v. Poland, 8257/13. An Approving Commentary*, *Studia Prawnicze KUL* 2023, nr 3, s. 217–229.

Zbiciak Adrian

II

Zbiciak A., Markiewicz T., *A New Extraordinary Means of Appeal in the Polish Criminal Procedure: The Basic Principles of a Fair Trial and a Complaint against a Cassatory Judgment*, *Access to Justice in Eastern Europe* 2023, nr 2, s. 25–42.

IV

Zbiciak A., *Skład sądu odwoławczego w sytuacji zastosowania nadzwyczajnego obostrzenia kary na skutek przypisania popełnienia przestępstw skarbowych w warunkach ciągłego przestępstwa. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego – Izba Karna z dnia 13 czerwca 2023 r., I KZP 21/22*, *Orzecznictwo Sądów Polskich* 2023, nr 12, s. 72–79.

Zdanikowski Paweł

II

Zdanikowski P., *Ustrojowo-organizacyjne aspekty „kompetencji ekonomicznych” sędziów orzekających w wydziałach gospodarczych*, w: *Dowód z opinii biegłego z zakresu ekonomii w sprawach cywilnych i gospodarczych*, red. A. Łazarska, Z. Miczek, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 44–56.

Spis treści

STUDIA I ARTYKUŁY

RAFAŁ ADAMUS

Zaległość podatkowa w podatku VAT spółki cywilnej jako „zobowiązanie upadłego” w postępowaniu upadłościowym byłego wspólnika spółki cywilnej	7
VAT arrears of a civil partnership as the ‘liability of the bankrupt’ in bankruptcy proceedings of a former partner of a civil partnership	
Задолженность по НДС простого товарищества как «обязательство банкрота» в рамках процедуры банкротства бывшего участника простого товарищества	
Податкова заборгованість з ПДВ цивільного товариства як “зобов’язання банкрута” у процедурі банкрутства колишнього учасника цивільного товариства	

KS. GINTER DZIERŻON

Złożoność problematyki recepcji ustawy w kontekście jej promulgacji w kanonicznym porządku prawnym	21
The complexity of the issue of the reception of a legal act in the context of its promulgation in Canon Law	
Сложность вопроса о рецепции закона в контексте его промугации в каноническом правовом порядке	
Складність питання рецепції закону в контексті його промугації в канонічному правовому порядку	

ŁUKASZ JAKUBIAK

Swoboda przerywania ciąży jako element konstytucyjnego standardu polityki publicznej we Francji – nowelizacja Konstytucji V Republiki w 2024 r. z perspektywy konstytucjonalizacji polityki	35
Freedom to terminate pregnancy as part of the constitutional standard of public policy in France – amendment to the Constitution of the Fifth Republic in 2024 from the perspective of constitutionalisation of politics	
Свобода прерывания беременности как элемент конституционного стандарта публичной политики во Франции – поправка к Конституции Пятой Республики от 2024 года с точки зрения конституционализации политики	
Свобода переривання вагітності як елемент конституційного стандарту державної політики у Франції – поправка до Конституції П’ятої Республіки 2024 року з точки зору конституціоналізації державної політики	

JOANNA KOCZUR

Czynności sprawcze oraz przedmiot czynności wykonawczej przestępstwa fałszu materialnego dokumentu w kontekście rozbieżności interpretacyjnych doktryny i orzecznictwa	57
Perpetrating acts and the object of the act constituting the offence of material forgery of a document in the context of interpretative discrepancies in the doctrine and case law	
Действия, составляющие состав преступления, и предмет исполнительного действия преступления подделки материального документа в контексте расхождений в интерпретации доктрины и судебной практики	
Дії та предмет виконавчого діяння злочину матеріального підроблення документа в контексті розбіжностей у тлумаченні доктрини та судової практики	

ALEKSANDER LIPIŃSKI

Konkurencja w ubieganiu się o koncesję na poszukiwanie lub rozpoznawanie złoża kopaliny (z wyłączeniem węglowodorów)	71
Competition in applying for a license for prospecting or exploration for mineral deposits (excluding hydrocarbons)	
Конкуренция при подаче заявки на получение лицензии на разведку или изучение месторождения ископаемых (за исключением углеводородов)	
Конкуренція у змаганні за концесією на пошук або розвідку родовищ корисних копалин (за винятком вуглеводнів)	

MARIA SUPERA-MARKOWSKA

Aspekty podatkowe reformy systemu zasobów własnych Unii Europejskiej – gdzie jesteśmy i dokąd zmierzamy?	85
Tax-related aspects of the reform of the European Union's own resources system – where are we and where are we heading?	
Налоговые аспекты реформы системы собственных средств Европейского союза – где мы находимся и в каком направлении движемся?	
Фіскальні аспекти реформи системи власних ресурсів Європейського Союзу – де ми зараз та куди ми прямуємо?	

MATERIAŁY I GŁOSY

DANIEL J. BATOR

Metodyzm w Polsce Ludowej – spojrzenie z perspektywy Kościoła Ewangelicko-Metodystycznego	105
Methodism in the People's Republic of Poland – the perspective of the Evangelical-Methodist Church	
Методизм в Народной Польше – взгляд с точки зрения Евангельско-Методистской Церкви	
Методизм у Польській народній республіці – погляд з перспективи Евангельсько-Методистської Церкви	

JAKUB CHRUŚCIEL

Glosa krytyczna do wyroku C-814/21 Trybunału Sprawiedliwości Unii Europejskiej	125
Critical commentary on judgment C-814/21 of the Court of Justice of the European Union	
Критический комментарий к решению C-814/21 Суда Европейского Союза	
Критичний коментар до рішення C-814/21 Суду справедливості Європейського Союзу	

PAWEŁ GACEK

Glosa do wyroku Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 17 kwietnia 2024 r., III OSK 1136/22	145
Commentary on the judgement of the Supreme Administrative Court of 17 April 2024, III OSK 1136/22	
Комментарий к решению Высшего административного суда от 17 апреля 2024 г., III OSK 1136/22	
Коментар до рішення Головного адміністративного суду від 17 квітня 2024 року, III OSK 1136/22	

ADAM ROCH

Wybrane problemy zakresu ochrony immunitetowej sędziego i prokuratora	163
Selected issues on the extent of immunity protection for judges and prosecutors	
Избранные проблемы объема защиты иммунитетом судей и прокуроров	
Деякі проблеми у сфері недоторканності суддів і прокурорів	

MATERIAŁY ŹRÓDŁOWE

KONRAD DYDA

Ustawa zasadnicza Państwa Watykańskiego z dnia 13 maja 2023 r.

Tłumaczenie i komentarz..... 185

The Fundamental Law of Vatican City State of 13 May 2023. Translation and commentary

Основной закон Государства Града Ватикан от 13 мая 2023 г. Перевод и комментарий

Основний закон Ватиканської держави від 13 травня 2023 року. Тлумачення та коментар

RECENZJE I ARTYKUŁY RECENZYJNE

MONIKA MÜNNICH

Rozwiązania prawnopodatkowe zawarte w ustawie o podatku dochodowym od osób prawnych przeciwdziałające unikaniu opodatkowania. Artykuł recenzyjny monografii Karoliny Rutkowskiej-Barnaś, *Szczególne klauzule antyabuzywne w polskim porządku prawnym. Między unikaniem opodatkowania a planowaniem podatkowym*, stan prawny na 1 czerwca 2024 r., Wolters Kluwer Polska, Warszawa 2024..... 209

Tax law solutions contained in the Corporate Income Tax Act to counteract tax avoidance. Review article of the monograph by Karolina Rutkowska-Barnaś on *Special Anti-abuse Clauses in the Polish Legal System. Between Tax Avoidance and Tax Planning*, legal status as of 1 June 2024, Wolters Kluwer Polska, Warsaw 2024

Налогово-правовые решения, содержащиеся в Законе о налоге на прибыль юридических лиц, направленные на противодействие уклонению от уплаты налогов. Рецензия на монографию Каролины Рутковской-Барнась, *Особые антизлоупотребительные оговорки в польском правовом порядке. Между уклонением от уплаты налогов и налоговым планированием*, правовое положение на 1 июня 2024 г., Wolters Kluwer Polska, Варшава 2024

Податково-правові рішення, що містяться в Законі про податок на прибуток юридичних осіб, спрямовані на протидію ухиленню від оподаткування. Рецензія на монографію Кароліни Рутковської-Барнась *Особливі антизловоживні положення в польській правовій системі. Між ухиленням від оподаткування та податковим плануванням*, стан на 1 червня 2024 р., Wolters Kluwer Polska, Варшава 2024

SPRAWOZDANIA

LIDIA K. JASKUŁA, ŁUKASZ SAROWSKI

Ogólnopolska interdyscyplinarna konferencja naukowa pt. „Nowe technologie w komunikacji społecznej”, Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II,

15 stycznia 2025 r..... 225

National Interdisciplinary Scientific Conference “New Technologies in Social Communication”, The John Paul II Catholic University of Lublin, 15 January 2025

Всепольская междисциплинарная научная конференция «Новые технологии в общественной коммуникации», Люблинский католический университет Иоанна Павла II, 15 января 2025 г.

Загальнопольська міждисциплінарна наукова конференція “Нові технології в соціальній комунікації”, Люблінський Католицький університет Івана Павла II, 15 січня 2025 р.

JULIA MICHAŁEK

Sprawozdanie z Międzynarodowej Konferencji Naukowej pt. „Z dziejów bankowości – w 80. rocznicę powstania Narodowego Banku Polskiego”, Lublin–Lwów, 3 kwietnia 2025 r. 229

Report from the International Scientific Conference entitled “From the history of banking – on the 80th anniversary of the establishment of the National Bank of Poland”, Lublin–Lviv, 3 April 2025

Отчет о Международной научной конференции под названием. «Из истории банковского дела – к 80-летию Национального банка Польши», Люблин–Львов, 3 апреля 2025 г.
Звіт з Міжнародної наукової конференції “З історії банківської справи – до 80-річчя заснування Національного банку Польщі”, Люблін–Львів, 3 квітня 2025 р.

Z ŻYCIA WYDZIAŁU

KAROL ADAMCZEWSKI OFMConv	
„KUL dał mi godność”. Wspomnienia ks. Jana Kurka, studenta Wydziału Prawa Kanonicznego KUL w latach 1959–1962.....	235
‘KUL gave me dignity’. Memoirs of Fr. Jan Kurek, student at the Faculty of Canon Law at KUL in the years 1959–1962	
«Люблинский католический университет дал мне достоинство». Воспоминания священника Яна Курка, студента Факультета канонического права Люблинского католического университета в 1959–1962 годах	
“Люблінський Католицький університет дав мені гідність”. Спогади о. Яна Курика, студента факультету канонічного права Люблінського католицького університету в 1959–1962 роках	
PAWEŁ BUCOŃ	
Diariusz. Kalendarium ważniejszych wydarzeń naukowych z udziałem pracowników Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, październik – grudzień 2024 r.	247
Diary. Calendar of major scientific events with the participation of academic staff of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University of Lublin, October – December 2024	
Календарь мероприятий: Главные научные события с участием сотрудников Факультета права, канонического права и администрации Люблинского католического университета Иоанна Павла II, октябрь – декабрь 2024 года	
Журнал подій. Календар головних наукових заходів за участю співробітників факультету Права, Канонічного Права та Адміністрації Люблінського католицького університету Івана Павла, жовтень – грудень 2024 р.	
KAROL MONICZEWSKI	
Bibliografia pracowników naukowych Instytutu Prawa z Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II za rok 2023.....	255
Bibliography of academic staff of the Institute of Law of the Faculty of Law, Canon Law and Administration of the John Paul II Catholic University of Lublin for 2023	
Библиография научных трудов сотрудников Института права Факультета права, канонического права и администрации Люблинского католического университета Иоанна Павла II за 2023 год	
Бібліографія наукових працівників Інституту права Факультету Права, Канонічного Права та Адміністрації Люблінського католицького університету імені Івана Павла II за 2023 р.	